శ్రీ

ఆంధ్రకవితరంగిణి

ఒకటవ సంపుటము

రచయిత :

శ్రీ చాగంటి శేషయ్యగారు

ద్వితీయ ముద్రణ : డిసెంబర్ ,1999

ప్రకాశకులు :

హిందూ ధర్మశాస్త్ర గ్రంథ నిలయము,

ఫ్లాట్ నెం. 103ఎ, మర్కజీమర్యాద అపార్టుమెంట్స్, అడిక్‌మెట్, హైదరాబాదు.

వెల : 220/-

శ్రీ

ఆంధ్రకవితరంగిణి

ఒకటవ సంపుటము

రచయిత :

శ్రీ చాగంటి శేషయ్యగారు

ద్వితీయ ముద్రణ : డిసెంబర్, 1999

ప్రకాశకులు :

హిందూ ధర్మశాస్త్ర గ్రంథ నిలయము,

ఫ్లాట్ నెం. 103ఎ, మర్కజీమర్యాద అపార్టుమెంట్స్, అడిక్‌మెట్, హైదరాబాదు.

వెల : 220/-

విషయసూచిక

పుట

శ్రీరామచంద్ర

ఆంధ్రకవితరంగిణి

"శ్రీవాణీగిరిజా శ్చిరాయ దధతో వక్షోముఖాంగేషు యే
లోకానాం స్థితి మావహ న్త్యవిహతాం స్త్రీపుంసయోగోద్భవామ్
తే వేదత్రయమూర్తయ స్త్రీపురుషా స్సంపూజితా వస్సురై
ర్భూయాసుః పురుషోత్తమాంబుజభవ శ్రీకంధరా శ్శ్రేయసే"

నన్నయభట్టు

జగమెఱింగిన బ్రాహ్మణుఁడగు నీమహనీయుని చారిత్రము నిదివఱ కెందఱో చరిత్రకారులు లిఖించియున్నారు. ఆంధ్రభాషఁ గావ్యరచనకుఁ బూనినకవులలో గ్రంథారంభమున నీతని నుతింప కుండిన వారరుదు. పుణ్యపురుషకీర్తనమునఁ జర్విత చర్వణదోష ముండదు. ఆంధ్రకవితరంగిణి యం దీతని చరిత్రమును మొదట నుల్లేఖింప నా లేఖిని యువ్విళులూరుచున్నది.

నన్నయ నన్నియలు భిన్నవ్యక్తులా ?

ఈ మహాకవినామము దాదాపు వేయిసంవత్సరముల నుండి చరిత్రకారులచేతను, పండితులచేతను, కవులచేతను "నన్నయ భట్టు" అని వాడఁబడుచున్నది. నందంపూడి శాసనము బయలు వడిన పిమ్మట నీతనిపేరు "నన్నియభట్టు" అని స్పష్టమయినది. నన్నయయనినను నన్నియయనినను ఒక్కవ్యక్తియే కాని యిరువురు కారు. చిరకాలమునుండి ప్రచారములో నుండుట కారణముగా నీ కవి నిందు నన్నయ యనియే పేర్కొనుచున్నాఁడను. ఇతఁడు రాజరాజ నరేంద్రుని యాస్థానపండితుఁడై భారతమును రచించినవాఁడు. నందంపూడి శాసనమునందును, మండశాసనమునందును శాసనకావ్యకర్త 'నన్నియభట్టు' అని లిఖింపఁబడియున్నది.

ఈరెండుశాసనములును భారతకృతిపతియైన రాజరాజు బ్రాహ్మణుల కగ్రహారములిచ్చి వ్రాయించినవి. ఈ శాసనములను భారత కావ్యకర్తయే రచించినాఁడని చెప్పుట యుక్తము. శాసనములను రాజులు తమ యాస్థానపండితులచేతనే వ్రాయించుచుందురు. వేమ భూపాలుని యాస్థానకవియైన శ్రీనాథభట్టనేకశాసనములను రచియించి యుండెను. విశ్వేశ్వరభూపతి యాస్థానవిద్వాంసుఁడగు విన్నకోట పెద్దన, విశ్వేశ్వరరాజుశాసనమును వ్రాసియుండెనని విదితమయినది. ఇట్టి యుదాహరణముల నింకను జూపవచ్చును. శిలాశాసనములలో లిఖింపఁబడియుండుటచే నీకవియొక్క నిజనామము నన్నియయే యై యుండునని మనమూహింపఁదగియున్నది. 'నన్ని' శబ్దము కర్ణాటక భాషలోనిదనియు, దానికి "సుందరము లేక ప్రియము" అను నర్థమున్న దనియు, బండితులభిప్రాయమిచ్చి యున్నారు. నందంపూడి శాసనములో నారాయణభట్టును "నన్నినారాయణాయ" అని వ్రాసియున్నాఁడు. ఈ కవినామము నన్నియయే యైనను, నది యాంధ్రభాషలో నించుక మార్పుఁజెంది నన్నయ యని వాడఁబడుచువచ్చినది. భారత మందలి గద్య పద్యాదులలోఁగూడ నీ మార్పు చేయఁబడిన ట్లూహింపఁ దగియున్నది. నన్నిచోడకవిని, "నన్నచోడుఁ" డని "నన్నెచోడుఁ" డని పిలుచుచున్నారు. సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటుకర్తలు ప్రాచీన శాసనములలో నామాంతరములయందు వచ్చెడి 'అయ్య' బదులుగా "ఇయ" అని వాడుచువచ్చిరని వ్రాసియున్నారు. ఏది యెట్లున్నను నిది వాడుకలోవచ్చిన మార్పు దక్క నన్యము కాదు. ఆ కాలములో నీపేరు, నన్నియ యనియో లేక నన్నయయనియో ఏదియో యొక్క రూపములోనే యుండును. కాని కొందఱు నన్నియయనియుఁ గొందఱు నన్నయ యనియుఁ బండితులు వాడి యుండరు. అందుచే నన్నియ నన్నయ లొక్కరే కాని భిన్నులుకారు.

నందంపూడి శాసనకావ్యకర్త నన్నియభట్టనియు, మహాభారత కావ్యకర్త నన్నయభట్టనియు, వీరిరువురును భిన్నవ్యక్తులనియు శ్రీమారేమండ రామారావుగారు భారతి (వృష.. కార్తికము) లో వ్రాసి

యున్నారు. కాని వారి యూహాయందు సత్యమున్నదని నాకుఁ దోఁచఁ లేదు. రాజరాజు నాస్థానమున నన్నియ—నన్నయ నామధారు లిరువు రుండినట్లు వేఱుసాక్ష్యము వలన ఋజువయిననేకాని, రామారావుగారి యభిప్రాయముతో నేకీభవింపఁజాలను. శాసనమునందు నన్నయభట్టు తనను గూర్చి యేమియుఁ జెప్పుకొనకుండుటయును నారాయణభట్టున కగ్రహారమిచ్చిన రాజరాజు నన్నయను సత్కరింపకపోవుటయును, నందంపూడి శాసనకావ్యకర్తయు, మహాభారతకర్తయు నొక్కఁడుగాఁ డని చెప్పుటకుఁ గారణములని శ్రీరామారావుగారు వ్రాసియున్నారు. కాని యీ కారణములనుబట్టి యీభిన్నకర్తృత్వము ధ్రువపడఁజాలదని నా యుద్దేశము. శాసనకావ్యకర్తలు తమను గూర్చి శాసనముల యందు జెప్పుకొను నాచారముగన్పట్టదు. శ్రీనాథుఁడు తాను గ్రంథకర్త నని శాసనములలోఁ జెప్పుకొనలేదు. శాసనకావ్యకర్తలు తమను గూర్చి విశేషముగాఁ జెప్పుకొనిన శాసనములు నేఁజూచినంతవఱకు లేవు. చరిత్రకారులందఱును నన్నియ నన్నయలు భిన్నవ్యక్తులు కారని నిర్ణయించియున్నారు. బలవత్తమమయిన సాక్ష్యము లభించినఁగాని భిన్నత్వ మంగీకార్యము కాదు.

నన్నయవంశము

పంచమవేదమని ప్రశస్తిఁగాంచిన శ్రీమహాభారతాంధ్రీకరణమునకుఁ బూనుకొనిన యిమ్మహాకవి బ్రాహ్మణుఁడు. ఆపస్తంబ సూత్రుఁడు. ముద్గల గోత్రుఁడు. ఇతఁడు తన తల్లిదండ్రుల పేరులనుగాని తన పూర్వుల యుదంతమునుగాని జెప్పుకొనియుండలేదు. నిరాడంబరజీవనులగు మహాపురుషులు కేవలలోకోపకార తత్పరులై ఘనకార్యములను జేయుచుందురు. వారికి యశఃకాంక్ష యుండదు. నన్నయభట్టాతరగతికిఁ జెందినవాఁడు. తనను గూర్చి యీక్రింది పద్యమును మాత్రమెవరో చెప్పినట్లు కృత్యాదిని రచించియున్నాఁడు. నిజముగా నీపద్యము నేనారాయణభట్టయిన రచియించియుండెనేమో యని యనిపించును.

సీ॥ తనకుల బ్రాహ్మణు ననురక్తు నవిరళ । జపహోమతత్పరు విపులశబ్ద
శాసను సంహితాభ్యాసు బ్రహ్మాండాది । నానాపురాణ విజ్ఞాననిరతుఁ
బాత్రు నాపస్తంబసూత్రు ముద్గలగోత్రు । జాతు సద్వినుతావదాతచరితు
లోకజ్ఞు నుభయభాషాకావ్యరచనాభి । శోభితు సత్ప్రతిభాభియోగ్యు

ఆ॥ నిత్యసత్యవచను మత్యమరాధిపా । చార్యు సుజను నన్నపార్యుఁ జూచి
పరమధర్మవిదుఁడు వరచళుక్యాన్వయా । భరణుఁడిట్టులనియెఁగరుణతోడ.

ఈ పద్యమునుబట్టి నన్నయ, వేదాధ్యయనతత్పరుఁ డనియు నిరతాగ్నిహోత్రి యనియు, బహుపురాణార్థవేది యనియు, ప్రాపంచిక ధర్మవిజ్ఞాని యనియు, నిత్యసత్యవచనుఁడనియు, నుభయభాషాకావ్యరచనాభిశోభితుఁ డనియు, బుద్ధిని గేవలము బృహస్పతి యనియు, మనకుఁ దెలియుచున్నది. ఇట్టి మహాపురుషుఁడు, ఇట్టి పవిత్రహృదయుఁడు మహాభారతము నాంధ్రీకరింపఁ బూనుట యాంధ్రులయదృష్టము భారతమునం దీతని రచనాభాగమునఁ బ్రతిపద్యమానందును, పవిత్రత కాన్పించుచుండును. ఈతని సౌజన్యాది గుణము లీతనిపద్యములలోఁ బ్రతిఫలించుచుండును.

నన్నయభట్టాంధ్రుఁడు — భీమనభట్టు కుమారుఁడు.

నన్నయ మహారాష్ట్రుఁడని కొందఱును, గర్ణాటకుఁ డని కొందఱును దలంచుచున్నారు. కాని యందుల కాధారములులేవు. కర్ణాటక శబ్దమగు 'నన్ని'నిబట్టి యాతఁడు కర్ణాటక బ్రాహ్మణుఁడని కొందఱనుచున్నారు. కాని యంతమాత్రముచే నన్నయ కర్ణాటకుఁడు కాఁజాలడు. కర్ణాటాంధ్రములు సన్నిహితము లగుటచేతను కర్ణాటు లాంధ్రదేశమును, ఆంధ్రులు గర్ణాటకమును బరిపాలించుటవలనను, గర్ణాటాంధ్రభాష లప్పుడెల్లెండ్రగుటను నామములలోనేమి శబ్దజాలము నందేమి మిశ్రణము జరుగుచువచ్చినది. ఆకాలపు కవుల యాంధ్ర గ్రంథములయందుఁ గన్నడపదము లెన్నియో చేరినవి. నన్నయనామము కూడ నారీతిగ వచ్చెనదే కాని యన్యము కాదు. నన్నయ శుద్ధాంధ్ర బ్రాహ్మణుఁడు.

భారతమునుబట్టి నన్నయ పూర్వులవిషయము మన కేమియుఁ దెలియదు. భారతకృతిపతియైన రాజరాజనరేంద్రుని తండ్రి యగు విమలాదిత్యుఁడు, వజ్జియప్రెగ్గడ కగ్రహారమువిచ్చి వ్రాయించిన రణస్థిపూఁడి శాసనముయొక్క కావ్యకర్త భీమనభట్టు. రాజరాజు వ్రాయించిన కోరుమిల్లి, కలిదిండిశాసనముల కావ్యకర్త భీమనభట్టు కుమారుఁడైనచేతనభట్టు. ఆరాజరాజ నరేంద్రుఁడే వ్రాయించిన నందంపూఁడి, మండశాసనములను రచించినది నన్నియభట్టు. రణస్థిపూఁడి శాసనకర్తయైనభీమనభట్టును, కోరుమిల్లి కలిదిండి శాసనకావ్యకర్తయైన చేతనభట్టునకుఁ దండ్రి యగుభీమనభట్టును నొకవ్యక్తియే యని నిస్సంశయముగాఁ జెప్పవచ్చును. (కోరుమిల్లి శాసనకావ్యకర్త చెట్టనభట్టని కొందఱు) నన్నియభట్టు భీమనభట్టుయొక్క రెండవకుమారుఁడో కాక చేతనభట్టుయొక్క కుమారుఁడో, అయియుండునని నాయభిప్రాయము. భారతములోఁ దాను రాజరాజునకుఁ గులబ్రాహ్మణుఁడనని నన్నయభట్టు చెప్పుకొనియున్నాఁడు. ఈవిషయము నాయూహకుఁ బలమొసంగుచున్నది. కులబ్రాహ్మణుఁ డనఁగా రాజకుటుంబము నాశ్రయించి వంశానుగతముగా వచ్చుచున్న బ్రాహ్మణుఁడని యర్థము, ఈ నన్నియభట్టు శాసనమునఁ దండ్రిపేరేల చెప్పలేదని ప్రశ్నించుటవలనఁ బ్రయోజనములేదు. భారతముననే చెప్పుకొననియాతఁడు, దానపత్రమువంటి యీశాసనమున లేఖరినామ ముదహరించినట్లు తననామమును మాత్రమే యుదాహరించును. కాని, తనచరిత్రమును లిఖించునని తలంపరాదు. రాజాస్థానములలో సంధివిగ్రహి యుద్యోగము నందున్నయాతఁడు శాసనగ్రంథములను వ్రాయుచుండునని స్మృతులలోఁ జెప్పఁబడినది. దీనినిబట్టి భీమన, చేతన, నన్నయలు సంధివిగ్రహులని యెంచఁదగియున్నది. సంధివిగ్రహి మంత్రులలో నొకఁడు. ఈవిషయము శాసనములవలనఁగూడ స్పష్టమగుచున్నది. భావిపరిశోధనమువలన భీమన, చేతన, నన్నియల బాంధవ్య మెఱుంగఁబడునని విశ్వసించుచున్నాఁడను. ఈ సందర్భమున నీదిగువ శాసనమును గమనింపవలసియున్నది.

"శకాబ్దే యుగనందరంధ్రగణితే చైత్రం గతే భాస్కరే
శ్రీమార్కండ మహేశ్వరాయ వసతే గోదావరీప్రాక్తటే
ప్రాదాద్దీప మఖండవర్తి మనిశమ్ విప్రప్రదీపాస్స్వయమ్
భీమశ్శ్రీమదమాత్యకృత్యనిపుణో మాతా పితృశ్రేయసే"

స్వస్తి సర్వలోకాశ్రయ విష్ణువర్ధన మహారాజుల ప్రవర్ధమాన విజయరాజ్య సంవత్సర ౧౨ శ్రాహివిష్ణుసంక్రాంతి నిమిత్యంబున మార్కండీశ్వరమహాదేవరకు భీమన ప్రెగ్గడలు వెట్టిన యఖండవర్తి దివియ.........

ఈశిలాశాసనము గోదావరిమండలమందలి రాజమహేంద్రవరమున మ్యూజియములో నున్నది. (A. R. 1933 పుట 55–56) ఈశాసనము శక ౯౯౪ క్రీ.శ. ౧౦౭౨ నాటిది.

ఈశాసనమందలి సర్వలోకాశ్రయ విష్ణువర్ధనమహారాజు మహాభారతకృతిపతియగు రాజరాజనరేంద్రుని సవతిసోదరుఁడగు విజయాదిత్యుఁడేకాని యన్యుఁడు కాఁడు. దొరతనము వారి శాసనపరిశోధక శాఖవారీతనిని రాజరాజుకుమారుఁడగు కులోత్తుంగచోడుఁడని భావించిరి. కాని యది సరికాదు.

ఆ విజయాదిత్యుని యొద్ద మంత్రిగానున్న భీమనప్రెగ్గడ వ్రాయించిన శాసనమిది. ఈ భీమన యెవ్వరో మనము తెలిసికొనవలసి యున్నది. ఈ భీమనప్రెగ్గడ నన్నయభట్టు కుమారుఁడని నాయభిప్రాయము. నన్నయభట్టుతండ్రి భీమనభట్టు కావచ్చునని పైన వ్రాసియుంటిని. తండ్రిపేరు తనకుమారునకుఁ బెట్టునాచార మీప్రాంతముల యందు చిరకాలానుగతమై యుండుటచే, నన్నయభట్టు తన తండ్రిపేరు కుమారునకుఁ బెట్టియుండవచ్చును. వంశానుగతమైన రాజాశ్రయము నన్నయభట్టునకుఁ బిమ్మట నీ భీమనప్రెగ్గడకు వచ్చియుండును. రాజరాజునకు తరువాత నాతని సవతిసోదరుఁడైన వేఁగిదేశపరిపాలనాధికారము వహించిన విజయాదిత్యుని యొద్ద నీభీమన మంత్రియై యుండును. ఈశాసనము రాజమహేంద్రవరమునందే యుండుట వలనను, అందలి

మార్కండేయస్వామికే యఖండవర్తి యుంచుటవలనను, నితఁడు రాజమహేంద్రవర వాస్తవ్యుఁడై రాజమహేంద్రవరము రాజధానిగా రాజ్యమేలిన విజయాదిత్యునికడ మంత్రిగా నున్నాడని చెప్పుటకు సంశయింప నక్కఱ లేదు. ఆ పక్షములో నీతఁడు నన్నయభట్టుకుమారుఁడని తలంచుటలో తప్పు లేదని నాయూహ. ఈయూహ సత్యమయ్యె నేని, నన్నయ భట్టు నియోగిశాఖకుఁ జెందినవాఁడని యూహించుటకు కనువగుచున్నది. కాని యిందిత రేతరాశ్రయదోష మున్నదని కొందఱన వచ్చును. అయినను భావిపరిశోధకులకు తోడుపడునను నాశతో నీవాక్యముల నిటఁ జేర్చినాఁడను.

న న్న య భ ట్టు సో మ యా జి యా ?

నన్నయభట్టు యజ్ఞమును జేసినట్లు పట్టమట్ట సరస్వతి సోమయాజికవి, పృథుచరిత్రమునం దీ క్రిందిపద్యములోఁ జెప్పియున్నాఁడు.

ఉ. నన్నయభట్టుగారు యజనం బొనరించినచోట జిమ్మిచె
ట్టున్నది తణుకు తూర్పున, సమున్నతమైనది దాని నీశ నే
నున్నతతిన్ శిశుత్వమున నున్నతరీతి వరం బొసంగుచున్
నన్నుఁ గృతార్థుఁ జేసితిరి నాయుమ నీవును భీమనాయకా.

భారతమునఁ దాను సోమయాజినని నన్నయ చెప్పలేదు. "అవిరళ జపహోమతత్పరు"అను మాటలో నీ యర్థ మున్నదని, తలంచుట అతివ్యాప్తి యగును. భారతరచనాకాలము నాఁటి కితఁడు యజ్ఞము చేయలేదేమో! ఈతఁడు జన్న మొనర్చినతణుకు గ్రామము గోదావరి మండలమున గోస్తనీనదీతీరమున నున్నది. భారతకృతిపతియైన రాజరాజనరేంద్రుని రాజధాని గోదావరి మండలమునందలి రాజమహేంద్రవరము. పైని జూపిన పద్యములో " తనకులబ్రాహ్మణు " అని చెప్పియుండుటచే నన్నయ రాజరాజనరేంద్రుని యొద్ద రాజమహేంద్రవరము నివాసముఁగా గలవాఁడని తలంచుట న్యాయము. అఖండగోదావరీతీర స్థలమును, కోటిలింగపుణ్యక్షేత్రము నగు రాజమహేంద్రవరమునఁ

చేయక. నన్నయభట్టు తణుకుపురమున నేల జన్మ మొనరించెనో తెలియదు. నన్నయజన్మస్థానము తణుకుగాని, తత్సమీపముగాని యయియుండనేమో! విశ్వామిత్రమహర్షి గోస్తనీనదీతీరమున తణుకునకు నాల్గుమైళ్ళ దిగువనున్న రేలంగిగ్రామము చెంత, యజ్ఞము చేసెననియు, నందలి దక్షిణాగ్నియందు జనించిన కృత్యయే 'మంటలమ్మ' యను పేరుతో గోస్తనీనదీతీరస్థాలయమునఁ గొలువఁబడుచున్న దనియు నొకప్రతీతి కలదు. అందుచే గోస్తనీనదీతీరమున పవిత్రతరమని యెంచి నన్నయ, యచ్చట యజ్ఞమొనర్చెనో! లేక, యాకాలమునకు రాజరాజనరేంద్రుఁడు కాలధర్మము నొందుటచేతను, నాతని కుమారుఁడు రాజమహేంద్రవరమున నుండక చోళరాజ్య ప్రభుత్వమును స్వీకరించుటవలనను, తన్నాదరించువారు లేక నన్నయభట్టు రాజమహేంద్రవరమును వీడి తణుకునకుఁ బోయి యచ్చట నివాసమేర్పరుచుకొనియెనో! ఏమిచెప్పుటకును నాధారములు లేవు. ఈ యూహలన్నియు సరస్వతి సోమయాజిపద్యముపై నాధారపడియున్నవి.

భారతగ్రంథప్రాశస్త్యము.

నన్నయ తాను రచింపఁబూనిన గ్రంథప్రాశస్త్యమును గృత్యాదియందీ క్రిందిపద్యములోఁ జెప్పియున్నాఁడు.

సీ. ధర్మతత్త్వజ్ఞులు ధర్మశాస్త్రం బని
యధ్యాత్మవిదులు వేదాంత మనియు
నీతి విచక్షణుల్ నీతిశాస్త్రంబని
కవివృషభులు మహాకావ్య మనియు
లాక్షణికులు సర్వలక్ష్య సంగ్రహ మని
యైతిహాసికు లితిహాస మనియు
బరమ పౌరాణికుల్ బహుపురాణసముచ్చ
యం బని మహిఁ గొనియాడుచుండ

ఆ. వివిధ వేదతత్త్వవేది వేదవ్యాసుఁ
డాదిముని పరాశరాత్మజుండు
విష్ణుసన్నిభుండు విశ్వజనీనమై
పరఁగుచుండఁ జేసె భారతంబు.

నిజముగా నాంధ్రభాషయందు భారతమువలె సర్వజన రంజకంబగు గావ్య మింకొకటిలేదు. 'వింటే భారతమే వినాలి. తింటే గారెలే తినాలి' యను సామెతయే యిందులకుదాహరణము. భారతాంధ్రీకరణము సామాన్యకార్యము కాదు. అయినను, రాజాదరణముచే దాని కార్యము నకుఁ బూనితినని నన్నయ యిూ క్రిందిమాటలలోఁ దనభావమును వెలిబుచ్చియుండెను.

"చ. అనులిత తారకాసముదయంబుల నెన్నను సర్వవేదశా
స్త్రములయశేషపారము మనంబున బొందను బుద్ధిబాహుని
క్రమ్మున దుర్గమార్థ జలగౌరవ భారతభారతీ సము
ద్రముఁ దఱియంగ నీఁదను విధాత్రునకైనను నేరఁ బోలు నే.

వ. అయినను దేవా నీయనుమతంబున విద్వజ్జనంబుల యనుగ్రహంబునం జేసి నానేర్చువిధంబున నిక్కావ్యంబు రచియించెద."

ఇట్టి మహోత్తమకావ్యరచనమున నారాయణభట్టు తనకుఁ దోడుపడియెనని నన్నయభట్టు తన కృతజ్ఞతను భారతకృత్యాదిని వెల్లడించియున్నాడు. నారాయణభట్టు చారిత్రమును నీగ్రంథమున వేఱుగ వ్రాయనెంచితిని. ఈవిషయము నచట విపులముగఁ జెప్పఁదలఁచి యిట వదలితిని.

భారతాంధ్రీకరణమునకు రాజరాజు ప్రోత్సాహము.

నన్నయభట్టు విరచితమైన మహాభారత కావ్యమును గృతినంది శాశ్వతయశోలాభమును బడసిన పుణ్యపురుషుఁడు చాళుక్యవంశజుఁడగు విష్ణువర్ధన మహారాజు. ఇతనికి రా జ రా జ ని యు, రాజరాజనరేంద్రుఁ డనియు, రాజమహేంద్రుఁ డనియు నామాంతరములు. ఇతని రాజ

ధాని గోదావరి మండలములో నఖండ గోదావరీనదీ తటమున నున్న రాజమహేంద్రవరపట్టణము. ఈపట్టణముననే మహాభారతాంధ్రీకరణము నకుఁ బునాది ఏర్పడినది. ఇది మా నివాసమునకు నుత్తరమున దశక్రోశ మాత్ర దూరమున నున్నది. రాజాస్థానమున మహారాజు, భారతాంధ్రీకరణమునకు నన్నయను బ్రోత్సహించినట్లు కవి రచించినభాగము నీ క్రింద నిచ్చుచున్నాఁడను.

"అఖిల వేలావలయవలయిత వసుమతీవనితా విభూషణం బైన వేఁగిదేశంబునకు నాయకరత్నంబునుం బోని రాజమహేంద్రపురంబునందు మహేంద్ర మహిమలోఁ బరమానందంబున ననవరతమహామహీరాజ్యసుఖంబు లనుభవించుచు సకలభువన లక్ష్మీవిలాస నివాసంబయిన రమ్యహర్మ్యతలంబున మంత్రిపురోహిత సేనాపతి దండనాయకదౌవారిక మహాప్రధానాంత సామంత విలాసినీపరివృతుండయి యపారశబ్దశాస్త్ర పారగులైన వైయాకరణులును మృదుమధుర సభావభాసురనవార్థవచన రచనా విశారదులైన మహాకవులును వివిధతర్కవిగాహితసమస్తశాస్త్ర సాగరగరీయఃప్రభృతులైన తార్కికులును నాదిగాఁగలుగు విద్వజ్జనంబులు పరివేష్టించి కొలువ సుఖోపవిష్టుం డై యిష్టకథా వినోదంబుల నుండి యొక్కనాఁడు,

చ. విమలమతిం బురాణములు వింటి ననేకము లర్థధర్మశా
స్త్రములు తెలుఁగెఱింగితి నుదాత్తరసాన్వితకావ్యనాటక
క్రమములు పెక్కు సూచితి జగత్పరిపూజ్యము లైనయీశ్వరా
గమములయందునిల్పితిఁ బ్రకాశముగా హృదయంబుభక్తితోన్.

వ. అయినను నాకు ననవరతంబును శ్రీ మహాభారతంబునందలి యభి
ప్రాయంబు విన నభిలాష పెద్దయై యుండు.

మ. ఇవి యేనున్ సతతంబు నాయెడఁ గరంబిష్టంబు లై యుండుఁబా
యవు భూదేవకులాభిరక్షణమహీయఃప్రీతియున్ భారత
శ్రవణాసక్తియుఁ బార్వతీపతి పదాబ్జధ్యానపూజామహోత్స
వమున్ సంతతదానశీలతయు శశ్వత్సాధు సాంగత్యమున్.

వ. మఱి యదియునుంగాక.

చ. హిమకరుఁడాదిగాఁ బురుభరతేశకురు ప్రభుపాండు భూపతుల్
క్రమమున వంశకర్తలనఁగా మహినొప్పిన యస్మదీయ వం
శమునఁ బ్రసిద్ధులై విమలసద్గుణ శోభితులైన పాండవో
త్తముల చరిత్ర నాకు సతతంబు వినంగ నభీష్ట మెంతయున్.

క. జనసుత కృష్ణద్వైపా
యనముని వృషభాభిహిత మహాభారత బ
ద్ధ నిరూపితార్థ మేర్పడఁ
దెనుఁగున రచియింపు మధికధీయుక్తి మెయిన్.

క. బహుభాషల బహువిధముల
బహుజనములవలన వినుచు భారతబద్ధ
స్పృహులగువారికి నెప్పుడు
బహుయాగంబుల ఫలంబు పరమార్థమగున్.

ఈగద్య పద్యములవలన రాజరాజెంతటి సత్పురుషుఁడో, ఎంతటి భాషాభిమానియో స్పష్టపడుచున్నది. ఈ మహామహుని మూలమున నాంధ్రభాషకు నాంధ్రలోకమున కెంతయో మేలుసమకూరినది. మహోత్కృష్ట కార్యనిర్వహణార్థము, భగవంతుఁ డప్పు డప్పు డందులకుఁ దగు పురుషుల సృజియించి యొక్కచోఁ జేర్చుచుండును. నన్నయ రాజనరేంద్రుల సంఘటనమునకే మహాభారతాంధ్రీకరణకార్యము ప్రయోజనము. జైన బౌద్ధమతములచే వైదికమతమునకు హానికలుగనున్న సమయమున జనసామాన్యమున వైదికమత సంరక్షణమునకై భారతాంధ్రీకరణము మిగుల తోడుపడినదని చెప్పవచ్చును. రాజరాజు తలిదండ్రులు జైనమతావలంబకులు. రాజరాజనరేంద్రుఁడు వైదిక మతాభిమాని, సామాన్య ప్రభువుకాఁడు. కవిపండిత పోషకుఁడు. విద్వత్ప్రభువు "అర్థ ధర్మ శాస్త్రముల తెఱంగెఱింగితి నుదాత్తరసాన్విత కావ్య నాటక క్రమములు పెక్కు సూచితి" అను వాక్యము లీవిషయమును ధ్రువ పరచుచున్నవి.

నన్నయభట్టు భారతము నెంతవఱకు రచించెను?

లోకోపకారమునే మనసునందిడుకొని నన్నయయు రాజరాజును నీ మహాకార్యమును సంకల్పించుకొనిరి. కాని వారి సంకల్పము పూర్తిగ నెరవేరినదికాదు. "శ్రేయాంసి బహు విఘ్నాని" కదా!

నన్నయభట్టు భారతమునం దాదిసభాపర్వములను, నరణ్యపర్వమున మూఁడాశ్వాసములును నాల్గవయాశ్వాసమున గొంతవరకును మాత్రమే రచింపఁగలిగెను, అరణ్యపర్వమున మిగిలినభాగమును ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడకవి చేసెనని యింతవరకు వాడుకగా నున్నది. ఇట్లుండగా నీనడుమ కొందఱు పండితులు, నన్నయభట్టారణ్యపర్వమునుగూడఁ బూర్తిగనే రచించెననియు నందుఁ జివరఁ గొంతభాగములో నచ్చటచ్చట గొన్నిభాగములు శిథిలములై పోఁగా నాశిథిలభాగములను మాత్రమే యెఱ్ఱాప్రెగ్గడ పూరించెననియు నందుచేతనే యాశ్వాసాంతగద్యలు నన్నయ పేరుతోనే యున్నవనియు నొకక్రొత్తవాదమును దెచ్చిపెట్టియున్నారు. అందుచే నన్నయభట్టు, ఆరణ్యపర్వమును బూర్తిగా రచియించెనా? యనుప్రశ్న మేర్పడినది. నన్నయభట్టు, ఆరణ్యపర్వమున నాల్గవ యాశ్వాసమునఁ గొంతవఱకు మాత్రమే రచియించె ననియు మిగిలినది యెఱ్ఱాప్రెగ్గడ కృతమనియు నా యభిప్రాయము. ఈ విషయమును గూర్చి యెఱ్ఱాప్రెగ్గడ చారిత్రమున విశేషముగా వ్రాయఁదలఁచి యిట విడచి వైచితిని.

భారతరచన మెందువలన నాగిపోయినది?

నన్నయభట్టు రచనమంతటితో నాగిపోవుటకుఁ గారణ మాతని మరణమని కొందఱును, నాతని మతిభ్రమణమని మఱి కొందఱును ననేకులనేకవిధములుగాఁ జెప్పుచున్నారు. వేములవాడ భీమకవి రచించిన రాఘవపాండవీయమును నశింపఁ జేయుటచే నన్నయకు మతిపోయినదనియు, నంతటితో భారతరచన మాగిపోయెననియుఁ గొందఱందురు. కాని యీకథ విశ్వాసార్హమైనదికాదు. ఇందునుగూర్చి భీమకవి చరిత్ర

మున వ్రాసిదను. భారతము సంతవఱకును రచించినపిమ్మట నన్నయ భట్టు కాలధర్మము నొందియుండునని బ్ర. వీరేశలింగము పంతులుగా రభిప్రాయపడి యున్నారు. కాని రాజరాజనరేంద్రుని మరణముచేతనే భారతరచన మాగిపోయెనని నాయభిప్రాయము. నన్నయభట్టుమరణా నంతరము భారతమును బూర్తిచేయుటకయి రాజరాజనరేంద్రుఁడు ప్రయత్నించెనని చెప్పెడుకథ లన్నియుఁ గట్టుకథలుగాని విశ్వాసార్హ ములయినవికావు. అసంబంధమైన గ్రంథస్థనిదర్శనము లేమియు లేవు. తనను బోషించు ప్రభువును గృతిపతియునైన రాజరాజనరేంద్రుఁడు భారతారణ్యపర్వరచనా మధ్యకాలమునఁ గాలధర్మము నొందుటయు, వానికుమారుఁ డదివఱకే చోళరాజ్యముకొఱకు దక్షిణదేశమునం దుండి యాంధ్రభాషయందభిమానము లేక యుండుటయుఁ గొంతకాలము వఱకును రాజమహేంద్రవర సింహాసనమున భాషను బోషించుటకుఁ దగిన ప్రభువు లేకుండుటయు భారత రచనమునందు నన్నయభట్టునకు విరక్తిఁ గలిగించియుండును. అతఁడు రాజరాజునకుఁ దరువాత నతి కాలములోనే స్వర్గము నలంకరించియుండును. రాజరాజనరేంద్రుని వంశీయు లెవ్వరును భారతశేషమును బూర్తి చేయించుటకై ప్రయత్నింప లేదు.

భారతరచనాకాలము

నన్నయభట్టు భారతము నెప్పుడు రచించెనో యాగ్రంథమును బట్టి తెలియదు. భారతకృతిపతియైన రాజరాజనరేంద్రుఁడు క్రీ. శ. ౧౦౦౨ మొదలు ౧౦౬౧ వఱకు నున్నవాఁడు. నన్నయభట్టీకాల మునందున్నమాట నిశ్చయము. నన్నయభట్టు వంశానుగతముగా వచ్చిన బ్రాహ్మణుఁడ నని చెప్పుకొనుటచే, నితఁడు పసితనమునుండి యు ననఁగా రాజరాజు తండ్రియైన విమలాదిత్యుని నాఁటినుండియు నీరాజకుటుంబాశ్రయమునఁ బెరిఁగియుండు నని యూహింపవచ్చును. ఇతఁడు రాజరాజుకంటె వయసున నొక్కింత చిన్నవాఁడేమో యని యూహకలుగుచున్నది. క్రీ. శ. ౧౦౫౦–౧౦౬౦ నడుమ నన్నయ

భట్టు భారతభాగమును రచియించియుండునని నేనభిప్రాయ పడుచున్నాఁడను. చరిత్రకారులలోఁ జాలవఱకిట్టే యభిప్రాయపడియుండిరి విమర్శాదర్శ బిరుదాంచితులగు నడకుదుటి వీరరాజు పంతులుగారు నన్నయభట్టు గతించినకాలము క్రీ. శ. ౧౦౫౫ ప్రాంతము" అని (భారతి ౧౧ సం. ౧భా ౩౫౬ పుట) వ్రాసియున్నారు. కాని వారి యభిప్రాయముతో నేనేకీభవింపఁజాలకున్నాఁడను.

భారత రచనాకాలము క్రీ. శ. ౧౦౨౫–౧౦౩౦ నడుమ జరిగినదనియు ౧౦౩౦–౧౦౩౨ నడుమ రాజరాజు నాతని సవతిసోదరుఁడైన విజయాదిత్యుఁడోడించి రాజ్యభ్రష్టునిఁ జేసెననియుఁ, దనప్రభువునకుఁ గల్గినకష్టము హృదయవిదారకముకాఁగా నన్నయ హఠాన్మరణమొందె ననియుఁ దనకష్టమునకును నన్నయమరణమునకును, నారణ్యపర్వరచనమే కారణమని తలంచి, రాజరాజు తరువాతఁదిరిగి భారతమును బూర్తిచేయించుటకై ప్రయత్నింపలేదనియు, క్రీ. శ. ౧౦౫౩ లో రచింపబడిన నందంపూడిశాసన కావ్యకర్త, యీనన్నయభట్టు కాఁడనియు నన్నయ నామధారుఁడగునాతఁడు వేఱనియు, శ్రీ మారేమండ రామారావుగారు, భారతిపత్రికలో వ్రాసియున్నారు. కాని నేను వారి యభిప్రాయముతో నేకీభవింపఁజాలకున్నాఁడను. నారాయణభట్టు భారతరచనమున నన్నయకుఁ దోడుపడలేదని యనలేము. నారాయణభట్టునకు భారతరచనాకాలమునం దీయక నందపూడి యగ్రహారమును నన్నయభట్టు మరణానంతర మిరువది యేండ్లకిచ్చెనని తలంచుటసమంజసముకాదని నాయభిప్రాయము. రాజరాజు పట్టాభిషేకమయిన పిదప ౩-౪ సంవత్సరములమధ్య నన్నయ భారతరచనము పూర్తియైనదని శ్రీ రామారావుగారి యభిప్రాయము. ఈలోపుననె "యగ్రజన్మలకు... అగ్రహారములిచ్చె" ననుట కాధారములేదు. ఈతఁడిచ్చిన యగ్రహారములన్నియు, పైనఁ జెప్పిన కాలమునకుఁ దరువాతనే యైనట్లు శాసనములవలనఁ గానవచ్చుచున్నది. భారతమునందు రాజరాజున కెంత యభిలాష కలదో కృత్యాదిపద్యములవలనఁ దెలియుచున్నది. అట్టివాఁడరణ్యపర్వాభీతియున్నచో దానినివదలి తరువాతిగ్రంథము నైనను

మఱియొకనిచేఁ బూర్తిచేయించుటకు ప్రయత్నింపకుండ నుండఁడు. ఈ కారణములనుబట్టి భారతరచనము ౧౦౩౦ తో నన్నయ మరణమూలమున నాఁగిపోయెనని తలంపవీలులేదు.

నన్నయ భట్టాదికవియా?

ఆంధ్రకవిత్వమున కాదికవి నన్నయభట్టని కొందఱును కాఁడని కొందఱును దలంచుచున్నారు.

సంస్కృతకవిత్వము వాల్మీకితోఁ బ్రారంభమైనది. కావున సంస్కృత కవిత్వమునకు వాల్మీకి నాదికవిగాఁ జెప్పుచున్నారు. నన్నయ భట్టు కూడ నాంధ్రమున కట్టి యాదికవియేనా యని యడిగినచోఁ గాఁడని చెప్పుకొనుటకు సంశయింపఁబనిలేదు. యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శాసనము, పండరంగని అద్దంకి, కందుకూరి శాసనములు మొదలగు కొన్ని శాశనములయందు ఆంధ్రపద్యము లుండుటచే నన్నయభట్టునకుఁ బూర్వము స్వల్పముగనైనఁ బద్యకవిత్వ ముండెనని యొప్పుకొనక తప్పదు. నన్నయభట్టునకుఁ బూర్వము నాంధ్రభాషయందు గ్రంథము లుండెనా యని ప్రశ్నించినచో మనకు లభ్యము లయినవానిలో నన్నయ భట్టునకుఁ బూర్వము రచింపఁబడినవి లేవని మాత్రమే చెప్పఁగలము. కాని నన్నయకు పూర్వ మాంధ్రగ్రంథములే రచింపఁబడలేదని ధైర్యముగా సమాధాన మీయఁజాలము. నన్నెచోడుని కుమారసంభవము నన్నయకుఁ బూర్వము రచియింపఁబడినదేమో యని కొందఱు సంశయించుచున్నారు. అది కాకపోయినను, ఏవయిన కావ్యములు రచియింపఁబడి కాలగర్భమునఁ బడిపోయెనేమో! ఎవరు చెప్పఁగలరు? ఇంద్రవిజయమను కావ్యమును నన్నయభట్టు రచియించెనని రంగరాట్ఛందమునం దుదాహరింపఁబడిన పద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది. అది సత్యమయ్యెనేని యది భారతమునకుఁ బూర్వము రచియింపఁబడి యుండవలయునుగదా! అప్పుడు భారతమాదికావ్యము కాదు. తిక్కన సోమయాజి విజయసేనము, ఎఱ్ఱాప్రగ్గడ రామాయణము, అథర్వణభారతము, ఇంక నిటి వెన్నియో గ్రంథములు మన కిప్పుడు లభించుటలేదు.

అట్లే నన్నయభట్టునకుఁ బూర్వము రచింపఁబడిన గ్రంథము లుండియు నవిమనకు లభ్యము గాకపోయి యుండవచ్చును. నన్నయభట్టాదికవి కాఁడనియు, భారత మాదికావ్యము గాదనియు నన్నంతమాత్రమున నన్నయకుఁ గాని, భారతమునకుఁగాని వించుకంతయు గౌరవలోపము రానేరదు. బ్ర. వీరేశలింగముపంతులుగా రనినట్లు శ్లాఘ్యమయిన యాంధ్రమహాకావ్యరచనమునం దీతఁ డాదికవి యే. కావ్యమునకును గవికిని గౌరమును దెచ్చునది కావ్యమందల గుణమూ కాని కాలము యొక్క ప్రాచీనత కాదు. నన్నయ కాలమున నారాయణభట్టు ఆంధ్రభాషయందుఁ గవియై కవిరాజశేఖరబిరుదమును వహించియున్నట్లు నందంపూడి శాసనము చెప్పుచున్నది. ఇదిగాక నన్నయభట్టు భారతకృత్యాదియందు వ్రాసిన యీక్రిందిపద్యమును బట్టికూడా నన్నయ కాలమున కవీంద్రులుండిరని తెలియుచున్నది.

ఉ. సారమతిం గవీంద్రులు ప్రసన్నకథాకలితార్థ యుక్తిలో
నారసి మేలు నాసితరులక్షరరమ్యత నాదరింప నా
నారుచిరార్థసూక్తి నిధి నన్నభట్టు తెనుంగునన్ మహా
భారతసంహితా రచన బంధురుఁడయ్యె జగద్ధితంబుగన్.

ఇందలి కవీంద్రు లాంధ్రభాషయందుఁ గవిత్వము చెప్పఁగలవారనియే తలంపవలయును గాని యితరభాషలయందుఁ గవిత్వము చెప్పఁగలవారని యర్థము చెప్పుటలో సారస్యము లేదు. సంస్కృతమునకు వాల్మీకి నాదికవి యని చెప్పినట్లాంధ్రభాషకు నన్నయ నాదికవినిగాఁ జెప్ప వలనుపడదనుట నిశ్చయము.

భారతకృత్యాదియందు నన్నయభట్టాంధ్రకవుల నెవ్వరిని నుతింపలేదు. కావున నంతకుఁ బూర్వ మాంధ్రకవులు లేరని నిశ్చయింపఁదగియున్నదని కొందఱనుచున్నారు. కాని యీయుక్తియందు బలము లేదు. నన్నయభట్టు తనకవినిందను గురుస్తుతిని తనవంశవర్ణనమును గూడఁ గృత్యాదియందుఁ జేయులేదు. దీనినిబట్టి నన్నయకు గురువు లేఁడని నిరయింపరాదు కదా!

నన్నయ కవిత్వగుణము

నన్నయకవిత్వమునందలి గుణవర్ణనమును జేయుటకు విశేష సామర్థ్యము కావలయును. అది నిండు వెన్నెలవంటిది. మానవ హృదయముల కాహ్లాదముకలిగించు వస్తువులలో నన్నయకవిత్వ మొకటి. ఈతని పద్యములను జదువునప్పు డందలి మాధుర్యముచే బోధకుల హృదయము లుప్పొంగుచుండును. ఎన్ని మారులు చదివినను దనివి యుండదు. ఈ కవివతంసుఁడు పరమేశ్వరుని మనమున నిలిపి, లోకశ్రేయఃకాంక్షియై యార్యధర్మములను దృష్టియందుంచుకొని నిర్మలహృదయముతో గ్రంథమును రచియించెనని యాతని పద్యములను జదివినవారికి తోఁపింపఁ జేయుచుండును. ఇతఁడు శబ్దశాసనుఁడు, లక్షణవేత్త. కవిరాక్షసు డనిన ట్లాంధ్రకవిత్వమున కీతఁడు పెట్టినది భిక్ష.

నన్నయకవిత్వమున సంస్కృతశబ్దములు మెండుగా నున్నను నవి మృదులములై సుబోధకములై మనోహరములుగానుండి హృదయమున కానందము గల్గించుచుండును. ఇతని కవితాధార యొగుడుదిగుడు లేక పూర్ణనదివంటివలెఁ బ్రవహించుచుండును. ఉదాహరణమునకై రెండు పద్యముల నుదాహరించెదను. సంస్కృతమున నున్న

యథా నవనీతం హృదయం బ్రాహ్మణస్య
వాచి క్షురో నిశిత స్తీక్ష్ణధారః
తదుభయ మేత ద్విపరీతం క్షత్రియస్య
తదేవంగతే నశక్తోహం తీక్ష్ణహృదయా
త్వా త్తం శాప మన్యథాకర్తుం గమ్యతాం.

అనుదానిని యీ క్రిందిపద్యములో నతి మనోహరముగా నాంధ్రీకరించియున్నాఁడు.

ఉ. నిండుమనంబు నవ్యనవనీతసమానము పల్కు దారుణా
ఖండలశస్త్రతుల్యము జగన్నుత విప్రులయందు నిక్క మీ
రెండును రాజులందు విపరీతము గావున విప్రుఁ డోపు నో
పండతిశాంతుఁడయ్యు నరపాలుఁడు శాపము గ్రమ్మరింపగన్.

నహ్యనాఢ్యః సఖాఢ్యస్య నావిద్వాన్ విదుష స్సఖా
నశూరస్య సఖా క్లీబః సఖి పూర్వం కిమిష్యతే॥
నాశ్రోత్రియః శ్రోత్రియస్య నారథీ రథిన స్సఖా
సామ్యాద్ధి సఖ్యం భవతి వైషమ్యా న్నోపపద్యతే॥

చ. ధనపతితోఁ దరిద్రునకుఁ దత్త్వవిదుం డగు వానితోడ మూ
ర్ఖునకుఁ బ్రశాంతుతోడఁ గడుఁగ్రూరునకున్ రణశూరుతోడ భీ
రునకు వరూథితోడ నవరూథికి సజ్జనుతోడఁ గష్ట దు
ర్జనునకు నెవ్విధంబునను సఖ్యము దా నొనఁగూడ నేర్చునే!

క. సమశీల శ్రుతయుతులకు
సమధనవంతులకు సమసుచారిత్రులకుం
దమలోఁ సఖ్యమును వివా
హము నగుఁ గా కగు నె రెండు నసమానులకున్.

నన్నయ కవిత్వమున "నిరంకుశాః కవయః" అను సూక్తిచేఁ దప్పు సాధువులుకాని ప్రయోగము లచ్చటచ్చటఁ గలవు. ఇట్టి ప్రయోగములు తిక్కన శ్రీనాథాది మహాకవుల కావ్యములలోఁ గూడనున్నవి. వైయాకరణులు వానికి గతి కల్పించుకొనవలసినదే కాని యవి దోషములని పరిహరింపరాదు. 'ప్రయోగ శరణమ్ వ్యాకరణమ్.'

నన్నయభట్టును నుతించిన కవులు.

నన్నయభట్టు కవిత్వ మందలి గొప్పతనమును నామాటలలోఁ దెల్పుటకంటె సుప్రసిద్ధపండితకవు లాతనినిగూర్చి చెప్పిన పద్యములఁ గొన్నిటి నిట నుదాహరించుట యుక్తమని యెంచి యట్లు చేయుచున్నాఁడను.

ఉ. ఆదరణీయ సారవివిధార్థగతిస్ఫురణంబు గల్గి య
ష్టాదశపర్వనిర్వహణసంభృత మై పెనుపొందియుండ నం
దాదిఁ దొడంగి మూఁడు కృతు లాంధ్రకవిత్వ విశారదుండు వి
ద్యాదయితుం డొనర్చె మహితాత్ముఁడు నన్నయభట్టు దక్షతన్.

—తిక్కన సోమయాజి.

ఉ. ఉన్నతగోత్రసంభవము నూర్జితసత్త్వము భద్రజాతిసం
పన్నము నుద్ధతాన్యవరభావిమదోత్కటము న్నరేంద్రపూ
జోన్నయ నోచితంబు నయి యొప్పెడు నన్నయభట్టకుంజరం
బెన్న విరంకుశోక్తిగతి నెందును గ్రాలుట సన్నుతించెదన్.

—ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ.

క. నెట్టుకొని కొల్తు నన్నయ
భట్టోపాధ్యాయసార్వభౌముని గవితా
పట్టాభిషిక్తు భారత
ఘట్టోల్లంఘనపటిష్ఠ గాథప్రతిభున్.

—శ్రీనాథుఁడు.

ఉ. సారకథాసుధారసమజస్రము నాగళపూరితంబుగా
నారఁగ గ్రోలుచున్ జనులు హర్షరసాంబుధిఁ దేలునట్లుగా
భారతసంహితన్ మును దిపర్వము లెవ్వఁ డొనర్చె నట్టి వి
ద్యారమణీయు నంధ్రకవితాగురు నన్నయభట్టుఁ గొల్చెదన్.

— మారన.

క. ఇట్టుల మగుమతి భారత
ఘట్టమునకు నడవ యచ్చుఁగట్టినకవితా
పట్టాభిషిక్తు నన్నయ
భట్టోపాధ్యాయుఁ దలఁచి పరమప్రీతిన్.

—పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరన్న.

శ్రీనాథుఁడు రచించిన పద్యమును బినవీరన్న రచించిన పద్యము
ను నొక్కపోలికగా నున్నవి. శ్రీనాథుని గ్రంథములను జదివియుండు
టచేఁ బినవీరన్న యిట్లు వ్రాసియుండును.

ఉ. వేయివిధంబులందుఁ బదివేవురుపెద్దలు సుప్రబంధముల్
వ్రాయఁగ జెప్పిరట్లు రసబంధురభావభవాభిరామ ధౌ
రేయులు శబ్దశాసనవరేణ్యులునాఁగ బ్రశస్తికెక్కరే
యేయెడ నన్నపార్యుగతి నిద్ధరనట్టి మహాత్ముఁగొల్చెదన్.
— జక్కన — విక్రమార్కచరిత్ర.

చ. ప్రకృతి యుగంబుదీర్చు మునివర్యులకున్నముడై నపుణ్యుని
న్వికృతికి శిక్షగాఁగ బదవిద్యరచించినవాని నంధ్రవా
క్ప్రకటనవిద్యకల్పతరురాజముబీజము సర్వవాక్యశా
సకబిరుదాంక నన్నన విచక్షణచంద్రు నమస్కరించెదన్.

గీ. పాణినిప్రణీత తద్ధర్మ భవ్యనామ
సరళపరు పామహోన్నమహత్ స్థిరమయాంధ్ర
వాగ్జగత్కర్త యాకవివాగ్విభునిఁ
జాఁగి మ్రొక్కెద నలశబ్దశాసనునకు.
— అహోబలపండితుఁడు - కాళిందీకన్యకా పరిణయము.

ఉ. ధారజెలంగినిత్యపరితర్పితరాజరసజ్ఞమై యసా
ధారణ భారతాదృత పదమ్ములుమించి నిరంతరక్షణా
ధారమహామహత్వ సహితంబగు నన్నయభట్టు భారతీ
సారసుధారసంబు బుధసంస్తవనీయము గాకయుండునే.
— చదలువాడ - మల్లయ్య.

క. ఆ భారతపర్వత్రయ
మీభారతవర్షమెల్ల నేలుఁగ దెనుఁగునన్
శ్రీభారతిగతిఁ జెప్పిన
నాభావకు (భారతుం) డని తలంతు నన్నయభట్టున్.
— కొఱవి గోపరాజకవి

భారతాంధ్రీకరణవిధానము.

నన్నయభట్టు సంస్కృత భారతమును మక్కికి మక్కిగా నాంధ్రీకరింపలేదు. అందలి భావముల ననుగతముచేసికొని, సందర్భానుసార

ముగాఁ బెంచియుఁ గుదించియు గ్రొత్తభావములను జేర్చియుఁ గొన్ని విషయములను విడచియు యథేచ్ఛగా నాంధ్రీకరణమును సాగించినాఁడు. చదువువారికిది యపాంతరీకరణమువలెఁ గన్పట్టక స్వతంత్రరచనమువలెఁ గాన్పట్టుచుండును. సంస్కృత భారతమందలి కొన్ని కథల నీతఁ డాంధ్రీకరింపలేదు. రాజసూయయాగసందర్భమున భీష్మునిచే ననుజ్ఞాతుఁడై ధర్మరాజు శ్రీకృష్ణుని బూజించినపుడు శిశుపాలుఁడనిన వాక్యములు సంస్కృతభారతమున నుష్టదిశ్లోకములలో నున్నవి. వాని నెనిమిది పద్యములలో నన్నయ యాంధ్రీకరించినాఁడు. ఈతని యాంధ్రీకకరణ విధానమును స్థాలీపులాకన్యాయమునఁ జూపనెంచి యా శ్లోకములను నా పద్యముల నీక్రింద నిచ్చుచున్నాఁడను.

"నాయ మర్హతి వార్ష్ణేయ స్తిష్ఠ త్స్విహ మహాత్మసు
మహీపతిషు కౌరవ్య రాజవత్ పార్థివార్హణామ్. ౧
నాయం యుక్తస్సమాచారః పాండవేషు మహాత్మసు
యత్కామా త్పుండరీకాక్షం పాండవార్చితవా నసి ౨
బాలా యూయం నజానీధ్వం ధర్మస్సూక్ష్మో హి పాండవాః
అయం చ స్మృత్యతిక్రాంతో హ్యాపగేయోఽల్పదర్శనః ౩
త్వాదృశో ధర్మయుక్తోహి కుర్వాణః ప్రియకామ్యయా
భవ త్యభ్యధికం భీష్మో లోకే ష్వవమత స్సతామ్ ౪
కథం హ్యరాజా దాశార్హో మధ్యే సర్వమహీక్షితామ్
అర్హణా మర్హతి తథా యథా యుష్మాభిరర్చితః ౫
అథవా మన్యసే కృష్ణం స్థవిరం కురుపుంగవ
వసుదేవే స్థితే వృద్ధే కథ మర్హతి తత్సుతః ౬
అథవా వాసుదేవోఽపి ప్రియకామోఽనువృత్తవాన్
ద్రుపదే తిష్ఠతి కథం మాధవోఽర్హతి పూజనమ్ ౭
ఆచార్యం మన్యసే కృష్ణ మథవా కురునందన!
ద్రోణే తిష్ఠతి వార్ష్ణేయం కస్మా దర్చితవానసి ౮

ఋత్విజం మన్యసే కృష్ణ మథవా కురునందన
ద్వైపాయనే స్థితే వృద్ధే కథం కృష్ణోర్చిత స్త్వయా ౯
భీష్మే శాంతనవే రాజన్ స్థితే పురుషసత్తమే
స్వచ్ఛందమృత్యుకే రాజన్ కథం కృష్ణోర్చిత స్త్వయా ౧౦
అశ్వత్థామ్ని స్థితే వీరే సర్వశాస్త్రవిశారదే
కథం కృష్ణ స్త్వయా రాజ న్నర్చితః కురునందన... ౧౧
దుర్యోధనే చ రాజేంద్రే స్థితే పురుషసత్తమే
కృపే చ భారతాచార్యే కథం కృష్ణ స్త్వయార్చితః ౧౨
ద్రుమం కిం పురుషాచార్య మతిక్రమ్య త్వయార్చితః
భీష్మకే నైవ దుర్ధర్షే పాండవ త్కృతలక్షణే ౧౩
నృపే చ రుక్మిణి శ్రేష్ఠే హ్యేకలవ్యే తథైవచ
శల్యే మద్రాధిపే నైవ కథం కృష్ణ స్త్వయార్చితః ౧౪
అయం చ సర్వరాజ్ఞాం వై బలశ్లాఘీ మహాబలః
జామదగ్న్యస్య దయిత శ్శిష్యో విప్రస్య భారత ౧౫
యే నాత్మబల మాశ్రిత్య రాజానో యుధి నిర్జితాః
తం చ కర్ణ మతిక్రమ్య కథం కృష్ణ స్త్వయార్చితః ౧౬
నైవ ఋత్విజ్ఞ చాచార్యో న రాజా మధుసూదనః
అర్చితశ్చ కురుశ్రేష్ఠ కిమన్య త్ప్రియకామ్యయా ౧౭
అథ వాప్యర్చనీయోయం యుష్మాకం మధుసూదనః
కిం రాజభి రిహానీతై రవమానాయ భారత ౧౮
వయంతు నభయా దస్య కౌంతేయస్య మహాత్మనః
ప్రయచ్ఛామః కరాన్ సర్వే నలోభా న్నచ సాంత్వనాత్ ౧౯
అస్య ధర్మప్రవృత్తస్య పార్థివత్వం చికీర్షతః
కరా నస్మై ప్రయచ్ఛామః సోయ మస్మా న్నమన్యతే ౨౦
కి మన్య దవమానాద్ధి యదేనం రాజసంసది
అప్రాప్తలక్షణం కృష్ణ మర్ఘే ణార్చితవానసి ౨౧
అకస్మా ద్ధర్మపుత్రస్య ధర్మాత్మేతి యశో గతం
కో హి ధర్మచ్యుతే పూజా మేవం యుక్తాం నియోజయేత్ ౨౨

యోఽయం వృష్ణికులే జాతో రాజానం హతవాన్ పురా
జరాసంధం మహాత్మాన మన్యాయేన దురాత్మవాన్ ౨౩
అద్య ధర్మాత్మతా చైవ వ్యపకృష్టా యుధిష్ఠిరాత్
దర్శితం కృపణత్వం చ కృష్ణేఽర్ఘ్యస్య నివేదనాత్ ౨౪
యది భీతాశ్చ కౌంతేయాః కృపణాశ్చ తపస్వినః
ననుత్వ యాఽపి బోద్ధవ్యం యాం పూజాం మాధవార్హసి ౨౫
అథవా కృపణై రేతా ముపనీతాం జనార్దన
పూజా మనర్హః కస్మా త్త్వ మభ్యనుజ్ఞాతవా నసి ౨౬
అయుక్తా మాత్మనః పూజాం త్వం పున ర్బహుమన్యసే
హవిషః ప్రాప్య నిష్యందం ప్రాశితా శ్వేవ నిర్జనే ౨౭
న త్వయం పార్థివేంద్రాణా మవమానః ప్రయుజ్యతే
త్వామేవ కురవో వ్యక్తం ప్రలంభంతే జనార్దన ౨౮
క్లీబే దారక్రియా యాదృ గంధే వా రూపదర్శనమ్
అరాజ్ఞో రాజవ త్పూజా తథా తే మధుసూదన ౨౯
దృష్టో యుధిష్ఠిరో రాజా దృష్టో భీష్మశ్చ యాదృశః
వాసుదేవో ప్యయం దృష్ట స్సర్వమేత ద్యథాతథమ్ ౩౦
ఇత్యుక్త్వా శిశుపాల స్తానుత్థాయ పరమాసనాత్
నిర్యయౌ సదస స్తస్మా త్సహితో రాజభి స్తదా. ౩౧

మ. అవనీనాథు లనేకు లుండఁగ విశిష్టారాధ్యు లార్యుల్ మహీ
దివిజుల్ పూజ్యులు పల్వు రుండఁగ ధరిత్రీనాథ గాంగేయుదు
ర్వ్యవసాయంబునఁ గృష్ణుఁ గష్టచరితున్ వార్ష్ణేయుఁ బూజించి నీ
యవివేకం బెఱిఁగించి తిందఱకు దాశార్హుండు పూజార్హుఁడే.

చ. కడుకొని ధర్మతత్త్వ మెఱుఁగంగ నశక్యము ధర్మబాహ్యుఁడ
వ్వాఁడఁబడ నిష్టుఁడై కలఁపి యుత్తములుండఁగ వాసుదేవుఁ డ
జ్ఞుఁడునకుఁ బూజ యిమ్మని విచారవిదూరుఁడు భీష్ముఁ డెంతయున్
వెడఁగుదనంబునం జనిచె వృద్ధులబుద్ధులు సంచలింపవే.

చ. ఇతనికిఁ గూర్తుఁ డేని ధనమిత్తు రభీష్టము లైనకార్యముల్
మఱి నొనరింతు రిష్టుఁ డని మంతురు గాక మహాత్ము లైనభూ
పతులయు విప్రముఖ్యులసభ విధి దృష్టవిశిష్టపూజనా
యతికి సమర్హు నర్హుఁడనియచ్యుతు నర్చితుఁ జేయఁ బాడియే.

సీ. ఈతని వృద్ధని యెఱిఁగి పూజించితే
వసుదేవుఁ డుండంగ వసుమతీశ!
ఋత్విజుం డని విచారించి పూజించితే
ద్వైపాయనుం డుండ ధర్మయుక్తి
నాచార్యుఁ డని వినయమునఁ బూజించితే
కృతనుతుల్ ద్రోణుండుఁ గృపుఁడు నుండ
భూనాథుఁ డనియెడుబుద్ధిఁ బూజించితే
యాదవుల్ రాజులే యవనివిభుఁడ

ఆ. పూజనీయు లైనపురుషులలోపల
నెవ్వఁ డయ్యెఁ గృష్ణుఁ డిట్టులేల
పూజ్యులయినవారిఁ బూజింపనొల్లక
భీష్మపలుకుఁ జేసి బేలవయితి.

చ. పురుషవిశేషవిత్తముఁడు పూజ్యుఁడు రాజులలోన నీయుధి
ష్ఠిరుఁ డని నీగుణాళి ప్రకటించి మనంబులలోన ధారుణీ
శ్వరులు భవన్మఖంబునకు వచ్చిన నిందఱ కివ్విధంబునం
బరఁగ నవజ్ఞ సేయు టిది పాడియె ధర్మువె ధర్మనందనా

క. నీ వెఱుఁగక యిచ్చిన నిది
నావిషయమె యని మనంబునం దలఁపక ల
జ్జావిరహితుఁ డయి యర్ఘ్యము
గోవిందుఁడు గొనియెఁ దనకుఁ గాను టుచితంబే.

క. చనఁ జేడికి దారక్రియ
యును జెవిటికి మధురగీతియును జీఁకున క

త్యనుపమసురూపదర్శన
మును జేయుటఁ బోలుఁ గృష్ణుఁ బూజించు టిలన్;

ఉ. ఈయవనీశ్వరప్రవరు లిందఱు నిన్ను నగంగ నిట్లుగాఁ
జేయుట ధర్మరాజనుని శేషసమాఖ్య నిరర్థకంబుగా
ధీయుత యంచు ధర్మజనదీసుతకృష్ణుల నెగ్గు లాడుచుం
బోయెసదంబు వెల్వడిసపుత్త్రబలుండయి చైద్యుఁడల్కతోన్.

సంస్కృతశ్లోకములు సులభములుగా నుండుటచేతను, గ్రంథవిస్తరభీతిచేతను వానియర్థమిట నీయలేదు. నన్నయ మితవచనుఁడు. తిక్కనయు నట్టివాఁడే. వీరిభాషాంతరీకరణము పౌనరుక్త్యాది దోషములులేకుండ గాంభీర్యముతో నుండును. సంస్కృతమున ధర్మరాజును సంబోధించినపదములును కృష్ణునెట్లు పూజించితివను నర్థమిచ్చు పదములు ననేకవారులు వచ్చినవి. ఆంధ్రమున నట్లులేదు. కర్ణజరాసంధాదులను గూర్చిన ప్రశంస తీసివేయఁబడినది.

నన్నయభట్టారకుని యితరరచనములు

నన్నయభట్టారకుఁడు భారతముగాక మఱికొన్ని గ్రంథములను రచియించెనని చెప్పుచున్నారు. వాని పేరు లివి:—

౧. చాముండికావిలాసము
౨. ఆంధ్రశబ్దచింతామణి.
౩. ఇంద్రవిజయము.
౪. లక్షణసారము.
౫. రాఘవాభ్యుదయము.

ఈ గ్రంథకర్తృత్వము వివాదగ్రస్తమైనది. ఒక్కొక గ్రంథమును గూర్చి వేఱువేఱుగ నీక్రింద వ్రాయుచున్నాఁడను.

చాముండికావిలాసము.

దీనికిఁ జౌడేశ్వరీవిలాసమని నామాంతరము. ఇది మూఁడాశ్వాసములు గల యొక చిన్న పద్యకావ్యము. ఇందు నందవరీక బ్రాహ్మణు

లనుగూర్చి ప్రథమాశ్వాసమునను, ద్వితీయ తృతీయాశ్వాసములయందు "తొగట" కులమువారని చెప్పఁబడియెడి దేవాంగుల కథలును రచింపఁబడినవి.

ఆశ్వాసాంతగద్యలు మూఁడాశ్వాసములకు నీక్రిందరీతిని మూఁడు విధములుగా నున్నవి.

౧. "ఇది శ్రీ సకలభాషావాగనుశాసన శ్రీ నన్నయభట్ట విరచితంబైన చౌడేశ్వరీ విలాసంబను మహా ప్రబంధంబు నందు ప్రథమాశ్వాసము"

౨. "ఇది శ్రీ సకలసుకవిజనశ్రేష్ఠ శ్రీ నన్నయభట్ట విరచితంబైన చౌడేశ్వరీ విలాసంబను మహా ప్రబంధమునందు ద్వితీయాశ్వాసము"

౩. "ఇది శ్రీ సకలవిబుధవినుత సర్వవిద్యావిచక్షణ నన్నయభట్ట విరచితంబైన శ్రీ చౌడేశ్వరీ విలాసంబను నొక్క మహా ప్రబంధంబు నందు తృతీయాశ్వాసము"

దాదాపు నూటయిరువది పద్యములుగల యొక్క చిన్న పుస్తకమును మూఁడాశ్వాసములుగా విభజించుటయు నందు మూఁడువిధములగు గద్యలను వేసికొనుటయు నన్నయవంటి మహాకవిచేయు పనులు కావు. నన్నయవంటి వేదవేదీ, నానా పురాణవిజ్ఞాననిరతుఁ డిట్టికథలు వ్రాసినాఁ డనుటకంటె హాస్యాస్పదమైన విషయ మింకొకటి యుండదు. అతఁడు రచించిన శ్రీ మహాభారతమునం దాశ్వాసాంత గద్యలన్నియు "ఇది శ్రీ సకలసుకవిజనవినుత" అని యొక్కరీతిగా నున్నవి.

ఈ చిన్నపుస్తకమును రచించినకవి నన్నయనామధారి మఱియెవ్వఁడో యై యుండునని తోసివేయుట కవకాశము లేకుండ గ్రంథాదియందలి యీక్రిందిపద్యమ భ్యంతరము గల్గించుచున్నది.

సీ. వ్యాసాదిఋషులకు వందనం బొనరించి
కవిభల్లటుల చాల ఘనత నెంచి
సుకవీశ్వరుల నెల్ల సొంపుగా వినుతించి
గురుపాదపద్మముల్ సరసఁ గాంచి
యిష్టదేవాళి సంహృష్టత సేవించి
మంత్రాదిదేవత ల్మదివి నుంచి
సర్వజనాళికి సంతోష మొనరించి
పార్థివసభల వైభవము గాంచి
యాంధ్రవాక్యానుశాసనం బతిశయిల్లఁ
జేసి లోకోపకారార్థసిద్ధిఁ జెంది
ఘనత రాజనరేంద్రుని కరుణ వడసి
నట్టివాఁడను నన్నయభట్ట నేను.

భారతమునఁ దననుగూర్చి చెప్పుకొనిన "తనకులబ్రాహ్మణు" ఇత్యాదిపద్యమునకును పైపద్యమునకు నెంత భేదమున్నదో పరికించి నచో, నీగ్రంథములు నన్నయభట్టు రచించినవి కాదని నిశ్చయముగాఁ జెప్పవచ్చును. పై సీసపద్యమునందలి, ప్రథమ పాదమునందును రెండవ పాదప్రథమార్థమందును వడులను, రెండవపాదద్వితీయార్థమూఁడవపాద ప్రథమార్థములఁ బ్రాసయతులను బ్రయోగించినాఁడు. నన్నయకృత భారతము నందెచ్చటను సీసములలో నట్టియతిసాంకర్యము లేదు. వడితో నారంభించిన సీసమంతటను వడులే యుపయోగించియు, ప్రాసయతితో మొదలిడిన సీసమునందుఁ దుదికట్టఁ బ్రాసయతులే వేసియు సీసపద్య రచనము పట్ల నన్నయ యొకనియమమునవలంభించినాఁడు. చాముండే శ్వరీవిలాసమున నట్టినియమము లేదు. భారతమునుండి పై నుదాహరిం చిన (తనకులబ్రాహ్మణు-ధర్మేతరజ్ఞులు-ఇత్యాది) సీసపద్యములనుబట్టి నన్నయమహాకవి నియమములను గ్రహింపవచ్చును.

చాముండికావిలాసము నన్నయకవికృతము కాదని బ్ర. శ్రీ వీరేశలింగముపంతులుగా రనేకకారణములను జూపి నిర్ధారణ మొనర్చి

యున్నారు. ఆ విషయమున భిన్నాభిప్రాయము లేదు చౌడేశ్వరీవిలాస మును జదివినవారెవ్వరు నది నన్నయ కృతమని చెప్పఁజాలరు. సామాన్యుఁ డెవఁడోఁ యీచిన్న పుస్తకమును రచించి నన్నయ మహాకవి పేరు పెట్టియున్నాఁడని చెప్పుట కావంతయు సందియము లేదు. ఇఁక నీవిషయమును గూర్చి చర్చింపవలసినయావశ్యకత లేదు.

ఆంధ్రశబ్దచింతామణి

ంధ్రభాషావ్యాకరణ మొకటి యెనుబదియెనిమిది ఆర్యావృత్తములలో (ఎనుబదిరెండనియొప్పుక) సంస్కృతమున రచియింపఁబడినది. దానికి "ఆంధ్రశబ్దచింతామణి" యని పేరు. దానికి మహామహోపాధ్యాయబిరుదాంచితుఁ డగు ఎలకూచి బాలసరస్వతి టీక వ్రాసియుండెను. దీనికే అహోబలపండితుఁడు సంస్కృతమున వ్యాఖ్యానమును రచించి యున్నాఁడు. దానికి అహోబలపండితీయమని పేరు. కాకునూరి అప్పకవి అప్పకవీయ మను పేర గద్యపద్యాదులలో నాయాంధ్రశబ్దచింతామణికి వివరణమును వ్రాసియున్నాఁడు. ఈయాంధ్రశబ్దచింతామణిసూత్రములను నన్నయభట్టు రచించెనని కొందఱును, నన్నయ రచింపలే దని కొందరు నభిప్రాయపడుచున్నారు. ఉభయపక్షముల వాదములును యుక్తిప్రయుక్తులతో నిండి యిదమిత్థ మనినిర్ణయించుటకుఁ దోడుపడకున్నవి. ఈవిషయమును మఱల నిటఁజర్చింపఁబూనుట వివాద కారణమే కాని వేఱొండు గాదు. అట్లని యీవిషయము నెత్తకుండ నుండుట చరిత్రకారులకుచితము కాదు. ఇట్టిపట్టులసహృదయుల కంతరాత్మయే ప్రమాణము. ఈగ్రంథము నన్నయకృత మగునా కాదా యని సంశయము కలుగుటకు గలకారణములను క్లుప్తముగా నిట వ్రాసి నిర్ణయమును జదువరులకే వదలివైచెదను. ఇచ్చట నేను వ్రాయువిషయయములలోఁ జాలభాగ మిదివరకు పండితులచేఁ జర్చింపబడినవేయైనను, నూతన పాఠకుల కవి క్రొత్తవే యగును.

ఆంధ్రశబ్దచింతామణి యజ్ఞాతవాస మారువందలవత్సరములు.

నన్నయభట్టు పదియవశతాబ్దివాఁడు. ఆంధ్రశబ్దచింతామణికిఁ టీకవ్రాసిన బాలసరస్వతి పదునాఱవశతాబ్దిని తుదిభాగమునను పదునేడవ శతాబ్ది మొదటను నున్నవాఁడు. అనఁగా నాఱువందలసంవత్సరము లీయాంధ్రశబ్దచింతామణి నెవ్వరు నెఱుఁగరని యర్థము. ఈ మధ్యకాలములో నెందఱో మహాకవులు, ఎందఱో లాక్షణికులు బయలుదేరి వ్యాకరణములను, లక్షణగ్రంథములను, మహాకావ్యములను వ్రాసియుండిరి కాని వారెవ్వరు నీ గ్రంథమున్నట్లెఱుఁగరు. నన్నయభట్టునకుఁ దరువాతివాఁడైన కేతనకవి తనయాంధ్రభాషాభూషణమున

క. మున్ను తెలుఁగునకు లక్షణ
మెన్నఁడు నెవ్వరును జెప్ప రేఁజెప్పెద ని
ద్వన్నికరము మది మెచ్చఁగ
నన్నయభట్టాదికవిజనంబుల కరుణన్.

గీ. సంస్కృతప్రాకృతాదిలక్షణము చెప్పి
తెలుఁగునకు లక్షణము మున్ను దెలుపకునికి
కవిజనంబులనేరమి గాదు నన్ను
ధన్యుఁ గావింపఁ దలఁచినతలఁపు గాని.

అని చెప్పియుండుటచేఁ దిక్కనాదిమహాకవులు గాని, కేతనాది లాక్షణికులు గాని యీగ్రంథము నెఱుంగరని తేలుచున్నది.

ఎవ్వరు నెఱుంగకున్నంతమాత్రముచే నది నన్నయ కృతము కాదని చెప్పుటకు వలనుపడదు. నన్నిచోడుని కుమారసంభవము నథర్వణాచార్యునివలెను నెవ్వరెఱింగి యున్నట్లు గానరాదు. అంతమాత్రమునఁ గుమారసంభవము నన్నిచోడునిది కాదని చెప్పరాదు కదా! ఇట్టి వనేకము లుండవచ్చును. కాని యట్టి గ్రంథములు బయలుపడినప్పుడు, అవి లభ్యములైనతావులు, వాని మూలప్రతులు మొదలగునవి వాని సత్యత్వమును గూర్చి సాక్ష్య మిచ్చుచుండును. ఆంధ్రశబ్దచింతామణి కట్టి

ప్రాశస్త్యము లేదు సరికదా! అది లభ్యమయిన వృత్తాంతము విపరీతసందర్భములతోఁ గూడి విశ్వాసానర్హమైనదిగాఁ గన్పట్టుచున్నది. ఆంధ్రశబ్దచింతామణి మొట్టమొదట బాలసరస్వతికే లభించినది. అది తనకు లభించినమార్గము నాతఁడీ క్రిందిపద్యములలోఁ జెప్పియున్నాఁడు.

బాలసరస్వతి చెప్పిన కథ.

వ. అని యిష్టదేవతా ప్రార్థనంబుచేసి, మున్నొక్కనాఁడు విద్యానగరిలో నచింత్యశాపశోపాగమ స్నేహసాహచర్యుండగు శివయోగివర్యుచే దేవచోదనం బరిప్రాప్తమైన యాంధ్రశబ్దచింతామణి గ్రంథంబు లోకోపకారార్థంబుగాఁ డీక గావింపంగోరి నెమ్మనంబున.

ఉ. ఏమి మహాద్భుతం బది! హరీహరి! యెక్కడి యాంధ్రశబ్ద చిం
తామణిఫక్కి! యెక్కడి మతంగనగంబు యుగాదిసంభవుం
డై మని చన్న నన్నయమహాకవి యెవ్వఁడు సిద్ధుఁ డెవ్వఁ డా
హా! మదగణ్య పుణ్యసముదగ్రతఁ జేకుఱెఁ గాదె యిన్నియున్.

మ. ఇలఁ బ్రాజ్ఞాధికులౌ కవుల్ మునుపు లేరే వారు వ్యాఖ్యానక
ర్తలు గానోపరె పెక్కువత్సరము లంతర్భూతమై యున్న యీ
తెలుఁగు వ్యాకరణంబు నాకొసఁగ బ్రీతిం డీక గావింపు మం
చలసిద్ధుండు మదిష్టదేవత విరూపాక్షుండు నిక్కంబుగన్.

కవికిష్టదైవ మగు విరూపాక్షుఁడే వచ్చి యిచ్చిన ట్లాకసిద్ధుఁడీ గ్రంథమును దనకిచ్చెనని యీ పద్యములోఁ జెప్పఁబడినది. గ్రంథమంతయు గలిపి యెనుబదిరెండు శ్లోకములు ఆసిద్ధుఁడీ శ్లోకములు వ్రాసియున్న తాళపత్రప్రతి నిచ్చెనో లేక యాతఁ డాశ్లోకములను బాలసరస్వతికి ముఖతః చెప్పెనో పై పద్యముల వలన స్పష్టముగా మనకుఁ దెలియుటలేదు. ఇది తనకు లభించువఱకు నంతర్భూతమై యున్నదని బాలసరస్వతియే యంగీకరించినాఁడు. ఈ సిద్ధుఁడు దేవతాస్వరూ

పుఁడు గాక యొక మానవుఁడే యని తలంచితిమేని, నన్నయభట్టు కాలమునుండి పరంపరగా నెండలో యీ వ్యాకరణసూత్రములను బాఠముగాఁ జెప్పుకొనుచురాఁగా రాఁగా, తుది నీసిద్ధుడు గురుముఖమునఁ జెప్పుకొనె నని తలంపవలసియుండును. ఆపక్షములో నిది యంతర్భూతమై యుండుట పొసఁగదు. తాళపత్రప్రతినే యీ సిద్ధుఁ డెచ్చటనో సంపాదించి బాలసరస్వతి కిచ్చె ననుటయే సమంజసముగా నుండును. అప్పకవి యీ సిద్ధు డెవ్వఁడో నిర్దిష్టము చేసి యీ కథను మఱింత విశ్వాసానర్హముగాఁ జేసినాఁడు.

అప్పకవి కథ

నన్నయభట్టు మొదట నాంధ్రశబ్ద చింతామణిని రచించి యీ పిమ్మట భారతాంధ్రీకరణమునకుఁ బూనుకొనెననియు, నాతఁడు భారతము రచించుచుండఁగా వేములవాడ భీమకవి రాఘవపాండవీయమును జేసి నన్నయకుఁ జూపుటకై తెచ్చియిచ్చెననియు నాతఁడు దానిని మరల నీయక యడఁచివేసెననియు నందులకుఁ గినిసి భీమకవి నన్నయ యింటికడ లేనప్పు డాతనిభార్యనో, కుమార్తెనో యడిగి యాంధ్రశబ్దచింతామణిని గ్రహించి దానిని గోదావరిలోఁ గలపెననియు, నా వ్యాకరణము లేకపోవుటచేఁ గవిరాక్షసుఁడు నన్నయ భారతమున మొదటి మూఁడుపర్వములయందును జెప్పిన నియమముల నుల్లంఘించి కవులెవ్వరును గావ్యములను జేయరాదని నియమము చేసెననియు నన్నయభట్టు ఆంధ్రశబ్ద చింతామణిని రచించునప్పుడు పసివాఁడుగ నున్న సారంగధరుఁడు (రాజరాజ నరేంద్రునికుమారుఁడు) ఆ సూత్రములను బఠించి యుండెననియు, నాతని చేతులు, పాదములు ఖండింపఁ బడిన పిమ్మట మత్స్యేంద్ర సిద్ధుని యనుగ్రహముచే సిద్ధుఁడై యుండి యాతఁడే మతంగ పర్వతమునొద్ద కీలకనామసంవత్సరమున బాలసరస్వతి కాసూత్రముల నిచ్చెననియు నప్పకవి యీ క్రిందిపద్యములలోఁ జెప్పి యున్నాఁడు.

తే. ఆంధ్రశబ్ద చింతామణి వ్యాకరణము
ముందు రచియించి తత్సూత్రములఁ దెనుంగు
బాసచేఁ జెప్పి నన్నయభట్టు దొల్లి
పర్వములు మూఁడు శ్రీమహాభారతమున.

వ. ఆ సమయంబున.

తే. భారతముఁ దెనుఁగించుచుఁ దా రచించి
నట్టి రాఘవ పాండవీయము నడంచె
ఛందము నడంచె నీ ఫక్కి సంగ్రహించె
ననుచు భీమన గౌంతయు నడఁచె దాని.

వ. తదనంతరంబ.

ఉ. ఆదిని శబ్దశాసనమహాకవి చెప్పిన భారతంబులో
నేది వచింపఁగా బడిరొ నెందును దానినె కాని సూత్ర సం
పాదన లేమిచేఁ దెనుఁగుపల్కు మఱొక్కటిఁ గూర్చి చెప్పఁగా
రా దని ద్రాక్షవాటికవి రాక్షసుఁ డీ నియమంబు సేసినన్.

క. ఆ మూఁడు పర్వములలో
నాఖ్యాన్యుఁడు నుడువుతెరఁగు లరసికొని కృతుల్
దాము రచించిరి తిక్కను
భీమణి మొదలైన తొంటి తెనుఁగు గవీంద్రుల్.

తే. రాజరాజ నరేంద్రతనూజుఁ డార్య
సఖుఁడు సారంగధరుఁడు శైశవమునందు
నన్నయ రచించునెడఁ బఠనం బొనర్చె
నన్య లెవ్వ రెఱుంగ రీయాంధ్రఫక్కి.

క. అతఁడు దనకాళ్లు చేతులు
మతిచెడి జనకుండు దఱుఁగ మత్స్యేంద్రుని సం
గతి నవి గ్రమ్మఱ మొలచిన
క్షితి సిద్ధులఁ గలసి యొక్కసిద్ధుం డయ్యెన్.

క. ఆ లోకనుతుఁడు మొన్నటి
కీలక సమ నా మతంగగిరి కడ నొసఁగెన్
బాలసరస్వతులకు నతఁ
డోలిఁ దెనుఁగు టీక దాని కొప్పుగఁ జేసెన్.

క. ఆదిని భీమకవీంద్రుఁడు
గోదావరిలోనఁ గలిపెఁ గుత్సితమున నా
మీఁదట రాజనరేంద్ర
త్స్మదయుతునిపట్టి దానిమహిఁ వెలయించెన్.

రాజరాజనరేంద్రునకు సారంగధరుఁడను పుత్రుఁడుగాని, రత్నాంగి చిత్రాంగులను భార్యలుగాని లేరని చరిత్రకారులు నిర్ణయించియున్నప్పుడు సిద్ధరూపమును ధరించిన సారంగధరుఁడీ యాంధ్రశబ్దచింతామణిని బాలసరస్వతి కిచ్చెననిన నెవ్వరు నమ్మెదరు? పై పద్యముల ననుసరించిచూడ సారంగధరుఁడు పూర్వులువ్రాసియుంచిన తాళపత్రప్రతిని సంపాదించి యిచ్చుటగాక తానా యెనుబదిరెండు శ్లోకములను ముఖతః బాలసరస్వతికిఁ జెప్పినట్లు తోఁచుచున్నది. లేదా సిద్ధరూపమున నున్న సారంగధరుఁడు తాను, ఆరువందల సంవత్సరములకుఁ బూర్వము పసితనమునఁ జదువుకొనిన శ్లోకములు నప్పుడు తాళపత్రములపై లిఖించి బాలసరస్వతికిచ్చి యుండవలయును. ఈ కథలపై వ్యాఖ్యాన మనవసరము. ఈకథలను జెప్పకుండ గ్రంథము నన్నయభట్టవిరచితమని యూరకున్నచోఁ గొంతవఱకైనను నమ్మకముండెడిదేమో! ఆ విశ్వాసముపోయి యాంధ్ర శబ్ద చింతామణి నన్నయభట్టకృతము కాదనుభావము దృఢమగుట కీ కథలు గారణములగుచున్నవి.

ఈ యాంధ్రశబ్ద చింతామణి, యప్పకవికి లభించిన మార్గము కూడ నద్భుతముగానే యున్నది. కవి కిష్టదైవమగు గోపాలదేవుఁడు స్వప్నమునఁ గన్పడి, "యాంధ్రశబ్ద చింతామణి" మతంగ పర్వత బ్రాహ్మణునివలన నీయింటికి వచ్చుననియు, దానిని నీ వాంధ్రీకరించి

లోకోపకారం బొనర్పవలయునని యుపాన తిచ్చెనఁట! ఆ మఱుచటి దినముననే యొక బ్రాహ్మణుఁడు మతంగపర్వత నివాసివచ్చి యపుస్తక విశారగ్రంథము నిచ్చెనఁట! ఈసంగతు లప్పుకవీయము నందలి యీ క్రిందిపద్యములవలనఁ దెలియుచున్నది.

క. ఇల నెనుబది రెండాకులు
గలిగి పరిచ్ఛేదపంచకంబునఁ దగు నీ
విలసితఫక్కి మతంగా
చలవిప్రునివలన నీదు సదనముఁ జేరుఁ.

క. సురభాషయందు నల్పా
క్షరముల బహుసూచితార్థసారము లిమిడిం
తురు సూత్రంబుల నవి వి
స్తరముగఁ దెనుఁగింపకున్నఁ దరమే తెలియఁ.

తే. నారికేళపాకంబుగా నన్నయకవి
ప్రక్రియాకౌముదిని మట్టుఁ బలికెఁ గానఁ
గేవలాంధ్రులు గాన రాత్రోవ నీవు
గోస్తనీ పాకమైఁ యుండఁ గూర్పవలయు.

చ. అని యతఁ డానతిచ్చి చన నంతట మేల్కని నాల్గుదిక్కులుం
గనుఁగొని యద్భుతంబుఁ గుతుకంబును డెందమునం బెనంగ వేఁ
గినఁ గల కేది బద్ధమని కేరుచు నుండెడు వేళ నామతం
గనగనివాసి పుస్తకనిశాయధరుం డొకరుండు వచ్చినఁ.

క. ఆ విప్రు నతిథిఁగా సం
భావించి భుజింపఁ బెట్టి భాషించు నెడన్
దా విశ్వశ్రేయ యనుచు
నీవచనము సదువ నెచట దిది యన నతఁడుఁ.

క. నన్నయ భట్టీయములో
నెన్నఁగఁ బ్రథమార్య గాదె యీపాత్రములో

నన్నవి యవి యొనుబదిరెం
డన్ను మహోద్భుతము(బొంది యవు డెల్లరకున్.

సిద్ధరూపముననున్న సారంగధరునివలన మతంగపర్వతము మీఁద నీయాంధ్రశబ్ద చింతామణి బాలసరస్వతికి లభించినది. ఆ మతంగపర్వతనివాసి యగు బ్రాహ్మణుడే అప్పకవి కీ గ్రంథము నొసంగినాడు. బాలసరస్వతికి లభించినది పుస్తక రూపముననున్నదో కాదో చెప్పఁజాలము కాని యప్పకవికి లభించినది మాత్రము పుస్తకమనుట నిశ్చయము. అప్పకవికిఁ బుస్తక మిచ్చిన బ్రాహ్మణుఁడు బాలసరస్వతి యని యన వీలులేదు. బాలసరస్వతియొక్క గ్రంథమునకు బ్రతి వ్రాసికొనిన మఱియొక బ్రాహ్మణుఁడై యుండవలయును. అ ప్ప క వి కి స్వప్నము వచ్చినది మన్మథసంవత్సర శ్రావణబహుళాష్టమి. గ్రంథము లభించినది నవమి. అప్పకవీయరచనారంభము దశమి. ఈవిషయము లీక్రిందిపద్యములవలనఁ దెలియవచ్చినది.

సీ. ధాత రెండవపరార్థమున నాదిదినంబు
పగటివరాహ కల్పంబునందు
మహిత వైవస్వతమనువేళ దేశంబు
లర్థింప నైన మహాయుగమునఁ
గలిసమయంబునఁ దొలిచరణమున
మానితం బగుచంద్రమానమునను
శాలివాహన నామశకమున గజశైల
శరసుధాకిరణుల సంఖ్యనడవ

తే. నంగజాబ్దంబునను దక్షిణాయనమున
జలధరర్తువు మొదటిమాసంబునందు
బహుళమున దేవకికిఁ జక్రపాణి పుట్టి
నట్టియష్టమి సనుదేర నధికభక్తి.

క. దళమిా సురగురువాసర
శశితారావజ్రయోగ షష్ఠకరణయు
క్తశరాసనలగ్నంబున
శిశిరకరాంశమున మొదలు సేసితిఁ గృతికిన్.

కీలక సంవత్సరమున నాంధ్రశబ్దచింతామణి బాలసరస్వతికి లభించినది. కీలకమునకు మన్మథమునకు నడుమ నలువదియెనిమిది సంవత్సరములు గడచినవి. కీలకనాటికే బాలసరస్వతి చాల గ్రంథములను రచించియున్నవాఁడగుటచే మన్మథ సంవత్సరమునాఁటికి దాదాపు నూఱుసంవత్సరములవయసు కలవాఁడగును కావున నాతఁడు స్వయముగా నీగ్రంథము నప్పకవి కిచ్చియుండఁడు. బాలసరస్వతి యొద్దనుండి ప్రతి వ్రాసికొనిన వేఱొక బ్రాహ్మణుఁడే, అప్పకవి కిచ్చినవాఁడని నిశ్చయింతము. ఈవు స్తకప్రదానసంబంధములైన పైపద్యములను జదివినచో, నేనుబదిరెండార్యలు గల మూలగ్రంథమును మాత్రమె తెచ్చి యిచ్చినట్లు తోఁచును గాని యది సత్యము కాదు. బాలసరస్వతి వ్యాఖ్యానముతోఁ గూడ నున్నప్రతినే యిచ్చియున్నాఁడు. దానినే తానాధారంబుగాఁ గైకొంటినని యిప్పకవి యీ క్రింద వచనములో నంగీకరించియున్నాఁడు.

"ముందు బృందారకభాష నశేషవిద్యా జలజాసనుండగు శబ్దానుశాసనుండు సంక్షేపంబుగాఁగూర్చిన యాంధ్రవ్యాకరణంబునందలిసంజ్ఞా, సంధి, తత్సమ, దేశ్య క్రియాపరిచ్ఛేదంబు లయిదునుం దెమఁగుఁబలుకుల నేను విస్తరించి భాషాపరిచ్ఛేదంబును, వర్ణపరిచ్ఛేదంబును, వళిప్రాసపరిచ్ఛేదంబును, పద్యపరిచ్ఛేదంబును, సంధిపరిచ్ఛేదంబును, తత్సమపరిచ్ఛేదంబును దేశ్యపరిచ్ఛేదంబును, క్రియాపరిచ్ఛేదంబును నను నామంబుల నభిరామంబులగు నాశ్వాసంబు లెనిమిదిగా నెలకూచి బాలసరస్వతి సకలభాషాకవిమహోపాధ్యాయ ప్రణీతాంధ్ర వ్యాఖ్యాన గ్రంథం బాధారంబుగా రచియింపఁబూని"

బ్రాహ్మణుఁడు తనకు గ్రంథము నిచ్చిన మఱునాఁడే అప్పకవి తనగ్రంథమును నారంభించి యుండుటచే, బాలసరస్వతి టీకను మఱి

యొక్క దప్పులని సంపాదించెనని యనుటకు వీలులేదు. ఆటీక నది వఱకే యప్పులని సంపాదించి యుంచెననుటకు నవకాశము లేదు. మఱంగ వ్రాతమున బాలసరస్వతి గ్రంథము లభించుటను దెలిసికొనిన బ్రాహ్మణుఁడు, అగఁడు టీక వ్రాయుటకు నూనుకుండి. టీక వ్రాసె నని తెలిసినపిమ్మట బాలసరస్వతి యొద్దకుఁబోయి (బాలసరస్వతి మతంగాచలవాసి కాఁడు) టీకా సహాయముగా వాతని యొద్దఁ బ్రతి వ్రాసి కొని దానిని దీసికొని వచ్చి తప్పులని కల్పియుండవలయును ఈకథ కూడ విశ్వాసార్హముగాఁ దోఁచుట లేదు ఆంధ్రశబ్దచింతామణి పీఠిక యందు బాలసరస్వతివ్రాసిన వచనమును రెండు పద్యములును పైనివ్రాసి యున్నాఁడను. అట్టి భావముల నే, (కలికాదిని, ఎక్కడిమఱంగ వ్రాతము, అంతరార్యాతము మొదలగు పదములనుంచి) తెలుపుచు నప్పకవియీ క్రిందిపద్యములను వ్రాసియుండుట చిత్రముగానున్నది.

ఉ. ఎన్నఁగ నన్నయార్యకవి యీకలికాదిని జెప్ప దానిభీ
మన్న హరించెఁ గ్రమ్మఱ మహాత్ముఁడు రాజనరేంద్రుపట్టి దా
మొన్న నొసంగె విప్రునకు మూలమతం డొనరించెఁ డీక వా
కన్నది మున్న విన్నదియుఁ గాదు మహాద్భుత మబ్బె నాకిటన్.

క. మూలము చెప్పిన నన్నయ
భూలోకబ్రహ్మ యతనిబుద్ధిఁ దెలిసి వ్యా
ఖ్యానోక్తులు లొనర్చిన
బాలసరస్వతులఁ బోలు ప్రాజ్ఞులు గలరే.

క. ఎక్కడిమఱంగవ్రాత
మొక్కడి కామొపలి సుకవు లీలో లేరే
గ్రక్కున నిది దెసఁగింపక
దక్కట ననధన్యఁ జేయుతలఁపున నేమో.

క. ఆ తిక్కనముఖ్యకవి
వ్రాతముచే నీ తెలుఁగువ్యాకరణము ధా

త్రికాలములం గడు నాగ
ర్భూతంబై తెనుఁగు గాకపోవుట లెల్లన్.

వ. మఱి యాశవజనవకుంతలాతపో విశేషంబువలనన కదా యనిచింతించి
నిశాంతనంతుష్టాంతరంగుండ నై.

అహోబలపండితుఁడు చెప్పినకథ.

ఆంధ్రశబ్దచింతామణికి సంస్కృతవ్యాఖ్యాన మొసగించిన యహోబలపండితుఁడు, ఆ ప్పకవి చెప్పినకథనే యీక్రిందిశ్లోకములలోఁ జెప్పియున్నాఁడు.

శ్లో. సోఽయం కృతి ర్వేములవాడ భీమకవిబంధురత్రాణ హితవత్సరేణ
గోదావరే నాశ మవాపితా భూ దిత్యుద్ధతా పి ద్విధ కింవదంతి॥

* * * *

రాజరాజనరేంద్రాలేః సారంగధరబాలకః
సత్కృతః పాణిపాదేన రహితో లోకవిహితః
మత్స్యేంద్రనామసిద్ధేంద్ర వరిహామ్నాసిద్ధతాం గతః
జగ్రాహ వ్యాకృతింతస్మాచ్చ బాలసరస్వతీ
ఏలూరి కులాంభోధి శరదాంశుకాకరః
సమస్తవిత్తత్ష్మే వత్సరే కిల కావ్యయే.

ఈవిషయమున నప్పకవి వ్రాసినదానికంటె నహోబలపండితుని వలన మనకుఁ దెలియవచ్చిన విశేషమేమియు లేదు. కాని,

"మతంగశైలవిప్రేంద్రాదనంతవ్యాకృతిపుస్తకమ్
కాకునూర్యప్పకవినా గృహీతం గ్రంథసంస్థితా॥
పాఠభేదాస్తు బహవోదృశ్యంతే పుస్తకద్వయే
మయా ప్రాయస్సమస్తాస్తే పుస్తకం పరిగృహ్యతే॥

అనుశ్లోకములలో, కాకునూర్యప్పకవికి లభించిన వ్యాకరణములలో నాలుశ్లోకములు పోయినవనియు, అప్పకవిగ్రంథమునకును బాలసరస్వతి గ్రంథమునకును పాఠభేదములు విశేషములుగా గలవనియుఁ దాను తెలుచుగా బాలసరస్వతి పాఠమునే గ్రహించుచు వచ్చితిననియు నొక

నభిప్రాయమును వెలిబుచ్చి యున్నాఁడు. బాలసరస్వతియు నప్పకవియు స్వహస్తములతో వ్రాసికొనిన గ్రంథము అహోబలపండితునకు లభించినదని చెప్పుట కవకాశములేదు. అహోబలునకు లభించిన బాలసరస్వతి గ్రంథప్రతిని అప్పకవీయ గ్రంథప్రతికిని బాఠభేదములు గలిగినవని తలంపవలసియున్నది. అప్పకవి క్రీ.శ. ౧౬౫౬ అగస్టునెలలో నప్పకవీయమును వ్రాయ నారంభించియుండెను. దానిని బూర్తిచేయుటకు నాల్గు సంవత్సరములు పట్టెనని యనుకొంటిమేని ౧౬౬౦ తో బూర్తి యయ్యెనని చెప్పవలసియున్నది. అహోబలపండితుఁడు క్రీ.శ. ౧౮౦౦ ప్రాంతమువాఁడు. కావున నప్పకవీయమునకు నప్పకవికిఁ దరువాతఁ బండితులు మార్పులు చేసినారనుట కవకాశము తక్కువగా నుండును. బాలసరస్వతికిని, నహోబలునకును నూఱు సంవత్సరములకుఁ బైగా వ్యవధియున్నది. ఈ కాలములోఁ బండితులు బాలసరస్వతి గ్రంథమున మార్పులుచేసినారని తలంచుట కవకాశమెక్కువగాఁ గలదు. మూలగ్రంథములో నప్పకవియే మార్పులుగావించి తన యప్పకవీయమును రచించెనని యనుటకుఁ గూడ నవకాశము లేకపోలేదు, కాని యప్పకవి తనగ్రంథమును బాలసరస్వతి గ్రంథము నాధారముగాఁ గైకొని రచియించితినని చెప్పియుండుటచే నందలిసూత్రములను అప్పకవి మార్చినాఁడని తలంపరాదని నా యుద్దేశము.

అప్పకవీయమునందు, మూలసూత్రములను గొన్నిటిని వ్రాసి, పిమ్మట నప్పకవి వ్రాసిన యాంధ్రీకరణము చేర్పఁబడుచు వచ్చినది. అందుచే నప్పకవీయ సూత్రములు మూలగ్రంథానుసరణములని తలంచుట కవకాశమున్నది. బాలసరస్వతీయమునందిట్లులేదు ఏసూత్రమున కాసూత్రమును దానిటీకయు నున్నది. మఱియు. బాలసరస్వతీయటీకలని చెప్పఁబడువానిలో విశేషభేదములు గన్పట్టుచున్నవి. ఉదాహరణమున కొకటి రెండుసంగతులను జెప్పెదను. వావిళ్లవారు బాలసరస్వతీ టీకాసహితాంధ్రశబ్దచింతామణియని యొక గ్రంథమును ప్రకటించినారు. అదిబాలసరస్వతటీక కాదని చెప్పుచు నాంధ్రసాహిత్య పరిషత్తువారు నిజమైన బాలసరస్వతి టీక యిది యని కొక

గ్రంథమును బ్రకటించినారు. నా కీనడుమ బాలసరస్వతి టీకాసహితాంధ్రశబ్దచింతామణి తాళపత్రప్రతియొకటి లభించినది. అది యీ రెండిటికిని భిన్నముగానున్నది 'ఆంధ్రభారతము' మను చరిత్రము అను క్రమాంకము, ముద్రిత గ్రంథమునందలి లక్ష్యములుదాహరింపబడియున్నవి దీనిఁబట్టి బాలసరస్వతీ టీకలలోఁ బండితులు ప్రక్షేపములుగా మార్పులు గావించి యుండిరియుఁ దమటీక కనుగుణముగా వారు సూత్రములను దారుమారులు గావించి యుండిరనియుఁ దలంపవలసి యున్నది. నేను జూచిన తాళపత్రప్రతియందు నట్టి మార్పులు గన్పట్టుటలేదు. బాలసరస్వతీయమునఁ బండితులు తారుమారులు చేసినప్రతియే అహోబలపండితునకు లభించియుండు ననియు, నా పాఠము నే యహోబలుఁడు వైకొని నంతమాత్రమున నదిమూలానుసరణమని తలంపరాదనియు నా యభిప్రాయము. అప్పకవీయమునకు వ్యతిరిక్తముగా నున్న పాఠములు బాలసరస్వతికిఁ బిమ్మటఁ బండితులచే జేయఁబడినవనియే నా విశ్వాసము. మూలసూత్రముల నప్పకవి మార్పుచేసెనని తలంపరాదు. అహోబలపండితుఁడు నప్పకవి పాఠములను గ్రహించినట్లీక్రిందిశ్లోకములోఁ జెప్పియున్నాఁడు.

శ్లో॥ అప్పార్యకృతశాస్త్రారూఢ పాఠభేదాన్యదుద్ధృతం
మయాసంగృహ్యతే రూపంతదప్యాథర్వణోక్తితః

ఆంధ్రశబ్దచింతామణి యాఱువందల సంవత్సరముల దనుక నణఁగియుండుటచే నీపాఠభేదములు కలిగెనని కొందఱనుచున్నారు. కాని యీ వాదమునందు సారము లేదు. బాలసరస్వతికి నన్నయభట్టునకును గల మధ్యకాల మాఱువందల సంవత్సరములు. ఈ కాలములో గ్రంథమును లేదు. పాఠభేదములును లేవు. బాలసరస్వతికి లభించినది మొదటిది. అప్పకవికి లభించిన గ్రంథము రెండవది. ఈ రెండింటిలోనే పాఠభేదములు ఇవియే మాతృకలు. ఈ మాతృకల ప్రతికలలో పాఠభేదములు గలవు. ఈపాఠభేదములు, గ్రంథ మాఱువందల సంవత్సరములడఁగియుండుటచే వచ్చినవి కావు. గ్రంథము బయలుపడిన పిమ్మట,

నది ప్రచారములోనికి వచ్చినతరువాత, నందుండులోపములను సవరించు టకో లేక ప్రమాదవశముననో, పండితులు లేఖకులు నిమితమప్రతులలోఁ జేసినమార్పులే యీపాఠభేదములు కావున నీపాఠభేదములు వచ్చుటకుఁ గారణము గ్రంథ మాఱువందల సంవత్సరము లఱఁగియుండుటయని చెప్పరాదు.

ఆంధ్రశబ్దచింతామణికిఁ బ్రసిద్ధుఁడైన సారంగధరుఁడు ఒక టీక వ్రాసియుండెననియు, దానిని స్పష్టముగా వివరించుటకయి నన్నయభట్టే తానుగా నవతరించెననియు, నహోబలపండితుఁడీక్రింది శ్లోకములోఁ దెలిపియున్నాఁడు.

శ్లో॥ ప్రసిద్ధసారంగధరేణ టీకా మపి స్ఫుటీకర్తు మతీవహార్దాత్
వాతూలవంశేవవతారభూయ శ్రీ నన్నవి ద్వానహమేవసోస్మి

దీనినిబట్టి, యాంధ్రశబ్దచింతామణికి సారంగధరకృతమైన సంస్కృతటీక యొకటి యున్నట్లు సూచితమగుచున్నది.

భారతమును రచించిన నన్నయభట్టుగాక మఱియొకఁడో నన్నయయనుపండితుఁ డీయాంధ్రశబ్దచింతామణిని రచియించి యుండుననియు, దానికి సారంగధరుఁ డనుపండితుఁడు సంస్కృతమునఁ డీకను రచియించియుండుననియు, దానికి బాలసరస్వతి యాంధ్రమునఁ డీకను వ్రాసియుండుననియు, నన్నయ, సారంగధరనామములను బట్టి యప్పకవి యాకథ నల్లియుండవచ్చుననియు నొక యూహ కలుగుచున్నది. బాలసరస్వతి రచించెనని చెప్పఁబడుచున్న (పైనుదాహరించిన యొక వచనమును, ఉత్పలమాల మత్తేభవృత్తములును) గద్యపద్యములు బాలసరస్వతి కృతములుగాక యిటీవలి వారెవరో రచియించి యుండిరని తలంపవలసియున్నది. బహుశః అప్పకవిగాని, అతని పద్యములను బట్టి మఱియొకఁడుగాని యీగద్యపద్యములను వ్రాసియుండును. సారంగధరకృతటీక యిప్పుడు గన్పడుటలేదు ఈవిషయమును బాలసరస్వతిగాని, యప్పకవిగాని తెలపెట్టలేదు. దీనియందు విశేషముండకపోవుట

కారణమైయుండును. బాలసరస్వతికిఁ దాతఁడు దాత నన్నయ యొకఁ డున్నాఁడు. కాని యాతఁడు పండితుఁడని చెప్పఁబడక పోవుటచే నాతఁడీగ్రంథకర్తయని యనఁజాలము.

ముద్రితాముద్రిత ప్రతులలోని గద్యలు.

ఆంధ్రశబ్దచింతామణి ముద్రితాముద్రితప్రతులలో నుదాహరింపబడిన గద్యలీ వివాదమును బరిష్కరించుటకుఁ దోడుపడలేదు. ఇవి యనేకవిధములుగా నుండుటయు, నన్నయభట్టారకకృతమని చెప్పుటకాధారములేకపోవుటయు నిట్లనుటకుఁ గారణములు. ఈసందర్భమునఁ గవిభల్లటుని చారిత్రమున వ్రాసిన వాక్యములను గూడఁ జూడవలసియున్నది.

వ్యాకరణకర్తలు ముప్వురినామములు తొలగింపఁబడినవి.

ఇఁకను సూత్రములనుబట్టియీ వివాదమును తీర్మానించుటకేమయిన నవకాశము కలదాయని యాలోచింపవలసియున్నది. అప్పకవీయములో సంధిపరిచ్ఛేదమున ౧౩వ వృత్తమున "నమోఽస్తు లోకాల్యధర్వణాచార్యమతాత్" అని యొకసూత్రమున్నది. ౧౭వ వృత్తమున "హేమమో క్తేః పరుషాణాం గసడదవాస్యుః పదాద్యన్తే" అని యొకసూత్రమున్నది. పదియవ వృత్తమున "లోకోవాస్యా త్రేషా మితశ్చ దద్వ త్త్రివిక్రమమతేన" అని యొకసూత్రమున్నది. ఈసూత్రములలోఁ జెప్పఁబడిన యధర్వణాచార్యుఁడును, హేమాచార్యుఁడును త్రివిక్రముఁడును వ్యాకరణకర్తలు. వీరుముప్పురును నన్నయభట్టునకుఁ దరువాతివారు. ఈసూత్రములు నన్నయభట్ట కృతములేయైనచో నధర్వణాదులను దలపెట్టుట యసంభవము. కావున నివి నన్నయకృతములు కావని బ్రి. శ్రీ వీరేశలింగము పంతులుగారు వ్రాసియున్నారు. బాలసరస్వతీయములని ప్రకటింపఁబడుచున్న నన్నయభట్టీయములలో ఈ సూత్రమునందలి 'నమోఽస్తులో' యనుపదమును పదునేడవవృత్తమందలి "హేమమోక్తేః" యను పదమునకు బదులుగా నుంచి, మిగిలినసూత్రము

తీసివేయఁబడినది. పదియవవృత్తమందలి పైని నుదాహరించిన "లోపో వాస్యాత్" అనుసూత్రమునుకూడ తీసివేయఁబడినది. నన్నయభట్టు తనగ్రంథమున నథర్వణాచార్యుని హేమచంద్రుని త్రివిక్రముని దలపెట్టుటయసంభవమనితలంచి బాలసరస్వతీయమును దనూవాతివారెవ్వరైన సవరించినారా? లేక అప్పకవి మూలములో లేని యీ సూత్రములను వ్యాకరణకర్తల నామములను జేర్చి తన గ్రంథమునఁ దెచ్చిపెట్టుకొనియెనా? యనునది తీర్మానింపఁబడవలసినసమస్య. ఈ సూత్రములను అప్పకవి తెచ్చిపెట్టుకొని యుండఁడనియు నాతని కందువలనఁ గలిగెడు ప్రయోజనము లేదనియు ననుకొనినచో, నీసూత్రములు నన్నయకృతములు కావనియు, బ్ర. శ్రీ వీరేశలింగము పంతులుగారనినట్లు బాలసరస్వతియో, లేక మఱియొకరో యీ సూత్రములను రచించి పుస్తకమునకు గౌరవమును దెచ్చుటకై మహాకవియగు నన్నయభట్టునకు దీనికర్తృత్వము నాపాదించియుందురనియు నిస్సంశయముగాఁ జెప్పవచ్చును. బాలసరస్వతీయములో నీవ్యాకరణ కర్తలు మువ్వురిపేరులను గూడ లేకుండుట చిత్రముగనే యున్నది. పైనివ్రాసిన వాక్యములనన్నిటిని జదివి చదువరులు తమయంతరాత్మకు సత్యమని తోచినరీతిని నిర్ణయించుకొందురు గాత!

ఇంకనొకటిరెండు విషయములు

నన్నయ ముందుగా నాంధ్రశబ్దచింతామణిని రచించి పిమ్మట భారతమును రచించెనని కొందఱనుచున్నారు. నన్నయ భారతమున నాంధ్రశబ్దచింతామణియందలి నియమములకు విరుద్ధములగు ప్రయోగములున్నవని బ్ర. శ్రీ వీరేశలింగము పంతులుగారు తమయాంధ్రకవుల చరిత్రమునఁ జూపియున్నారు. గ్రంథవిస్తరభీతిచే వాని నిందు మఱలఁ జూపలేదు. శబ్దశాసనుఁడని పేరొందిన నన్నయమహాకవి తానుచేసిన నియమముల నుల్లంఘించెననుటకంటె, నా నియమము లాతఁడు చేసిన

విశావని యెంచుటయే ధర్మముకదా. అయితే లక్షణగ్రంథమును వ్రాయుట కేటు లక్షణదోషములేకుండ కావ్యనిర్మాణ మొనర్చుటకేయు. కావ్యమునం దెచ్చోటనయిన దోషమున్నంత మాత్రమున నాలక్షణము నాతఁడు చేయలేదనియో, ఆకావ్యమునే యాతఁడు చేయలేదనియో నిర్ణయించుట సత్యేతరమగునని కైని చెప్పినయుక్తికి సమాధానము. అదియును నిజమే దానికనేకోదాహరణములను జూపవచ్చును. ఇట్టి యుక్తిప్రతియుక్తుల కెంతయేని యవకాశమున్న యీ విషయమును గూర్చి యిఁక పెంచి వ్రాయుట యుపయోగము లేనికార్యము పండితులును కవులును, ఆంధ్రశబ్దచింతామణిలోని నియమములకంటె భారత ప్రయోగములకే యెక్కువ విలువనిచ్చుచున్నారు. చింతామణిననుసరించి దోషమయినను, ప్రయోగమననుసరించి సాధువులైనచో వాని ననుసరించి తమకావ్యములయందు శబ్దములను ప్రయోగించుచునే యున్నారు.

ఆంధ్రభాషాచారిత్రమును రచించిన శ్రీ డా. చిలుకూరు నారాయణరావుగారు, నన్నయభట్టు కాలమున జతుర్థీవిభక్తికి "కున్నై" యను ప్రయోగముండెడిదనియు, "కొఱకు" అనునది విభక్తిగాఁ గాక యొక శబ్దముగనే యాకాలపుకవు లుపయోగించుచుండెడివారనియుఁ గొన్ని ప్రయోగములను జూపుచు, నాంధ్రశబ్దచింతామణియందు "కొఱకు కై చతుర్థ్యాః" అనుసూత్రముండుటచే నీగ్రంథము నన్నయతరువాత రచింపఁబడినదే కాని నన్నయ కృతముకాదని, యిట్టివే మఱికొన్ని యుదాహరణముల నిచ్చుచు, నిర్ధారణ మొనర్చి యున్నారు. గ్రంథవిస్తరభీతిచే నాచర్చయంతయు నిట వ్రాయలేదు.

వీనినన్నిటిని బట్టిచూడఁగా నాంధ్రశబ్దచింతామణి నన్నయభట్టారకకృతము కాదనియే, తేలుచున్నది.

పదునేడవశతాబ్దివాఁడైన మంచెల్ల వాసుదేవకవి యాంధ్రశబ్దచింతామణికి సంస్కృతమున వృత్తిని వ్రాసియుండెను.

లక్షణసారము

కస్తూరిరంగకవి రచించిన యానందరంగ రాట్ఛందమునందు నన్నయభట్టు లక్షణసారములోనివని యీక్రిందిపద్యము లుదాహరింపఁబడినవి. నన్నయభట్టు లక్షణసారమును రచియించినట్లు అప్పకవ్యాది లక్షణవేత్తలెవ్వరును జెప్పియుండలేదు. కవులుగాని పండితులుగాని చరిత్రకారులుగాని యిదివఱకెవ్వరును, నన్నయభట్టు లక్షణసారమును రచియించినట్లు చెప్పలేదు. అట్టిసందర్భములో నీరంగకవి కీలక్షణసార మెచ్చట లభించెనో తెలియదు. తృప్తికరమయిన సాక్ష్యము లభించిననేతప్ప నీపద్యములు నన్నయభట్టువని తలంప వీలులేదు. అయినను భాషాపరిశోధకుల కుపయోగములుగా నుండునని యీపద్యములనిట వ్రాయుచున్నాఁడను.

మ. స్వరవర్గప్లుతముల్ శకంధుగణఋత్వప్రాద్యభేదోర్వను
స్వాభిన్నప్రభుకాకువిత్యయులు దేశ్యజ్ఞోభయాఖండముల్
సరసాదేశవిభాగవృద్ధులును మాసంయుక్తవైకల్పముల్
గరిమం బోలిక చక్కఁజెక్కఁటి యనంగా నిర్వదేడాయతుల్.

గీ. ఒకటి కరసున్న కలిగి మూఁటి కవిలేక
ప్రాసములు లఘుపదములై పైని జెల్లఁ
గృతుల నొక్కొక్కచో నది యొప్పులనిన
నిఁకను నెఱిఁగింతుఁ జెప్పు డీసుకవు లనఁగ.

గీ. కనఁ దవర్గద్వితీయ థకారమునకుఁ
బ్రాస మొకచోఁ జతుర్థ ధ వర్ణమైనఁ
గాకయు డకారమునకు ఢకారమైన
నమరి నదియు వర్గప్రాస మండ్రు గృతుల.

గీ. స్వరముతుదనుండు లుప్తవిసర్గకోత్వ
మైనగూఢస్వరయతి దాసోఽహ మనఁగ

నచ్యుతాశ్రితులచ్చో నన్యోన్యమిత్రు
లనఁగ నమ్మాధవుండు యశోర్ధి యనఁగ.

గీ. కృతులలో శబ్దశాస్త్రజ్ఞ మతముచేత
వృద్ధి నొందును రూఢిగా నెసఁగి యుండె
నట్టియొడఁ బ్రకృతివికృతుల ననుసరించి
యుభయమును జెల్లు వల్లకు శుభచరిత్ర.

గీ. అచ్చు హల్లును సాపశబ్దాదివర్ణ
ములకుఁ జెప్పినఘుశ్ యతులనఁగఁ దనరు
నంబురుహగేహిని మధురాలాప యనఁగ
లక్ష్మి వాగ్జితకోకిలాలాప యనఁగ.

గీ. పృథుబుధులకు ముకారంబు పూర్వమునను
గాక పైఁగాని చెప్పఁ జక్కటి యతియగు
మష్టిఁగొని కృష్ణుఁ డురమునఁ బొడిచె ననఁగ
బుధుల వినుతులఁ దగె వ్యాసముని యనంగ.

గీ. తొలుతఁ బ్రాకృతిసూత్రంబువలన జ్ఞాకు
నార్ణ మాదేశముగ వచ్చి యమరు కతనఁ
బ్రాకృతాదేశ సరసవిరామ మైత
నర్చుఁ గృతుల శుకుండు సుజ్ఞాని యనఁగ.

ఇందు మొదటిపద్యము కవివాగ్బంధనములోనిదని తంజావూరు పుస్తకభాండాగార పట్టికవలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది.

తంజావూరు పుస్తకభాండాగారమున లక్షణసారమను ఛందోగ్రంథ మొకటియున్నది. దానికర్తపే రందు లేదు. దానిని నేను చూడఁజాలకపోవుటచే నదియు నిదియు నొక్కటియగునో కాదో చెప్పఁజాలను. ఇవి రెండును నొక్కటియే యగునెడల నందధర్యణా చార్యునిపే రుదాహరింపఁబడియుండుటచే నీ లక్షణసారకర్తృత్వము నన్నయభట్టునుండి తొలఁగి యన్యునిపైఁ బడును.

ఇంద్రవిజయము.

నన్నయభట్టు ఇంద్రవిజయమను నొక కావ్యమును రచియించె నని వాడుక కలదు. కాని యాగ్రంథ మిప్పు డెచ్చటను లభించుట లేదు. నన్నయభట్టు ఇంద్రవిజయములోని వని యీక్రింది రెండుపద్యము లానందరంగరాట్ఛందమున నుదాహరింపఁబడియున్నవి.

క. ఆ సరసిజాక్షి కౌనుకు
గా సరి యొక్కింత పోలుకతమునఁ గద యా
కాశ మనంతాహ్వయమునఁ
గేసరి హరినామమునఁ దగె వినుమింద్రా!

చ. ఒకపలువాతఁ గొన్నకిటియుం దలలో నిడుకూర్మభర్త నా
లిక లిరుగన్నసీదిరవు కేతు పయోధరధారఁ బొట్టఁ బెం
చు కులనగాళి యీడు ప్రతిజోడనయొంచనఁగూడ దేరికె
న్నికగ యయాతి యొండెధరణిన్ భరియించి చెలంగు వాసికిన్.

ఈ పద్యమున 'నాలుక' యనుటకు బదులుగా 'నాలిక' యనుటయు, ల, అ, ఉకు యతిమైత్రిఁ జేయుటయు, ద్రుతాంతశబ్దముపై వచ్చు పరుషమును బరుషముగా నుంచుటయుఁ జూడ నీగ్రంథము నన్నయమహాకవికృతముగాక నన్నయనామధారియగు మఱియొకనిచే రచింపబడినదై యుండుననియుఁ దలంపఁ వలసియున్నది.

రాఘవాభ్యుదయము.

నన్నయభట్టు రాఘవాభ్యుదయ మనునొక గ్రంథమును వ్రాసి యున్నట్లొకరు వ్రాసియున్నారు. కాని యందుల కాధారమేమియు లేదు.

నన్నయ యే శాఖ బ్రాహ్మణుఁడు.

నన్నయార్యుఁ డేశాఖాబ్రాహ్మణుఁ డనువిషయము వివాదాస్పదమయినది. కొందఱు వైదికశాఖాబ్రాహ్మణుఁ డనియుఁ గొందఱు నియోగిశాఖాబ్రాహ్మణుఁ డనియు ననుచున్నారు. ఈ విషయమున

నిదివఱకు పలుమారులు చర్చలు జరిగియున్నవి. ఈ చర్చలన్నియు జరిగినపిమ్మట నే బ్రీ. శ్రీ వీరేశలింగము పంతులుగారు తమ యాంధ్ర కవుల చరిత్రమున క్రీ. శ. ౧౯౧౭ వ సంవత్సరములో నిట్లు వ్రాసి యున్నారు.

ఆంధ్రకవుల చరిత్రాభిప్రాయము.

"ఇతఁడు ముద్గలగోత్రజాతుఁ డగు వైదిక బ్రాహ్మణుఁడు. ఒకానొక రీతఁడు వైదిక బ్రాహ్మణుఁడు కాఁడనియు, తెలుఁగు కవిత్వమునకు మొదటినుండియు నియోగులే ప్రసిద్ధులయి యుండుటచేత నీతఁడును నియోగియే యయియుండునవియు, భట్టశబ్ద మాత్రధారణచేత నీతఁడు వైదికియని భ్రమింపఁగూడదనియు, నియోగియైన శ్రీనాథ కవిగూడ తన కాశీఖండములోని "చిన్నారి పొన్నారి చిఱుతకూఁకటి వాఁడు" అను పద్యములోఁ దన్నుఁ గూర్చి "శ్రీనాథభట్టసుకవి" యని చెప్పికొనియెననియు, వ్రాసియున్నారు. నన్నయభట్టారకుని కాలమువాఁటికే యాంధ్రస్మార్త బ్రాహ్మణులలో వైదిక నియోగిభేద మేర్పడి యుండినను, నియోగివైదికుల కిరువురకును సమానముగానే "భట్టశబ్దము చెల్లుచుండినను, నన్నయభట్టు తాను రాజుయొక్క కులబ్రాహ్మణుఁ డయినట్టు" తన కులబ్రాహ్మణు ననురక్తునవిచ్ఛిన్న జపహోమతత్పరు... నన్నపార్యుఁ జూచి "పరమ ధర్మవిదుఁడు వరచళుక్యాన్వయాభరణుఁ డిట్టులనియెఁ గరుణతోడ" నని యాదిపర్వములోఁ జెప్పుకొని యుండుటచేత నన్నయ వైదికశిఖామణి యనియే నిశ్చయింపవలసియున్నది. కులబ్రాహ్మణుఁయి వంశపరంపరగా రాజపురోహితత్వము నిర్వర్తించుచుండుట వైదికులలోనే కాని నియోగులలో లేదు. ఇంకొకరు చాళుక్యులు పశ్చిమమునుండి వచ్చినవారగుటచేత నన్నయభట్టు మహారాష్ట్ర దేశప్రాంతములనుండి రాజరాజనరేంద్రుని పూర్వుల వెంట వచ్చిన మహారాష్ట్ర బ్రాహ్మణులసంతతివాఁ డయి యుండునని వ్రాసియున్నారు. అదియు విశ్వసనీయము కాదు. నన్నయ వేఁగినాటి బ్రాహ్మణుఁడని యూహించుటకు తగిన నిదర్శనములు నన్నయార్య విరచితమైన భారత

భాగములోనే కనుపట్టుచున్నవి. ఇతఁడర్జునుని తీర్థయాత్రలను వివరించుటలో నీక్రింది వర్ణనము నాదిపర్వము నందుఁ జేసియున్నాఁడు.

సీ. దక్షిణగంగ నాఁ దనరయు నొప్పిన
గోదావరియు జగదాదియైన
భీమేశ్వరంబును బెడఁ గగుచున్న శ్రీ
పర్వతంబును జూచి యుర్విలోన
ననఘమై శిష్టాగ్రహార భూయిష్టమై
ధరణీసురోత్తమాధ్వరవిధాన
పుణ్యసమృద్ధమై పొలుచు వేఁగీదేశ
విభవంబుఁ జూచుచు విభుఁడు దక్షి

గీ. ణాంబురాశితీరంబున గరిగి దురిత
హారి యైన కావేరీ మహాసముద్ర
సంగమంబున భూసురేశ్వరుల కభిమ
తార్థదానంబుఁ జేసి కృతార్థుఁడగుచు.

స్వదేశమునం దభిమాన మెల్లవారికిని సహజమయి యుండును గదా! ఈతఁడు వేఁగినాటివాఁ డగుటచేతనే మూలగ్రంథమైన సంస్కృతమహాభారతములో లేని వేఁగిదేశమాహాత్మ్యవర్ణనము నుత్తమ విశేషణములతోఁ దెలుఁగు భారతమునఁ జొప్పించి తన యసమాన దేశాభిమానమును గనఁబఱిచి యున్నాఁడు".

నన్నయభట్టు నియోగిబ్రాహ్మణుఁడని వాదించువారిప్పటికిని గలరు. వీరిలో ముఖ్యులు కవిశేఖర వఝా సూర్యనారాయణగారు, విమర్శాదక్షక కీ. శే. నడకుదిటి వీరరాజు పంతులుగారు, కల్లపాలెపు వెంకట నారాయణప్పగారు మొదలగువారు. వైదికబ్రాహ్మణుఁ డని వాదించువారిలో ముఖ్యులు విమర్శకాగ్రేసర బిరుదాంచితులగు కీ. శే. కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు. ఈయన నన్నయభట్టారకచారిత్రమను నొకగ్రంథమును గూడ వ్రాసియుండిరి. నన్నయ వైదికుఁడైనను

నియోగియైనను, సర్వజనపూజ్యుఁ డనుటకు సంశయము లేదు. ఇప్పటి పండితులలోఁ బెక్కురు, ఈ చర్చవలన ప్రయోజనము లే దనితలంచు వారు కలరు. అది సత్యమే కాని యీచర్చను వదలివైచి యీమహాకవిచారిత్రము ముగించితినేని చరిత్రకారుల ధర్మము నుల్లంఘించిన వాఁడ నగుదు నేమోయను భయముచేతను ఆవిషయములఁ దెలిసికొన నభిలషించువారికి గ్రంథమునుజూచి నిరాశ చెందుదురను తలంపునను, భావికాలపాఠకుల కుపకరింపవచ్చు ననియుఁ దలంచి యీ యంశములలో ముఖ్యములైనవాని నిటఁ జూపెదను. వీనిని జదివి పాఠకులు తమ యిచ్చవచ్చినరీతిని నిర్ణయించుకొందురు గాత! పండితు లింతవఱకు చర్చించిన యంశములనుబట్టి నన్నయభట్టేశాఖకుఁ జెందినవాఁడని నిస్సంశయముగా చెప్పుటకుఁదగిన యాధారములు లభింపలేదనియు, విషయ మింకను సందిగ్ధముగానే యున్నదనియు నా యభిప్రాయము.

నన్నయభట్టు తననుగూర్చి భారతమున వ్రాసికొనిన "తనకుల బ్రాహ్మణు" ఇత్యాదిపద్య మొక్కటియు నాశ్వాసాంతగద్యయుఁదక్క నాతనివృత్తాంతమును దెలుపునాధారములు మనకు లభింపలేదు. నన్నయ యేశాఖకుఁ జెందినబ్రాహ్మణుఁడో నిర్ణయించుటకుఁ దగినయాధారములను జూపునట్టివి, ఆకాలమునాఁటి శాసనములు గాని గ్రంథములు గాని, నన్నయకృతములుగాని యితరకవి రచనములుగాని లేవు. ఇఁక నీ విషయమును జర్చించుటకు పైని జెప్పిన గద్యపద్యములు రెండే యాధారములు. ఈ రెండింటిలో "తనకులబ్రాహ్మణు" "నన్నయభట్ట" యను రెండుశబ్దముల విషయమై పండితులు భిన్నాభిప్రాయులుగా నున్నారు. వాని నటులుడనిండు. అందలి తక్కినశబ్దము లుభయశాఖా బ్రాహ్మణులకునుగూడ నన్వయించును. ఈవిషయమున సంశయము లేదు. ఎవ్వరేని యాశబ్దములలోఁ గొన్ని ప్రత్యేక మొక శాఖలోని వారికే వర్తించునని చెప్పినచో, నందువలన వారి సంకుచితహృదయము వెల్లడియగునే కాని, సత్యము బయటఁబడదు. అందునుగూర్చి విశేషముగాఁ జర్చింపనవసరమును లేదు. ఇఁక పైని జెప్పిన రెండుశబ్దములలో

భట్టశబ్ద ముభయశాఖా బ్రాహ్మణులకును గూడ నాకాలమున వర్తించుచుండెనని, సామాన్యముగా నుభయపక్షములవారును గూడ నంగీకరించుచున్నారు. వైదికశాఖా బ్రాహ్మణులకు భట్టశబ్ద ముపయోగింపఁబడుననునది నిర్వివాదాంశమే. నియోగిశాఖా బ్రాహ్మణులలోఁ గూడ నీభట్టశబ్దము నుపయోగించునాచార మున్నదనుటకు నియోగి బ్రాహ్మణుఁడగు శ్రీనాథుఁడు తాను "శ్రీనాథభట్టసుకవిని" అని చెప్పుటయే నిదర్శనము. ఆజ్జరపు పేరయలింగకవి నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు, అతని పూర్వుఁడుకొండుభట్టు. వేదవేదాంగ సంపన్నుఁడు. అగ్రహార పరిగ్రహీత. ఇట్టి వింక ననేకదృష్టాంతములు చూపవచ్చును. నన్నయ భట్టునకు, భారతవచనమునఁ దోడుపడిన నారాయణభట్టు నియోగి బ్రాహ్మణుఁడైనట్లు నందంపూడి శాసనమువలనఁ దెలియుచున్నది. అందుచే భట్టశబ్దము శాఖానిర్ణయమునకుఁ దోడుపడఁ జాలదని తలంప వలసియున్నది.

"కులబ్రాహ్మణ శబ్దచర్చ"

ఇఁక "కులబ్రాహ్మణ" శబ్ద మొకటియున్నది. కులబ్రాహ్మణ శబ్దమునకుఁ బురోహితుఁ డనునర్థమును జెప్పి నియోగి బ్రాహ్మణులలోఁ బురోహితవృత్తిని గైకొనినవారులేరు కావున నన్నయ నియోగి కాఁ డనియు వైదిక శాఖా బ్రాహ్మణుఁ డనియుఁ గొందఱు తలంచుచున్నారు. రెండవ అమ్మరాజు విజయాదిత్యుని శాసనములో (ద. హిం. శా. సం॥ ౧ పుట ౪౬) తన కులబ్రాహ్మణుఁడును కౌండిన్య గోత్రుఁడు నైన యొకబ్రాహ్మణునకు ప్రాత్తసక్షేత్రమును దానమిచ్చినట్లు లిఖింపఁబడియున్నది. ఇందుపయోగింపఁబడిన కులబ్రాహ్మణశబ్దమును పాశ్చాత్యపండితులు Family preist అని భాషాంతరీకరించి యున్నారు. ఈ శాసనము పదియవ శతాబ్దమునాటిది. నన్నయభట్టు వైదికోత్తముఁ డని వాదించువారుకూడఁ గులబ్రాహ్మణ శబ్దమునకుఁ బురోహితుఁ డని యర్థమును జెప్పుటకంగీకరింపక యాశబ్దమునకు వంశానుగతముగా రాజకుటుంబము నాశ్రయించుకొనియున్న బ్రాహ్మణుఁ డని మాత్రమే

యర్థము చెప్పవలయునని యభిప్రాయపడుచున్నారు. కులబ్రాహ్మణ శబ్దమునకు, "పురోహితుఁడని యర్థము చెప్పరాదు" దని నన్నయభట్టు నియోగియని వాదించువారు కూడ చెప్పుచున్నారు. కాని వీరిరువురకును అభిప్రాయములలో భేదమున్నది.

పౌరోహిత్యము నీచవృత్తియనియు నిత్యసత్యవచనుఁడును అవిరళజపహోమ తత్పరుఁడు నగు నన్నయ యిట్టి నీచవృత్తి నవలంబించి యుండఁడనియు, రాజాశ్రయుఁడును బూజ్యుఁడును నగు బ్రాహ్మణుని గా మాత్రమే యుంచి నన్నయగౌరవమును గాపాడవలయుననియు, మొదటివారి యభిప్రాయము. ఇప్పటివలెఁ బురోహితవృత్తి యాకాలమున నీచముగాఁ బరిగణింపఁబడుటలేదు. ఈకాలము గూడ నన్నయ కున్న లక్షణములను గల్గియున్నచో నాతఁడు రాజపురోహితుఁడుగా నుండినను గౌరవింపబడుచునే యుండును. అందుచేఁ గులబ్రాహ్మణుఁ డనఁగా, పురోహితుఁ డనినను నన్నయ గౌరవమునకు భంగము రానేరదు. కులబ్రాహ్మణుఁ డనగా మంత్రి యనియు, నన్నయ, రాజరాజ నరేంద్రుని యొద్ద మంత్రులలో నొకఁడుగా నుండెననియు, శ్రీవఝా సూర్యనారాయణగారు వ్రాయుచు, తమవాదమును బలపరచుటకుఁ గొన్ని విషయముల నుదాహరించి యున్నారు. అవియివి:—

౧. నారదుఁడు ధర్మరాజును కుశలప్రశ్నము చేయు కథాసందర్భమున సభాపర్వములో మంత్రిలక్షణములను వివరించుచు,

క. ఆనఘుల శాస్త్రవిధిజ్ఞుల
ననురక్తులఁ బితృపితామహాక్రమమున వ
చ్చిన విప్రుల మంత్రులుగా
నొనరించితె కార్యసంప్రయోగము పొంటెన్.

అను పద్యమును నన్నయ రచించి యుండెను. "పితృపితామహాక్రమమున వచ్చిన విప్రు" లనఁగా "కులబ్రాహ్మణు"లని యర్థము. మంత్రులకుఁ బ్రధానలక్షణము రాజునందనురక్తుఁడై యుండుటయు వంశాను

క్రమముగా వచ్చు బ్రాహ్మణుఁడై యుండుటయు నై యున్నవి. ఈ యభిప్రాయమును మనసునం దుంచుకొనియే, నన్నయ తనకును రాజునకును గల సంబంధమును జెప్పునప్పుడు మొట్టమొదట నే "తన కుల బ్రాహ్మణుని, ననురక్తు" అను లక్షణములు రెండిటినిఁ జెప్పి తాను రాజునొద్ద మంత్రిలలో నొకఁడనని సూచించియున్నాఁడు. కావున నన్నయకవిని పురోహితునిగాఁ గాక మంత్రులలో నొకనిగా భావించుట యుక్తము.

2. ఈ సందర్భముననే నన్నయ పురోహితుని లక్షణములను గూడ నీ క్రిందిపద్యములలో వర్ణించియున్నాఁడు.

క. ధీరుఁడు ధర్మాధర్మవి
చారదుఁడు బహుశ్రుతుండు సమచిత్తుఁడు వా
ణీరమణీశ్రితవదనస
రోరుహుఁ డనఁ దగునె నీపురోహితుఁ డధిపా!

ఈ లక్షణములలో "కులబ్రాహ్మణ" "అనురక్తు" అను లక్షణములు చెప్పఁబడలేదు. కావున నన్నయ పురోహితుఁ డనుట సమంజసము కాదు.

3. దాదాపుగా నన్నయకాలమువాఁడైన నన్నిచోడమహాకవి కుమారసంభవము నందలి యీ క్రిందిపద్యములలోఁ గులవిప్రుఁడు మంత్రి యని చెప్పియున్నాఁడు.

క. పతిహితుఁ గులవిప్రోత్తముఁ
జతురు సదాశుద్ధుఁ గార్యసంవేదిఁ బరేం
గితవిదు ధైర్యాన్వితు ని
ర్గతమతియుతు రాయబారిగాఁ బనుపఁదగున్.

ఇట్లు రాయబారిగా వెళ్లినవాఁడు బృహస్పతి పౌత్రుఁడు. సుమతియనువాఁడు. తాను ప్రధానుఁడ నని యీ క్రిందిపద్యములలోఁ జెప్పియున్నాఁడు.

క. ఏనమరదూత హరిసే
నానులు సురపతియు, దనుజనాయకునితో సం
ధానమునకుఁ బుత్తెంచిన
దానికిఁ జనుదెంచితిం బ్రధానుఁడ నెందుఁ.

ప్రధానుఁడు, ప్రధానిశబ్దములు మంత్రియందు రూఢములై యున్నవి. కావున నిచ్చటికులవిప్రశబ్దము మంత్రినే బోధించుచున్నది.

కావున కులబ్రాహ్మణశబ్దమునకు, మంత్రియనియే చెప్పవలయును గాని, పురోహితుఁడని చెప్పరాదు. ఇది కవిశేఖర సూర్యనారాయణగారి వాదసారాంశము. మంత్రి, అమాత్య, ప్రెగ్గడ, శబ్దములు చిరకాలమునుండి నియోగిబ్రాహ్మణులయందు రూఢములై యున్నవి. కావున కులబ్రాహ్మణశబ్దార్థము మంత్రియైనయెడల, నన్నయను నియోగిబ్రాహ్మణునిగాను, పౌరోహిత్యము వైదికబ్రాహ్మణులలోనే కలదు కావున కులబ్రాహ్మణశబ్దమునకుఁ బురోహితుఁ డనియర్థమైనచో, నన్నయను వైదిక శాఖాబ్రాహ్మణునిగాను నిర్ణయింపవలయునని వీరి మతము.

నన్నయ, వైదిక బ్రాహ్మణుఁడో, నియోగియో నిర్ణయించుటకు, కులబ్రాహ్మణశబ్ద మొక్కటిదక్క మఱియొక యాధారమేమియు లభింపకపోవుటచే, నీశబ్దము నింతగా వేధింపవలసివచ్చినది. సభాపర్వము లోని పద్యము సంస్కృతభారతమున కాంధ్రీకరణము. సంస్కృత భారత రచనాకాలము నాఁటికి వైదిక, నియోగిభేదము లేదు. కావున నా పద్యమునందలి కులబ్రాహ్మణ మంత్రిశబ్దములు శాఖా నిర్ణయమునకుఁ గోడుపడవు. కాని నన్నయ కాలమునాఁటికి శాఖాభేదములున్నవి. కావున మంత్రి లక్షణములలో ముఖ్యములైన వానిని దన మనసునందుంచుకొని. తననుగూర్చి చెప్పుకొనునప్పుడు, తాను మంత్రినని తెలుపుటకై యాలక్షణములనే తన కుపయోగించుకొనినాఁడని తలంచిననేగాని యీవాదమునకు బలములేదు. తుదకు శబ్దార్థవిచారణ మెట్లున్నను, నన్నయ, సాభిప్రాయముగా నాశబ్దము నుపయోగించెనా ? లేక, శబ్దార్థ

మును విచారింపక సామాన్యదృష్టితో నాశబ్దమును వేసియుండెనా ? యనునది వివాదాంశమగుచున్నది. సామాన్యదృష్టితోనే యాపదములను బ్రయోగించి యుండెనని రెంచితిమేని, యాశబ్దార్థచర్చతో మనకుఁ బనిలేదు. ఆపక్షములో నీశబ్దములనుబట్టి నన్నయకాలమును నిర్ణయింప బూనుట వృథాప్రయాసము. అట్లుగాక సాభిప్రాయముగా వానిఁ డాపదముల నుపయోగించెనని నిశ్చయించి నప్పుడే. యాశబ్దచర్చయవసరమగును. పింగళి సూరనార్యాది మహాకవులు గ్రంథముల యందలి పాత్రిలలో దమను బ్రతిఫలింపఁ జేసియుండిరని పండితు లంగీకరించుచున్నారు. ఇట్టి యుదాహరణములను సంస్కృత గ్రంథములనుండియు, నాంధ్రగ్రంథములనుండియు, విశేషముగాఁ జూపవచ్చును. స్పష్టముగాఁ జెప్పుటకంటె స్వవిషయములను సూచనగాఁ జెప్పుటయందే యప్పటివారు కుతూహలమును జూపెడివారనుట సర్వాంగీకృతమైన విషయము. నన్నయమహాకవియుఁ దనకు రాజుతోఁ గల సంబంధమును దెలుపుకొనునప్పుడు సూచనగా సభాపర్వాంతర్గత పద్య లక్షణములను దెలుపుకొని యున్నాఁడని భావించుటలో విరుద్ధమేమియు నుండదు.

ఈసందర్భమునఁ బాఠకులు కీర్తాలించుకొనవలసినవిషయములు రెండు:—

మొదటిది—నన్నయ కవి, కులబ్రాహ్మణాది శబ్దములను విశేషదృష్టితో నుపయోగించెనా? సామాన్యదృష్టితోఁ బ్రయోగించెనా ?

రెండవది—విశేషదృష్టితో నుపయోగించినచో, సభాపర్వమునఁ జెప్పబడిన మంత్రి, పురోహిత లక్షణములలో నే లక్షణములు మనసున నుంచుకొని "తనకులబ్రాహ్మణు" అను పద్యము నాతఁడు వ్రాసియుండెను ? (ఈ పద్య మీకవిచారిత్రాది యందీయఁ బడినది.) ఈసందర్భమున, పురోహితలక్షణముకంటె మంత్రిలక్షణముల నే మనసువందుంచుకొని నన్నయ వ్రాసియుండునని తలంచిన సూర్యనారాయణగారి యభిప్రాయ మంగీకరింపఁ దగినదిగాఁ గన్పట్టుచున్నది. న న్న య భ ట్టు, రాజునొద్ద తానే వృత్తి నవలంబించియుండెనో స్పష్టముగాఁ దెలుపు

కొనక యిట్టిశ్రమకు లేల పడవలయును? అని కొంద ఱడుగవచ్చును. ఆమహాకవి తికమక లేమియుఁబడలేదు. బాధపడుచున్నది మనమే. ఆతఁ డుపయోగపరచినశబ్దమును బట్టి శాఖానిర్ణయము చేయఁ బూనుటలో మనమే తికమకపడుచున్నాము. ఆ కాలమునాఁటి కవులు తమను గూర్చి విశేషముగాఁ జెప్పుకొనువారు కారని మొదటనే వ్రాసియుంటిని. తనతండ్రి పేరయినఁ జెప్పుకొనని నన్నయ, తనశాఖను వృత్తిని, స్పష్టముగా నేలతెలుపలేదని ప్రశ్నించిన లాభమేమి?

"కులబ్రాహ్మణు" అనుశబ్దమునకు శబ్దార్థమును మాత్రమే తీసికొనినచో నందు మంత్రి యనునర్థమును లేదు. పురోహితుఁ డనునర్థమును లేదు. కులక్రమానుగతముగా వచ్చుబ్రాహ్మణుఁ డనియే యర్థము. శబ్దార్థమును మాత్రమే మనసునందుంచుకొని యీపదమును నన్నయ ప్రయోగించెనని వాదించుట కవకాశము లేకపోలేదు. అందువలననే, ఈవిషయ మింకను సందిగ్ధముగానే యున్నదని వ్రాసియుంటిని.

నన్నయ, శబ్దార్థమును మాత్రమే మనసునందుంచుకొని వ్రాసినను, వాచ్యార్థమునకంటె లక్ష్యార్థము ప్రధానము కావున నిచ్చటలక్ష్యార్థమును నన్నయవాక్యములలో నున్నరీతిగనే గ్రహించి, యాతనిని మంత్రిగా నిర్ణయింపుఁడని శ్రీ సూర్యనారాయణగా రడుగుచున్నారు. నన్నయభట్టు మంత్రియని తెలుపుటకు, శ్రీ సూర్యనారాయణగారు మరికొన్ని యుక్తులను జెప్పిరి. "కులబ్రాహ్మణు" "అమరక్తు" అను పదములవలన నన్నయ మంత్రిత్వము స్థిరపడినప్పుడు, ఆపద్యములోని తక్కినపదము లాపదవిని నన్నయభట్టునుండి తొలగించుటకు సమర్థములు కావని చూపుట కాయుక్తులు పనికివచ్చును. కాని, యాపదములను వానిమీఁద నాధారపడిన యుక్తులును, పైశబ్దముల సాహాయ్యము లేకుండ స్వతంత్రముగా నన్నయకు మంత్రిత్వము నీయఁజాలవు. కావున వానివిగూర్చిన చర్చనిందు వదలివైచితిని.

ఈరెండు శబ్దములనుబట్టి నన్నయభట్టు మంత్రియనిన ననవచ్చును. కాని పురోహితుఁడని నిర్వాపకముగా నిర్ణయించుటకు వీలు

లేదు. మంత్రియుఁ బురోహితుఁడును గాని, సామాన్య బ్రాహ్మణుఁ డనిన ననుట కవకాశమున్నది.

సభాపర్వమున మంత్రిలక్షణములను వర్ణించుపద్యమున "మంత్రులు" అని బహువచనము నుపయోగించెననియు, పురోహితు నివర్ణించిన పద్యములో పురోహితుఁడని యేకవచన ప్రయోగము చేసెననియు, నందుచే రాజునొద్ద, మంత్రులు పలువురుండురనియుఁ, బురోహితుఁ డొక్కఁడే యుండుననియు నిర్ధారణము సేయవలసియుండెననియు, రాజరాజుసభను వర్ణించు నప్పుడు, "మంత్రి పురోహితదౌవారిక" ఇత్యాదిగా నన్నయ చెప్పియున్నాఁడనియు, మంత్రులు పలువురుం దురు. కావున నందుఁ దానొకఁడయ్యు నన్యుల నుద్దేశించి మంత్రిశబ్ద ముపయోగించెననియు, నన్నయ, పురోహితుఁ డయ్యెనేని, యన్యుఁడు పురోహితుఁడుండఁడు కావున, నావాక్యములోఁ బురోహితశబ్దముం డుట తగదనియు నందుచే నన్నయ, బురోహితుఁడు కాఁడని నిర్ణయింపవలయునని శ్రీ సూర్యనారాయణగారి యభిప్రాయము. నన్నయ పురోహితుఁడు కాఁడని నిర్ణయించుట కీవాదమునకు బలము చాలదని నా యభిప్రాయము రాజునకుఁ బురోహితుఁ డొక్కఁడే యుండునని యంగీకరింతము. నన్నయభట్టు, ఆసభలో నున్నాఁడు. అతఁడు పురోహితుఁడే. అయిన నా వాక్యములోఁ బురోహితశబ్దమును దొలగించి "మంత్రిసేనాపతి దండనాయక దౌవారికాదులును, పురోహితుఁడనైన నేనును" అని వ్రాసికొనవలయునా? ఇది సమంజసము కాదు. నందంపూడి శాసనములోఁ గూడ, "మంత్రిపురోహిత, సేనాపతి యువరాజ దౌవారిక ప్రధానసమక్షమ్" అని వ్రాయఁబడియున్నది. నన్నయ తాను పురోహితుఁడై నప్పుడు, తానుకూడ నాసభయందుండెనని తెలుపుకొనుటకు, "పురోహిత" అని ప్రథమపురుషము నే యుపయోగించును. ఇందులకు "తనకులబ్రాహ్మణు" అను సీసపద్యమే తార్కాణము.

వివాదవిషయ నిర్ధారణమునకు, శ్రీ సూర్యనారాయణగారు చూపినసన్నెచోడుని ప్రయోగములుకూడ తోడుపడఁజాలవని నా తలంపు.

ఇంతతో నీచర్చను విడచి, నన్నయనుగురించి తరువాతి కవు లేమయినఁ జెప్పియుండిరేమో చూతము.

గోపాలుని రామకవి చిత్రాంగదా పరిణయ విమర్శ.

నన్నయభట్టు నియోగిబ్రాహ్మణశాఖకుఁజెందినవాఁడని వాదించు వారు, నియోగి బ్రాహ్మణుఁడగు గోపాలుని రామకవి తాను రచించిన చిత్రాంగదాపరిణయమునందు నన్నయభట్టు తమవంశములోని పూర్వుఁడని జెప్పియుండుట నొక ప్రమాణకారణముగాఁ గైకొనియున్నారు. రామ కవి యెప్పటివాఁడో తెలియదు. కాని యీక్రిందిపద్యములోఁ బోతనను బూర్వకవినిగా వర్ణించి యుండుటచే, పదునాఱవ శతాబ్దివాఁడో, అంతకంటెను దరువాతివాఁడో యయియుండునని చెప్పవచ్చును.

సీ. రామాయణార్థపూర్ణవివేకి వాల్మీకి
విశ్రుతాశుకవిప్రవీణు బాణు
విమలసాలంకార విఖ్యాతి భవభూతి
మానితశబ్దసమాజు భోజు
మూర్ఖ విత్సన్నుతమోరవి భారవి
కవితాచణోల్లాసుఁ గాళిదాసు
సహజోప మానవి స్తందుఁ జోరకవీందుఁ
నుత్పేక్ష్య కవితామయూఖుమాఘు
నామనంబుఁ దలపోసి నన్నపార్యు
సోము భాస్కర భీమాది సుకవిజనులఁ
బ్రణుతి గావించి శ్రీనాథు రంగనాథుఁ
బోతనార్యుల స్మరియించి పూజఁజేతు.

ఈ పద్యములో "నన్నపార్యు" అని మాత్రమే నన్నయభట్టును స్మరించినాఁడుకాని యీతఁడు తనపూర్వుఁడని చెప్పియుండలేదు.

అయినను దనవంశమును వర్ణించునప్పుడు సంశయమునకుఁ జోటీయ కుండ నన్నయభట్టు తనవంశములోఁ బూర్వుఁడని యీక్రింది పద్యము లలో స్పష్టముగాఁ జెప్పియున్నాఁడు.

"వ. మద్వంశక్రమం బభివర్ణించెద.

మ. వివిధామ్నాయ పురాణశాస్త్ర పటిమా విర్భూతుఁ డధ్యాత్మ మా
ర్గవిశేషప్రతిపాద మానసుఁడు సాంఖ్యస్థైర్య నిష్ఠానుయో
గవినోదానుభవప్రమోదుఁడు తపోగ్రజ్వాలి మౌద్గల్యమా
నివరేణ్యుండు ప్రకాశ మందె ధరణిన్ విజ్ఞానపారీణుఁడై.

క. ఆ మౌద్గల్యస గోత్రల
లాముఁ డను పొగడ్త గని యిలఁ శబ్దపటి
ష్ఠా మేయదక్షితా
కాముఁడు నన్నయ జనించె గణనాగణుఁడై.

సీ. తగ సంధ్రశబ్దచింతామణి పంచవ
రిచ్ఛేదనియతి విర్మించె మొదల
గణవర్ణకూటలక్షణ శుభాశుభఫల
శిక్షాప్రబంధముల్ చేసె నాది
కవిజనాళికిఁ జమత్కారకల్పనలను
మించి జాడల నేర్పరించెఁ దొలుత
సంస్కృతం బంధ్రభాషాయుక్తి సాధించి
నిర్దుష్టనామముల్ నిలిపె రూఢి
భారతామ్నాయపాథోధి పటిమఁ దెలిసి
వేడ్క నీడ నపేక్షించి విబుధు లెల్ల
నౌర! నన్నయభట్టు విద్యలకు రట్టు
సుకవివాకట్టు సత్కవికోటగట్టు

* * *

క. ఆనన్న పార్శ్యవంశాం
బోనిధి సంపూర్ణ చంద్రు పోలికను దయా
నూనగుణాలంకారుఁడు
ధీనిధి గోపాలుఁ డమితతేజుఁడు ప్రసిద్ధిన్.

ఈగోపాలుఁ విబట్టి రామకవియింటిపేరు గోపాలునివారని వచ్చి నది. ఈరామకవి చిత్రాంగదాపరిణయా శ్వాసాంతమునఁ దనను గూర్చి గద్యయందిట్లు వ్రాసికొనియున్నాఁడు.

"గద్య:— ఇది శ్రీమదహోబలలక్ష్మీనృసింహ కరుణాకటాక్షవీక్ష ణవిచక్షణాక్షీణ మహిమా కలిత లలిత కవితావిలాస మృదుమధురవచన రచనావిలాస గోపాలన్వయాంబోనిధి సంపూర్ణరోహిణీకళత్ర మౌద్గల్య సగోత్రపవిత్ర ఆపస్తంబసూత్ర యోగానందయామాత్యపుత్ర సరస సన్మా నరామాభిధానప్రణీతంబైన చిత్రాంగదాపరిణయంబను శృంగార కావ్యం బునందు.—"

నన్నయమహాకవి, రామలింగకవి వంశములోనిపూర్వుఁ డనుట నిశ్చయమయ్యె నేని, యాతఁడు నియోగిబ్రాహ్మణుఁ డగుట నిశ్చ యము. కాని యీవిషయమున కీ. శే. కా. బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు, సంశయము చూపుచున్నారు సంశయము చూపుటే కాదు. రామకవి కిని నన్నయకును సంబంధము లేదని ఘంటాపథముగాఁ జెప్పియున్నారు. నన్నయ తనపూర్వుఁడని, రామకవి స్పష్టముగాఁ జెప్పుచుండ, నాఁ డసత్యమాడెనని తలంపరాదనియు, ఎంతగొప్పపండితునైనను, ఎంతటి పూజనీయునైనను, ఒక వైదిక బ్రాహ్మణుఁడు దన వంశకర్తయని యంతటి యవివేకియైనను నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు జెప్పుకొనఁ డనియు నట్లే వైదిక కవి యొక నియోగినితనవంశకర్తగాఁ జెప్పుకొనఁ డనియుఁ గావున, రామకవి వాక్యములను శిరసావహించి, నన్నయను నియోగి బ్రాహ్మణునిగా నిర్ణయింపవలయు ననియు, శ్రీ సూర్యనారాయణ ప్రభృతులవాదము ఈవాదమునందు బలము లేకపోలేదు. రామకవి, మహాపండితుఁడని, మహాకవియని, యన్యాయముగా, తన కుటుంబము

నకు ప్రసక్తిలేని నన్నయను తనవంశకర్తగాఁ దెచ్చిపెట్టుకొనె నని, చెప్పుట సాహసమే యగును. కాని, కర్ణాకర్ణికగా వినిన యంశములను సత్యములని భ్రమ చెంది రామకవి పొరపాటు పడియుండవచ్చునని తలంచుట కవకాశము లేకపోలేదు. రామకవికి దురుద్దేశ మారోపింపఁ జాలము. కాని, యతఁడు పొరపాటుపడి యుండునని తలంచుట తప్పు కాఁజాలదు. ఐతే, పొరపాటుపడి నాఁడని ఋజువుచేయు భార మట్లు వాదించువారిపై నుండును.

నన్నయభట్టు పదునొకొండవ శతాబ్దివాఁడు. రామకవి పదునాఱవశతాబ్ది వాఁడు. వీరిరువురి నడుమ నైదువందల సంవత్సరములు వ్యవధియున్నది. ఇరువురి నడుమ దాదాపుగా నిరువది తరములు గడచినవి. ఇట్టి వివాదము పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరనను గూర్చికూడ కలదు. పినవీరన తన పూర్వుఁడని పెనుమళ్ళ సోమయామాత్యుఁడు వ్రాసికొనినాఁడు. అచ్చట గోత్రభేదమున్నది. అయినను వారిరువురినడుమ నింత కాలవ్యవధి లేదు. దాదాపు పదితరములు మాత్రమే గడచినవి. ఆతరములవారి పేరులు, పిల్లలమఱ్ఱివారు పెనుమళ్ళ వారగుటకుఁ గారణము, మొదలగు నంశములను సోమయామాత్యుఁడు తన గ్రంథములోఁ దెలిపియున్నాఁడు. పినవీరన శాఖానిర్ణయమునకు మఱికొన్ని యాధాములు కూడ లభించినవి. ఆ విషయము నాతని చారిత్రమున వ్రాసెదను. నన్నయ విషయమున రామకవి యట్టి సాక్ష్యమును చూపలేదు. రామకవి, తన గ్రంథమున నన్నయ మొదలుగా గోపాలునివరకు, నావంశములోని వారల నామములను దెలుపలేదు. నన్నయను జెప్పి పిమ్మట గోపాలునిమాత్రమే నుడివియున్నాఁడు. అందుచే నన్నయభట్టు తనవంశములోనివాఁ డని తెల్పుటకు కర్ణాకర్ణికగా వినినయంశములైనను సంపూర్ణముగా లేవని ధ్రువపడుచున్నవి. కొలఁది కాలము క్రిందట న్యాయస్థానము నందొక వ్యాజ్యములో నన్నయభట్టు మొదలుగా రామకవి వఱకును దానితరువాతను గల వంశవృక్షమొకటి సాక్ష్యముగా ప్రదర్శింపఁబడెనని వినియుంటిని. కాని, యది నాకు లభింప

లేదు. అందుచే నావిషయమున నిఁక నేమియు వ్రాయఁజాలను. వరుసగా వంశవృక్షము నీయఁజాలనంతమాత్రమున నన్నయభట్టు గోపాలుని వారి వంశీయుఁడుకాఁడని చెప్పఁజాలము కాని, యితర కారణములచే నాసంబంధ మనుమానింపఁ బడుచున్నపుడిది కూడ నా యనుమానమును నతింత బలముచేయునుకదా? రామకవి చెప్పినమాట యనుమానింపఁబడుటకుఁ బ్రబలమైన కారణమొకటి కలదు. అది గోత్రభేదము.

ముద్గల, మౌద్గల్య గోత్రము లొకటియా ?

నన్నయభట్టు ముద్గలగోత్రుఁడనని తన "కులబ్రాహ్మణు" అను పద్యమునందుఁ జెప్పుకొనియున్నాఁడు. గోపాలుని రామకవి మౌద్గల్య సగోత్రుఁడు. ముద్గల, మౌద్గల్యగోత్రములు భిన్నములని కీ. శే. బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిలగారి వాదము ఇవి రెండును నామభేదముగల యేకగోత్రమే యని శ్రీ సూర్యనారాయణగారను చున్నారు. మౌద్గలుఁడు, ముద్గలుని కుమారుఁడని యుభయపక్షముల వారును నంగీకరించుచున్నారు. తండ్రికొడుకుల కేక గోత్రముండును గాని, భిన్నగోత్ర మెట్లుండునని సామాన్యముగాఁ బ్రశ్నింపకమానరు. ఈప్రశ్నకు శ్రీ బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిలుగారు రీవిధముగా సమాధానమిచ్చియున్నారు. వసిష్ఠుఁడు గోత్రకారకుడైన మహర్షి. అతని కుమారుఁడు వాసిష్ఠుడు. మనుమఁడు పరాశరుఁడు వసిష్ఠ, వాసిష్ఠ, పరాశరగోత్రములు మూఁడును ఇప్పుడు వాడుకలో నున్నవి. ఈమూఁడుగోత్రములకును బ్రవరలు వేఱు. కావున ముద్గల మౌద్గల్యులు తండ్రికొడుకులైనను, వారిరువురును గోత్రకారకులైనప్పుడు, భిన్నగోత్రములుగనే భావింపబడవలయునని శాస్త్రిలుగారు వ్రాసి యందులకు ధర్మప్రవృత్తి, నిర్ణయసింధువు మొదలగు గ్రంథములనుండి యుదాహరణముల నిచ్చియున్నారు.

ముద్గల, మౌద్గల్యగోత్రములు రెండును బూర్వమును నిప్పుడును గూడ నున్నవి. ముద్గలసంబంధమైన మౌద్గల్యగోత్రమను నభిప్రాయముతో మౌద్గల్యగోత్రమని కొందఱును, మొదట ముద్గలగోత్రము

కావున ముద్గగోత్రమని కొందఱును, జెప్పుకొనుచున్నారని శ్రీసూర్యనారాయణగారి వాక్యము— గోత్రమెప్పుడును తమయిష్టము వచ్చినట్లు చెప్పుకొనునదికాదు రామకవి ముద్గలగోత్రజాతుఁడయ్యును, దానినే చెప్పుకొనక తత్సంబంధమైనదని యూహించు 'మౌద్గల్య' గోత్రమని ఏల చెప్పుకొనవలయును? రామకవి వంశములో (వివాదాస్పదుఁడయిన నన్నయను విడచి) పూర్వముగాని, తరువాతఁ గాని, ముద్గలగోత్రజుఁడనని చెప్పుకొనువారున్నారని చూపఁ గలిగినప్పుడు, ఈ రెండు నేక గోత్రములుగా భావింపనవకాశ ముండును. లేదా యట్టిదృష్టాంతముల నైనఁ జూపవలయును. కృత్యాదివాక్యములలో ముద్గలగోత్రజుఁడ నని చెప్పుకొని, గ్రంథాంతగద్యయందు మౌద్గల్యసగోత్రజుఁడ నని వ్రాసికొనిన శతావధానికవి యొకరున్నారు. కాని వారివ్రాఁతను బట్టి యీ రెండుగోత్రము లొకటియే యని నిర్ధారణము సేయరాదు. రామకవి తనగోత్రకర్త మౌద్గల్యుఁడని చెప్పెనేగాని ముద్గలుఁ డని చెప్పలేదు. ఋషులలోగాని, గోత్రమునందుగాని యుచ్చారణభేదమువలననొకింత భేదమున్నప్పుడు, దానినిగూర్చి విశేషచర్చ చేయవలసిన యవసరముండదుగాని, రెండును వేఱువేఱుగోత్రములుగా వ్యవహరింపఁబడుచున్నప్పుడు వాని నొకేగోత్రమని నిర్ణయింపవలనుపడదు. నన్నయ నాఁటికి, ముద్గలగోత్రమని వ్యవహరింపబడుచున్నను, పిదప మౌద్గల్య గోత్రముగా మారెనని కొంద ఱనుచున్నారు ఆమార్పుగోపాలునివారి విషయము సందేహమైనదని చెప్పుచో, నది యెప్పుడు మారెనో చూపినఁగాని దానినంగీకరింపరాదు. ఒక్కగోపాలుని వారి విషయములోఁ గాక సర్వత్ర, అట్టిమార్పువచ్చెనని యెందులేని, యందు సత్యము లేదు. నన్నయభట్టునకుఁ బూర్వుఁడైన మురారికవి యనర్ఘరాఘవమునఁ, దాను మౌద్గల్యగోత్రజుఁడ నని యీ క్రింది వాక్యములలోఁ జెప్పుకొనియున్నాఁడు.

'అస్తి మౌద్గల్యగోత్రసంభవస్య మహాకవేర్భట్ట శ్రీ వర్ధమానతనుజన్మనః తంతుమతీనందనస్య మురారేః కృతి రభినవ మనర్ఘరాఘవనామనాటకం॥"

ఒక్క ఋషినామములో నేకవర్ణోచ్చారణభేద మాత్రము దక్క ప్రవరయందీ రెండుగోత్రములకును భేదము లేపోవుటచే నీరెండును నొక్కే గోత్రమని తలంప నవకాశము గలుగుచున్నమాట నిశ్చయమే యైనను నంతమాత్రమున నది యేకగోత్రమని చెప్పుటకు వీలు లేదు. శాస్త్ర గ్రంథములయందును వ్యవహారములోను భిన్నగోత్రములుగా నున్న వీనిని, రామకవి గ్రంథమునుబట్టి యేకగోత్రముగా నిర్ణయించుట సాహసమగును.

ముద్గలగోత్రమనునది లేనే లేదనియు మాద్గల్యగోత్ర మొక్కటియే యున్నదనియు నన్నయ రచించిన పద్యమునందలి 'ముద్గల' ను 'మాద్గల'గా సవరింపవలయుననియుఁ గొందఱను చున్నారు. ఈమార్పు 'మాద్గల్య'యని యుండవలయును. 'మౌద్గల'యనుట కూడదు. 'మౌద్గల్య' యనుటకు లక్షణ మంగీకరింపదు. ముద్గలగోత్రు లిప్పుడున్నారని వారి పేరుల నుదాహరించి చూపుటకు నేనిప్పుడు సిద్ధముగా లేను. కాని యిరా విశాలాంధ్రదేశమున ముద్గలగోత్రు లుండకపోరని నా విశ్వాసము. కాలేరు శాసనమందలి ప్రతిగృహీత ముద్గలగోత్ర జాతుఁడగు మేడమార్యుఁడని చెప్పఁబడియున్నది. ముద్గలగోత్రము లేదని చెప్పు టెట్లు? "మాద్గల్య ముద్గలాఖ్యాంచ న వివాహో పరస్పరమ్" అని రెండును వేఱువేఱు గోత్రములుగాఁ జెప్పి వారికి వివాహమును నిషేధించి యుండఁగా ముద్గలగోత్రము లేదని యెట్లు చెప్పఁగలము? ఈ గోత్రభేదమును తెలియకుండఁగనే నన్నయభట్టు తత్పూర్వుఁడని రామకవి వ్రాసికొనియెనా? యను ప్రశ్నకు సమాధాన మీయవలసియున్నది. నన్నయభట్టు ముద్గల గోత్రజాతుఁడనని స్పష్టముగాఁ జెప్పుకొనుచుండఁగా దాను మాద్గల్యగోత్రమువాఁడనని చెప్పుకొనుచు, నన్నయ తన వంశములోనివాఁడని చెప్పుటకు, రామకవి, అతి యవివేకి యని చెప్ప సాహసింపను. పైని జెప్పిన మూఁడు పద్యములును ప్రక్షిప్తములనియు,

రామకవి వానిని రచింపలేదనియు, ముద్గల మౌద్గల్యము లొకే గోత్రములయి యుండునని భావించిన ప్రతివిలేఖకుఁ డెవరో యీ పద్యలను రచించి గ్రంథములోఁ జేర్చెననియు, నాకుఁ దోఁచుచున్నది. లేదా, గోపాలుని వంశములో నన్నయ నామధారి పూర్వుఁ డొకఁడు వ్యాకరణ శాస్త్రజ్ఞుఁ డుండియుండును. వానిని నన్నయభట్టుగా భావించి రెండుకందముల నడిమి సీసమును ప్రతివిలేఖకుఁడు రచించి యందుఁ జేర్చియుండును. సీసపద్యములోని రెండవపాదమునుబట్టి నన్నయ, లక్షణగ్రంథమును రచించినట్లు గన్పడుచున్నది. కస్తూరి రంగకవి తక్క మఱి యెవ్వరును నన్నయభట్టు లక్షణగ్రంథమును రచించెనని చెప్పలేదు. అందుచే నిది ప్రక్షిప్తమని తలఁచుచున్నాఁడను. ప్రతివివాదవిషయములోను గొన్ని పద్యములను ప్రక్షిప్తములుగాఁ దీసివేసినచోఁ, వివాద పరిహారముసులభమగునను నాక్షేపణము రాఁగలదని నే నెఱుఁగకపోలేదు. పూర్వకవి స్తుతిలో "నన్నపార్యు" అని మాత్రమే, వ్రాసియందు దనవంశకర్తయని చెప్పలేదు. కావునను సౌగంధికాపహరణాది గ్రంథకర్తయగు గోపాలుని సింగయకవి నన్నయభట్టును దన పూర్వుఁ డని చెప్పియుండక పోవుటచేతను, నే నట్లభిప్రాయపడితిని.

మా నన్నయభట్టు.

పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరన, శకుంతలా పరిణయమునందు, పూర్వకవులను స్తుతించుచుః—

మ. కవులం బంకజగర్భ సన్నిభుల వర్ణ్యాశ్రితు వల్మీక సం
　భవునిన్ వ్యాసునిఁ గాళిదాసు బిలహున్ బాణున్ మయూరున్ శుకున్
　భవభూతిన్ శివభద్ర మల్హణుని, ఘంటామాఘునిం జోరు భా
　రవి మా నన్నయభట్టుఁ దిక్కకవి నెఱ్ఱాప్రెగ్గడన్ సోమునిన్.

అను పద్యములో "మా నన్నయభట్టు" అని చెప్పియుండుటచేత నన్నయభట్టును బినవీరన నియోగిబ్రాహ్మణునిగా వర్ణించెనని కొంద ఱభిప్రాయపడియున్నారు.

ఇందుఁ జెప్పఁబడిన తిక్కన, ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ, నాచనసోముఁడును, నియోగులగుటచేతను 'మా' అను నక్షర మీనల్గురికును గూడ నన్వయించు ననియు నందువలన నన్నయభట్టుకూడ నియోగిబ్రాహ్మణుఁ డని తలంపవలయుననియు వారి యభిప్రాయము. లోకములో మాటల సందర్భమున "అతఁడు మనవాఁడే"—"వాఁడు మావాఁడే నండి" అనుచుండుటయు, సామాన్యముగా నేకకులమునో, ఏకశాఖనో. తెలుపు సందర్భమున నట్లుపయోగించుచుండుటయు, మనము చూచుచునే యుందుము. అట్టి యభిప్రాయములోనే పినవీరన నన్నయభట్టునుగూర్చి యుపయోగించెనని వారియుద్దేశము, వారట్లు తలఁచుటలో తప్పులేదు. ఓంతల పూడి యెల్లయకవికూడ శ్రీనాధుని నుతించుచు నీ క్రిందిపద్యములో 'మా' యుపయోగించియున్నాఁడు.

శా. సూనాస్త్ర ప్రమదామద స్ఫురితవక్షోజాత కాఠిన్యముం
బూనంజాలు వచోవిలాసముల నేర్పుల్ చూపి కర్ణాటక
క్ష్మానాథేంద్రుసభం గళత్స్వవిజయోత్సాహంబుఁ గెక్కొన్న మా
శ్రీనాథుం గవిసార్వభౌముఁ గొలుతున్ సేవాంజలుల్ గీల్కొనన్.

ఆదిలక్ష్మీవిలాసమున "అక్కినపల్లి నృసింహకవియు మా నన్నయభట్టు" అని యీక్రింది పద్యములో వ్రాసికొని యున్నాఁడు. నృసింహకవి నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు.

ఉ. ఎన్నిక భారతంబుమొద మేర్పడ నేర్పున నంధ్రభాష సం
పన్నతచే రచించి మహిమాగమశాసన సోమయాజికా
భ్యున్నతిఁ గాంచి లోకముల భూరియశోధను లైనయట్టి మా
నన్నయభట్ట తిక్కకవినాథుల సాధుమతి న్నుతించెదన్.

* * *

అయినను నీయక్షరప్రయోగమునుబట్టి నన్నయ నియోగిబ్రాహ్మణుడని నిర్ణయింపఁ జాలము. భక్తిపూర్వకమైన ప్రేమ యే యీ ప్రయోగమునకుఁ గారణమని నాయభిప్రాయము. ఈవిషయమును

గూర్చి పినవీరనచారిత్రమున(గొంత వ్రాసి యున్నా(డను పినవీరన వైదికబ్రాహ్మణుఁడని యొకవాదమున్నది ఆవాదమును జేయువారు, నన్నయభట్టు వైదికబ్రాహ్మణుఁడు కావున, నీ "మా" నుబట్టి పినవీరనను వైదికునిగాఁ జేయఁ గోరుచున్నారు. ఈ ప్రయోగము వారి వాదమునకును బలమీయదు.

ఇంతవఱకుఁ గవిచారిత్రమును దెలిపియుంటిని. కృతిపతి చారిత్రముగూడఁ దెలిపినఁగాని, కవిచారిత్రము సంపూర్ణముగాదని నాయభిప్రాయము. సామాన్యముగా నీరెంటికి నవినాభావసంబంధముండును. అందుచే నిట—

భారత కృతిపతియగు రాజరాజనరేంద్రుని వంశ చారిత్రమును గొంత వ్రాయ సంకల్పించితిని. ఇట్టి కథలను దీర్ఘముగా వ్రాసి పాఠకుల హృదయమున విసువు జనింపకుండఁ జేయువలయుననియే నా యుద్దేశము.

చాళుక్యవంశ వర్ణనము.

నన్నయభట్టుమహాకవికిఁ బోషకుఁడై భారతరచనకుఁ బ్రోత్సాహమొసంగి, యా మహాకావ్యమును గృతినొందినవాఁడు రాజరాజనరేంద్రుఁడు. ఆంధ్రభాషకు, నాంధ్రలోకమునకు మహోపకారమును గావించిన యీ యుత్తమశ్లోకుని వంశమునుగూర్చి యిట ప్రస్తావించుట యప్రస్తుత ప్రశంసకానేరదు. భారతములో నీతఁడు చాళుక్యవంశమువాఁడని చెప్పఁబడియున్నది. చాళుక్యవంశోత్పత్తినిగూర్చి కొన్నిగాథలు కలవు. అందు ముఖ్యమైనవి రెండు.

చాళుక్యవంశోత్పత్తిగాథ — మొదటిది.

బిల్హణపండితుఁడు సంస్కృతమున రచించిన విక్రమాంకదేవచారిత్రముననిట్లు చెప్పఁబడినది. పూర్వమొకప్పుడు బ్రహ్మ, సంధ్యావందనము చేసికొనుచున్నసమయమున దేవేంద్రుఁడచ్చటకు వచ్చి భూలోకంబున దానవాంశచే జనించిన కొండఱి మూలమున ధర్మహాని

వాటిల్లుచున్నదనియు, నందువలన దేవతలకుఁ హవిర్భాగములు లభింపవనియుఁ గావున ధర్మరక్షణము సేయఁ బ్రయత్నింపుమనియు విన్నపము సేసిరఁట. అంతట బ్రహ్మ దుష్టసంహార మొనర్చి ధర్మసంరక్షణము సేయ సమర్థుఁడగు నొకపురుషుని నిర్మింపఁ దలంపు గలవాఁడై తనచులుకము (ఆచమనము చేయుటకై రెండువ్రేలు మడిచిపట్టిన చేయి) వంక దృష్టి పారించెనఁట. అందుండి తేజశ్శాలియగు పురుషు డొకఁడు జన్మించెనఁట. అతనివంశమున హారీతి, మానవ్యుఁ డనుపరాక్రమశాలులు జన్మించిరఁట. వారివలన వంశాభివృద్ధి యయ్యెనఁట. చులుకము నుండి పుట్టినవాఁడు కావున వాఁడు చళుక్యుఁ డయ్యెననియు నాతని వంశీయులు చాళుక్యులని పిలువఁ బడుచుండిరనియు నొక గాథ చెప్పఁబడినది.

చాళుక్యవంశోత్పత్తిగాథ — రెండవది.

చంద్రవంశపురాజులలో విజయాదిత్యుఁ డను రాజు, అయోధ్య నుండి దక్షిణదేశమును జయింపఁగోరి యచ్చటకువచ్చి త్రిలోచనపల్లవునితో రణ మొనర్చుచు నందు నిహతుఁ డయ్యెననియు, నాతనితోఁ గూడ వచ్చిన యాతనిభార్య, గర్భవతి, యొట్లో తప్పించుకొని ముడివేము అగ్రహారమునకుఁ జేరి విష్ణుభట్టును బ్రాహ్మణునియింట దాఁగెననియు నతఁడామెను పుత్రికవలె సంరక్షించ యామెకుఁ గల్గిన మగశిశువునకు జాతకర్మాది సంస్కారము లొనర్చి రాజునకుఁ గావలసిన విద్యాబుద్ధులు చెప్పించెననియు, వయసువచ్చిన పిమ్మటఁ దల్లివలన నాతఁడు యావద్వృత్తాంతమును దెలిసికొని చళుక్యపర్వతమునకుఁ బోయి గౌరీదేవినిగూర్చి తప మాచరించి, కుమారమాతృగణములను దృష్టి వరచి తదనుగ్రహమునఁ దనకులక్రమాగతములగు శ్వేతాతపత్రి, వరాహలాంఛనాదులను బడసి పరాక్రమముచే నప్పుడు రాజ్యము సేయుచున్నకదంబులను, గాంగులను, రాష్ట్రకూటులనుజయించి బాదామి(వాతాపినగరము) నగరము రాజధానిగా రాజ్యము చేసెననియు, విష్ణుభట్టసోమయాజిచేఁ బెంపఁబడినవాఁడు కావున నాతనికి విష్ణువర్ధనుఁ డను

నాయము కలిగెననియు, చళుక్యపర్వతముపైఁ దపమాచరించి రాజ్యలాభమును బడయుటచే నప్పటినుండియు నాతని వంశమువారు చాళుక్యులనిపిలువఁబడుచుండిరనియు, రెండవగాథ. ఇది నందమపూఁడి శాసనములోను, అంతకుఁ బూర్వ ముండిన శాసనములలోను గూడఁ జెప్పఁబడినది. ఈ గాథలు సత్యములు కావనియు, నీచాళుక్యులు సూర్యవంశమువారు గాని, చంద్రవంశమువారుగాని, కారనియు, వీరు దాక్షిణాత్యులును ద్విజేతరులునై యుండి తమవంశమునకు గౌరవము నాపాదించుటకై నీగాథలను కల్పించుకొని వానిని శాసనములలోని కెక్కించుకొనిరనియు నవీనచరిత్రకారులనుచున్నారు. అది సత్యమే కావచ్చును. దానినిగూర్చి చర్చించుట కిట తావు చాలదు.

విష్ణువర్ధనుఁడు.

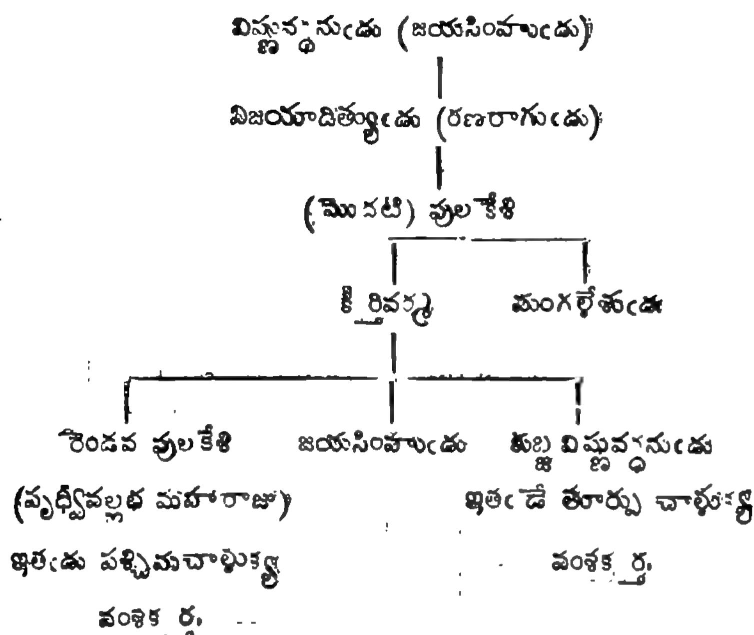
ఈ విష్ణువర్ధనుఁడు దక్షిణహిందూదేశమునంతను జయించెను. ఈతఁడు పొందిన విజయములనుబట్టి ప్రజలీతనిని జయసింహుఁడని పిలువఁజొచ్చిరి. ఏడులక్షల యేఁబదివేలుసంఖ్య గల దక్షిణాపథము నీతఁడు పరిపాలించెనని నందమపూఁడి శాసనమునఁ గలదు. ఈ సంఖ్య గ్రామములని కొందఱును, రాజునకు వచ్చునాదాయమని కొందఱును, జనసంఖ్యయని కొందఱును, రాజుకడనున్న సైనికసంఖ్య యని కొందఱు నూహించుచువచ్చిరి. నందమపూఁడి శాసనము పుట్టి యిప్పటికి దాదాపు తొమ్మిదివందల సంవత్సరము లైనది. అప్పటికంటె నిప్పు డెన్నియో రెట్లు గ్రామములు క్రొత్తగా గట్టఁబడియున్నవి. అయినను మొత్తము హిందూదేశమునం దంతట నిప్పు డేడులక్షల గ్రామము లున్నట్లు దొరతనము వారిలెక్కల వలన స్పష్టమగుచున్నది. తొమ్మిదివందల సంవత్సరములకుఁ బూర్వ మొక్క దక్షిణాపథమున నేడులక్షల యేబదివేలు గ్రామము లుండెనని తలంచుట కవకాశము లేదు. అందుచే నది

గ్రామసంఖ్య కానేరదు. రాజునకు వచ్చు నాదాయమునుగాదు. అది యాకాలపుజనసంఖ్యయై యుండవలయును, నవీనచరిత్రకారులు కొంద ఱీయభిప్రాయమునే వెలివుచ్చియున్నారు. ఈ విష్ణువర్ధనుఁడు క్రీ. శ. ౫౦౦ సంవత్సర ప్రాంతమువాఁడని చెప్పవచ్చును ఇతఁడు పల్లవరాజ కుమార్తెయైన మహాదేవిని పెండ్లియాడి యామెవలన విజయాదిత్యుఁ డను కుమారునిఁ గనియెను.

విజయాదిత్యుఁడు:— ఈ విజయాదిత్య మహారాజు మిక్కిలి పౌరుషశాలి. అనేక యుద్ధములలోఁ బాల్గొని రణరాగుఁ డను బిరుదు వహించి ప్రఖ్యాతిఁ గాంచెను. ఇతనికుమారుఁడు పులకేశి:— ఇతఁ డు చాళుక్యవంశమున మిక్కిలి యశస్సు నార్జించిన మహాపురుషుఁడు. రాజధానీనగరమైన వాతాపి నభివృద్ధి గావించి సత్యాశ్రయ శ్రీ పృథివీ వల్లభరణ విక్రమాంక మహారాజను బిరుదునామమును గైకొని రాజ్య పరిపాలనము చేసెను. ఇతని కుమారుఁడు కీర్తివల్లభ మహారాజు:— ఈ రాజచంద్రుఁడు మౌర్యులను, కదంబులను జయించి రాజ్యమును పెంపొందించినవాఁడు. ఇతనికి "పులకేశి, జయసింహుఁడు, విష్ణువర్ధనుఁ డు"నను ముగ్గురు కుమారులు. తండ్రి చనిపోవునప్పటికి వీరు పసివారుగ నుండుటవలనఁ గీర్తివర్మకు సవతి సోదరుఁడైన మంగళేశుఁడు రాజై చేది దేశమును బాలింపుచుండిన కాలచుర్యులను చాళుక్యస్వామిరాజు ను నింకను వఱికొందఱు రాజులను జయించెను. ఇతఁడు గొప్ప పరాక్రమవంతుఁ డనియు, ధర్మాత్ముఁ డనియు బేరు గాంచినవాఁడు. ఇతఁడు తన కుమారుని రాజ్యమున నిలుపవలయునని యనేక ప్రయత్న ములు గావించెను గాని, కీర్తివర్మ జ్యేష్ఠపుత్రుఁడైన రెండవ పులకేశి శక్తిసామర్థ్యములవలన నాప్రయత్నము కొనసాగలేదు. ఆప్రయత్నము

లలో మంగళేశుఁడు తన ప్రాణములను రాజ్యమునుగూడఁ బోఁగొట్టు కొనియెను.

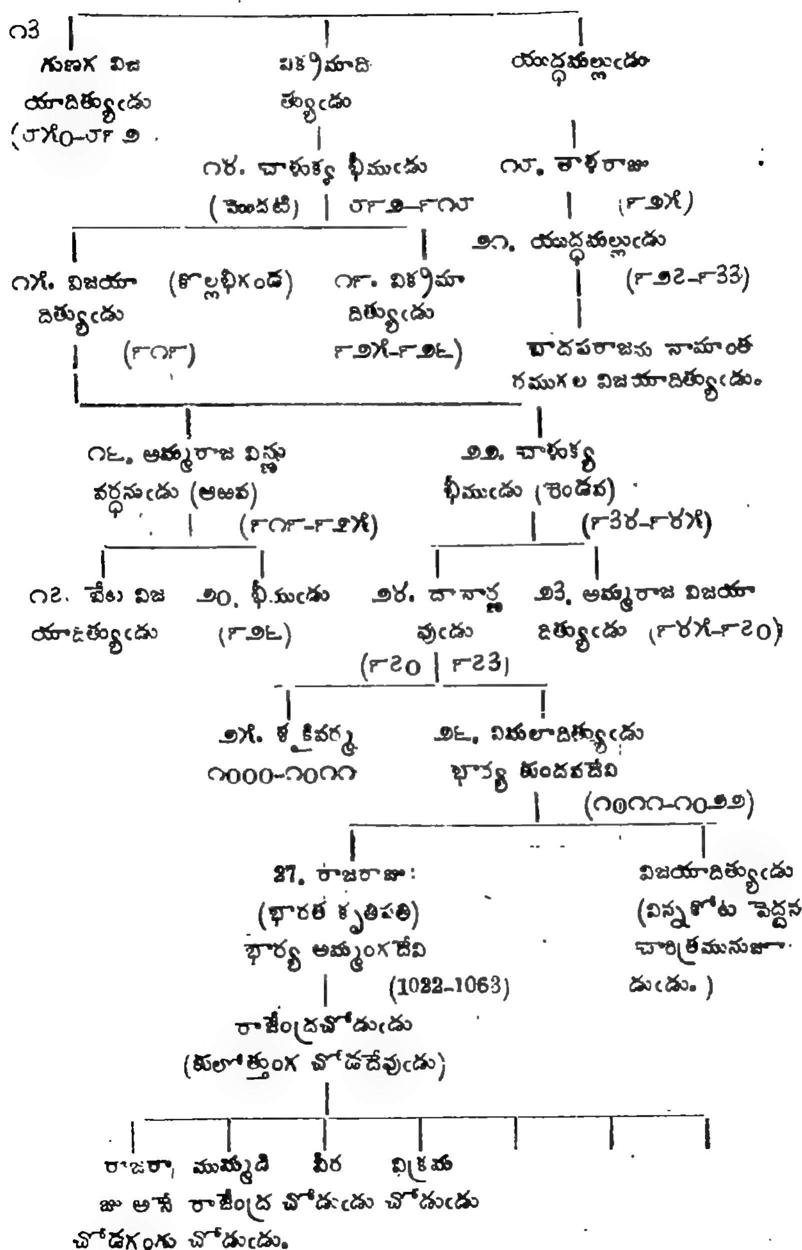
మంగళేశుని యనంతరమునఁ జాళుక్య రాజ్యభారమును వహించినవాఁడు కీర్తివర్మ పెద్దకుమారుఁడగు పులకేశి. ఇతనిని రెండవ పులకేశి యందురు. ఇతఁడు వేఁగిదేశమును జయించి పిమ్మట కళింగదేశమునకుఁ బ్రధాననగరమైన పిఠాపుర దుర్గమును సాధించి యాదేశమును స్వాధీనము చేసికొనియెను. రాష్ట్రకూటులను, కదంబులను, గాంగులను, మౌర్యులనుగూడ జయించి వారిని సామంతులనుగాఁ జేసి వారిఁ గప్పములను గైకొనియెను. చాళుక్యులలో నింత పరాక్రమవంతుఁడగు రాజింకొకఁడు లేడు. ఇతనికి రాజపరమేశ్వరుఁ డనియు, శత్యాశ్రయ పృథ్వీవల్లభ మహారాజనియు బిరుదములు కలవు. ఉత్తరహిందూస్థానమున సార్వభౌముఁడై కన్యాకుబ్జమును రాజధానిగ జేసికొని పరిపాలించుచున్న హర్షవర్ధనుఁడు దక్షిణదేశమును జయింపవలయునని వచ్చినప్పుడడ్డు తగిలి యాతనిని దక్షిణమునకు రాకుండఁ జేసినదీ పృథ్వీవల్లభ మహారాజే. ఈతఁడు వేఁగి కళింగదేశములను జయించుటకు వెడలినప్పుడీతనితో నీతని తమ్ముఁడైన విష్ణువర్ధనుఁడు కూడనుండి యాతనికి సాహాయ్యమొనర్చుచుఁ దా నీదేశమునకు రాజుగా నుండవలయునని తలంచుచుండెను. వేఁగి కళింగదేశములను జయించి తనదేశమునకు మరలిపోవునప్పుడీ రెండవ పులకేశి, తనతమ్ముఁడైన విష్ణువర్ధనుని వేఁగి కళింగదేశములను బరిపాలనము చేయుటకై నియమించెను. ఈవిష్ణువరనుఁడు మిక్కిలి పొట్టివాడుగ నుండుటచే నీతనికి కుబ్జవిష్ణువర్ధనుఁడని పేరువచ్చినది. ఈతఁడు క్రమముగా స్వతంత్రుఁడై వేఁగి కళింగదేశముల రాజయ్యెను. విష్ణుభట్టారకునిచే సంరక్షింపఁ బడిన విష్ణువర్ధనుఁడు మొదలుగా నీకుబ్జవిష్ణువర్ధనుని వఱకునుగల వంశవృక్ష మీక్రింద చూపఁబడుచున్నది.

పృథ్వీవల్లభ మహారాజని నామాంతరముగల రెండవ పులకేశి పశ్చిమమున బాదామినగరము (దీనికి వాతాపినగరమని నామాంతరము) రాజధానిగా రాజ్యము చేయుచుండుటచే నాతనికిఁ బశ్చిమచాళుక్యరాజనియు, నాతని వంశమువారికిఁ బశ్చిమ చాళుక్యులనియు పేరు వచ్చినది. అట్లే తూర్పున వేఁగిరాజధానిగా వేఁగి కళింగదేశములను బరిపాలించిన కుబ్జవిష్ణువర్ధనునకు తూర్పుచాళుక్యరాజనియు నాతని వంశము వారికిఁ దూర్పుచాళుక్యులనియు నామ మేర్పడినది. భారత కృతిపతియైన రాజరాజు తూర్పు చాళుక్య వంశములోనివాఁడు. కుబ్జవిష్ణువర్ధనుఁ డీ వంశమునకు మూలపురుషుఁడు. కుబ్జవిష్ణువర్ధనుఁడు మొదలుగా రాజరాజువఱకునుగల వంశవృక్షము నీదిగువ నిచ్చుచున్నాఁడను. పశ్చిమచాళుక్య వంశముకూడఁ జాలగ నభివృద్ధిచెంది రెండుశాఖలుగఁజీలి బాదామిని రాజధానిగాఁ జేసికొని పరిపాలించినవారు బాదామి చాళుక్యు

లనియు, కల్యాణపురమును రాజధానిగా జేసికొని పరిపాలించినవారు కల్యాణపుర చాళుక్యులనియుఁ బిలువఁ బడుచుండిరి. కాని వారికీ చరిత్రములో సంబంధము లేనందున నావంశములిందుఁ జూపఁబడలేదు.

- ౧. కుబ్జ విష్ణువర్ధనుఁడు (౬౧౬-౬౩౩)
  - ౨. జయసింహుఁడు I (౬౩౪-౬౬౬)
  - ౩. ఇంద్రభట్టారకుఁడు (౬౬౬)
    - ౪. విష్ణువర్ధనుఁడు (రెండవ) (౬౬౭-౬౭౫)
      - ౫. మంగి యువరాజు (౬౭౬-౭౦౦)
        - ౬. జయసింహుఁడు II (౭౦౧-౭౧౩)
        - ౮. విష్ణువర్ధనుఁడు (మూఁడవ) (౭౧౪-౭౫౦)
          - ౯. విజయాదిత్యుఁడు (నరేంద్ర మృగరాజు) (౭౫౧-౭౬౮)
            - ౧౦. విష్ణువర్ధనుఁడు (నాల్గవ) (౭౬౮-౮౦౩)
              - ౧౧. విజయాదిత్యుఁడు (౮౦౪-౭౪౮)
                - ౧౨. విష్ణువర్ధనుఁడు (కలివిష్ణువర్ధనుఁడు) (అయిదవ) (౮౪౯)
              - నృపరుద్రుఁడు
        - ౭. కొక్కిలి (౭౧౪)

౧3 గుణగ విజ యాదిత్యుఁడు (౮౪౦-౮౯౨
విక్రమాది త్యుఁడు
యుద్ధమల్లుఁడు
౧౪. చాళుక్య భీముఁడు (వేంగి) ౮౯౨-౯౧౮
౧౫. తాళరాజు (౯౨౭)
౨౧. యుద్ధమల్లుఁడు (౯౨౮-౯33)
౧౭. విజయా దిత్యుఁడు (కొల్లభిగండ) (౯౧౯)
౧౯. విక్రమా దిత్యుఁడు ౯౨౭-౯౨౮)
బాదపరాజను సామంత గముగల విజయాదిత్యుఁడు.
౧౮. అమ్మరాజ విష్ణు వర్ధనుఁడు (అఱవ) (౯౧౯-౯౨౭)
౨౨. చాళుక్య భీముఁడు (రెండవ) (౯3౪-౯౪౭)
౧౬. బేట విజ యాదిత్యుఁడు
౨౦. భీముఁడు (౯౨౮)
౨౪. దానార్ణ వుఁడు (౯౭౦ | ౯౭3)
౨3. అమ్మరాజ విజయా దిత్యుఁడు (౯౪౭-౯౭౦)
౨౫. శక్తివర్మ ౧౦౦౦-౧౦౧౧
౨౬. విమలాదిత్యుఁడు భార్య కుందవదేవి (౧౦౧౧-౧౦౨౨)
27. రాజరాజు: (భారత కృతిపతి) భార్య అమ్మంగదేవి (1022-1063)
విజయాదిత్యుఁడు (విన్నకోట పెద్దన చారిత్రమునుజాడుఁడు.)
రాజేంద్రచోడుఁడు (కులోత్తుంగ చోడదేవుఁడు)
రాజరాజు, ముమ్మడి వీర విక్రమ
జు అనే రాజేంద్ర చోడుఁడు చోడుఁడు
చోడగంగు చోడుఁడు.

దీని తరువాఁతగూడ నీవంశమభివృద్ధి చెందినది. కాని దానితో మనకిటఁ బ్రసక్తిలేదు.

చాళుక్యులకు రణాధిదేవతయు షాణ్మాతురుఁడునగు కార్తికేయుఁడును, ఆదిశక్తులైన బ్రాహ్మి, మాహేశ్వరి, కౌమారి, వైష్ణవి, వారాహి, ఇంద్రాణి, చాముండ, యను సప్తమాతృకలును గులదైవతములైనట్లు కుబ్జవిష్ణువర్ధనుని సతారాశాసనమువలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది. నందంపూఁడి శాసనమందుఁగూడ "మాతృగణ పరిపాలితానాం, స్వామిమహాసేన పాదానుధ్యాతానాం" అని యుదాహరింపఁ బడియున్నది. ఈ చాళుక్యవంశపు రాజు లాంధ్రదేశములోఁ బాలభాగమును దాదాపుగ నైదువందల సంవత్సరములు బరిపాలించియుండుటచే వారిచారిత్రమును క్లుప్తముగ నీదిగువ వ్రాయుచున్నాఁడను. నన్నయభట్టారకకవి చారిత్రములో నీరాజవంశవర్ణనమున కంతగా సంబంధము లేకపోయినను, ఆంధ్రదేశ పరిపాలనములో సంబంధించినదగుటచేతను, వారు భారతకృతిపతికిఁ బూర్వులగుటవలనను వారిచారిత్రమును గొంచెమిటఁ జెప్పఁ దలచితిని. ఆరాజుల చారిత్రముల నిందుఁ బూర్తిగఁ దెలుపు టనావశ్యకము కావున, లోపవ్యత్యాసములను బాటింపక దిఙ్మాత్రసూచకముగ వాని నిఁట వ్రాయుచున్నాఁడను. ఆయానృపాలురు వ్రాయించిన శిలాతామ్రశాసనములనుగూర్చి కూడ యొక్కించుక సూచించితి నేని జిజ్ఞాసువు లాశాసనములను జదువుకొని యా కాలమునాఁటి పరిస్థితులను దెలిసికొనఁదగునని తలంచి యతిక్లుప్తముగ నాశాసన విషయములను గూడ నుదాహరించుచున్నాఁడను.

౧. కుబ్జ విష్ణువర్ధనుఁడు:—ఇతనికిఁ విషమసిద్ధి యనియు, మకరధ్వజుఁ డనియు బిరుదములు కలవు. విషమదుర్గములను సాధించుటచే విషమసిద్ధి యనియు, అనేకాగ్రహారముల నొసంగిన మహోదాత యగు

టచే గామధేనువనియుఁ, బొట్టివాఁడైనను రూపవంతుఁడగుట మకరధ్వజుఁడనియు నీతనికి బిరుదములు వచ్చినట్లూహింపఁదగియున్నది. ఈతఁడు వేఁగి కళింగరాజ్య పరిపాలనమున నియుక్తుఁడు కాకముందు యువరాజుగా నున్నకాలమున భీమరథీనదీతీరమున నొక గ్రామమును విప్రులకిచ్చినట్లొక శాసనము కలదు. (ఇం. ఆ. సం॥ ౮ పుట ౨౮౫) పిష్టపురము (ప్రస్తుత పిఠాపురము) రాజధానిగా విశాఖపట్టణము మండలములోని సర్వసిద్ధితాలూకాయందలి తిమ్మాపురశాసన మొకటియు (A.R. ౧౯౦౮ పుట ౬౦ అదియేమండలములోని చీపురుపల్లిశాసన మొకటియు (ఇం. ఆం. సం॥ ౨౦. పుట ౨౮; ౬౫.) నీతనివి గాన్పించుచున్నవి. చీపురుపల్లిశాసన మీతని పదునెనిమిదవ రాజ్యసంవత్సరమున ననఁగా శా. వ. ౫౫౫ సం॥ శ్రావణ పూర్ణిమనాటి చంద్రగ్రహణకాలమున (హయాణశకము ౬౩౨వ సం॥ జూలయి నెల ౭వ తేదీ) దిమిలసీమలోని కలవకొండ గ్రామమును విష్ణుశర్మ మాధవశర్మ యను బ్రాహ్మణులకు దానమొసంగినట్లు చెప్పఁబడియున్నది. ఈరాజు రాజ్యము చేసిన కాలము పదునెనిమిది సంవత్సరములు. ఈ దిమిలయను గ్రామము విశాఖపట్టణ మండలమున సర్వసిద్ధితాలూకాలో యెలమంచిలికిఁ గ్రోసుదూరమున నున్నది. కుబ్జవిష్ణువర్ధనుని కాలమున నాప్రాంతమంతయు దిమిలవిషయమని పిలువఁబడుచున్నట్లిందువలనఁ దెలియుచున్నది. ఇదిగాక యీతని వేఱొకశాసనము గుంటూరు మండలములోని బెజ్జరాల యను గ్రామమున లభించినది. (A.R. ౧౮౯౯ సంఖ్య ౧౫౮.) కుబ్జవిష్ణువర్ధనుని రాజ్యము కళింగదేశమునందు మాత్రమే వ్యాపించెననియు, వేఁగిదేశము నందంతగా నెలకొనలేదనియు, వేఁగిదేశమున నంతకుఁ బూర్వము పాలకులుగానున్న విష్ణుకుండినులే కుబ్జవిష్ణువర్ధనునకు వేఁగిదేశమును స్వాధీనము గాకుండఁ జేయుచుండిరనియుఁ గొందఱు చరిత్రకారులభిప్రాయపడియున్నారు. కాని బెజ్జరాలశాసనము మొదలగు శాసనములవలన నీతనిరాజ్యము గంజాముమండలము మొదలు నెల్లూరు వఱకును వ్యాపించి నట్లు గన్పట్టుచున్నది.

ఈ కుబ్జవిష్ణువర్ధనుఁడు యువరాజుగ నుండినప్పుడు సంస్కృతమున కిరాతార్జునీయ మను కావ్యమును రచించిన భారవిమహాకవియాతనికి మిత్రుఁడుగా నుండెనఁట. ఇతని రాజ్యకాలము క్రీ. శ. ౬౧౫ మొదలు ౬౩౩ వఱకు నైయున్నది.

౨ జయసింహుఁడు — ఇతఁడు కుబ్జవిష్ణువర్ధనుని కొడుకు. ఇతనియొక్క పూర్తినామము పృథ్వీజయసింహవల్లభుఁడు. జయసింహులలో మొదటివాఁ డగుటచే నీతనిని మొదటిజయసింహుఁ డందురు. ఇతఁడు ముప్పదిసంవత్సరములు రాజ్యము చేసెనని కొన్నిశాసనములలోను 33 సంవత్సరములని కొన్నిటియందును కలదు. విశేషశాసనములలో 33 అనియుండుటచే నీతనిరాజ్యకాలము 33 అనియే చరిత్రకారులు నిశ్చయించియున్నారు కావున నీతనిరాజ్యకాలము ౬౩౩ మొదలు ౬౬౬ వఱకు నైయున్నది. ఇతఁడు మిగుల పరాక్రమవంతుఁడై వేఁగిదేశమువఁ జాళుక్యరాజ్యమును స్థిరముగాఁ బాదుకొలిపి పిఠాపురమునకు దక్షిణమున నున్నప్రదేశమును కృష్ణానదికి దక్షిణముననున్న పల్లవరాజ్యమును జయించి వేఁగిరాజ్యములోఁ జేర్చెను. ఇతనికి సర్వసిద్ధి, కామధేను వను బిరుదులున్నవి. విశాఖపట్టణమండలములోని సర్వసిద్ధియను పట్టణ మీతని పేరుతోనే కట్టఁబడెనని చెప్పుదురు. కళింగగాంగులతో జరిగిన యుద్ధములలో పిఠాపురదుర్గమును, దక్షిణకళింగదేశమును ఈతని పరిపాలనమునుండి తొలఁగిపోయినను, దక్షిణప్రదేశము లీతనియధికారమునకు లోఁబడియుండెను. ఇతని శాసనములనుబట్టి మొత్తముమీఁద నిప్పటి యుభయగోదావరిమండలములును, కృష్ణాగుంటూరు మండలములును ఈతని పరిపాలనమునక్రింద నుండెడివని చెప్పవచ్చును. అదివఱకు వేఁగిప్రభువులుగా నుండెడి విష్ణుకుండినుల నీతఁడు జయించెను. ఇతఁడు బహుశాస్త్రజ్ఞానపారీణుఁడు విద్వత్ప్రభువు. ఇతఁ డాంధ్రదేశమున అసనపురిఘటికాస్థానమును స్థాపించి పేరుగాంచెను. ఘటికాస్థాన మనఁగా నిప్పటి విశ్వవిద్యాలయము వంటిదని చెప్పవచ్చును. శాస్త్రవిజ్ఞానమును నేర్పెడి విద్యాపీఠము లాకాలమున ఘటికాశాసన

ములని పిలువఁబడుచున్నట్లు శాసనములవలనఁ దెలియుచున్నది. ఈ ఘటికాస్థాన సభ్యుఁడగు కాటిశర్మకు కందేఱు వాటివిషయములోని నిడుంబఱ్ఱు అనుగ్రామమును దానము చేసినట్లొక శాసనమువలనఁ దెలియుచున్నది. కండేరువాటి విషయమని గుంటూరు మండలములో నింకొక భాగము పిలువఁబడుచుండెడిదనియు, గుంటూరు తాలూకాలో నిడవఱ్ఱు అనుగ్రామమే నిడుంబఱ్ఱు అనియుఁ జరిత్రకారులు నిర్ణయించియున్నారు (భారతిపత్రిక క్రోధన వైశాఖమాసము పుట ౯౦) అసనపుర వాస్తవ్యుఁడగు రుద్రశర్మకు పులింబూరు అను గ్రామమును దానమిచ్చియుండెను. ఈ పులింబూరు గోదావరి మండలములోని రామచంద్రపురము తాలూకాలో 'పాలమూరు' అని యిప్పుడు పిలువఁబడుచున్నది ఇది గుద్దవాటి విషయములోనిది. (తామ్ర శాసనములు ౪-౧౯ ౧౩ ౧౪) గుద్రహార విషయములోని పెణకపఱ్ఱు అను గ్రామమును బ్రాహ్మణుల కొసంగియుండెను. ఇది క్రీ. శ. ౬౪౧వ సంవత్సరము నాటిది. మఱియు నీ రాజచంద్రుఁడు కొంఋఱ్ఱు గ్రామ దానమొసంగినట్లొక శాసనమువలనఁ దెలియుచున్నది. గుంటూరు మండలములోని నరసారావుపేట తాలూకా విప్పర్ల గ్రామమున నీతని శాసనమొకటి యాంధ్రభాషలో క్రీ॥ శ॥ ౬౪౧వ సంవత్సరమునాఁటిది గన్పట్టుచున్నది. ఆంధ్రభాషయందున్న శాసనములలో నిది మొదటిదనుచున్నారు. విద్యాపీఠమును స్థాపించిన అసనగ్రామ మేదియో, ఏమండలములోనిదో యిప్పటివఱకును గుర్తింపఁబడలేదు. ఈ గ్రామము పేరితని తమ్ముని కుమారుఁడైన రెండవ విష్ణువర్ధుని శాసనములోఁగూడఁ బేర్కొనఁబడినది. ఈ యసనపురము గోదావరి మండలములోని ద్రాక్షారామమునకు సమీపముననుండెడిదని కొన్ని యాధారములనుబట్టి నాకుఁ బొడఁగట్టినది. కాని యందు విషయమైన పరిశోధన మిఁకను గావలసియుండుటచే నిం దిప్పుడా విషయమునుగూర్చి యేమియు వ్రాయలేదు. కందేఱు విషయముకూడ గోదావరి మండలమందున్నదనియే తోఁచుచున్నది.

3. ఇంద్రభట్టారకుఁడు:—జయసింహ మహారాజునకుఁ బుత్రసంతతి లేకపోవుటచే నితని తరువాత నితని సోదరుఁడయిన ఇంద్రభట్టారకుఁడు రాజ్యమునకు వచ్చెను. ఇతనికి ఇంద్రవర్మ మహారాజని పేరు. ఇతఁడేడు దినములు మాత్రమే రాజ్యముచేసెను. ఇతని తండ్రికాలములో శత్రువులుగానుండి యోడిపోయిన కళింగగాంగులు మొదలగువారేకమై యీతనిని సంహరించిరి. ఇతనికి త్యాగధేనువని బిరుదమున్నది. కాని యీతఁడు చేసిన ధర్మము లేవియుఁ గాన్పింపవు. సోదరుని కాలములో నితఁడు ద్రవ్యమును విశేషముగా దానమొసంగి యుండుటచే నీతనికీ బిరుదము వచ్చియుండును. తండ్రి కామధేను బిరుదాంచితుఁడగుటచే నీతఁడు త్యాగధనుఁడను బిరుదమును దాల్చియుండును. ఇతఁడు భారద్వాజ గోత్రుఁడును, ఇఱ్ఱులూరు బోయయను నామాంతరముగల దుర్గశర్మ పౌత్రుఁడు నగు చెండిశర్మకు కొండనాగూరను గ్రామమును దానమిచ్చినట్లొక తామ్రశాసన మున్నది. (౧౮౧౧–౧౨ సం॥ నెం. ౨) బోయశబ్దము భోగికశబ్దము నుండి వచ్చినది. ఇఱ్ఱులూరు గ్రామము నగ్రహారముగాఁ గల్గియున్నవాఁడని యర్థమైయుండును. బోయ, బోయలు, అని యాకాలమున బ్రాహ్మణులు పిలువఁబడుచున్నట్లు శాసనములున్నవి. ఈ శాసనమునఁ గాల మీయఁబడలేదు. ఈ కొండనాగూరు కృష్ణా మండలములోని నూజివీడు తాలూకాలో నున్న ముసునూరు ప్రాంతమున నున్నట్లు తలఁపఁబడుచున్నది.

౪. రెండవ విష్ణువర్ధనుఁడు:— ఇతఁ డింద్రభట్టారకుని కుమారుఁడు. ఇతనికి విష్ణురాజని నామాంతరము కలదు. శాసనములను బట్టి యితనికి విషమసిద్ధి, ప్రళయాదిత్యుఁడు, మకరధ్వజుఁడు, సర్వలోకాశ్రయుఁ డనుబిరుదములు కలవనియుఁ దనపెదతండ్రియైన జయసింహవల్లభుఁడు సంపాదించిన రాజ్యమును నిలుపుటయే గాక కమ్మనాఁడు గుద్రహారవిషయములను సంపాదించి క్రీ. శ. ౬౬౩ మొదలు ౬౭౨ వఱకును తొమ్మిదివత్సరములతి దక్షతతో రాజ్యపరిపాలనము చేసెననియుఁ దెలియుచున్నది. ఇతఁడు గొప్ప వితరణబుద్ధికలవాఁడు. ధర్మశాస్త్రపరి

జ్ఞాత. ఇతఁడు రాజ్యమునకు రాకపూర్వమే పెదతండ్రితోఁ గూడనుండి యుద్ధములలోఁ బాల్గొనుచు పేరు గాంచి యుండెను. ఇతని కుమారుఁడైన మంగి యువరాజు శాసనములలో నీతఁడు 'బహుసమరసంఘట్టోపలబ్ధ విజయయశః ప్రసూత్యామోద గంధాధివాసిత సకలదిఙ్మండలుఁ డనియు, నానాశాస్త్రాభ్యాసోప బృంహితవిమల విశాల బుద్ధియనియు, త్యాగౌదార్య ధైర్యశౌర్యాది గుణాలంకృతుఁ డనియు వర్ణింపఁబడి యున్నాఁడు.

ఇతఁడు "ఆసనపుర వాస్తవ్యుఁడును తైత్తిరీయ సబ్రహ్మచారియుఁ గశ్యపగోత్రుఁడును, వేదవేదాంగేతిహాస పురాణన్యాయానేక ధర్మశాస్త్ర విదుఁడును, అగ్నిష్టోమాది పౌండరీక పర్యంతానేక క్రతుయజ్వయునైన ధ్రువశర్మ పౌత్రుఁడును దోణశర్మ పుత్రుఁడును, నధీత వేదద్వయుండునగు ధ్రువశర్మకు గుడహార విషయములోని పట్టివాడలోఁ గొంతభూమిని దానము చేసి యుండెను." ఇతఁడు పరమమాహేశ్వరుఁ డని యొక శాసనములో వర్ణింపఁ బడియుండుటచే నీతఁడు శైవుఁడని యూహింపఁ దగియున్నది. పరమ మాహేశ్వర బిరుదమును వహించిన వారు తూర్పు చాళుక్యులలో మఱికొంద రున్నారు. ఇతని శాసనములు గుంటూరు నెల్లూరు మండలములలో గాన్పించుచున్నవి. ఇతఁడు కర్మరాష్ట్రమునందలి రేయూరు గ్రామమును దానము చేసియుండెను.

౫. మంగియువరాజు:— రెండవ విష్ణువర్ధనుని కుమారుఁ డగు నితనికి మంగివర్మ, మంగిమహారాజు, మంగియువరాజు, విజయాదిత్యుఁడు అని నామాంతరములును విజయసిద్ధి సర్వలోకాశ్రయుఁడు. సమస్త భువనాశ్రయుఁడు నను బిరుదములును కలవు. తండ్రికంటె నధికముగ సకలగుణశక్తిసంపన్నుఁడై విశాఖపట్టణమండలము మొదలు నెల్లూరు వఱకునుగల దేశమునకు ప్రభువై పరిపాలన మొనర్చెనని క్రిందిశాసనముల వలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది.

(క) నూతులపట్టు శాసనము (ఇండియను ఆంటిక్వెరీ ౨౦ వ సంపుటము ౧౦౫ పుట)

(చ) చెందలూరు శాసనము (ఎపిగ్రాపియా యిండికా 8వ సంపుటము)

(ట) విశాఖపట్టణ మండలములోని తిమ్మాపుర శాసనము (A.R. 1907-1908)

(త) ఏడువాడలపాలెము శాసనము : (ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక ౨వ సంపుటము) ఇది బెజవాడనుండి పుట్టబడినది. పాగుణావిషయములోని కొండాడవర్తి యను గ్రామములోని రెండు నివర్తనలభూమిని అధర్వశాఖాధ్యాయులును కౌశికగోత్రులును జీవశర్మపౌత్రులును దాచశర్మపుత్రులునగు ముగ్గురు బ్రాహ్మణులకు దానమిచ్చినట్లిందు చెప్పబడినది నూతులపల్లి, చెందలూరు గ్రామములు రెండును కమ్మనాటి లోనివి. ఇవి యిప్పటికి గుంటూరు మండలములోనివై యున్నవి

(ప) లక్ష్మీపుర శాసనము (భారతి, విభవ సం॥ర పుష్యమాసము సం ౫ భా ౧ పుట ౯౩౫.) ఇందు మంగియువరాజు పే రుదాహరింపబడినది. దానకర్త విట్రాజు. మంగియువరాజుయొక్క శాసనములు మఱికొన్ని గలవు. ఇతని రాజ్యకాలము క్రీ. శ. ౬౭౬ మొదలు ౭౦౦ వఱకు నిరువదియైదు సంవత్సరములు.

౬. రెండవ విజయసింహుఁడు:— ఇతఁడు మంగియువరాజునకు మొదటిభార్య కుమారుఁడు. ౧౩ సంవత్సరములు సింహాసనమునందున్నవాఁడు. ఇతనికి సర్వసిద్ధి సర్వలోకాశ్రయ బిరుదములు కలవు ఇతని కాలమున బాదామి చాళుక్యులకును కాంచీపుర పల్లవులకును పోరాటములు సాగుచున్నను నవి వేఁగిదేశమునకు వ్యాపింపలేదు. ఇతనికాలమునందే మహమ్మదీయులు ప్రథమమున హిందూదేశముపై దండెత్తివచ్చిరని యందురు. ఇతని రాజ్యకాలము క్రీ శ. ౭౦౧ మొదలు ౭౧౩ వఱకునైయున్నది. పెణుకపఱ్ఱు శాసనము, విప్పర్లచెరువు శాసనమునను రెండు శాసనము లితనివి కన్పట్టుచున్నవి.

౨. కొక్కిలి:—ఇతనికి కోకిలవర్మయనియు, విక్రమాదిత్యభట్టారకుఁ డనియు, నామాంతరములు. మంగియువరాజునకు రెండవభార్య వలన కలిగిన కుమారుఁడు. మంగియువరాజునకుఁ పైఁ జెప్పిన రెండవ జయసింహుఁడు గాక విష్ణువర్ధనుఁడను మఱియొక కుమారుఁ డున్నాఁడు. రెండవ జయసింహునకుఁ బుత్రసంతానము లేకపోవుటచే నాతని తరువాత నాతని సోదరుఁ డైన విష్ణువర్ధనునకు రాజ్యము రావలసి యుండఁగా నీ కొక్కిలి కాంచీపుర పల్లవరాజు లైన రెండవ నరసింహవర్మ యొక్కయు, నీతని తనయుఁడైన పరమేశ్వరవర్మ యొక్కయు సాహాయ్యమున నక్రమముగా వేఁగిసింహాసనము నాక్రమించుకొని ౬ మాసములు క్రీ. శ. ౭౧౮వ సంవత్సరములో రాజ్యపాలనము చేసెను. ఇంతలో పల్లవులలో నంతఃకలహములు వచ్చుటచే వారిసాహాయ్యము కొక్కిలికిలభింపదయ్యెను. ఆసమయమును గనిపెట్టి బలవంతుఁ డైన విష్ణువర్ధనుఁ డీతనిని జయించి సింహాసనము నధిష్ఠించెను.

౩. మూఁడవ విష్ణువర్ధనుఁడు:—— ఇతఁడు మంగియువరాజు యొక్క రెండవ కుమారుఁడు. రెండవ జయసింహుని తమ్ముఁడు. అక్రమముగా రాజ్యమాక్రమించుకొనిన కొక్కిలిని జయించి రాజ్యమును స్వాధీనము చేసికొని యితఁడు వేఁగిరాజ్యమును నిష్కంటకముగాఁ బరిపాలించి యనేక ధర్మకార్యములు గావించెను. ఇతని కాలములో నాంధ్రదేశమున జైనమతము వ్యాపించియుండెను. ఈ రాజచంద్రుఁ డుభయమతముల యందును సమబుద్ధి కలవాఁడై జైనుల యాలయములను బ్రాహ్మణాలయములను గూడ బోషించెను. ఈతని శాసనములు పెక్కులు కలవు.

1 పసపుంబఱ్ఱు శాసనము C. P 9 of 1913–14 A. R.
2 మావిండిపల్లి శాసనము C. P 3 of 1914–15 A. R.
3 ముసినికుండ శాసనము C. P 9 of 1916–17 A. R.
4 జలమూరు శాసనము C. P 10 of 1919–20 A. R.

ఎ ఇం. సం. ౧౮ పుట ౫౮.

5 పిక్కంచిలి శాసనము C. P 6 of 1913-14
6 రెండుబల్లిశాసనము C. P 2 of 1914-15
7 C. P 4 of 1924-25 భారతి రక్తాక్షి సం॥ మార్గశిర మాసము.

ఇతని రాజ్యకాలము క్రీ. శ. ౭౧౮ మొదలు ౭౫౦ వరకు ముప్పదియేడు సంవత్సరములని చెప్పవచ్చును. పండితులకృష్టి నాక్రమించిన అహాదనకర శాసన మీతనిదని కొందఱును, నైదవవిష్ణువర్ధనునిదని కొందఱు నభిప్రాయము నొపంగియున్నారు.

౯. మొదటి విజయాదిత్యుఁడు:— ఇతఁడు మూఁడవ విష్ణువర్ధనుని కుమారుఁడు. ఈతఁడు మొదలుగా విజయాదిత్యనామమునుధరించినవారింకను గొంద ఱుండుటచే నీతనిని చరిత్రకారులు మొదటి విజయాదిత్యుఁడని పిలుచుచున్నారు. ఇతఁడు క్రీ. శ. ౭౫౧ మొదలు ౭౬౮ వఱకు ౧౮. సంవత్సరములు రాజ్యము చేసెను. ఇతని పరిపాలనము క్రీ. శ. ౭౪౬ మొదలు ౭౬౪ వఱకునని కొందఱును ౭౫౧ మొదలు ౭౭౦ వఱకునని కొందఱును చరిత్రకారు లనుచున్నారు. ఎట్లయినను నితఁడు రాజ్యముచేసిన కాలము ౧౮ సంవత్సరములు. ఇతనికి విజయాదిత్య భట్టారకుఁడని నామాంతర మున్నది. మఱియు త్రిభువనాంకుశ, విక్రమరామ, విజయసిద్ధి బిరుదములుకూడ కలవు. త్రిభువనాంకుశ బిరుదనామమును దాల్చుట కీతఁడే మొదటివాఁడు. ఈతని తరువాతివారి బిరుదమును వంశపరంపరగా వహించుచు వచ్చిరి. ఇతని కాలములో రాష్ట్రకూటులు వేఁగిదేశమును జయింపవలయునని ప్రయత్నించిరి. కాని యది సాధ్యముకాలేదు.

౧౦. నాల్గవ విష్ణువర్ధనుఁడు:— ఇతఁడు మొదటి విజయాదిత్యుని కుమారుఁడు. వేఁగిదేశమున కుబ్జవిష్ణువర్ధను నాఁటి నుండియు చాళుక్యులక్రింద నున్నను, విష్ణుకుండినులు మొదలగువారిచే నడుమ నడుమ నాటంకములు గల్పింపఁ బడుచుండెను. ఈ నాల్గవ విష్ణువర్ధనుని

కాలమునాఁటికి వేఁగిరాజ్యమునఁ దూర్పుచాళుక్యులు స్థిరముగఁ బాదుకొనిరి. గుణగ విజయాదిత్యుని సాతలూరి శాసనము (భారతి సం ౧ సం ౧ పుట ౭౦)లో నీ నాల్గవ విష్ణువర్ధనుఁడు వేఁగి పండ్రెండువేల దేశమును బరిపాలించినట్లు "తస్యతనయః విష్ణువర్ధనః పంచత్రింశ ద్వర్షాణి ద్వాదశసహస్ర వేంగిమండల మపాలయత్" అని చెప్పఁబడినది.

ఈతని కాలములో రాష్ట్రకూట రాజులలో సంతతికలహములు సంభవించెననియు నందు గోవిందరాజను నతఁడు వేఁగిదేశాధిపతి సాయము నపేక్షించెననియు నొకశాసనమునఁ జెప్పఁబడినది. (ఎపిగ్రాఫియా యిండికా సం ౫ పుట ౧౦౮.)

ఇతనికి విజయాదిత్యుఁడును భీమసల్కియను నామాంతరము గల చాళుక్యభీముఁడు నను నిరువురు కుమారులు కలరు. ఈ నాల్గవ విష్ణువర్ధనుఁడు కాలచుర్య వంశములోని త్రిపురాధీశ్వరుని కుమార్తెను బరిణయ మాడెననియు, నామెకు నృపరుద్రుఁడను మఱియొక కుమారుఁడు జన్మించెననియుఁ జెప్పుచున్నారు.

ఇతని రాజ్యకాలము క్రీ. శ. ౭౬౮ మొదలు ౮౦౩ వఱకు ముప్పదియైదు సంవత్సరములు.

౧౧. రెండవ విజయాదిత్యుఁడు:— ఇతఁడు నాల్గవ విష్ణువర్ధనుని కుమారుఁడు. ఇతనికిఁ గల బిరుదములలో నరేంద్రమృగరాజను నది ప్రధానమయినది. ఇతని తరువాతి వారిశాసనములలో నీతనిని నరేంద్రమృగరాజనియే వ్రాయుచువచ్చిరి. ఈతనికి మహారాజాధిరాజు, సమస్తభువనాశ్రయుఁడు, చాళుక్యాఞ్ఛన భూపాలుఁడు, త్రిభువనాంకుశుఁడు, రాజపరమేశ్వరుఁడు, విక్రమధవళుఁడు నను బిరుదములు కలవు. ఈతని తండ్రియనంతరము, వేంగీచాళుక్య సింహాసనమునకై యీతని సోదరుఁడైనభీమసల్కి యీతనితో పోరాడెను. రాష్ట్రకూట రాజగు గోవిందుఁడును, ఆతనిసామంతులగు మైసూరు దక్షిణగాంగులును భీమసల్కికి సాహాయ్యము చేసిరి. హైహయవంశజుఁడును, పినతల్లి

కుమారుఁడు నైన నృపరుద్రుఁడు విజయాదిత్యుని పక్షమువ నుండెను. ఈ యుద్ధము ఒకటి రెండు గాదు పండ్రెండేండ్లు జరిగినది. ఒకప్పుడు భీమసల్కి జయించి వేఁగిసింహాసనము నాక్రమించుకొనినను, ఈ రెండవ విజయాదిత్యుఁడు తనపట్టుదలను వీడక ద్విగుణీకృతోత్సాహముతో రణమొనర్చి పండ్రెండేండ్లలోను ౧౦౮ యుద్ధములుచేసి, సోదరుని రాష్ట్రకూటులను గాంగులను జయించి నిష్కంటకముగా రాజ్యమేలెను. పండ్రెండేండ్లు యుద్ధములతో గడచినను మిగిలిన కాలములోఁ బ్రజానురంజకముగా ధర్మమూర్తియై రాజ్యపాలన మొనర్చెను. ఈతఁ డొనర్చిన ౧౦౮ యుద్ధములలోను జరిగిన ప్రజాసంహారాదిపాపనాశనమునకై ౧౦౮ శివాలయములను నిర్మించి, అనేకాగ్రహారముల నొసంగి యనేకతటాకారామాదులను బ్రతిష్ఠించెను. పెక్కుసారులు తులాభారమును దూఁగి యా వెండిబంగారములను పేదల కొసంగి కీర్తి వడసెను. ఈ విజయాదిత్యుఁడు రాజనీతివిద్యావిశారదుఁడు. యుద్ధవిద్యానిపుణుఁడు చతురుపాయరహస్యవేది. ధర్మాధర్మవిజ్ఞాని. పాపభీతి కలవాఁడు. ఈతని కీర్తి నీతనితరువాతి రాజులు తమశాసనములలోఁ మిక్కిలిగాఁ గొనియాడియున్నారు. మచ్చునకు గుణగ విజయాదిత్యుని యుద్దుబూరి శాసనములోని వాక్యముల నీక్రింద నిచ్చుచున్నాఁడను. "తస్యప్రియతనయః విజయాదిత్యః అష్టోత్తరయుద్ధశతం జిత్వా లబ్ధయశోజయః చాళుక్యార్జునభూపాలో రాజాచాళుక్యవంశజః నరేంద్రమృగరాజ శ్రీ విజయాదిత్యభూపతిః త్యాగీ భోగీ యోగీ నిత్యం సత్యాశ్రయాన్వయః అష్టోత్తర యుద్ధశతం యుద్ధ్వా తత్పాపనుత్తయే తత్తద్యుద్ధప్రదేశేషు వేంగీదేశే సమస్తతః అగ్రహార ప్రపారామ తటాకోపవనానిచ నరేంద్రేశ్వర నామాని సేశ్వరాయతనానిచ సనృత్తగీతసత్త్రాణి చాష్టోత్తర శతానియః కృతవాన్సదా భాతిభూతలేఖ్యాతసాహసః॥"

ఈ రాజసింహుఁడు వేదవేదాంగపారగు లయినయిరువది నలుగురు బ్రాహ్మణులకు 'కొఱ్ఱపఱ్ఱు' అనుగ్రామమును చంద్రగ్రహణ నిమిత్తమున దానమిచ్చినట్లు వ్రాయించిన యొక శిలాశాసనము (ద.

హి. శా. సం॥ ౧ పుట ౩౧)లోఁ జైని జెప్పిన యీతని సుగుణము లన్నియు వర్ణింపఁబడియున్నవి. గ్రంథవిస్తరభయమున నాశ్లోకముల నిట వ్రాయలేదు.

ఈతని రాజ్యకాలము క్రీ. శ ౬౦౮ మొదలు ౬౪౮ వఱకును నలువదినాల్గు సంవత్సరములు.

౧౨. కలివిష్ణువర్ధనుఁడు:— ఇతఁడు నరేంద్రమృగరాజని బిరుదమును వహించిన రెండవ విజయాదిత్యుని కుమారుఁడు. తూర్పు చాళుక్యరాజులలో విష్ణువర్ధననామమును వహించినవారియం దీతఁ డైద వవాఁ డగుటచే నితని కైదవవిష్ణువర్ధనుఁ డనియు, సమస్తాయుధముల చేతను యుద్ధమొనర్పు నేర్పు కలవాఁ డగుటచేఁ గలివిష్ణువర్ధనుఁ డనియు నీతనికి నామాంతరములు. ఇతనికిఁ సర్వలోకాశ్రయుఁడు, విషమసిద్ధి, పరమమాహేశ్వరుఁ డనుబిరుదములు కలవు. ఇతఁడు తండ్రితోఁ గూడ నుండి యాతఁడొనర్చిన యుద్ధములలోఁ బాల్గొని యుండెను. ఈతనిభార్య రాష్ట్రకూటాన్వయసంజాత యగు శీలాదేవి. ఈమెగోవిందరాజుయొక్కగాని, అమోఘవర్షునియొక్కగాని కుమార్తె యైయుండవచ్చునని చరిత్రకారులు వ్రాసియున్నారు. కాని యీామె, ఇంద్రభట్టారకుని కుమార్తె యైనట్లు గుణగవిజయాదిత్యుని యురుటూరి శాసనమును బట్టి తెలియుచున్నది. రాష్ట్రకూటులలో యింద్రభట్టారకులు ముగ్గురున్నారు. మూఁడవ యింద్రభట్టారకుఁడు శా. శ. ౬౮౨ ప్రాంతము వాఁడు. కావున నాతఁ డీశీలమ తండ్రి కాఁడు. మొదటి యింద్రభట్టారకుఁడో రెండవవాఁడో యై యుండును. శీలాదేవిభట్టారిక యను పేరుగలయొక సంస్కృతకవయిత్రి కలదు. ఆమె యీామె యేమో యని సంశయము కలుగుచున్నది. భావిపరిశోధనమువలనఁ గాని సత్య మెఱుంగరాదు.

ఇతని రాజ్యకాలము క్రీ. శ. ౬౪౯వ సంవత్సరమొక్కటియే.

౧౩. గుణగవిజయాదిత్యుఁడు:— ఇతఁడు కలివిష్ణువర్ధనుని కుమారుఁడు. విజయాదిత్యులలో మూఁడవవాఁ డగుటచే నీతనిని

మూఁడవ విజయాదిత్యుఁ డందురు. ఇతనికి గుణాంక విజయాదిత్యుఁ డనియు, గుణగాంకవిజయాదిత్యుఁ డనియు నామాంతరములు. గణకా దిత్యుఁ డని యాంధ్రకవులచరిత్రము నందున్నది. గణక శబ్దమునుబట్టి కాఁబోలు నీతఁడు గణితశాస్త్రమునఁ బండితుఁ డని వీరేశలింగము పంతులుగారు వ్రాసియున్నారు. కాని యందులకాధారము నాకుఁ గనపడలేదు. ఇతనికి సమస్తభువనాశ్రయుఁడు, రణరంగశూద్రకుఁడు, విక్రమధవళుఁడు, పరచక్రరాముఁడు త్రిభువనాంకుశుఁడు, నృపతి మార్తాండుఁడు, బిరుదాంకభీముఁడు మొదలగు నెన్నియో బిరుదములు కలవు. ఇతఁడు మిగుల పరాక్రమవంతుఁడై యనేకదేశములను జయించి నలువదినాల్గు సంవత్సరములు లేకచ్ఛత్రముగా క్రీ. శ. ౮౭౭ వ సం॥ ఏప్రియలు ౧౭ తేదీ వఱకు వేఁగిదేశమును బరిపాలించెను.

ఇతఁడు రాష్ట్రకూటాధిపతి యగు రెండవకృష్ణునితో యుద్ధము చేసి యాతని నోడించి యాతని రాజధానీనగర మగు మాల్యఖేతము (నిజామురాష్ట్రములోని మాలెఖేడ్)ను దగ్ధముగావించి కృష్ణపురదహన విఖ్యాతకీర్తివంతుఁడని యతని వారిచే శ్లాఘింపఁ బడియెను:

ఉప్పుటూరు వాస్తవ్యుఁడును, ఆపస్తంబసూత్రుఁడును కౌశిక గోత్రుఁడును, దామోదరశర్మ పుత్రుఁడు నగు వినయశర్మ యొసంగిన యద్భుతాదేశము ననుసరించి నోడంబరాష్ట్రాధిపతిని జయించి నోడం బుల నోడించి యాసంతోషముచే నావినయశర్మకు గుద్రహారవిషయము (కృష్ణామండలములోని గుడివాడ ప్రాంతము) లోని త్రండవల్లు అను గ్రామమును దాన మొసంగెను.

మఱియు నీతఁడు గుదహ్రార విషయమందలి 'ఉరువుటూరు' అనుగ్రామమును (కృష్ణామండలములో గుడివాడ తాలూకా యందు పామఱ్ఱు గ్రామముయొక్క ప్రక్కనున్న ఉరుటూరు) పదునలుగురు బ్రాహ్మణులకు దానము చేసినట్లొకశాసనము (ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక సం॥ ౧ పుట ౧౪౦) వలనఁ దెలియుచున్నది. ఈ శాసనము

లోని "యస్యచ మాతా రాష్ట్రకూటాధిప స్యేన్ద్ర భట్టారకస్య హిమవతో భవానీవ పితుః భూధరమాన్యతాం జనయన్తీ జలధేర్లక్ష్మీరివ జనకాత్సీతేవ గుణాన్వితత్వాచ్ఛీలకేత్వన్వర్థవద్యజని" అను వాక్యములవలన రాష్ట్రకూట రాజయిన, యింద్రభట్టారకునికుమార్తెయగు 'శీలమ' యీ గుణగ విజయాదిత్యుని తల్లియైనట్లు తెలియుచున్నది. ఈతని తండ్రి కాలమునాఁటికి రాష్ట్రకూటులతోఁ దూర్పు చాళుక్యులకు వైరము మాసిపోయియుండునని యూహింపఁ దగియున్నది. ఈశాసనమున పాండురంగడు, ఆజ్ఞప్తియని యుదాహరింపఁ బడియున్నది. ఈపాండురంగనితండ్రి కడియరాజు, ఈతనిని సాహాయ్యముగాఁ గొని గుణకవిజయాదిత్యుఁడు బోయరాజుల యల్లరుల నణఁచి వేసెను. వారితో జరిగిన యుద్ధమున నీకడియరాజు నిహతుఁ డయ్యెను. ఆతనియందుఁ గల యనురాగమునుబట్టి యాతని కుమారుఁ డైన పాండురంగని సైన్యాధిపతిగ నియమించెను. పాండురంగఁడును తండ్రిని మించిన పరాక్రమవంతుఁడును, స్వామిభక్తిపరాయణుఁడునై యనేక యుద్ధములలో గుణగ విజయాదిత్యునకు జయము గల్గించెను. ఈ విషయములు పాండురంగని శాసనములయందుఁ జెప్పఁబడియున్నది.

కడియరాజు కుమారుఁ డైన పాండురంగనిశాసనములు నెల్లూరు మండలమున అద్దంకియం దొకటియు, కందుకూరు నందొకటియు నున్నవి. (నె. శా. సం. పుటలు ౯౮౬—౫౮౮) ఇవి పద్యాత్మకములవి సుప్రసిద్ధ చరిత్రకారులగు శ్రీ కొమర్రాజు లక్ష్మణరావు పంతులుగారు గుర్తించియున్నారు. దీనినిబట్టి నన్నయకు దాదాపు ౨౦౦ సంవత్సరములకుఁ బూర్వమే ఆంధ్రమునఁ బ్రాకవిత్వ మున్నదని తేటపడుచున్నది. నన్నయకుఁ బూర్వమొక యాంధ్ర ఛందస్సుకూడ కలదని పండిత రాఘవయ్యంగారనుచున్నారు. కడియరాజు శాసనమొకటి కలదు. (భారతి సం. ౫ భా. ౧ పు. ౬౧౮) దీనిని ధర్మవరశాసనమందురు. ఇందీతఁడు విజయాదిత్య పాదపద్మభ్రమరాయమాణుఁ డని వర్ణింపఁబడినది.

ఈ మూఁడవ విజయాదిత్యుఁడు రాజాదిత్యాది బ్రాహ్మణులయిదుగురికి సీసలి (పశ్చిమ గోదావరి మండలములోని భీమవరం తాలూకాయందున్నది.) గ్రామమును దానముగా నిచ్చి యుండెను. (వ్యయ సం॥ వైశాఖము. భారతి)

మొదటి చాళుక్య భీముఁడు:— ఈతని తరువాత నింక నొక భీముఁ డుండుటచే నీతనిని మొదటి చాళుక్య భీముఁ డందురు. ఇతఁడు గుణగ విజయాదిత్యుని తమ్ముఁడైన విక్రమాదిత్యుని కుమారుఁడు. ఇతని తల్లి వెంగాంబ ఇతని తండ్రి రాజ్యము చేయలేదు. పెదతండ్రి యనంతర మీతఁడు వేఁగి సింహాసన మధిరోహించి ముప్పది సంవత్సరములు రాజ్య మేలెను. కొంద ఱితని రాజ్యకాల మిరువదియాఱేండ్లందురు. ఈతని పెదతండ్రియైన గుణగ విజయాదిత్యుఁడు, రాష్ట్రకూట రాజయిన కృష్ణభూపతిని జయించి యాతని పురమును దగులఁ బెట్టి కృష్ణపుర దహన విఖ్యాతిని బొంది యుండెనని పైని వ్రాయఁ బడినది. ఆ పూర్వవైరమును మనసునం దుంచుకొని యా కృష్ణభూపతి గుణగ విజయాదిత్యుని యనంతరము వేఁగి దేశము పై దండెత్తిరాఁగా పరాక్రమవంతుఁడైన భీమ భూపతి యాతనితో ఘోరయుద్ధ మొనర్చి రాష్ట్రకూటులను వేఁగిదేశమునుండి వెడలఁద్రోలి నిష్కంటకముగా రాజ్య మేలెను. అంతకుఁ బూర్వమే తనకు విరోధులైన దాయాదు లనందఱిని జయించి యుండెను. రాష్ట్రకూటులతోఁ జేసిన యుద్ధములలో నీతని సవతి తోఁబుట్టువయిన గామకాంబ కుమారుఁడగు మహాకాలుఁడను వాఁడు సైన్యాధిపతియై సేనలను నడిపించి జయముగాంచె నఁట ! గామకాంబ సవతి తోబుట్టువు కాదనియు, చాళుక్యభీముని పెంపుడు తల్లియైన నాగిపోతి కుమార్తె యనియు, నొకశాసనమునం దున్నది. (ఎ. ఇం. సం॥ X పు. ౧౩౭) ౧౬ ఏండ్లు వయసుగల నీతని తనయుఁడు నిరవద్యపురము కడను పెదవంగూరు గ్రామమునొద్దను జరిగిన యుద్ధములలో పాల్గొని రాష్ట్రకూట సేనాపతి దండెనగుండయను జంపి తాను గూడ నంతే నిహతుండయ్యెను. ఈతని కళింకోట శాసనమునుబట్టి

వేఁగిదేశమే కాకుండ ఎలమంచిలి రాజధానిగాఁగల కళింగమును దేవ రాష్ట్రమును (విశాఖపట్టణ మండలము లోనిది) నీతని స్వాధీనమునం దున్నట్లు గన్పట్టుచున్నది.

ఈ చాళుక్య భీముఁడు కౌండిన్య గోత్రుఁడును ద్రోణభట్టు పుత్రుఁడును రేవమయ్య పౌత్రుఁడును, నగు పోతమయ్యకు ఉత్తర కండేరువాడి విషయములోని మాకిపఱ్ఱును తన పట్టాభిషేక కాలమున నగ్రహారముగా నిచ్చి శాసనము వ్రాయించెను. (ఎపిగ్రాఫియాఇండికా సం. ౫ పేజి ౧౨౯) మొట్టమొదట చాళుక్యరాజుల పరిపాలనా కాలమును దెలిపిన దీశాసనమే. ఈతనికి విష్ణువర్ధనుఁ డని నామాంతర మున్నట్లీ శాసనము చెప్పుచున్నది. ద్రోహార్జునుఁ డను బిరుదమున్నది. ఈతనికి విష్ణువర్ధనుఁడని నామాంతరమున్నను విష్ణువర్ధనులను లెక్కించుటలో కొందఱు చరిత్రకారు లీతనినిఁ జేర్చుకొనలేదు. కొంద ఱితనిని నాలవవిష్ణువర్ధనుఁ డని చేర్చుకొన్నారు. నేనిం దీతనిని విష్ణువర్ధనునిగా లెక్కింపలేదు. ఇంతటనుండి విష్ణువర్ధన సంఖ్యలోఁ గొందఱితో భేదము గన్పడుచుండును. ఈతని అత్తిలితామ్ర శాసనము (ఆ. సా. ప. సం. ౧౧ సం ౬పుట ౨౯౧)ను బట్టి యీతని పట్టాభిషేకము హూణశకము ౮౯౨ సం॥ ఏప్రియలు ౧౪వ తేదీ యని తెలియుచున్నది. కుబ్జవిష్ణువర్ధనుఁడు మొదలుగా రాజ్యమేలిన రాజుల రాజ్య సంవత్సరములనుబట్టి చూడఁగా నీ పట్టాభిషేక కాలమును ఆయా రాజుల పరిపాలనా కాలములును ఒక నెల యిరువది దినములు తక్కువగా సరిపోయినవి.

ఈ చాళుక్య భీముని కాలములో పాండురంగని శాసన మొకటి (ధర్మవరము శాసనము) కనఁబడుచున్నది. ఇతఁడు, గుణగ విజయాదిత్యుని కాలములో నున్న పాండురంగుఁడై యుండునని తోఁచుచున్నది. ఈ చాళుక్యభీముని బెజవాడ తామ్ర శాసనములో పాండురంగుని మనుమఁడైన కాడెయరాజు ఆజ్ఞప్తిగాఁ గనుబడుచున్నాఁడు. ఈయిరువురు పాండురంగులు నొక్కఁడగుదురో కాదో తెలియదు. తాతయు మనుమఁడు నొక్క రాజు కాలములో నుండుట సంభవమేనా! యని యనుమానము కలుగుచున్నది.

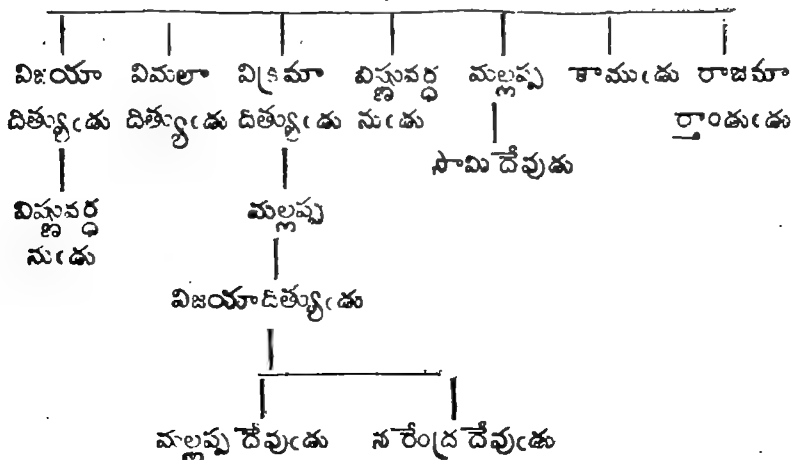
(౧౫) నాల్గవ విజయాదిత్యుఁడు:— ఇతఁడు మొదటిచాళుక్య భీముని పెద్ద కుమారుఁడు. ఇతనికి కొల్లభిగండ భాస్కర విజయాదిత్యుఁ డని బిరుద మున్నది. ఇతఁ డాఱుమాసములు మాత్రమే రాజ్యము చేసెను. కళింగమును గూడ జయించి కళింగవేఁగి మండలములను బరిపాలించెను. ఇతని దానశాసనము లేవియుఁ గాన్పించుట లేదు.

(౧౬) అమ్మరాజ విష్ణువర్ధనుఁడు:— ఇతనికిఁ బిమ్మట నిఁక నొక యమ్మరాజుండుటచే నీతనిని మొదటి యమ్మరాజనియు, విష్ణువర్ధన నామధారులలో నీతఁ డాఱవవాఁ డగుటచే నాఱవ విష్ణువర్ధనుఁ డనియు చరిత్రకారు లనియెదరు. కొంద ఱీతని నేడవ విష్ణువర్ధనుఁ డనెదరు. ఇతనికి సర్వలోకాశ్రయుఁ డనియు, రాజమహేంద్రుఁ డనియు బిరుదులు కలవు. వేఁగిదేశమునకు మొట్టమొదట రాజమహేంద్రవరమును రాజధానిగాఁ జేసి పరిపాలించిన వాఁ డీతఁడే యగుటచే నీతనికి రాజమహేంద్రుఁ డని బిరుదము వచ్చె నందురు. ఇతని రాజ్యప్రారంభకాలమున దాయాదులు కొందఱు రాష్ట్రకూటరాజులతోఁ జేరి కుట్రపన్ని యీతనిని బదభ్రష్టునిఁ జేయఁజూచిరి. కాని వివేకవంతుఁడును బరాక్రమశాలియు నగు నీయమ్మరాజు సమయమునఁ మేల్కొని శత్రువుల నణఁచివేసి రాజ్యమును నిష్కంటకముగాఁ జేసికొనియెను. తండ్రి కాలమునుండియు సైన్యాధిపతిగా నుండి విశ్వాసపాత్రుఁడైన భండరాదిత్యునకుఁ గాండేరువాడి విషయములోని గొంటూరు గ్రామమును దాన మొసంగెను. ఇతని రాజ్యకాలము క్రీ. శ. ౯౧౯ మొదలు ౯౨౫ వఱకు నేడుసంవత్సరములు.

(౧౭) అయిదవ విజయాదిత్యుఁడు:— ఇతఁడు మొదటిఅమ్మరాజవిష్ణువర్ధనుని కొడుకు. అమ్మరాజుకాలములోనే దాయాదులలో నంతఃకలహములు బయలుదేరి రాజ్యమునకై పోరాడ నారంభించిరి, కాని యాతఁడు బలవంతుఁడును, ఉపాయశాలియు నగుటచే వారి యాటలు కొనసాగినవి కావు. అతఁడు చనిపోయిన పిమ్మట నాకల

హములు మరల తలచూపినవి. ఈ విజయాదిత్యుఁ డసమర్థుఁ డగుటచే నా కలహముల నడఁపలేకపోయెను. ఈతని పరిపాలనము పదునైదు దినములు మాత్రమే జరిగెను. ఇంతలో గుణగ విజయాదిత్యుని కనిష్ఠసోదరుఁ డైన యుద్ధమల్లుని కొడుకగు తాళపరాజనువాఁ డీతనిని బదభ్రష్టుని గావించి చెఱలో నుంచి తాను సింహాసన మెక్కెను. అటు పిమ్మట మరల నాసింహాసన మీవిజయాదిత్యుని వంశములోనికి రాలేదు. ఇతనికి బేటరాజని నామాంతరము కలదు. అందుచే నీతనిని బేటవిజయాదిత్యుఁ డందురు. ఈ బేటవిజయాదిత్యుని వంశములోఁ గొందఱు పిఠాపురము రాజధానిగా గొంత దేశమును బరిపాలించి నట్లు శాసనములవలనఁ దెలియుచున్నది. (ఎపిగ్రాఫియా ఇండికా సం. ౪ పుట ౨౨౬)

ఆ రాజులను గూర్చి వ్రాయుట కిట తావు చాలదు. వారి వంశవృక్షమును మాత్ర మీక్రింద నిచ్చుచున్నాడను.

(౧౮) తాలపదేవుడు;— ఇతనికి తాడప రాజని, తాలరాజని నామాంతరములు. గుణగవిజయాదిత్యుఁడీతనికి పెదతండ్రి. మొదటి అమ్మరాజుకుమారుఁడైన విజయాదిత్యుని చెఱయందుంచి యీతఁడు వేఁగిరాజ్యము నాక్రమించెనని పైని వ్రాసియుంటిమి. ఈతఁడొక నెలదినములు మాత్రమే రాజ్యము చేసెను. ఇంతలో నీతని పెదతండ్రి మనుమఁడును, మొదటి చాళుక్యభీముని రెండవ కుమారుఁడును, కొల్లభిగండ విజయాదిత్యుని సోదరుఁడు నగు విక్రమాదిత్యుఁడీ తాళరాజును జంపి చాళుక్యసింహాసన మాక్రమించుకొనియెను. కొన్నిదినములు మాత్రమే రాజ్యభారమును వహించినవాఁ డగుటచే నీ తాలపరాజునుగూర్చి వ్రాయఁదగిన విశేషములు లేవు.

(౧౯) విక్రమాదిత్యుఁడు:—ఇతఁడు మొదటి చాళుక్యభీముని కుమారుఁడు. కొల్లభిగండ విజయాదిత్యుని సోదరుఁడు. ఇతఁడు పైని జెప్పిన తాళరాజును సంహరించి, వేఁగిరాజ్యమును గ్రహించి పదకొండు నెలలు మాత్రమే రాజ్యమేలెను. స్వల్పకాలము మాత్రమే సింహాసనమునందున్న యీతనిని గుఱించి చెప్పఁదగిన వృత్తాంత మేదియుఁ గానిపింపదు.

(౨౦) భీముఁడు:— ఇతఁడు మొదటి అమ్మరాజుయొక్క రెండవ కుమారుఁడు. బేట విజయాదిత్యుని తమ్ముఁడు. ఇతఁడు తన పినతాత యైన విక్రమాదిత్యుని జయించి, రాజ్యమును గైకొనెను. ఇతఁడు రెండునెలలు మాత్రమే రాజ్యముచేయుటచే నీతనిని గూర్చి కూడఁ జెప్పవలసిన విశేషాంశములులేవు. అన్యోన్యకలహములచే వేఁగిరాజ్యమున రెండు సంవత్సరములలో నలుగురు రాజులు రాజ్యము చేసిరి.

(౨౧) రెండవ యుద్ధమల్లుఁడు:— ఇతనితండ్రి తాళరాజు. తాత యుద్ధమల్లుఁడు ఈతాతయైన మల్లుని మొదటి యుద్ధమల్లుఁడనియు, నతని మనుమఁడగు నీతనిని రెండవ యుద్ధమల్లుఁడనియు నందురు. మొదటి యుద్ధమల్లుఁడు రాజ్యము చేయలేదు. కాని తన

యగ్రసోదరుఁడైన గుణగవిజయాదిత్యుని కాలమున నాతనితోఁ గూడ నుండి యుద్ధములందును, రాజకార్యములందును సాహాయ్యము సేయుచుండెను. ఈ మొదటి యుద్ధమల్లుఁడు బెజవాడలోఁ గుమారస్వామికొక యాలయమును దానిని జేర్చి యొకమఠమును గట్టించి యొకశాసనమును వ్రాసెను. దీనికే యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శాసనమని పేరు. ఇది మధ్యాక్కరలతో వ్రాయఁబడినది. నన్నయభట్టునకుఁ బూర్వము పద్యకవిత్వ మున్నదనుట కిది యొక నిదర్శనము. ఈ రెండవయుద్ధమల్లుఁడు, ఆ యాలయమునకే ముఖమంటపమో గోపురమో కట్టించి, శాసనము వ్రాయించెను. (ఆం. సా. పత్రిక పింగళ పుట ౪౯–౬౮)

ఈ రెండవ యుద్ధమల్లుఁడు పైని జెప్పిన మొదటి అమ్మరాజు కొడుకయిన భీముని జయించి, రాజ్యమును గైకొని క్రీ. శ. ౯౨౭ మొదలు ౯౩౩ వఱకు నేడుసంవత్సరములు పరిపాలించెను.

ఈ రెండవ యుద్ధమల్లునకు బాదపరాజను నామాంతరముగల విజయాదిత్యుఁ డనునొక కుమారుఁడు కలఁడు. ఈతఁడు వేఁగిసింహాసనము నధిష్ఠించినవాఁడు కాఁడు. ఈతని శాసనములు కొన్ని కానవచ్చుచున్నవి.

(౨౨) రెండవ చాళుక్యభీముఁడు:—ఇతఁడు కొల్లభిగండ విజయాదిత్యుని రెండవకుమారుఁడు. అమ్మరాజ విష్ణువర్ధనునకు సవతి తమ్ముఁడు. రెండవయుద్ధమల్లునకుఁ దరువాత రాజ్యమునకు వచ్చినవాఁడు. ఇతఁడీ రెండవయుద్ధమల్లునిఁ జోళరాజయిన లోవబిక్కినిఁ రాష్ట్రకూట రాజయిన గోవిందరాజును, గాంగరాజగు నెట్టపరాజును గూడ జయించి వేఁగిదేశము నిష్కంటకముగాఁ జేసి పరిపాలించెను. ఇతనికి రాజమార్తాండుఁడు, గండమహేంద్రుఁడు ననుబిరుదములుగలవు. ఇతని కేడవ విష్ణువర్ధనుఁ డని నామాంతరము కలదు. గోదావరిమండలములోని సామర్లకోటకుఁ జేరియుండిన భీమవర మీతనిపేరిఁట గట్టబ

డుటచే దానికి చాళుక్యభీమవర మని పేరువచ్చినదని కొందఱును, మొదటి చాళుక్య భీమునిబట్టి యాపేరు వచ్చినదని కొందఱును దలంచుచున్నారు.

ఇతఁడు ఆపస్తంబసూత్రుఁడును దేవశర్మకంద మవ్వలకు బుత్రుఁడును కౌశికగోత్రుఁడునగు కొమ్మనకు కండేరు వాడి విషయములోని కోడతల్లియను గ్రామమును దాన మొసంగి శాసనమును (ఎపిగ్రాఫియా ఇండికా సం ౧ పు ౪౩) వ్రాయించెను. ఈ దానము పానారవంశ ప్రభువును, వేఁగిదేశ రాజ్యరక్షకుఁడు నగు వజ్జియ యను నాతని కోర్కెపై సేయఁబడినది.

ఈ చాళుక్యభీముని రెండవశాసనము (ఎపిగ్రాఫియా ఇండికా సం ౫ పుట ౧౩౪) నందు గౌతమగోత్రుఁడగు మాధవ సోమయాజి పుత్రుఁడైన విద్దమయ్యయను బ్రాహ్మణునకు గుదిహార విషయములోని "ఆకులమన్నాడు" అను గ్రామమును ఉత్తరాయణ సంక్రాంతి నాఁడగ్రహారముగా నిచ్చినట్లు వ్రాయఁబడి యున్నది. ఇతని రాజ్యకాలము పండ్రెండు సంవత్సరములు. క్రీ. శ. ౯౩౪ మొదలు ౯౪౫ వఱకునని తెలుపవలసియున్నది. ఇతనికిఁ బిమ్మట రాజ్యమునకు వచ్చిన రెండవ అమ్మరాజ విజయాదిత్యుని పట్టాభిషేక కాలము ౫ డిశంబరు ౯౪౫ తేదీ యని పడకలూరు శాసనమువలనఁ దెలియుచున్నది. దీనికిని మొదటి చాళుక్యభీముని పట్టాభిషేకకాల మయిన ౧౭ ఏప్రియలు ౮౯౨ వ సంవత్సరమునకును నడుమ ౫౩ సం॥ ౭ మా ౧౮ దినములున్నది. ఈ మధ్యకాలమున రాజ్యముచేసిన రాజులు తొమ్మండుగురు. వారి రాజ్యకాలము సంపూర్ణముగ శాసనమునుబట్టి లెక్కించినచో ౫౭ సం॥౧౦ ౮ మా ౧౫ దినములని తేలుచున్నది. ఈ రెంటికిని భేదము దాదాపు నాల్గువత్సరములు. ఈ భేదకాలము మొదటి చాళుక్య భీమునికాలములో తగ్గింపవలసియుండునని నాయభిప్రాయము.

౨౩. రెండవ అమ్మరాజ విజయాదిత్యుఁడు:— ఇతఁడు రెండవ చాళుక్యభీముని కనిష్ఠపుత్రుఁడు. ఇతని సవతియన్న దానార్ణవుఁడు. ఇతఁడు దానార్ణవుడుండగనే తన పండ్రెండవయేట వేఁగి సింహాసన మధిష్ఠించి, ౨౫ సంవత్సరములు రాజ్యము చేసెను. ఇతని తల్లి లోక మహాదేవి. చాళుక్య రాజ్యభారమును వహించిన విజయాదిత్యులలో నీతఁ డాఱవవాఁడు. ఇతనికి సమస్తభువనాశ్రయుఁడు, మహారాజాధి రాజు, రాజమహేంద్రుఁడు, పరమ భట్టారకుఁడు అను బిరుద నామములు కలవు ఇతఁడు మిగుల పరాక్రమవంతుఁడును దానశీలుఁడునై యున్నాఁడు. ఇతని కాలమున చాళుక్య రాజులలో నంతఃకలహములు లేవు.

౧. ఇతఁడు తనకులబ్రాహ్మణుఁ (Family priest) డయిన కౌండిన్య గోత్రుఁడగు నొక బ్రాహ్మణునకు విలుప్తమై పోయిన పాక్తనక్షేత్రమును తిరిగి యిచ్చి దానశాసనమును వ్రాయించెను. (ద. హిం. శా. సం ౧ పుట ౪౭)

౨. చంద్రగ్రహణకాలమున పెన్నతవాడి విషయములోని పడక ఖూరు గ్రామమునందలి కొంతభూమి నొక బ్రాహ్మణున కిచ్చి వ్రాయించిన దానశాసనము (ఇండియన్ ఆంటిక్వేరీ సం ౭ పుట ౧౫.) లో నీరాజు శా. శ. ౮౬౭ సంవత్సరము మార్గశిర ౧౩ శుక్రవారము నాఁడు (౫ డిశంబరు ౯౪౫ వ సంవత్సరము) పట్టాభిషిక్తుఁడైనట్లు చెప్పఁబడియున్నది.

౩. గుద్రహారవిషయ మందలి పాంబఱ్ఱు (పామఱ్ఱు) అను గ్రామములోని కొన్ని భూములను పట్టవర్ధని వంశములోఁ జేరి యుండి బొద్దియయను నామాంతరముగల యువరాజ బల్లాల దేవవేలాభటునకు దానము చేసెను. ఇందుఁ బేర్కొనఁబడిన పట్టవర్ధనుని వంశజులు కుబ్జవిష్ణు వర్ధనుని కాలమునుండియు చాళుక్యులకడ మంత్ర్యాది పదవుల వహించి శోభిల్లుచుండిరి. (ఇం ఆం. సం, ౮ పుట ౭౩)

౪. వెలనాండు విషయములోని (వెలనాఁటిసీమ అనగా ప్రస్తుతము గుంటూరుమండలములోని చందవోలు ప్రాంతదేశము) గొలవఱ్ఱు గ్రామము నుత్తరాయణ సంక్రాంతి కాలమున ధారవోసెను." (ఇం. ఆ. సం. ౧౩ పుట ౯౧.)

౫. "ఉత్తరాయణ సంక్రాంతి కాలమున వేంగినాడు విషయములోని గుంటుగోలను (గుండుగోలను) గ్రామములోఁ గొంతభూదానము చేసియుండెను. ఇతఁడు తనమామయగు నృపకాముని యొక్కయు అత్తయగు జయమాంబయొక్కయు కోరికమీఁద నీ దానముచేసినట్లు చెప్పఁబడినది." (ఇం ఆం. సం ౧౩ పుట ౨౪౭)

(౬) అడ్డకాలిగచ్ఛకు సంబంధించి వలహారిగణములోఁ జేరిన జైన శ్రావకి యగు చామెకాంబ గురువయిన అర్హనందియను జైనాచార్యునకు సర్వలోకాశ్రయ జైన భవనముయొక్క భోజనశాలకొఱకు అత్తిలినాఁడు విషయములోని కంచుంబఱ్ఱు (కంచుమఱ్ఱు) గ్రామమును దానము చేసెను. ఇందుదాహరింపఁ బడిన చామెకాంబ పట్టవర్ధని కుటుంబములోనిదని తెలుపఁ బడినది. ఈమె రాజున కుంపుడుకత్తెగాఁ జేర్కొనఁ బడియెను. ఈశాసనము భట్టుదేవునిచే రచింపఁబడినది. ఇప్పటి పశ్చిమ గోదావరి మండలములోని తణుకు తాలూకాలోఁ దణుకు గ్రామమున కేడుమైళ్లదూరమున అత్తిలిగ్రామము కలదు. ఇది పూర్వమత్తిలినాఁడు విషయమునకు ముఖ్యపట్టణముగ నుండెను. (ఎపిగ్రాఫియా ఇండికా సం॥ ౭ పు ౧౭౭-౧౯౩)

(౭) గుణగవిజయాదిత్యునికడ నుద్యోగిగా నున్న పాండురంగని వంశములోని వాఁడును తనకడ నుద్యోగిగా నున్నవాఁడు నగు దుర్గరాజుచే విజయవాటిక (బెజవాడ)లో నిర్మింపఁబడిన జైనాలయమునకుఁ గూడ అత్తిలినాఁడు విషయములోని మల్లిపూఁడి గ్రామమును దానము చేసినట్లుగ మల్లిపూఁడి శాసనమువలన ద్యోతక మగుచున్నది."

(ఎ. ఇం. సం ౯౪ పుట ౪౭-౫౬)

(౮) తనభృత్యవర్గములోఁ జేరి తనయెడఁ గడుభక్తిం గూర్చి డు దుర్గారామాత్యుం దనవాలివి సన్మానించి దానధర్మములఁ దనిపెనని యమ్మరాజ విష్ణువర్ధనుని వాంగ్రదము శాసనము తెలుపుచున్నది. (ఎ.ఇం. సం. ౯ పుట ౧౩౭)

(౯) ఈతఁడు తన గురువైన విద్యేశ్వరపండితుని కుమారుడైన మమ్మడి ప్రభూతరాశి పండితునకు అమ్మలపూఁడి మొదలగు గ్రామము లను దానమిచ్చి వ్రాయించిన తాండికొండశాసనమును బట్టి శైవుఁడై నట్లు (భారతి-బహుధాన్య-ఆషాఢము) తెలియుచున్నది.

ఈ శాసనములనుబట్టి చూడఁగా నీ మహారాజు శైవుఁ డైన ను, జైనులను, బ్రాహ్మణులను సమానముగా నాదరించి వారి వారి యాలయములను బోషించినట్లు గన్పట్టుచున్నది.

(౨౮) దానార్ణవుఁడు:— ఇతఁడు రెండవఅమ్మరాజుయొక్క సవతి సోదరుఁడు. రెండవచాళుక్యభీముని కుమారుఁడు. రెండవఅమ్మ రాజునకుఁ బిమ్మట నీతఁడు వేఁగిసింహాసనము నధిష్ఠించి మూఁడుసంవ త్సరములు మాత్రమే రాజ్యముచేసెను. ఈతని పేరుతో నున్న శాసన ము లేమియుఁ గన్పట్టుట లేదు. ఈతని పరిపాలనము మూఁడుసంవత్స రములతో నంతమొందుటకు కారణ మీతని మరణమై యుండును. అది స్వాభావికముగ సంభవించెనో, శత్రువులవలనఁ గలిగెనో తెలియదు. ఈతనితరువాత ౨౭ సంవత్సరములు వేంగిదేశ మరాజకముగ నుండెనని యీతని తరువాతి శాసనములవలనఁ దెలియుచున్నది. ఈతని కిరువురు కుమారులు కలరు. ౧ శక్తివర్మ ౨ విమలాదిత్యుఁడు. దానార్ణవుఁడు మరణించునాఁటి కీ యిరువురు పుత్రులును బసివారై యుండుటచే దేశ మరాజకమై చాళుక్యదాయాదులో, మఱియెవ్వరో బహునాయకులు బయలువెడలి రాజ్యమును బరిపాలించి యుందురు. ఈ కాలములో వేఁగి దేశమున శాసనములు గన్పడవు. ఈకాలమునఁ జోళులీ దేశము మీఁదికి దండెత్తి వచ్చి దానార్ణవుని జయించి యీ దేశమును పాలిం

చిలవి కొందఱనుచున్నారు. కాని యీ యూహ నిరాధారమైనది. ఈయరాజక కాలము శా. శ. ౮౯౫ మొదలు ౯౨౨ వఱకు (అనఁగా క్రీ. శ. ౯౭౩ మొదలు ౧౦౦౦ వఱకు) నైయున్నది.

౨౫. శక్తివర్మ:— ఇతఁడు దానార్ణవునకు, ఆర్యామహాదేవి వలన జన్మించిన యిరువురుకుమారులలో నగ్రజుఁడు. ఈతఁడు పసివాఁడుగా నున్నప్పుడు తండ్రి చనిపోవుటవలననో మఱియే కారణముననో, యితనికిఁ బూర్వము దాదా పిరువదియేడు సంవత్సరములు వేఁగిదేశ మరాజకముగ నుండి యల్లరులతో మునిఁగియున్నది. ఇఁతడు చోళరాజరాజు సాహాయ్యమున నల్లరుల నణఁచివైచి శత్రువులను జయించి, రాజ్యభారమును వహించెనని చరిత్రకారులనుచున్నారు. ఈతనిప్రభు భట్టు శాసనము (ఆం. సా. ప. సం ౨ పుట౩౯౯)లో నితఁడు మిక్కిలి పరాక్రమవంతుఁ డనియు, బాల్యముననే ద్రవిడయుద్ధమునం దనేక శత్రుగజములను దనఖడ్గముచే ఖండించెననియు, చోడభీమునిచేఁ బ్రేరేపింపఁబడిన యొకమహావీరుని స్వబాహువుచే సంహరించెననియుఁ జటాచోడమహావృక్షమును వ్రేళ్ళతోఁ బెరికి వేసెననియుఁ జెప్పఁబడియున్నది. వేఁగిదేశ మరాజకముగా నున్నప్పుడు చోడు లీదేశమును బరిపాలించిరని కొందఱు చరిత్రకారు లనుచున్నారు. కొందఱది సత్యముకాదను చున్నారు. ఈశాసనములోఁ జెప్పఁబడిన చోడభీముఁడును జటాచోడుఁడు నెవ్వరో తెలియుట లేదు. వేఁగిదేశమే, యరాజకముగా నున్నప్పుడీ శక్తివర్మ ద్రవిడయుద్ధములలో నెట్లు పాల్గొనెనో తెలియదు. ఈతఁడు వేఁగిదేశమునఁ బట్టాభిషిక్తుఁ డైనపిమ్మట ద్రవిడదేశము పైకి దండు వెడలెననుటకు వీలులేదు. తన రాజ్యమును సంరక్షించుకొనుటయే కష్టతర మగుసమయములో నీతఁడు ద్రవిడదేశ ముపైకిఁ బోయెనని విశ్వసింపఁజాలము. వేఁగిదేశ మరాజకముగా నుండుటచే నీతఁడు బాల్యముననే ద్రవిడదేశమున కేగి తనధైర్యశౌర్య పరాక్రమములచేఁ జోడరాజరాజును మెప్పించి, యాతనిసాహాయ్యమున వేఁగిదేశమును జయించి, పట్టాభిషిక్తుఁడై, తనతమ్ముఁ డైనవిమలా

దిత్యునకు రాజరాజు కుమార్తెను బరిణయము చేయించి, సూర్యవంశపు రాజులతోఁ దూర్పుచాళుక్యులకు సంబంధబాంధవ్యములను గలిపినట్లు తోఁచుచున్నది. పైని జెప్పిన చోడభీముఁడును జటాచోడుఁడును, చోడరాజరాజునకు శత్రువులై, యాతనిపక్షమున యుద్ధములు చేయుచున్నప్పుడు శక్తివర్మచే జయింపఁ బడియుందురు.

౩౬. విమలాదిత్యుడు:— ఇతఁడు దానార్ణవుని కుమారుఁడు చాళుక్యచంద్రుఁ డని నామాంతరముగల శక్తివర్మకుఁ దమ్ముఁడు. శక్తివర్మకుఁ బిమ్మట రాజ్యభారమును వహించిన వాఁడు. ఆంధ్రమహాభారత కృతిపతియైన రాజరాజునకుఁ దండ్రి. ఇతఁడు సూర్యవంశపుచోడరాజయిన రాజరాజునకుఁ గుమార్తెయు రాజేంద్రచోడునకు సోదరియు నైన కుందవదేవిని పెండ్లియాడి యామెవలనఁ దనకుఁ గలిగిన కుమారునకు దనమామగారిగు రాజరాజు నామ ముంచెను. చాళుక్యులకును చోళులకును వివాహసంబంధముల కిదియే మొదలు. ఇతనికి "బిరుదాంకభీముఁడు ముమ్మడిభీముఁడు, త్రిభువనాంకుశుఁడు భూపమహేంద్రుఁడు" అను బిరుదములు కలవు. ఈతని మామయైన రాజరాజచోడుఁడు క్రీ. శ. ౯౮౫ వ సంవత్సరమున చోళసింహాసనము నధిష్ఠించి తనపదునాల్గవ రాజ్యసంవత్సరమున ననఁగా క్రీ. శ. ౯౯౯ వ సంవత్సరమున వేంగిదేశముపై దండెత్తివచ్చి జయించిన ట్లాతని శాసనములు చెప్పుచున్నవి.

అప్పటికి దాదాపు ముప్పదిసంవత్సరములు వేఁగిదేశమునఁ బ్రభువు లేక యరాజకముగ నున్నది. ఈ కాలములో చోడరాజరాజు దేశమును జయించి, తూర్పుచాళుక్య వంశములో దానార్ణవుని కొడుకయిన శక్తివర్మను వేఁగిసింహాసనమున నిలిపియుండును. శక్తివర్మ క్రీ. శ. ౯౯౯ వ సంవత్సరమున చాళుక్యరాజ్యమునకు పట్టభద్రుఁ డైనట్లు చరిత్రకారులు చెప్పుచున్నారు. ఇతఁడు క్రీ. శ. ౧౦౧౧ వఱకు రాజ్యము చేసియుండెను. ఈతని వివాహ మెప్పుడు జరిగిదో తెలియదు. చోడరాజరాజు, తనకుమార్తెను విమలాదిత్యున కిచ్చినపిమ్మట

వేఁగిదేశమును జయించి, యా సింహాసనమును శక్తివర్మ కిచ్చియుండిన నుండవచ్చును. లేదా, వేఁగిదేశమును జయించినపిమ్మట వేఁగిసింహాసనమును శక్తివర్మకును, తనకుమారుఁడైన విమలాదిత్యునకును నిచ్చియుండును. ఈ రెండవసూచనయే సత్యమై యుండునని నిశ్చయింపఁదగి యున్నది.

ఈ విమలాదిత్యుఁడు తనమంత్రి యగు వజ్జియప్రెగ్గడకు గుద్రవాడివిషయము లోని రణస్థిపూఁడి గ్రామము నగ్రహారముగా నిచ్చి వ్రాయించిన శాసనమును బట్టి శా. శ. ౯౩౩ సంవత్సరము జ్యేష్ఠశుద్ధ పంచమీ గురువారమున పుష్యమీ నక్షత్ర సింహాలగ్నమున (అనఁగా. క్రీ. శ. ౧౦౧౧ వ సంవత్సరమున మెయినెల ౧౦ వ దినమున)నతఁడు పట్టాభిషిక్తుఁ డైనట్లు తెలియుచున్నది. ఇతని కుమారుఁ డైనరాజరాజు క్రీ శ. ౧౦౨౨ వ సంవత్సరము జూలయి నెల ౧౯ వ తేదీని సింహాసన మెక్కినట్లు నందంపూఁడి శాసనమువలన స్పష్టమగుచున్నది. కావున నీ విమలాదిత్యుఁడు ౧౧ సంవత్సరముల ౨ మాసములు రాజ్యమేలినట్లు తేలుచున్నది. కాని కొన్ని శాసనములలో నీతఁ డేడు సంవత్సరములు మాత్రమే రాజ్యము చేసెనని చెప్పఁబడియున్నది. ఇందులకు విమలాదిత్యుని జీవితకాలములోనే కుమారుఁడైన రాజరాజు రాజ్యభారమును వహించి నాల్గు సంవత్సరములైన పిమ్మట తండ్రియనంతరమున పట్టాభిషిక్తుఁ డైన ట్లూహింపవచ్చునని కొందఱును తండ్రియనంతరమున రాజ్యమును వహించినను, నాల్గుసంవత్సరములైనపిదప పట్టాభిషిక్తుఁడై, యుండునని కొందఱును సమాధానమిచ్చియున్నారు. ఈ విషయమును రాజరాజును గూర్చి వ్రాయునప్పుడు వ్రాసెదను.

ఈ విమలాదిత్యుఁడు కళింగదేశమునుగూడ జయించెనని చెప్పుచుఁ గొందఱందులకు, విశాఖపట్టణమందలి విజయనగరమునకు సమీపమున నున్నరామతీర్థము కడనుండిన యొక శాసనము నాధారముగాఁ జూపుచున్నారు. (A. R. No 372 of 1905) ఈ శాసనము చాలగా శిథిలమై పోయినది. కాలము తెలియుటలేదు. మున్నడి

భీముఁ డనుపేరు మాత్రము కనఁబడుచున్నది. విమలాదిత్యునకు ముమ్మడిభీముఁ డనుబిరుద ముండుటచే వాశాసన మాతనిదే యనుచున్నారు. బలవత్తర మైనసాక్ష్యము లభించిన నే గాని యీ విమలాదిత్యుఁడు కళింగదేశమును జయించెననిగాని, యీ శాసన మాతనిదే యని గాని విశ్వసించుటకు వీలులేదు. విజయాదిత్యునిచేఁ జెంపఁబడిన సంకిలదేవుని కొడుకగు ముమ్మడి దేవుఁడొకఁడున్నాఁడు. ఈ శాసన మాతనిది కావచ్చును.

చోడరాజరాజు కుమారుఁ డైనరాజేంద్రచోళుఁడు (విమలాదిత్యునిభార్యయైన కుందవకు అన్నగారు) కళింగదేశమును జయించి మహేంద్రగిరి పైని రెండుశాసనములను వ్రాయించి జయస్తంభమును నాటించె ననియు, నప్పుడే విమలాదిత్యుని జయించి చెఱ గొనిపోయె ననియు, తండ్రి యాతనిని జెఱనుండివిడిపించి తనకుమార్తె యైనకుందవ నిచ్చి వివాహము చేసెననియు, విమలాదిత్యుఁ డక్కడ వివాహ మైన పిదప తనమామగారి ౨౯ వ రాజ్యసంవత్సరమున తిరువైయూరు గ్రామము నందలి పంచనాథేశ్వరస్వామికి దాన మిచ్చి వ్రాయించినయొక శాసనము కలదనియు, నక్కడనున్న కాలము తీసివేసి మరల వచ్చిన కాలము మొదలు పెట్టి నీతని రాజ్యకాల మేడుసంవత్సరములని తరువాతి శాసనములలోఁ జెప్పఁబడియె ననియు నొక కథ చెప్పఁబడుచున్నది. కాని యీకథ విశ్వాసార్హమైనది కాదు.

మహేంద్రగిరిపై నున్న రెండు శాసనములలో నొకటి సంస్కృతమునను నొకటి యరవమునను నున్నవి. (ద. హిం. శా. సం. ౫ సంఖ్య ౧౩౫౧-౧౩౫౨). అందు ౧౩౫౧ వ సంఖ్యగల శాసన మిది:—

శ్లో. జయతి నిజభుజాలీ నిర్జితోర్వీపమాలీ
పరిణతి గళితమాల్యాలంకృత స్థానభూమిః
విమలయతి యదీయం ధామ లోకం సమస్తం
కలిమలినిమచైష శ్రీరాజేంద్రచోళః

నిర్జిత్యస్వభుజవిక్రమేణ విమలాదిత్యం కులూతేశ్వరం
సంగృహ్యాద్రినిభాన్ కలింగపతినా దత్తాకరో వారణాన్
నిర్జిత్వా దండపతి ర్జగద్విజయినో రాజేంద్రచోళస్య
సన్ధ్యాశ్రప్రాప్తే శిఖరే వ్యధత్తవిజయస్తంభ న్మహేంద్రాచలే

ఈ శాసనములో కాలములేదు. రాజేంద్రచోళులు పెక్కురున్నారు. అందీరాజేంద్రచోళుఁ డెవ్వఁడో తెలియదు. ఈతనిచే జయింపఁబడినవాఁడు తూర్పుచాళుక్యవిమలాదిత్యుఁ డనుట కాధారములు లేవు. శాసనవిమలాదిత్యుఁడు కులూతేశ్వరుఁ డని యున్నది. తూర్పుచాళుక్యుల విశేషణము లేవియు లేవు. కావున నీ శాసనమును బట్టి పై కథ నిజమని చెప్పరాదు.

మన విమలాదిత్యుఁడు క్రీ. శ. ౧౦౧౧ లో రాజ్యమునకు వచ్చినవాఁడు. తరువాత నాతఁడు కళింగమును జయించిన దెప్పుడు? రాజేంద్రచోళుఁ డాతనిని జయించిన దెప్పుడు? రాజేంద్రచోళుఁడు సింహాసన మెక్కినది క్రీ. శ. ౧౦౧౧ వ సంవత్సరము. విమలాదిత్యుని చెఱగొనినాఁ డనునది ౧౦౧౧ కు తరువాతనై యుండవలయును. అప్పటి కాతని తండ్రి రాజరాజు లేఁడుకదా! అతఁడు తన కుమార్తెనిచ్చి వివాహముచేయు టెట్లు? ౧౦౧౨ లో వివాహమైన దనుకొందము. ఈతని కుమారుఁడు రాజరాజు సింహాసనము నారోహించినది ౧౦౨౨ వ సంవత్సరము కదా! అతఁడు ౧౦ యవ సంవత్సరమున బాలుఁడుగా నున్నప్పుడు రాజ్యమును స్వీకరించెనని యెచ్చటను జెప్పియుండలేదు కదా! ఈ కారణములను బట్టి పైకథ లేశమాత్రమును నమ్మఁ దగినది కాదు. వివాహమైన పిదప రాజేంద్రచోళుఁ డాతనిని జయించుటకు విరోధకారణములు గానవచ్చుటలేదు. విమలాదిత్యుని వివాహము రాజరాజు జీవించియుండఁగనే క్రీ. శ. ౧౦౦౦ సంవత్సరప్రాంతమున జరిగి యుండునని నిశ్చయముగాఁ జెప్పవచ్చును.

ఈ విమలాదిత్యుఁడు జైనమతావలంబకుఁ డనియుఁ ద్రికాలయోగి సిద్ధాంతదేవుఁడను జైనాచార్యు డీతని గురువనియుఁ దెలియు

చున్నది. ఈతఁడు జైనమతాభిమాని యైనను, నితరమతములయందు ద్వేషము లేనివాఁ డైనట్లీతఁడు పంచనాథేశ్వరునకు దాన మొసంగుటను బట్టి యూహింపవచ్చును (A.R. No 215 of 1894) (పూర్వవాద సంస్థానములోని రామతీర్థ క్షేత్రమునందలి పాండవులపంచ యను గుహ యందున్న శాసనము) ఈతని మంత్రి యైన వజ్జియప్రెగ్గడను గూర్చి యాంధ్రుల చరిత్ర యిట్లు చెప్పుచున్నది.

"విమలాదిత్యుని మంత్రి యగు వజ్జియప్రెగ్గడ రణస్థిపూఁడి శాసనమున విశేషముగా నభినందింపఁబడియుండెను. ఇతఁడు కొరమచేడు గ్రామనివాసియు కౌండిన్యగోత్రుఁడు నైన బ్రాహ్మణుఁడుగా నుండెను. ఇతఁడు పరిశుద్ధమైనవాక్కును పవిత్రమైన వర్తనమును గలిగి బ్రాహ్మణకులమునకు భాస్కరునివలె నున్నవాఁ డని గొనియాడఁబడి యుండెను. ఈ వజ్జియప్రెగ్గడ అమాత్య శిఖామణి యనియు బుధ వజ్రపాకారుఁ డనియు, సౌజన్య రత్నాకరుఁ డనియు బిరుదునామము లను వహించియాంధ్రదేశమునం దంతటఁ బ్రఖ్యాతివహించెను. ఈ బ్రాహ్మణప్రభువు మనోవాక్కాయ కర్మంబులఁ బరిశుద్ధుఁడైన కుండిన ఋషేంద్రునివంటివాఁ డట. మఱియు శివభక్తుఁడు. యజ్ఞయాగాది క్రతువుల నాచరించిన కర్మిష్ఠి. ఉదారచిత్తము గలవాఁడు. ఇతఁడు తన ప్రజ్ఞావిశేషములచేత విమలాదిత్యుని పరిపాలనము జయప్రదమైనదిగాఁ జేయుటకు చాల కష్టపడినందున విమలాదిత్యుఁడు సంతోషించి వాని ప్రభుభక్తికి మెచ్చుకొని గుద్రవాడివిషయములోని పాఱువల్లమను గ్రామముతోఁ గూడ రణస్థిపూఁడి గ్రామము నగ్రహారముగా నేర్పాటుచేసి దానముచేసెను. ఈ రణస్థిపూఁడి గ్రామముచుట్టును ముంతకట్టు (మోడేకుర్రు), లుల్ల (లొల్ల), సిరిపాడపూఁడి (పెదపూడి) చింతగుంట, పెంజెఱువు మొదలగు గ్రామములు పేర్కొనఁబడి యుండుట ఈ రెండుగ్రామములు గోదావరిమండలములోని అమలాపురము తాలూకాలోనివిగాఁ గన్పట్టుచున్నవి. పాఱువల్లెగ్రామ మమలాపురము కాలువయొద్దనున్న పలివెలగ్రామముగా నున్నది. యీ శాసనము వ్రాసినవాఁడు భీమనభట్టు."

రాజరాజు:— ఇతఁడే మహాభారత కృతిపతి. ఇతఁడు పైని జెప్పిన విమలాదిత్యునికుమారుఁడు. విమలాదిత్యునకుఁ గుందవదేవి, మేడవదేవి యనునిరువురు భార్యలనియుఁ గుందవయందు రాజరాజును మేడవయందు విజయాదిత్యుఁడును జన్మించినట్లును శాసనములను బట్టి తెలియుచున్నది. భారతమునందలి యీక్రింది పద్యమువలన నీతఁడు విమలాదిత్యున కగ్రతనూజుఁ డని యెఱుంగ నగుచున్నది.

క. సత్యాశ్రయకులశేఖర!
నిత్యోదయా! రాజరాజనృప! సుకవిజన
స్తుత్య! మహాగుణవిమలా
దిత్యాగ్రతనూజ! విమలధీరమణీయా!

రాజరాజజననము, వివాహము.

ఇతని తండ్రియైన విమలాదిత్యునకుఁ గుందవతోనైన పరిణయము క్రీ. శ. ౧౦౦౦ సంవత్సరప్రాంతమని పైని వ్రాసియుంటిని. ఇతని పట్టాభిషేకము క్రీ. శ. ౧౦౨౨ వ సంవత్సరమున నని నందంపూఁడిశాసనము చెప్పుచున్నది. అప్పటి కితని కిరువది యేండ్లుండునని తలంచితిమేని, ఈతని జననము క్రీ. శ. ౧౦౦౨ వ సంవత్సరప్రాంతమని నిశ్చయింపవచ్చును. ఇతఁడు తనమేనమామకుమార్తెయైన "అమ్మంగదేవిని బరిణయమాడెను. ఈ వివాహ మెప్పుడైనదియుఁ దెలియదు. బహుశః శా. శ. ౯౩౦ ప్రాంతమున నీతనికి వివాహమై యుండును. ఇతని కుమారుఁడైన కులోత్తుంగ చోడుని జననము శా. శ. ౯౫౦ ప్రాంతము గావచ్చును.

ఇతని రాజ్యారంభము.

ఇతఁడు తండ్రిజీవితకాలములోనే రాజ్యము చేయ నారంభించె నని పైని వ్రాసియుంటిని. శా. శ. ౯౪౦ సంవత్సర ప్రాంతమున నీతఁడు రాజ్యపాలనము స్వీకరించినను ౯౪౪ వఱకు పట్టాభిషిక్తుఁడు కాలేదు. ఇందులకుఁ గారణము స్పష్టముగాఁ దెలియదు. చరిత్రకా

రులిందులకు వేలువేలు కారణములను జెప్పుచున్నారు. తండ్రి శ. ౯౪౪ వఱకు జీవించియుండెననియు నాతని యనంతరమున పట్టాభిషిక్తుం డయ్యెననియుఁ గొందఱి మతము. తండ్రి ౯౪౦ ప్రాంతముననే చనిపోవుటయో, జైన మతమును స్వీకరించి కుమారునకు రాజ్యమిచ్చి సన్యసించుటయో జరిగినదనియు, రాజరాజునకు సవతిసోదరుఁడైన విజయాదిత్యుఁడు పశ్చిమచాళుక్యుల సాహాయ్యముతో రాజరాజును పట్టాభిషిక్తుఁడు గాకుండ నిరోధించెననియు రాజరాజు వారిని జయించి, పట్టాభిషిక్తుఁ డగుటకు నాల్గుసంవత్సరములు పట్టెననియుఁ గొందఱి యభిప్రాయము.

శాసనములలో నీయఁబడిన విజయరాజ్యసంవత్సర సంఖ్యనుబట్టి లెక్కించినచో నీతనిరాజ్యారంభకాలము శా. శ. ౯౪౨ అగుచున్నది. ఈ విధముగా నీతనిరాజ్యారంభము మూఁడు తెఱఁగులుగా నున్నది. (శా. శ. ౯౪౦, ౯౪౨, ౯౪౪). ఇతఁడు ౪౧ సంవత్సరములు రాజ్యము చేసెనని యీతని తరువాతివారు వ్రాయించిన శాసనములయందున్నది. ఇతఁడు శా. శ. ౯౪౪ వ సంవత్సరమున సూర్యుడు సింహరాశియందుండఁగా కృష్ణపక్ష ద్వితీయా గురువాసరమునఁ బట్టాభిషిక్తుఁ డయ్యెనని నందంపూఁడి శాసనమునఁ దెలుపఁబడినది. ఆనాఁడు క్రీ. శ. ౧౦౨౨ వ సంవత్సరము ఆగష్టునెల ౧౬ వ తేదీ యగునని చరిత్రకారులు తెలిపియున్నారు.

శత్రుబాధలు.

రాజరాజు రాజ్యపరిపాలనము ౪౧ సంవత్సరము లవిచ్ఛిన్నముగాను, సుఖముగాను, గడచెనని చరిత్రకారులు తలంచుచున్నారు. కాని యీతఁడుకూడ శత్రువులవలన బాధలనుభవింపకపోలేదు. ఈతని శత్రువులలో ముఖ్యుఁ డీతని సవతిసోదరుఁడైన విజయాదిత్యుఁడు. ఇతఁడు మొదటినుండియు రాజరాజునకు గర్భశత్రువై సమయముకొఱకు వేచియుండి యీతనిని బాధపెట్టుచుండెను.

ఈ విజయాదిత్యుఁడు రాజరాజును వెడలఁగొట్టి యాతని సింహాసన మాక్రమించి వేఁగిరాజ్యమును గొంతకాలము బరిపాలించిన ట్లీతని పాములవాక శాసనమునందలి యీ క్రిందిశ్లోకముల వలనఁ దెలియుచున్నది.

"తస్య మునస్త్రిడిభీమస్య సుతః కృత
మతి గృహేరాజరాజాహ్వయో
రాజా ద్వాదశాబ్దాన్ ధరా మపాలయత్
తం రాజరాజనృపతిం నిర్ఘాట్య
భువంప్రసహ్య విజయాదిత్యభూపః
విమలాదిత్యతనూజస్య ద్వైమాతురో గృహీ ద్రాజ్యమ్.

శ్లో॥ శ్రీమాన్నా కే సమాఘేన్వృగిను నిధిమితే కర్కి-గేకర్క-శాంశౌ
శుద్ధాత్మా శుద్ధపంచ మ్యాదితిదినే సూర్యభే శౌర్యశాలీ
కన్యాలగ్నేతి ధన్యో శశికులతిలకో రాజమార్తాండసూను
ర్వేంగీ సామ్రాజ్య పట్టం స్వవహతి విజయాదిత్యభూపః ప్రతాపీ

విజయాదిత్యుఁడు తనసవతి సోదరుఁ డైన రాజరాజును వెడలగొట్టి శా. శ. ౯౫౨ సూర్యుఁడు కర్ణాటకమునందుండఁగా శుద్ధపంచమీ సోమవారమున (క్రీ. శ. ౧౦౩౦) పట్టాభిషిక్తుఁ డైనట్లీ శ్లోకమునఁ జెప్పఁబడినది. అప్పటికి రాజరాజు పట్టాభిషిక్తుఁడై యెనిమిదిసంవత్సరము లే యైనది. పైని వ్రాసిన మొదటి శ్లోకమున పండ్రెండేండ్లని చెప్పఁబడినది. రాజరాజు తండ్రియైన విమలాదిత్యుని గూర్చి వ్రాసినప్పుడు రాజరాజు పట్టాభిషేకకాలమునకు, పూర్వము నాలుగేండ్లు రాజ్యభారము వహించి యుండెనని వ్రాసియుంటిని. ఆ నాలుగేండ్లు కలిపినచోఁ బండ్రెండు సంవత్సరములు సరిపోవుచున్నది. ఇతఁడు శా. శ. ౯౪౦ సంవత్సర ప్రాంతమున రాజ్యభారమును వహించినట్లు విమలాదిత్యుఁడు ఏడు సంవత్సరములు మాత్రమే రాజ్యముచేసెనని, నందంపూఁడి శాసనము మొదలగు కొన్ని శాసనములు చెప్పుటను బట్టియు, విజయాదిత్యుని పాములవాక శాసనములోని "ద్వాదశాబ్దాన్" అను మాటను

బట్టియు స్పష్టమగుచున్నది కదా! రాజరాజు నామ ముదాహరింపఁబడిన శాసనములనుబట్టి శా. శ. ౯౪౨ వ సంవత్సర మీతని రాజ్యారంభ కాలమని తెలియుచున్నది. (నందివెలుగు శాసనము; వలివేరు శాసనము = ౧౯౨౦ — సంఖ్య ౬౭౨), ద. హిం. శా. సం. సంఖ్య ౧౦౦౬) ఈ శాసనములలో రాజరాజు విజయరాజ్య సంవత్సరములును శాలివాహన శకాబ్దములుగూడ నీయఁబడినవి వానినిబట్టి లెక్కించి చూడఁగా నీతని రాజ్యారంభకాలము శా. శ. ౯౪౨ అని ధ్రువపడుచున్నది. ఇఁక నీతని పట్టాభిషేకకాలము శా. శ. ౯౪౪ అని నందంపూఁడి శాసనమే స్పష్టముగా జెప్పుచున్నది కదా! రాజరాజు ౪౧ సంవత్సరములు రాజ్యముచేసెనని యాతని తరువాతివారు వ్రాయించిన శాసనములలో నున్నది. యీ లెక్క శా. శ. ౯౪౨వ సంవత్సరము నుండి లెక్కింపఁబడినట్లు, రాజరాజు సవతి తమ్ముఁడైన విజయాదిత్యుని శాసనములవలనఁ దెలియుచున్నది ఈవిజయాదిత్యుని విజయరాజ్య సంవత్సరములు శా. శ. ౯౮౩ నుండి ప్రారంభమైన ట్లాతని శాసనములవలన స్పష్టమగుచున్నది.

రాజరాజును శా. శ. ౯౭౨లో సింహాసనమునుండి తొలగించినను, విజయాదిత్యుఁడు విశేషకాలము నేఁగి సింహాసనమునం దున్నట్లు కనఁబట్టదు. రాజరాజు నతతికాలములోనే, యాతనిని జయించి, రాజ్యమును గైకొని యుండును. అందుచేతనే యాతని రాజ్యకాలము ౪౧ యని యవిచ్ఛిన్నముగా తరువాతి వారి శాసనములలో నుదాహరింపఁబడినది. ఆ కాలములో విజయాదిత్యుని శాసనములు కనుపట్టుటలేదు.

రాజరాజు రాజ్యకాలము శా. శ. ౯౮౩ తో నంతమొందినట్లు తెలిసికొంటిమి. అప్పు డాతఁడు చనిపోయెనో, మఱి యే కారణముచేతనైన, రాజ్యము విజయాదిత్యునకు సంక్రమించెనో తెలియుటలేదు. శా. శ. ౯౭౨ లో నొకసారి విజయాదిత్యుఁడు పట్టాభిషిక్తుఁ డయ్యెననియు, నతతికాలములోనే రాజరాజుచేఁ బదభ్రష్టుఁ డయ్యెననియు పైని జెప్పియుంటిమి. ఆ పిమ్మట నా విజయాదిత్యుఁడు కళింగదేశ

మున వేఁగి యచ్చట నొక చిన్న సంస్థానమునకుఁ బ్రభువై కాలము గడపిన ట్లాతని తరువాతివారు వ్రాయించిన శాసనములవలనఁ దెలియుచున్నది. కొంతకాల మీ విజయాదిత్యుఁడు, పశ్చిమ చాళుక్యులకడ సేనానిగా నుండెనని చరిత్రకారులు వ్రాసియున్నారు. విజయాదిత్యుని కుమారుఁడైన శక్తివర్మ శాసనములోని

"విమలాదిత్యాచ్చోడాన్వయైకలక్ష్మ్యాశ్చ మేడవమహాదేవ్యాః
అజని జయశ్రీ నిత్యో విజయాదిత్యో నరేశ్వరస్తుత్యః
పరోక్షే రాజరాజస్య భ్రాతు ర్ద్వైమాతురస్య యః
ప్రత్యగ్రహీ న్మహీరాజ్యం వీర శ్రియాయుతః

అను శ్లోకములవలన రాజరాజు, ఏ కారణమువలననో, తనరాజ్యమును వీడి, యున్నప్పు డాతని పరోక్షమున విజయాదిత్యుఁ డాతని రాజ్యము నపహరించి యుండెనని తెలియుచున్నది. ఈకథ శా. శ. ౯౮౩ లో జరిగియుండును. దక్షిణమున చోళులకును పశ్చిమ చాళుక్యులకును జరుగుచున్న యుద్ధములోఁ జోళులపక్షమునఁ బాల్గొనుటకో, కాక, తనమామగారైన రాజేంద్రచోళుని రాజ్యమాతని దౌహిత్రుఁడును తనకుమారుఁడునైన రాజేంద్రచోళునకు (కులోత్తుంగచోడుఁడు) రాఁబట్టువలయునను ప్రయత్నముననో దక్షిణ దేశమునకు రాజరాజు పోయియుండును. ఆకాలములో వేఁగి సింహాసనమును, విజయాదిత్యుఁడు, పశ్చిమ చాళుక్యుల సాహాయ్యమున నాక్రమించికొని యుండును. కాని, రాజరాజు ఎట్టుల విజయాదిత్యునినుండి రాజ్యమును దీసికొనలేదు. తరువాత కొలఁదికాలములోనే రాజరాజు చనిపోయియుండును.

శా. శ. ౯౮౪ ప్రాంతమున వేఁగిదేశము నాక్రమించుకొనవలయునని, కళ్యాణిచాళుక్యులు ప్రయత్నించి రనియు, నాసమయమున రాజరాజు మేనమామ యగుమధురాంతకచోళరాజేంద్రభూపాలుని పనుపున రాజరాజబ్రహ్మమహారాజును వశిష్ఠ యిరువురు దండాధిపతులును ప్రచండ సైన్యముతో వచ్చి కళ్యాణి చాళుక్యుల నెదిరొ్కనిరనియు,

కలిదిండికడ జరిగినయుద్ధములో నాముప్పురు సైన్యాధిపతులు చనిపోయిరనియుఁ, దరువాత నా చోళరాజేంద్రుని కుమారుఁడు గొప్పసైన్యముతో వచ్చి కళ్యాణి చాళుక్యులను దరిమివేసి వేఁగిని నిష్కంటకముగాఁ జేసెననియు శ్రీ డా. నేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారు కలిదిండి శాసనపరిష్కారసందర్భమున భారతిలో (సంపుటము ౨౦ భాగము ౧) వ్రాసియున్నారు. పై విషయములనుబట్టి రా జ రా జు పరిపాలనము పుష్పశయ్యను బోలిలేదనియు, నప్పుడప్పుడు శత్రువులదాడులును యుద్ధములును సంప్రాప్తములగుచునే యుండెననియుఁ దెలియుచున్నది.

రాజరాజు కళ్యాణి చాళుక్యుల సామంతుఁడా ?

రాజరాజు వ్రాయించిన మాండకాామి శాసనమును విమర్శించుచు రాజరాజు కళ్యాణి చాళుక్యుల సామంతుఁడుగా నుండెనని శ్రీ డా. నేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారు భారతీపత్రికలో (స్వభాను-శ్రావణము) వ్రాసియున్నారు. ఈ విషయమున నాకొక్కింత యనుమానము కలుగుచున్నది. రా జ రా జు శాసనములలో నెచ్చటను, కళ్యాణిచాళుక్యరాజుయొక్క పేరుగాని, ఆతని విజయరాజ్య సంవత్సర సంఖ్యగాని, చాళుక్య విక్రమ సంవత్సర సంఖ్యగాని యుదాహరింపఁబడలేదు. రాజరాజు పరిపాలనా కాలములో, కళ్యాణి చాళుక్యప్రభువుల శాసనములు వేఁగిదేశములో గన్పట్టుటలేదు. ఈ కారణముచే రాజరాజు కళ్యాణి చాళుక్యుల సామంతుఁ డని యంగీకరించుటకు మన సొప్పకున్నయది. కళ్యాణిచాళుక్యప్రభువుల శాసనములలోఁ దాము వేఁగిపురాధీశ్వరులమని చెప్పకొనియున్నను, వారలకుఁ గల్గిన తాత్కాలికవిజయముల వలన నట్లు వ్రాసికొనిరని యూహింపవలయునే కాని, రాజరాజు, వారి యేలుబడి నంగీకరించి వారికి సామంతుఁడుగా నుండెనని తలంచుటకు వీలులేదని నా యూహ. కళ్యాణి చాళుక్యులకు, "సమస్తభువనాశ్రయ, సత్యాశ్రయకుల తిలక" బిరుదము లుండెననియు ఆ బిరుదములను నన్నయభట్టు భారతమున రాజరాజున కుపయోగించెననియుఁ, దమ ప్రభువుల బిరుదములను సా మం తు లు ధరించుట కల

దనియు. దీనినిబట్టి రాజరాజు కల్యాణి చాళుక్యుల సామంతుఁడని తలంపవలయుననియు శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారి యభిప్రాయము. ఈబిరుదములు రాజరాజు శాసనములలో లేవు. భారతమున రాజరాజును సంబోధించు పద్యములలో నన్నయ యుపయోగించినాఁడు. దీనినిబట్టి రాజరాజీ బిరుదములను దన యేలికయొక్క బిరుదములనుగా ధరించినట్లు తలంపరాదని నా యభిప్రాయము. ఇందులో సమస్తభువనాశ్రయ బిరుదమును తూర్పుచాళుక్యులలో రాజరాజు పూర్వులు కొందఱు తమ శాసనములలో వేసికొనియున్నారు. అందుచే నీబిరుదము ప్రత్యేకము కల్యాణి చాళుక్యులది యని తలంపరాదు. సత్యాశ్రయుఁడుభయచాళుక్యులకును వంశకర్త. అందుచే నన్నయ భారతమున నాశ్వాసాంతపద్యమున 'సత్యాశ్రయ కులశేఖరు'యని రాజరాజును సంబోధించినాఁడు. కల్యాణిచాళుక్యుల "సత్యాశ్రయ కులతిలక" బిరుదమును సామంతుఁడు కావున, రాజరాజునకు వేయవలయు ననునుద్దేశముతో నీశబ్దమును నన్నయ యుపయోగింపలేదని నాతలంపు. ఏలిక బిరుదములను సామంతున కుపయోగింపవలయునని యుద్దేశమున్నచో నా బిరుదములను రాజరాజు శాసనమునందే నన్నయ వేసియుండును.

రాజరాజు గుణసంపద.

నిత్యసత్యవచనుఁడైన నన్నయమహాకవి, యీ రాజేంద్రుని గూర్చి రచించిన యీక్రిందిపద్యములలోని ప్రతివాక్యమును సత్యమే యని యాతఁడొనర్చిన ఘనకార్యము లిప్పుడును చాటుచున్నవి.

ఉ. రాజకులైకభూషణుఁడు రాజమనోహరుఁ డన్యరాజతే
జోజయశాలి శౌర్యుఁడు విశుద్ధయశశ్శరదిందుచంద్రికా
రాజితసర్వలోకుఁ డపరాజిత భూరిభుజాకృపాణధా
రాజలశాంతశాత్రవపరాగుఁడు రాజమహేంద్రుఁ డున్నతిన్.

క. విమలాంబికాతనూజుఁడు
విమలవిచారుఁడు గుమారవిద్యాధరుఁ డు
త్తమచాళుక్యుఁడు వివిధా
గమవిజితశ్రముఁడు తుహినకరుఁ డురుకాంతిన్.

చ. ఘనదురితానుబంధకలికాలజదోషతుషార సంహతిం
దనయుదయప్రభావమున దవ్వుగఁ జోఁపి జగజ్జనానురం
జన మగురాజ్యసంతత వసంతనితాంతవిభూతి నెంతయుం
దనరుఁ జళుక్యమన్మథుఁడు ధర్మదయార్ద్రనిబద్ధబుద్ధియై.

ఉ. ఆశ్రితపోషణంబున ననంతవిలాసమునన్ మనీషి వి
ద్యాశ్రితతత్త్వవిత్త్వమున దానగుణాభిరతిన్ సమస్తవ
ర్ణాశ్రమధర్మరక్షణమహామహిమన్ మహి నొప్పు సర్వలో
కాశ్రయుఁ డాదిరాజనిభుఁ డత్యకలంకచరిత్రసంపదన్.

సీ. నిజమహీమండలప్రజఁ బ్రీతిఁ బెంచుచు
బరిమండలంబుల ధరణిపతుల
నడిమి కప్పంబుల ముదముతోఁ గొనుచును
బలిమి నీయనిభూమివలయపతుల
నుక్కడఁగించుచు దిక్కులఁ దనయాజ్ఞ
వెలిఁగించుచును విప్రకులము నెల్లఁ
బ్రోచుచు శరణన్నఁ గాచుచు భీతుల
నగ్రజన్ములకు ననుగ్రహమునఁ

ఆ. జారుభోగమహాగ్రహారంబు లిచ్చుచు
దేవభోగముల మహావిభూతిఁ
దనరఁ జేయు నిట్లు మనుమార్గుఁ డగువిష్ణు
వర్ధనుండు వంశవర్ధనుండు.

భారతమందలి యాశ్వాసాద్యంతపద్యములను విమర్శన పూర్వకముగ నిదివఱకేని రాజరాజు బిరుదములును నాతని మతము, సామర్థ్యము, భాషానురక్తి, ప్రజాపరిపాలనా సౌష్ఠవము మొదలగు సుగుణములు దెలియఁగలవు.

రాజరాజు శాసనములు.

రాజరాజు వ్రాయించిన వానిలో కోరుమిల్లి, కలిదిండి, మండ, నందంపూడిశాసనములు వ్యాఖ్యానములతోఁగూడఁ బ్రకటింపఁబడినవి.

కోరుమిల్లియను గ్రామమును, ఆపస్తంబసూత్రుఁడును, భారద్వాజగోత్రుఁడును నైన చీదమార్యుఁ డను బ్రాహ్మణునకు దానముచేసెను. ఈ గ్రామము గోదావరిమండలమున రామచంద్రపురము తాలూకా మానివాసగ్రామ మగు కపిలేశ్వరపురమునంటి తూర్పుదిక్కున నున్నది. నందంపూడి శాసనమును గూర్చి నారాయణభట్టుచారిత్రమున వ్రాయనున్నాఁడను.

వేఁగిదేశముపై దండెత్తి వచ్చుచున్న శత్రువుల నెదుర్కొనుటకై తనకు సాహాయ్యముగాఁ దనమామగా రయిన రాజేంద్రచోళుఁడు దక్షిణదేశమునుండి రాజరాజబ్రహ్మమహారాజను బ్రాహ్మణదండనాయకుని యొక్కయు మఱి యిరువురు దక్షిణదేశ దండనాయకుల యొక్కయు నాధిపత్యమున నొకప్రచండ వాహినిని బంపఁగా కలిదిండి కడ జరిగిన ఘోరయుద్ధమున నా దండనాయకులు మువ్వురును స్వర్గమలంకరించినందున వారికిఁ బుణ్యలోకావాప్తికొఱకు శివాలయాదులు నిర్మించి వాని సంరక్షణకై కలిదిండి మొదలుగా మూఁడు గ్రామముల నిచ్చి రాజరాజు వ్రాయించినశాసనము కలిదిండి శాసనమని పిలువఁబడును. కలిదిండి కృష్ణామండలములోని కైకలూరుతాలూకాయందున్నది. ఈ గ్రామములు మూఁడింటికిఁ గలిపి మధురాంతకనల్లూరని శాసనమున నామకరణము చేసినను నవి యిప్పు డానూతననామమునఁ బిలువఁబడక పూర్వనామముననే వ్యవహరింపఁబడుచున్నవి. శాసనకాలము శా. శ. ౯౪౪ ప్రాంతమైయుండునని శ్రీ నేలటూరి వెంకటర

మణయ్యగారూహించియున్నారు. (భారతి సం. ౨౦ భా. ౧. ఈ శాసనకావ్యకర్త బేతనభట్టు. ఈకాలము సత్యమయ్యెనేని, బేతనభట్టు క్రీ. శ. ౧౦౪౨ వఱకును జీవించియున్నాఁడని తలంపవచ్చును. నందంపూఁడిశాసన కాలము రాజరాజురాజ్యవర్షములు ౩౨ వ సంవత్సరమున వ్రాయఁబడినది. రాజరాజు రాజ్యప్రారంభకాలము శా. శ. ౯౪౨ అని యొకలెక్కవలన తేలినది. దానినిబట్టి నందంపూఁడి శాసనకాలము శ. ౯౭౪ (క్రీ శ. ౧౦౫౨) అగును. నందంపూఁడి శాసనమున రాజరాజు పట్టాభిషేక కాలము శ. ౯౪౪ అని చెప్పఁబడినందున నా లెక్కలనుబట్టి గణనము చేసినచో నా శాసనకాలము శ ౯౭౬ (క్రీ శ, ౧౦౫౪) అగును. బేతనభట్టునకుఁ బిమ్మట ననఁగా క్రీ శ. ౧౦౪౨-౧౦౫౨ నడుమ శాసన రచనాధికారము నన్నయభట్టునకు వచ్చియుండునని తలంపవలసి యున్నది.

మండశాసనమున మండయను గ్రామమును భారద్వాజగోత్రుఁడును, ఆపస్తంబసూత్రుఁడును, శివకుమార భట్టుని పౌత్త్రుఁడును, రామదేవుని తనయుఁడునగు "అంకయ్య"యను బ్రాహ్మణునకు దానమిచ్చినట్లు వ్రాయఁబడినది. ఇతఁడు సమస్తభువనాశ్రయ బ్రహ్మమహారాజ బిరుదముచేఁ బ్రసిద్ధుఁడఁట. శ్రీ నేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారీశాసనము, నందంపూఁడి శాసనముకంటె సంగ్రహముగా నున్నందున దాని తరువాత వ్రాయఁబడినదని నిర్ధారణ మొనర్చుచు, నందంపూఁడి శాసన కాలమునకును రాజరాజు మరణకాలమునకును నడుమ సూర్యగ్రహణములు వచ్చినదినముల నీవిధముగా నిచ్చియున్నారు. రాజరాజు క్రీ. శ. ౧౦౬౧ లోనో ౧౦౬౨లోనో చనిపోయినాఁడు.

(౧).	౨౩	నవంబరు	౧౦౫౨
(౨)		,,	౧౦౫౩
(౩)	౧౦	మే	౧౦౫౪
(౪)	౨	నవంబరు	౧౦౫౪
(౫)	౨౨	అక్టోబరు	౧౦౫౫

(౬)	౧౨	సెప్టెంబరు	౧౦౫౬
(౭)	౨౨	ఆగస్టు	౧౦౫౭
(౮)	౧౫	ఫిబ్రవరి	౧౦౫౮
(౯)	౧౦	ఆగస్టు	౧౦౫౯
(౧౦)	౨౦	జూన్	౧౦౬౦

నందివెలుగు వెలివేరు శాసనముల (A. R. 1920. నె 668-671) లో రాజరాజు నామ ముదాహరింపఁబడి యుండుటచేతను, నందు రాజరాజు విజయరాజ్య సంవత్సరములు ౩౭-౪౧ అని యుదాహరింపఁబడి యుండుటవలనను, రాజరాజు క్రీ శ ౧౦౬౧ వఱకు జీవించి యున్నాఁడనునది స్పష్టవిషయము. అటు పిమ్మట నీతనిపేరు వినఁబడ లేదు. మండశాసనము, పైని గనుపఱచిన తేదీలలో నేదియో యొక సూర్యగ్రహణమునాఁడు వ్రాయించినదని చెప్పఁదగియున్నది. ఈశాసన కావ్యకర్త నన్నయభట్టే కావున నాతఁ డప్పటివఱకును జీవించి యున్నాఁడు. ఈ మండగ్రామ మిప్పుడు తూర్పుగోదావరిమండలము లో రామచంద్రపురము తాలూకాయందు మానివాసగ్రామమగు కపిలేశ్వరపురము గ్రామమున కుత్తరముగఁ బదిమైళ్లలో మండపేట యను పేరున వ్యవహరింపఁబడుచున్నది.

రాజరాజు గణితశాస్త్రము నాంధ్రమున రచించిన పావులూరి మల్లనకుఁ బితామహుఁడైన మల్లనకు గోదావరి మండలములోని నవఖండవాడ యను గ్రామము నగ్రహారముగా నిచ్చియుండెను.

రాజరాజునకు రేవలదేవి యను భార్యయుండినట్లామె కుమార్తె సోమలదేవి వ్రాయించిన యొక శాసనము (ద. హిం. శా. సం. ౪ సంఖ్య ౧౦౦౭) వలనఁ దెలియుచున్నదని కొందఱు పండితులు వ్రాసి యున్నారు. ఆ శాసనమును జదివిచూడఁగా నీ విషయము సంశయాస్పదముగాఁ గన్పట్టినది ఆ సోమలదేవి రాజరాజు కుమార్తె కాదనియు నాతని సవతిసోదరుఁడైన విజయాదిత్యుని కుమార్తె యనియు నా యభిప్రాయము. ఆచర్చ యిట నప్రస్తుతమని విడచితిని. రాజ

రాజనరేంద్రుఁడు నన్నయభట్టున కగ్రహారాదికము నిచ్చి యేల గౌరవింప లేఁడని కొందఱడుగుచున్నారు. అగ్రహారముల నిచ్చెనో లేదో మనకుఁ దెలియదు. భారతరచనము పూర్తియైన పిమ్మట నీయవచ్చునని తలంచినాఁడేమో! కాక యిచ్చియున్నను నా శాసనము లు బయలుపడలేదో చెప్పఁజాలము.

ఈ రాజరాజనరేంద్రుని పైఁ జిత్రాంగి మూలమున సారంగధరుని చేతులను పాదములను నరికించి పాపకార్య మొనర్చెనని యొక యపవాద మాంధ్రదేశమునఁ బ్రచారములో నున్నది. కాని యందుకు మాత్రమును సత్యము లేదు. ఇతనికి రత్నాంగి చిత్రాంగి యను భార్యలును లేరు. సారంగధరుఁ డను కుమారుఁడును లేఁడు. ఇందును గూర్చి చేమకూర వెంకటకవి చారిత్రమున విపులముగా వ్రాసెను. నిర్మలవర్తనుఁ డగు నీమహారాజీ యపకీర్తినుండి విముక్తి నందెడుగాత!

సప్తమవిజయాదిత్యుఁడు:— రెండవ యుద్ధమల్లునికొడుకగు బాడపరాజును నామాంతరముగల విజయాదిత్యునిఁ గూడ లెక్కించుకొని కొందఱు చరిత్రకారులీతనిని నెనిమిదవ విజయాదిత్యుఁ డనుచున్నారు. ఇతఁడు రాజరాజునకు సవతిసోదరుఁడు. ఈతనిని గూర్చి కొన్ని వాక్యములు పైని వ్రాసియుంటిమి. రాజరాజునకు దరువాత, వేఁగిసింహాసనమాతనికుమారుఁ డైన రాజేంద్రచోళునకు (ఇతనినే మొదటి కుళోత్తుంగచోడుఁ డందురు) రావలసియుండఁగా, నీవిజయాదిత్యుఁ డాక్రమించుకొనియెను. కుళోత్తుంగ చోడుఁడు చోళసింహాసనసంపాదనార్థము దక్షిణమునకుఁ బోయి యుండుటచే నీ వేఁగిసింహాసన మీవిజయాదిత్యునిపాలఁ బడియెను. కుళోత్తుంగున కటు చోళసింహాసనమునుగూడ లేకుండబోయి, యెనిమిదిసంవత్సరము లుభయభ్రష్టుఁడై యున్నట్లు కనిపట్టుచున్నది.

ఈ విజయాదిత్యుఁడు, వేఁగి రాజ్యమున విశేషకాలముండలేదు. ఆ సింహాసనమునఁ దనకుమారుఁడైన ఇమ్మడిశక్తివర్మను బట్టాభిషిక్తుఁని చేసినట్లు శక్తివర్మ శాసనములోని యీక్రింది శ్లోకములవలనఁ దెలియుచున్నది.

యోరుహ్య స్వకమాదరా దతితరా ముత్తుంగసింహాసనం
పిత్రా నిర్జితశాత్రవేణ విజయాదిత్యేన నిత్యోజసా,
పుత్రస్నేహ పరిప్లుతేన మనసా సామ్రాజ్యపట్టం భువో
యస్మిన్న స్థితి మాయుగం సమవత వ్యాదోన సర్వాప్రజాః.

తనతండ్రి శత్రువులను జయించి సంపాదించిన రాజ్యమును పుత్రప్రేమచేఁ దన కిచ్చె నని శక్తివర్మ చెప్పుకొనినాఁడు కాని తండ్రిచే జయింపఁబడిన శత్రువు లెవ్వరో తెలియలేదు. బహుశః రాజరాజు తనయుఁ డగు కులోత్తుంగుఁడో, కాక యాతనిపక్షము వహించిన సామంతరాజులో అయియుందురు. ఈ యిమ్మడి శక్తివర్మ యొక్క పట్టాభిషేకకాల మీక్రింది శ్లోకమువలన స్పష్టపడుచున్నది.

గుణవసునిధి సంఖ్యాం యాతి శాకాబ్దవర్గే
దివసకృతితులాస్థే యోధవా ద్రాజ్యలక్ష్మీం,
స్థిరతర మనుధా శుక్లపక్ష ద్వితీయా
యుదిసుర గురువారే కుంభలగ్నే ఒభిషిక్తః

శకాబ్దములు ౯౮౩ గతించఁగా, సూర్యుఁడు తులారాశియందుండ శుక్లపక్షవిదియా గురువారమునాఁ డనూరాధా నక్షత్ర కుంభలగ్నమున నీపట్టాభిషేకము జరిగినది. ఇమ్మడిశక్తివర్మ ఒకసంవత్సరముకంటె నెక్కువకాలము సింహాసనమునం దున్నట్లు కన్పట్టదు. చేదిదేశాధీశుఁ డగుయశః కర్ణదేవుఁ డీయిమ్మడిశక్తివర్మను జంపి, దేశమును కొల్లగొట్టి పోయెనని తెలియుచున్నది. పిమ్మట విజయాదిత్యుఁడే మరల రాజ్యభారమును వహించి పరిపాలించెను. శక్తివర్మను జంపినవాఁడు చోడరాజగు వీరరాజేంద్ర చోడుఁ డని కొందఱి మతము.

చోళసింహాసనమున, కులోత్తుంగచోడుని మేనమామలలోఁ గడపటి యాతఁడు శా. శ ౯౯౧ వఱకును నుండెను. ఈకాలమున వారు బలహీనులుగా నుండుటచే, వారికి శత్రువులగు పశ్చిమచాళుక్యులవలన నొత్తిడి యధికముగా నున్నందున నత్యంతపరాక్రమశాలి యగుకులోత్తుంగచోళుఁడు సర్వదా దక్షిణముననే యుండి చోళసింహాసనమును గాపాడుచుఁ దుదకు శా. శ. ౯౯౧ వ సంవత్సరమునందు చోళసింహాసనమునఁ బట్టాభిషిక్తుఁ డయ్యెను. (ఇతని మాతామహుని వంశీయులే అప్పటివఱకు నీతని కారాజ్యమును స్వాధీనము కానీయ లేదని కొందఱనుచున్నారు.) తక్షణమే వేఁగిసింహాసనమునుగూడ తనసవతిపినతండ్రియైన సప్తమవిజయాదిత్యునినుండి తీసికొని తా నధిపతియై, పినతండ్రిపై ద్వేషము వహింపక యాతనినే, వేఁగిదేశమునఁ దనకుఁ బ్రతినిధిగా నియమించి తాను చోళదేశమునకుఁ బోయియుండెను.

ద. హిం. శా. సం ౪ సంఖ్య ౧౨౪౩ గలయొక శాసనములో "సర్వలోకాశ్రయ విష్ణువర్ధనమహారాజుల జయరాజ్య సంవత్సరములు ౨. చక్రవర్తి శ్రీ విజయాదిత్యదేవర నిరవద్య ధరము వచ్చి వేంగి మండలమున ప్రజలకు రాజరాజ మర్యాదనిచ్చి" అని యుండుటచే పై యంశములు ధ్రువపడుచున్నవి. గుంటూరుమండలమందలి మల్లేశ్వర స్వామికి ధర్మ మొసంగి శా. శ. ౯౯౬ వ సంవత్సరమున నీ విజయాదిత్యుఁడు వ్రాయించిన శాసనము (ద. హిం. శా. సం. ౬ సంఖ్య ౨౦౭౬) కూడ పై యంశములను ఋజువు చేయుచున్నది. విజయాదిత్యుని ర్యాలి శాసన మీతని మొదటియేడు సంవత్సరములలోని దగుటచే నీ కులోత్తుంగుని నామ మందులేదు. తాను స్వతంత్రుఁడుగా నైననేమి, కులోత్తుంగచోడుని ప్రతినిధిగా నైననేమి, యీవిజయాదిత్యుఁడు పదునైదు సంవత్సరములు వేఁగిదేశమును పరిపాలించి శా. శ. ౯౯౭ ప్రాంతమున నిహలోకమును వీడిపోయెను.

ఈ సందర్భమున శాసనములను బరిశోధించుటలో గమనింపవలసిన విషయమును గూర్చి యొక్కింత చెప్పవలసియున్నది. రాజరాజు

రాయొక్కయు, విజయాదిత్యుని యొక్కయు, మొదటికులోత్తుంగచోడుని యొక్కయు శాసనములలో సర్వలోకాశ్రయవిష్ణువర్ధనుని విజయరాజ్య సంవత్సరములసంఖ్య యుదాహరింపఁబడుచున్నది. ఈ మువ్వురకును గూడ సర్వలోకాశ్రయవిష్ణువర్ధన బిరుదమున్నది. ఈ బిరుదము వంశపరంపరగా వచ్చుచున్నది. ఈ బిరుదమును వీరి వంశీయులు పదునేడవ శతాబ్దిమధ్యమువఱకును వేసికొనుచు వచ్చిరి.

పై మువ్వురిశాసనములలోను, ఉదాహరింపబడిన సంఖ్యను బట్టి ఒకవత్సరము మించుమించుగా శా. శ. ౯౪౨ వ సంవత్సరము రాజ్యప్రారంభకాలముగా నేర్పడినచో నది భారతకృతిపతియైన రాజరాజు శాసనమునియు, శా. శ. ౯౮౩ వ సంవత్సరముగా నేర్పడినచో నది విజయాదిత్యుని శాసనమనియు, శా. శ. ౯౯౧ వ సంవత్సరముగా నేర్పడినచో నది మొదటికులోత్తుంగుని శాసనమనియు గ్రహింపఁదగియున్నది. విజయాదిత్యుని శాసనములలో మాత్రము మఱియొక భేదమున్నది. విజయాదిత్యుఁడు శా. శ. ౯౮౩ మొదలు స్వతంత్రముగాను, ౯౯౧ మొదలు కులోత్తుంగునిపక్షమునఁ బ్రతినిధిగాను వేఁగిదేశమును బరిపాలించి యుండుటచే, నాతని శాసనములలో కొన్నిటిలో సర్వలోకాశ్రయవిష్ణువర్ధనుని రాజ్యసంవత్సరములని శా. శ. ౯౯౧ మొదలుగా లెక్కించి కులోత్తుంగునిరాజ్యసంఖ్య నుదాహరించియున్నారు. అట్టిశాసనములను రెండిటిని పైని నుదాహరించి యున్నాఁడను. కొన్ని శాసనములలో నాతని ప్రతినిధిత్వమును లెక్కలోనికిఁ దీసికొనక యాతని విజయరాజ్యసంవత్సరములు ౯౮౩ మొదలు లెక్కించి, కులోత్తుంగచోఁడుడు పట్టాభిషిక్తుఁడైనపిమ్మటకూడ సర్వలోకాశ్రయ విష్ణువర్ధన మహారాజుల రాజ్యసంవత్సరములని విజయాదిత్యుని రాజ్యసంఖ్యయే యుదాహరింపఁబడినది. ఉదాహరణమున కట్టివి రెండు శాసనముల నుదాహరించెదను. (౧) రాజమహేంద్రవరము కుమారస్వామి శాసనము శా. శ. ౯౯౪ సర్వలోకాశ్రయవిష్ణువర్ధనుని రాజ్యసంవత్సరములును ౧౧ (౨) రేకిదేవి శాసనము శా. శ. ౯౯౫ స॥ వి॥ రాజ్యసం॥ ౧౩ (ద.

హిం. శా. సం॥ ౪ సంఖ్య ౧౦౧౧) సామాన్యముగా నీటిశాసనములు విజయాదిత్యుఁడు స్వయముగా వ్రాయించినవిగాక ఆతనిపేరు నుదాహరించి యితరులచే వ్రాయింపఁబడినవిగా నుండును.

విజయాదిత్యుఁడు శా. శ. ౯౯౮ లో కాలధర్మము నొందిన పిదప వేంగిదేశపరిపాలనమునకై కులోత్తుంగ చక్రవర్తి తనపెద్దకుమారుఁడైన రాజరాజును పంపించెను. ఆతనిపట్టాభిషేకము శా. శ. ౯౯౮ కర్కాటకమాసమున బహుళదశమీ బుధవారమునాఁడు తులాలగ్నమున (౨౭ జూలయి ౧౦౭౬ వ సం॥) జరిగినది. ఈతనిని పంపించునప్పుడు కులోత్తుంగచోడుఁడు పలికిన మాటలుగా నీక్రిందివాక్యములు కాలేరు శాసనమున (ద. హిం. శా. సం॥ ౧ సంఖ్య ౩౯) నుదాహరింపఁబడినవి.

"మయా వేంగీమహారాజ్యం చోడరాజ్యాభిలాషిణా మత్పితృవ్యపురాస్తం విజయాదిత్యభూభుజే సపంచదశాబ్దాని పంచాననపరాక్రమః మహీం రక్షన్మహీనాథో దివం దేవోపమో గతః"

దీనినిబట్టి శా. శ. ౯౮౨ లోనో ౯౮౩ లోనో రాజరాజు గతించియుండుననియు, తాను చోడరాజ్యాభిలాషియై వేంగీ రాజ్యమును తనపినతండ్రియైన విజయాదిత్యునిపైఁ దానే యుంచితిననియు, పదునైదుసంవత్సరము లాతఁడు వేంగీరాజ్యమును సంరక్షించి దివంగతుఁడయ్యె ననియు కులోత్తుంగుఁడే చెప్పియున్నట్లు తెలియుచున్నది. కులోత్తుంగుఁడు గౌరవముకొఱకట్లు చెప్పెనేకాని, యది యంతయు సత్యమైనట్లు కన్పట్టదు. ఇది నిజమయ్యెనేని విజయాదిత్యుఁడు ర్యాలి శాసనాదులయందు తాను మహారాజునని ప్రకటించుకొనుటయు, తన కుమారుఁడైన శక్తివర్మను పట్టాభిషిక్తునిజేయుటయు, శక్తివర్మశాసనములలో "పరోక్షే రాజరాజస్య" "నిర్జితశాత్రవేణ" అనియుండుటయు, శా. శ. ౯౯౧ వ సంవత్సరమునకుఁ బిమ్మట శాసనములలో కులోత్తుంగుని రాజ్యసంవత్సరములసంఖ్య విచ్చుటయు సంభవింపదు. శ్రీచిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు కాకతీయాంధ్రరాజయుగచరిత్రమున నీవిషయమునం దొకింత భిన్నాభిప్రాయమును గనుపఱచుచు శక్తివర్మ శాసనాంశ

ము లందలి సత్యత్వమును శంకించియున్నారు. ఆ వివాదాంశములను చర్చించుట కిట తావుచాలదు. విజయాదిత్యుఁడు పశ్చిమచాళుక్యుల కడ సేనాధిపతిగను నొలంబవాడివిషయపరిపాలకుఁడై వారి సామంతుఁడుగను నుండియుండెనని చరిత్రకారులు చెప్పుచున్నారు. అదికూడ వివాదాంశమై యున్నది. విజయాదిత్యుఁడు లినకుమారుఁడైన శక్తివర్మ మరణానంతరము అనఁగా శా. శ. ౯౪౩ మొదలు వేఁగిదేశమునందే యుండెనుకదా! రాజరాజు జీవితకాలములోను, శక్తివర్మ మరణము వఱకును విజయాదిత్యుఁడు పశ్చిమచాళుక్యులతో నుండెనని చెప్పవలసియున్నది. ఈ విషయమై చరిత్రకారులలో భిన్నాభిప్రాయములున్నవి. వానినన్నిటిని చర్చించి సత్యాన్వేషణముచేయుట యప్రస్తుతప్రసక్తి యగునని విడచితిని. ఈ విషయములను వ్రాసి యిదివఱకే యతివిస్తృతము లయిన యీ రాజుల కథలచే నన్నయచారిత్రము నింకఁ బొడిగింపఁజాలను.

రాజేంద్రచోళుఁడు:— ఇతఁడు భారతకృతిపతియైన రాజరాజు కుమారుఁడు. ఇతనికి మొదటి కులోత్తుంగచోడుఁ డని నామాంతరము కలదు. ఇతఁడు శా. శ. ౯౯౧ లో పట్టాభిషిక్తుఁ డయ్యెనని పైని వ్రాసియుంటిని. ఇతఁడు ౪౯ సంవత్సరము లవిచ్ఛిన్నముగా రాజ్యము చేసెను. వేఁగిచోళదేశములు రెండిటికిఁ గూడ నీతఁడు పరిపాలకుఁడుగా నుండెను. ఇతఁడు మిగుల పరాక్రమశాలి. కళింగ, కుంతల, కేరళ, పాండ్యదేశములను గూడ జయించి యా దేశాధిపతులను సామంతులనుగాఁ జేసికొనియెను. ఇతఁడు తన మేనమామయైన రాజేంద్రదేవుని కుమార్తెయగు మధురాంతకదేవిని బరిణయమై యామెయం దేడుగురు తనయులను బడసెను. అందు మొదటివాఁడగు రాజరాజచోడగంగు వేఁగిదేశమున రాజప్రతినిధిగాఁ దండ్రిచే నియమింపఁబడి యొక సంవత్సరముండి పిదప తండ్రికడకుఁ బోయెను. గోదావరిమండలములోని రామచంద్రపురము తాలూకాయందలి చేకి గ్రామమున లభించిన శాసనమువలన నీ సంగతి తెలియుచున్నది.

చోడగంగునకుఁ బిమ్మట, కులోత్తుంగచోడుని మూఁడవ కుమారుఁడైన వీరచోడుఁడు వేఁగిదేశమునకు రాజప్రతినిధిగా శా. శ. ౧౦౦౧ సింహమాస శుక్లత్రయోదశి గురువారమున పట్టాభిషిక్తుఁడై, క్రీ. శ ౧౦౯౩ వ సంవత్సరము వఱకును పాలించెను. లేకి, కాలేరు, పిఠాపురిశాసనము లీతనివే. ఇతని తరువాత కులోత్తుంగచోడుని నాల్గవకుమారుఁడైన విక్రమచోడుఁడు రాజప్రతినిధిగా నియమింపబడి తండ్రి చనిపోవువఱకును అనఁగా క్రీ. శ. ౧౧౧౮ వఱకును, వేఁగిదేశమును బరిపాలించెను. కులోత్తుంగునినామ ముదాహరింపబడిన శాసనము లనేకములున్నవి. గ్రంథవిస్తరభీతిచేఁ బ్రఖ్యాతచారిత్రుఁడగు నీతనిఁగూర్చి యధికముగ వ్రాయఁజాలను. కులోత్తుంగునకుఁ బిమ్మట వేఁగిదేశపరిపాలకుల చరిత్రము వారితో సంబంధముగల కవుల చారిత్రమునఁ జెప్పఁబడును.

రాజరాజచోడగంగు యొక్కయు, వీరచోడుని యొక్కయు శాసనములలో వారి రాజధాని జననాథనగరమని యున్నది. జననాథనగరము రాజమహేంద్రవరమునకు నామాంతరమని కొందఱనుచున్నారు. స్యూయెల్ పండితుఁడు కాకినాడను జేరియున్న జగన్నాథపురమని వ్రాసియున్నాఁడు. కాని, కొన్ని శాసనములలో దాక్షారామమును జననాథనగరమని వ్రాసియున్నారు. ఈ యిరువురు రాజులును, ఆ కాలమున దాక్షారామమును రాజధానిగఁ జేసికొని యుండురని యూహింపఁదగియున్నది.

౨. నారాయణభట్టు

ఆంధ్రభాషలో, నేకవి రచించిన కావ్యముయొక్క పేరయినను మనకుఁ దెలియదో, ఆకవి చారిత్రము నీ గ్రంథమున వ్రాయుట యనగత్యమని మా నిశ్చయము కాని యీప్రతిజ్ఞ కపవాదములేకపోలేదు. గ్రంథనామములు తెలియకపోయినను, ఏ వయిన గ్రంథములను రచించి యుండుననియు. రచియింప సమర్థుఁడనియు, కవులలోఁ జేర్పఁ బడఁదగినవాఁ డనియుఁ దోఁచిన వారి చారిత్రములనుగూడ నిందు చేర్చుటవలన, వారి వృత్తాంతము కొంత లోకమెఱింగి వారి గ్రంథములను సంపాదింపఁ బాటుపడునని తలంచి, యట్టివారిఁ గొందఱి నిందుఁ జేర్పఁదలపెట్టితిమి. నారాయణభట్టీ తరగతికిఁ జెందినవాఁడు.

భారతరచనసాహాయ్యము.

ఇతఁడు మహాభారతనిర్మాత యగు నన్నయభట్టునకు సహాధ్యాయుఁడు భారతరచనమునం దాతనికిఁ దోడుపడినవాఁడు. సంస్కృతాంధ్ర కర్ణాటాది భాషలలోఁ గవిత్వము చెప్పఁగల పండితుఁడు. ఇట్టి వారిచారిత్రము లిందుఁ జేర్పకుండ నెట్లుండఁగలము?

ఈతనినిగూర్చి భారతకృత్యాదియందు నన్నయభట్టు క్రింది పద్యమును జెప్పియున్నాఁడు.

ఉ. పాయక పాకశాసనికి భారతఘోరరణంబునందు నా
రాయణునట్లు దానును ధరామరవంశవిభూషణుండు నా
రాయణభట్టు వాఙ్మయధురంధరుఁడుం దనకిష్టుఁడుం సహా
ధ్యాయుఁడు నైనవాఁ డభిమతంబుగఁ దోడయి నిర్వహింపఁగన్.

భారతయుద్ధములో, నర్జునునకు శ్రీకృష్ణునివలె భారతరచనమునం దనకు నారాయణభట్టు దోడయినట్లిందు నన్నయ చెప్పియున్నాఁడు. ఈ యుపమానమునుబట్టి నారాయణభట్టునందు నన్నయ కెంతగౌరవ మున్నదియు స్పష్టమగుచున్నది. అర్జునునివలెనే యసాధ్యకష్టము

లలో నారాయణభట్టు సాహాయ్యమువలన నన్నయ, యీ ఘనకార్యమును నిర్వహించి సఫలీకృతమనోరథుఁడై కీర్తికాయుఁ డయ్యెనని తలంపవలసియున్నది.

వంశవర్ణనము

నారాయణభట్టు గృహనామము "వానస" వారు. నన్నయ రచించిన పై పద్యములోని "దానును" అనుశబ్దమునకు బదులుగా దక్షిణదేశమునుండి సంపాదింపఁబడి యాంధ్రసాహిత్య పరిషత్కార్యాలయమున నుంపఁబడిన యొకప్రతిలో "మానస" అనియున్నది. "వానస" యనుటకు బదులుగా విలేఖకుఁడు పొరబాటున "మానస" అని వ్రాసియుండును. "దానును" అను పాఠముకంటె "వానస" పాఠమే సమంజసమని తోఁచుచున్నది.

మడికిసింగనకవికృత పద్మపురాణమును గృతినందిన కందనమంత్రి యింటిపేరుకూడ "వానస" వారే. కాని యాతఁడు కాశ్యపగోత్రుఁడు. (ద్రాక్షారామమునందున్న యొకశాసనములో (ద. హిం. శా. సం. ౭ సంఖ్య ౧౦౮౨) "దాక్షారామ నివాసః కాశ్యపగోత్రో... గామచమూపః నాగనశర్మపుత్రో వానసభూదేవవంశవారిజమిత్రః అల్లనశౌరిః" అనియున్నది. కాని నారాయణభట్టు హారితసగోత్రుఁడు. ఆపస్తంబసూత్రుఁడు. వానసవారిలో రెండు మూఁడు గోత్రముల వారుండి యుందురు. హైదరాబాదు గవర్నమెంటువారు ప్రకటించిన నాగాయి శాసనములలో దాతలయిన గోవిందరాజు మొదలయినవారు కూడ వానసవంశీయులే. వారు పశ్చిమచాళుక్యులకడ మంత్రులుగను దండనాయకులుగ నుండిరి. కాని వారు వసిష్ఠగోత్రులయినట్లు కన్పట్టుచున్నది. నారాయణభట్టుతండ్రి శౌచాంజనేయుఁ డనునామాంతరము గల శంకనామాత్యుఁడు. తల్లి సామెకాంబ. పితామహుఁడు కంచెనార్యుఁడు. ప్రపితామహుఁడు కంచెన సోమయాజి. తండ్రి కమాత్య శబ్దము నుపయోగించుటచే నారాయణభట్టు నియోగిశాఖాబ్రాహ్మణుఁడని చెప్పవలసియున్నది.

నందంపూఁడి శాసనము.

మహాభారతకృతిపతియైన రాజరాజనరేంద్రుఁ డీ నారాయణభట్టునకు నందంపూఁడియను గ్రామము నగ్రహారముగా నొసంగి యొక తామ్రశాసనమును వ్రాయించినాఁడు. ఆశాసనమందలి గద్యపద్యములను రచియించినవాఁడు నన్నయభట్టు. ఆశాసనమువలన నారాయణభట్టు వృత్తాంతమును, రాజరాజ నరేంద్రుని వంశావళియుఁ దెలియుచుండుటచే గ్రంథవిస్తరభీతి యున్నను, నా శాసనము నిట వ్రాయుచున్నాఁడను.

శ్రీధామ్నః పురుషోత్తమస్య మహతో నారాయణస్య ప్రభో
ర్నాభీపంకరుహా ద్బభూవ జగతస్స్రష్టా స్వయంభూస్తతః॥
జజ్ఞేమానససూను రత్రి రితి యస్తస్మా న్మునే రత్రిత
స్సోమో వంశకర స్సుధాంశు రుదిత శ్శ్రీకంఠచూడామణిః॥
తస్మా దాసీ త్సుధాసూతే ర్బుధో బుధనుత స్తతః
జాతః పురూరవా నామ చక్రవర్తీ సవిక్రమః॥
తస్మాదాయు రాయుషో నహుషః నహుషా ద్యయాతిః
చక్రవర్తీ వంశకర్తా తతః ప్రాచీశః ప్రాచీశా త్సైన్యయాతిః
సైన్యయాతే ర్హయపతిః హయపతే స్సార్వభౌమః
సార్వభౌమా జ్జయసేనః జయసేనా న్మహాభౌమః
మహాభౌమా దైశానకః ఐశానకా త్క్రోధాననః
క్రోధాననా ద్దేవకిః దేవకే ఋభుకః ఋభుకా దృక్షకః
ఋక్షకా న్మతివరః వర స్సత్రయాగయాజీ సరస్వతీ నదీనాథః
తతః కాత్యాయనః కాత్యాయనా న్నీలః నీలా ద్దుష్యంతః
తత్సుతః ఆర్యో గంగాయమునాతీరే యదవచ్ఛిన్నమ్
నిఖాయ యూపా న్క్రమశః కృత్వా తథా శ్వమేధా న్నామ
మహాకర్మ భరత ఇతి యో లభత। తతో భరతా ద్భూమన్యుః।
భూమన్యో స్సుహోత్రః సుహోత్రా ద్ధస్తీ। హస్తినో విరోచనః
విరోచనా దజమీళః। అజమీళా త్సంవరణః సంవరణస్య

తపనసుతా యా స్తపత్యా శ్చ సుధన్వా। సుధన్వనః పరిక్షిత్ పరిక్షితో భీమసేనః భీమసేనా త్ప్రదీపనః ప్రదీపనా చ్ఛంతను ః శంతనోర్విచిత్రవీర్యః విచిత్రవీర్యా త్పాండురాజః పుత్రా స్తస్యచ ధర్మజ భీమార్జున నకులసహదేవాః పంచేంద్రియవత్ పంచస్యు ర్విషయగ్రాహి న స్తత్రం.

వృత్తం॥ యే నాదాహి విజిత్య ఖాండవమఘో గాండివినా వజ్రిణం యుద్ధే పాశుపతాస్త్ర మంధకరిపో శ్చాలాభిదైత్యాః బహూః॥ ఇంద్రార్ధాసనమధ్యరోహిజయినా యత్కాలి కేయాదికా న్హ త్వా స్వైర మకారివంశవిపినచ్ఛేదః కురూణాం విభోః॥

తతోర్జునా దభిమన్యుః। అభిమన్యోః పరిక్షిత్। పరిక్షితో జనమేజయః జనమేజయాత్ క్షేముకః। క్షేముకా న్నరవాహనః। నరవాహనా చ్ఛతానీకః। శతానీకా దుదయనః। తతః పరం తత్ప్రభృతి ష్వవచ్ఛిన్నసంతానే ష్వయోధ్యాసింహాసనాసీనే ష్వేకోన షష్టి చక్రవర్తిషు గతేషు.

తద్వంశ్యో విజయాదిత్యో నామరాజా విజిగీషయా। దక్షిణాపథం గత్వా త్రిలోచనపల్లవ మధిక్షిప్య దైవదురీహయా లోకాంతర మగమత్। తస్మిన్నంకులే పురోహితేన సార్ధమంతర్వత్నీ తస్యమహాదేవీ ముడివేమునామాగ్రహార ముపగమ్య। త ద్వా స్తవ్యేన విష్ణుభట్టసోమయాజివా। దుహితృనిర్విశేష మభి రక్షితాసతీ। విష్ణువర్ధనన్నామ ప్రసూయ। తస్యచ। కుమారకస్య। మానవ్యసగోత్ర హారీతిపుత్ర ద్విపక్షగోత్రక్రమోచితాని। కర్మాణికారయిత్వాత మవర్ధయత్. సచ మాత్రావిదితవృత్తాం తస్స న్నిర్గత్య చలుక్యగిరౌ నందాం భగవతీం గౌరీ మారాధ్య కుమారనారాయణ మాతృగణాకః సంతర్ప్య శ్వేతాతపత్రైక శంఖపంచమహాశబ్ద పాలికేతన ప్రతిఢక్కావరాహలాంఛన పింఛకుంతసింహాసన మకరతోరణ కనకదండ గంగాయము

నాదీని స్వకులక్రమాగతాని చిక్షిప్తా నీవ తత్సామ్రాజ్య చిహ్నాని సమాదాయ కదంబగంగాదిభూమిపాన్నిర్జిత్య సేతునర్మదామధ్యం సార్ధసప్తలక్షం దక్షిణాపథం పాలయామాస.

శ్లోకః॥ తస్యాసీద్విజయాదిత్యో విష్ణువర్ధనభూపతేః,
పల్లవాన్వయజాతాయాం మహాదేవ్యాశ్చ నందనః.

తత్సుతః పొలకేశివల్లభః తత్పుత్రః కీర్తివర్మా తస్యతనయః స్వస్తి శ్రీమతాం సకలభువనసంస్తూయమాన మానవ్యస గోత్రాణాం హారీతీపుత్రాణాం కౌశికీవరప్రసాదలబ్ధరాజ్యానాం మాతృగణ పరిపాలితానాం స్వామిమహాసేన పాదానుధ్యాతానాం భగవన్నారాయణ ప్రసాదసమాసాదిత వరవరాహలాంఛనేక్షణ క్షణవశీకృతారాతి మండలానా మశ్వమేధావభృథస్నాన పవిత్రీకృత వపుషాం చాళుక్యానాం కులమలంకరిష్ణోః సత్యాశ్రయవల్లభేంద్రస్యభ్రాతా కుబ్జవిష్ణువర్ధనోష్టాదశ వర్షాణి వేంగీదేశ మపాలయత్. తదాత్మజో జయసింహవల్లభ స్త్రయస్త్రింశతం తదనుజేంద్రరాజ స్సప్తదినాని తత్సుతో విష్ణువర్ధనో నవః తత్సూను ర్మంగియువరాజః పంచవింశతిం తత్పుత్రో జయసింహవల్లభ స్త్రయోదశ తదవరజః కొక్కిలి షణ్మాసాన్ తస్యజ్యేష్ఠభ్రాతా విష్ణువర్ధన స్సముచ్చాట్య సప్తత్రింశతం తత్పుత్రో విజయాదిత్యభట్టారకోష్టాదశ తత్తనుజో విష్ణువర్ధన షట్త్రింశతం తత్సూను ర్విజయాదిత్య నరేంద్ర మృగరాజ శ్చాష్టాచత్వారింశతం తత్సుతః కలివిష్ణువర్ధనో ద్వ్యర్ధ వర్షం తత్సుతో గుణగవిజయాదిత్య శ్చతుశ్చత్వారింశతం తద్భ్రాతు ర్విక్రమాదిత్యభూపతే స్తనయ శ్చాలుక్యభీమస్త్రింశతంతత్సుతః కొల్లభిగండవిజయాదిత్యః షణ్మాసాన్ తత్సూను రమ్మరాజ స్సప్త వర్షాణి తత్సుతం విజయాదిత్యం బాల ముచ్చాట్య తాడపోమాస మేకం తం జిత్వా యుధి చాలుక్యభీమతనయో విక్రమాదిత్య ఏకాదశ మాసాన్ తత స్తాడపరాజసుతో యుద్ధమల్లః సప్తవర్షాణి.

శ్లో॥ తం యుద్ధమల్లంపరిహృత్య దేశా న్విష్ణ్వేతరేషా మపి శాత్ర
వాణాం। తస్మాదమ్మరాజానుజరాజభీమో భీమస్సమా ద్వాదశ
రక్షతిస్మ॥

తతస్సను ర్వినతారాతి రమ్మరాజో నృపాగ్రణీః
పంచవింశతివర్షాణి వేంగీభువ మపాలయత్
ద్వైమాతు రో మ్మనృపతే ర్దాననృపో రాజ భీమనృపతనయః।
విద్యాకలాపచతురః చతుర శ్చతురంతధరామశాత్సమా స్త్రిస్రః।
అనుదానార్ణవా దాసీ ద్దైవదుశ్చేష్టయా తతః।
సప్తవింశతివర్షాణి వేంగీమహీ రనాయకా॥
అథాంతరేదానవరేంద్రసూను శ్శ్రీశక్తివర్మాసురరాట్సధర్మా।
యశ్శౌర్యశక్త్యావినిహత్య శత్రూన్స ద్వాదశాబ్దాన్సమరక్షదుర్వీం॥
తత స్తదనుజో వీరో విమలాదిత్యభూపతిః,
మహీమండల సామ్రాజ్య ప్రాజ్యలక్ష్మీ స్సమాదధాత్.
తేజోయదీయమఖిలక్షితిపాలమౌళి
మాలాస్వభా దమలరత్నరుచి చ్ఛలేన
పాతిస్మ సప్తసమా స్సకలా న్ధరిత్రీం
భీమప్రతాపమహితో బిరుదాంకభీమః।
తస్మా ద్విమలాదిత్యా ద్రవికులతస్సాశ్చకుందవా దేవ్యాః
నిజగుణవశీకృతాఖిలరాజన్యో రాజరాజవిభు రజని॥
యస్సోమవంశతిలకః శకవత్సరేషు
వేదాంబురాశినిధి వర్తిషు సింహగేర్కే।
కృష్ణద్వితీయదివసో త్తరభాద్రికాయాం
వారే గురో ర్వణిజిలగ్నవ రేభిషిక్తః॥
ఇంద్రో యథా దివ ముదారయశా స్తథోర్వీం
శౌర్యేణ శశ్వ దఖిలా మభిరక్షితుం యః।
శ్రీవిష్ణువర్ధననృపో మకుటం పదార్ఘ్యం
మూర్ధ్నా దధా న్మణిమయూఖ విభాసితాశమ్॥

సంరక్షతి క్షితితలం క్షపితారివర్గే
మార్గేణ యేన నయశాలినిమానవేన
ప్రీతాః ప్రజానిజపవిత్రచరిత్రతోషైః
ప్రక్షాలయంతి కలి కాలకలంకపంకమ్॥

సద్మార్గేణ కులం కలాగమపరిజ్ఞానేన కుర్వన్ ధియం
దీనానాథజనార్థితార్థనివహత్యాగేన లక్ష్మీం స్థిరాం,
సంపూర్ణామలచంద్రికా విశదయా కీర్త్యా జగద్గీతయా
యో దిక్చక్రమలంకరోతి సుతరాం చాళుక్యచూడామణిః.
యస్య స్ఫారభుజాకృపాణ దళితారాతిభకుంభస్థల
ప్రోన్ముక్తామలవృత్తమౌక్తికచయ స్సంగ్రామరంగాంతరే
ధత్తే వీరరసక్రియాభి నయసప్రస్తావతాలక్షితాం
వీరశ్రీరచితాంజలి ప్రవిసర త్పుష్పోపహారశ్రియమ్.
పిత్రో ర్వంశగురూ బభూవతు రలం యస్య స్ఫురత్తేజసౌ
సూర్యాచంద్రమసౌ నిరస్తతమసౌ దేవౌ జగచ్చక్షుషీ
దంష్ట్రాకోటిసముద్ధృతాఖిల మహీంచక్రం మహాక్రీడయా
విష్ణో రాతివరాహరూప మభవ ద్యచ్ఛాసనే లాంఛనమ్.
స సర్వలోకాశ్రయ శ్రీవిష్ణువర్ధన మహారాజాధిరాజో రాజ
పరమేశ్వరః। పరమభట్టారకః। పరమమాహేశ్వరః। పరమ
బ్రహ్మణ్యః। శ్రీరాజరాజదేవో। రేండేఱుల నదివిషయని
వాసినో। రాష్ట్రకూటప్రముఖాన్ కుటుంబినః। సమాహూయ
మంత్రిపురోహిత సేనాపతియువరాజదౌవారిక ప్రధానసమక్ష।
మిత్థ మాజ్ఞాపయతి। యథా।

హారీతగోత్రే హరిమూర్తి రాపస్తంబద్విజశ్రేష్ఠ విభుర్వినీతః
సదా పురోడాశపవిత్రవక్త్రో విద్వా నభూ త్కంచెనసోమయాజీ.

తస్య శ్రీమాన్ హిమకరకరప్రస్ఫురత్కీర్తిరాశే
రాసీత్సూనుః సకలవిదుషా మంచితః కంచనార్యః
యం మన్యంతే యమ మరిగణాః కామధేనుం కవీంద్రాః
క్రీడారామం పరమసుహృదో జీవితం బంధువర్గాః॥
తస్మాత్సుతో మహాత్మా సమజని కౌచాంజనేయ ఇతి విదితః
ప్రజ్ఞాజితవాచస్పతి రకలంకో శంకనామాత్యః॥
తస్య చ సుధర్మపత్న్యాం గుణశాలిన్యాశ్చ సోమకాంబాయాః
అథవ దనుష్ఠితజగదుపకరణో నారాయణ స్తనయః॥
యః సంస్కృతకార్ణాటప్రాకృతపైశాచికాంధ్రభాషాసు।
కవిరాజశేఖర ఇతి ప్రథితః సుకవిత్వవిభవేన॥
కవీన్ స్వనిషా లవదుర్విదగ్ధాన్ మనోహరాభి ర్నిజసూక్తిభిర్యః
కుర్వన్నగర్వాన్పటుభిర్బభర్తి కవీభవజ్రాంకుశనామసార్థమ్॥

తస్మై సకలజగదభి గుణశాలినే। సరస్వతీకర్ణావతంసా యాష్టాదశావధారణ చక్రవర్తినే। నన్నినారాయణాయ। భవద్విషయే। నందమపూణ్డినామగ్రామ। సాగ్రహారీకృత్య। సోమగ్రహణనిమిత్తే। ధారాపూర్వక। మస్మాభి। స్సర్వకరపరిహారేణ। దత్త। ఇతి విదిత మస్తువః। అస్యసీమానః। పూర్వతః। ఇయ్యూరియుం। బిల్లెమ పెద్దపూణ్డియు నెరవులయుం। బొలగరుసున। పల్లమున। కొంకియగుంట నడుమసీమా ఆగ్నేయతః। ఇయ్యూరియుం। బిల్లెమ పెద్దపూణ్డియు। నెరవులయుం బొలగరుసున। ముయ్యలికుట్రుసీమా దక్షిణతః। ఇయ్యూరియు। నెరవులయుం బొలగరుసున తాడ్లకేవసీమా। నైరృత్యతః ఇయ్యూరియు నెరవులయు ముందరమునయుం। బొలగరుసున। ముయ్యలికుట్రిసీమా। పశ్చిమతః। ఇయ్యూరియు। ముందరిమునయు। దుడకుఅతియుం బొలగరుసున ముయ్యలికుట్రిసీమా। వాయవ్యతః। ఇయ్యూరియు దుడకుఅతియుం బిల్లె

మ పెద్దపూణ్డియుం బొలగరుసుగ ముయ్యలికుటుమ్బిన గొల్లకేవసీమా। ఉత్తరతః ఇయ్యూరియుం బిల్లెమ పెద్దపూణ్డియుం బొలగరుసున రేయుఱువగడ్డయసీమా। ఐశాన్యతః ఇయ్యూరియు బిల్లెమ పెద్దపూణ్డియుం బొలగరుసుగ మట్టితోడితాటియొద్ద చింతయసీమా।

అస్యోపరి। న। కేనచి ద్బాధాకరణీయా। యః। కరోతి। స। పంచమహాపాతకయుక్తో భవతి॥ తథాచోక్తం। భగవతా। వ్యాసేన। స్వదత్తం పరదత్తం వా యో హరేత వసుంధరాం। షష్టింవర్ష సహస్రాణి। విష్టాయాం। జాయతే క్రిమిః।

బహుభి ర్వసుధా దత్తా బహుభి శ్చానుపాలితా।
యస్య యస్య యదా భూమి స్తస్య తస్య తదా ఫలమ్।
ఇతి ఆజ్ఞప్తి రస్య కటకాధిరాజః।

కావ్యానాం కర్తా నన్నియభట్టో లేఖకో గండాచార్యః। ద్వాత్రింశత్తమే విజయరాజ్యవర్షే వర్ధమానే కృతమిదంశాసనం.

ఈ శాసనమునుబట్టి, నారాయణభట్టు సంస్కృత, ప్రాకృత, కర్ణాట, పైశాచికాంధ్ర భాషలయందు, చక్కని కవిత్వము చెప్పఁగలవాఁడై కవిరాజశేఖరబిరుదమును, మనోహరములైన తనవాక్యములచే సామాన్య కవుల గర్వమునడఁచువాఁడై కవిభవవ్రజాంకుశబిరుదమును గాంచియుండెననియు, సరస్వతి కర్ణావతంసుఁడని, అష్టాదశావధారణ చక్రవర్తియని, పేరుగాంచి యుండెననియుఁ దెలియుచున్నది. ఇతఁడు కర్ణాటభాషయందు భారతమును రచియించియుండెననియు, ఆభారతమునందలి పద్యములకును, నన్నయభారతమునందలిపద్యములకును పలుతావులఁ బోలికయున్నదనియుఁ జెప్పుచున్నారు. కాని కన్నడభారతము నాకు లభింపనందున నావిషయమును గూర్చి విశేషముగ వ్రాయఁజాలను. నన్నయ రచింపగా మిగిలిన భారతమును నారాయణభ

ట్టేలపూరింపలేదను ప్రశ్నమునకు సమాధాన మీయఁ లేము. శ్రీకృష్ణ నిర్వాణ పర్వమునకుఁ బూర్వమైనట్లే నన్నయ కొక్కించుకపూర్వమే నారాయణ భట్టిహలోకమును విడిపోయెనేమో! లేదా నన్నయకుఁ గలిగిన నిరుత్సాహమే యీతనికిఁ గలిగియుండును. ఈవిషయమున నిదమిత్థమని నిర్ణయించుట కిప్పటివఱకు దొరకినయాధారములేమియుఁ దోడుపడుటలేదు. ఇతఁడాంధ్రభాషలోఁ బ్రత్యేకముగ నేమేనిగ్రంథ ములను రచియించెనో లేదో తెలియదు. కర్ణాటభాషలోఁ గొన్ని పుస్తకములను రచియించెనని కర్ణాటకవిచారిత్రమున వ్రాయఁబడియె నని వినియున్నాఁడను. ఆచారిత్రమును నేనుజూచుట తటస్థింపలేదు.

ఇతనికాలము

నందంపూఁడి శాసనమునందు రాజరాజనరేంద్రుని ౩౨ రాజ్య సంవత్సరమున నాదానమీయఁబడినట్లు వ్రాయఁబడి యున్నది. రాజరాజు పట్టాభిషేకకాలము శా. శ. ౯౪౪ అని యీ శాసనమునందే యుండుటచే నీశాసనము శా. శ. ౯౭౬ వ సంవత్సరమున చంద్రగ్రహణమునాఁడు క్రీ. శ. ౧౦౫౩ సం॥ నవంబరు ౩ వ తేదీని వ్రాయఁబడి నట్లు తెలుచున్నది. ఈ శాసనమునకుఁ దరువాత దాదా పెనిమిదిసంవత్సరములు రాజరాజు జీవించియున్నట్లు కనుపట్టుచున్నది. నారాయణభట్టుకాలము క్రీ. శ. ౧౦౨౦–౧౦౬౦ అని చెప్పవచ్చును. దాన మొసంగిన నందంపూఁడి గ్రామము కృష్ణామండలములోని తణుకుతాలూకా యందు సెట్టిపేటకు సమీపమున నెట్టుకాలువయొద్దుననున్నదని, యాంధ్రులచరిత్రమున శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రరావుపంతులు గారును, గోదావరిమండలమున నమలాపురముతాలూకాలో నున్నదని జయంతి రామయ్యపంతులుగారును వ్రాసియున్నారు. రామయ్యపంతులుగారి యూహయే సరియైనది.

ఇతఁడు త్రైలోక్యమల్లుని ప్రధానియా ?

గోదావరి మండలమునందలి ద్రాక్షారామ భీమేశ్వరస్వామి యాలయములో స్వామికి దీపారాధనమునకై యేర్పాటును గావించి కుప్పమ యనునామె యొక శిలాశాసనము (ద. హిం. శా. సం. ౪ సంఖ్య ౧౦౧౦) వ్రాయించినది. అందు "చక్రవర్తి త్రైలోక్యమల్లదేవర ప్రధాని నారాయణభట్లుకుంతుఱుకుపమ పెట్టిన అఖణ్డవర్తి లోహావుదివియ" అని వ్రాయఁబడియున్నది. దీపదానము గావించిన కుప్పమ నారాయణభట్టుని తనయ యనియు, ఆనారాయణభట్టు త్రైలోక్యమల్లుని మంత్రియనియు నీశాసనమునుబట్టి తెలియుచున్నది. ఈ దీపదానకాలము శా. శ. ౯౭౭ అని శాసనమునం దుదాహరింపఁబడినది. ఆ కాలమున "త్రైలోక్యమల్లబిరుదాంచితుఁ" డగు సోమేశ్వరుఁడు, కళ్యాణినగరము రాజధానిగా రాజ్యము చేయుచున్నమాట నిజము. అతఁడు పశ్చిమచాళుక్యవంశజుఁడు. కుప్పమతండ్రియైన నారాయణభట్టు సోమేశ్వరునియొద్ద మంత్రిగానున్న మాటకూడ వాస్తవము కావచ్చును. కాని, యాతఁడు నన్నయభట్టునకు భారతరచనాకావ్యమునం దోడయిన నారాయణభట్టే యనుటకు నిర్బాధకమైన యాధారములు నాకు లభింపలేదు. సుప్రసిద్ధచరిత్రకారు లగు శ్రీ కొమఱ్ఱాజు లక్ష్మణరావు పంతులుగారీ యిరువురు నొక్కరే యని యభిప్రాయపడి యున్నారు. శ్రీ నేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారుకూడ నది సత్యమైయుండునని యూహించి, యా కాలమున భారతకృతిపతియైన రాజరాజనరేంద్రుఁడు పశ్చిమ చాళుక్యరాజయిన త్రైలోక్యమల్లసోమేశ్వరునకు సామంతుడుఁగా నుండి యాతని సకలభువనాశ్రియ, సత్యాశ్రియకులశేఖర బిరుదములను దానుగూడ వహించెనని చెప్పుచు భారతిపత్రికలో "ఇది సంగతమేని ప్రధాని నారాయణభట్టు నిజప్రభువగు త్రైలోక్యమల్లసోమేశ్వర

చక్రవర్తియొక్క స్థానాపతియై యతనికగిగ్గాపైన రాజరాజనరేంద్రుని సంస్థానమునకు వచ్చెననియు, నన్నయభట్టారకునికి భారతరచనయందు దోడ్పడెననియు, దానికి ప్రతిఫలముగ రాజరాజనరేంద్రు డతనికి నందంపూండిగ్రామము నగ్రహారముజేసి యిచ్చెననియు దలంచవలసియున్నది." అని వ్రాసియున్నారు.

త్రైలోక్యమల్లుని ప్రధానియైన నారాయణభట్టును, నన్నయ స్నేహితుండైననారాయణభట్టును, నొక్కరుగారని నాయుద్దేశము. పశ్చిమచాళుక్యుండైన త్రైలోక్యమల్లుండు వేంగిదేశమును జయించినాండనియు, రాజరాజాతనిక్రింద సామంతుండుగా నుండెననియుం దలంచుటకుం బ్రబలములైనయాధారములు లేవు. నందంపూండిశాసనములో నారాయణభట్టు కవియుం బండితుండు ననియే చెప్పంబడినది. కాని, యొకరాజుకడం బ్రధానిగా నుండెననుసూచనయైన లేదు. నిజముగా నీతండు త్రైలోక్యమల్లుని ప్రధానియే యైనయెడల, నావిషయము మా శాసనమున సూచింపంబడకుండ నుండదు. క్రీ. శ. ౧౦౪౮ వ సంవత్సరప్రాంతమున వేంగిదేశమును కళ్యాణిచాళుక్యు లాక్రమించుకొనిరని శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారి యభిప్రాయము. అది సత్యమయినచో నటుపిమ్మటనే, నారాయణభట్టునకు వేంగిదేశముతో సంబంధము ప్రారంభమై యుండవలయును. అంతకుం బూర్వమీతనికి వేంగిదేశముతో సంబంధముండవలసినపనిలేదు. కాని నన్నయభట్టీతనిగూర్చి భారతమున వ్రాసినపద్యములో నితండు తనకు సహాధ్యాయుండనియు, నిష్టుండనియు వ్రాసియున్నాండు. క్రీ. శ. ౧౦౪౮ వ సంవత్సరములోం దనకుం బరిచయుండైన వానిని సహాధ్యాయుండని చెప్పుట పొసంగదు. నారాయణభట్టు వేంగిదేశమువాండేయై నన్నయాభట్టుతో సహాధ్యాయిగానుండి పిదపం గళ్యాణికిం బోయి త్రైలోక్యమల్లునివద్ద ప్రధానియై,

తరువాత, వేఁగిదేశ పరిపాలనమున త్రైలోక్యమల్లునిచే నియుక్తుఁడై యిచ్చటకువచ్చి భారతరచనలోఁ దోడ్పడి, నందంపూఁడి నగ్రహారముగాఁ బడసెనని చెప్పవలసియుండును. ఇదియంతయు నూహయే కాని యొుక యాధారముమీఁద నాధారపడినదికాదు. మంచియాధారము లభించువఱకు నీ నారాయణభట్టు లిరువురు భిన్నవ్యక్తులనియు, గుప్పమ్మ తీర్థయాత్రకై ద్రాక్షారామమునకు వచ్చి యీ శాసనము వేయించినదని తలంచుట సమంజసమనియు నా యభిప్రాయము. శాసనకాల మత్యంత సన్నిహితముగా నుండుటవలనను, నందంపూఁడి ద్రాక్షారామము లేక మండలమున నాతి దూరములో నుండుటచేతను, మన నారాయణభట్టు తండ్రి యమాత్యుఁడగుటను, పితామహుఁడగు కంచెనము "యంమన్యంతేయమరిగణాః" శత్రువులు యమునిగాఁ బరిగణింతురని చెప్పుటచే నాతఁడు కేవలముఁ బండితుఁడే కాకుండ నే రాజనొద్దనో మంత్రిగనో సేనాధిపతిగనో యున్నాఁడని తలంపవలసియుండుట వలనను జరిత్రకారు లిదివఱకట్లే తలంచియుండుటచేతను, నీ యిరువురు నారాయణభట్టులు నొక్కరేయని నిర్ణయించుట న్యాయమగు నేమోయని శంకకలుగుచున్నను, పైనివ్రాసిన కారణములచే నట్లు చేయఁజాలక పోయితిని.

కర్ణాటక భాషలో రెట్టమతము రచించిన రెట్టఁడను కవి, తన గ్రంథమునకు నారాయణభట్టు రచించిన శాస్త్ర మాధారమని చెప్పి యున్నట్లు, అయ్యల భాస్కరకవి కృతమగు రెట్టమత శాస్త్రమందలి "సుదితకీర్త్యాఖ్యాచే నొనరు నారాయణభట్ట మతంబును" అను వాక్యమువలనఁ దెలియుచున్నది. ఇతఁడు మన నారాయణభట్టయి యుండునేమో! ఇది యూహయే కాని సత్యమనుట కాధారము దొరకలేదు.

౩. భోజమహారాజు

జగద్విదితయశస్కుఁ డైన యీ మహారాజు, భారతకృతిపతియైన రాజరాజనరేంద్రునితో సమకాలికుఁడు. మహాపండితుఁడు. కవిపండితపోషకుఁడు. ఈ యిరువురను పోల్చుచు, శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రరావు పంతులుగారు ఆంధ్రుల చారిత్రమున నిట్లు వ్రాసియున్నారు.

ఇతఁడును రాజరాజనరేంద్రుఁడును సమకాలికులు.

"రాజమహేంద్రవరము రాజధానిగా నాంధ్రదేశమేలిన రాజరాజనరేంద్రుఁడును ధారాపురము రాజధానిగా మాళవదేశము నేలిన భోజమహారాజును సమకాలీను లగుటమాత్రమే కాక సమానలక్షణములనుగూడఁ గొన్నిటిని గలిగియుండిరని తెలిసికొనినప్పు డెంతయో యానందము కలుగుచున్నది. భోజరాజు ౧౦౧౮ వ సంవత్సరము మొదలుకొని ౧౦౬౦ వ సంవత్సరము వఱకును నలుబదిసంవత్సరములకుఁ బైగా రాజ్యపాలనము చేసియుండెను. భోజమహారాజు సంస్కృతపండితులను సంస్కృతకవుల నాదరించి సంస్కృతభాష నుద్ధరించెను. మన యీరాజరాజనరేంద్రుఁడు సంస్కృతభాషాకవులను మాత్రమేకాక దేశభాషాకవుల కగ్రహారములు మొదలగునవి యిచ్చి పోషించి, దేశభాషలనుద్ధరించెను. భోజమహారాజు సరిహద్దులనుండురాజులతోడను గజనీమహమ్మదు సైన్యములతోడను పోరాడవలసివచ్చి యతని మన స్స్వాస్థ్యమునకుఁ గొంత భంగము కలుగుచువచ్చెను. కాని మన యీ రాజరాజనరేంద్రున కట్లు చేయఁదగినయుద్ధములేవియు లేకమనంబు నిశ్శంకముగ నుండెను. అయిన నిరువురకును విద్యావ్యాసంగముల నభిరుచి మెండుగ నుండెను. భోజరాజు సంస్కృత పండితులచే సంస్కృతభాషలోనే బహుగ్రంథములను రచింపించియు, సంస్కృతకళాశాలలను స్థాపించినవాఁ డగుటచేత భరతఖండము నందంతటఁ బ్రఖ్యాతిఁ గాంచుటకుఁ

గారణమయ్యెను. రాజనరేంద్రుఁడు తన దేశభాష నుద్ధరించి తరింపఁ జేయుకొఱకే విశేషకృషి సల్పినవాఁడగుటచేత నొక్కయాంధ్రదేశము ననే ప్రసిద్ధికెక్కి యాంధ్రమహాజనులకృతజ్ఞతకుమాత్రమే పాత్రుఁడయ్యెను. భోజమహారాజు వీరమరణమైనను శత్రుజన మధ్యమునఁ బ్రాణములు విడువవలసినవాఁడయ్యెను. రాజనరేంద్రునికట్టిది సంభవింప లేదు. రాజనరేంద్రునికాలము సుఖతరంబుగ నడిచెను. రాజనరేంద్రుఁడు భోజరాజుకంటె నదృష్టవంతుఁడని చెప్పవలయును.”

ఇతఁ డాంధ్రకవియా ?

ఈ మహారాజుచారిత్రమును వ్రాయునవసరము నాకుఁ గల్గునని నే ననుకొనలేదు. కాని శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు బద్దెనరచించిన నీతిశాస్త్రముక్తావళిపీఠికలో భోజరాజవిభూషణమను నీతిభూషణము పేరుదాహరించి “భోజరా జాంధ్రద్రవిడకర్ణాటములఁ గవిత్వము చెప్పఁజాలెననుట మనకు హృదయానందముగా నున్నది” అని వ్రాసి యున్నారు. దీనినిబట్టి భోజరాజీగ్రంథమును రచియించెనని తెలియు చున్నది. అందుమూలమున నీమహారాజు నిందుఁ జేర్పుభాగ్యమలవడి నది. నీతిభూషణములోని పద్యములు మడికిసింగన సకలనీతిసమ్మతమున నుదాహరింపఁబడినవి. మడికిసింగన తనగ్రంథమున నుదాహరించిన పద్యముల నేగ్రంథములనుండి గైకొనినదియు నవతారికలోఁ జెప్పి యున్నాఁడు. భోజరా జాంధ్రకవియగునా యను విషయమును జర్చింపఁగోరువారి కనువుగా నుండునని సింగనకవి యవతారికలో వ్రాసినవాక్యముల నీక్రింద నిచ్చుచున్నాఁడను.

“అట్లు గావున సకలశాస్త్రంబులందును నయశాస్త్రంబు ముఖ్యంబని తలంచి చెప్పంబూనితి. నారద వసిష్ఠ పరాశర బాదరాయణభృగ్వాంగిరస గురు శుక్ర మతానుసారంబై దేవమానవరాక్షసంబులైన సాత్త్విక రాజసతామసప్రకారంబు లగునయశాస్త్రంబులు పరి

క్షించి యాంధ్రభాషాకోవిదుల లగుసుకవీంద్ర విరచితంబైన ముద్రా మాత్య పంచతంత్రి బద్దెభూపాల చాణక్యధౌమ్య విదుర ధృతరాష్ట్ర బలభద్ర కామందక గజాంకుశ నీతిసార నీతిభూషణ క్షేమేంద్ర భోజ రాజవిభూషణ పురుషార్థసారభారత రామాయణాదిమహాకావ్యంబులు పురాణేతిహాసంబులు కందనామాత్యునీతితారావళి లోకోక్తి చాటుప్రబంధంబులయందును గలనీతివిశేషంబు లూహించి తత్సత్సారాంశంబు లన్యోన్యవిధంబుల వర్గసంగతంబుగా సకలనీతిసమ్మతం బనుపేర నొక్క ప్రబంధంబు రచియింపుదునని ప్రబంధసారంబునకు ననుగుణంబుగా నే పురుషునిం బ్రార్థింతునో యని వితర్కించితి."

ఈవాక్యములను శ్రీ రామకృష్ణకవిగారు ప్రచురించిన సకలనీతి సమ్మతమునుండి గ్రహించితిని. సకల నీతిసమ్మతమున నన్నియు నాంధ్రపద్యములే గాని, సంస్కృతశ్లోకము లుదాహరింపఁ బడలేదు. ముద్రామాత్యము, క్షేమేంద్రకవికృతమనియు నది భోజరాజున కంకిత మీయఁబడియెననియు శ్రీ రామకృష్ణకవిగారు వ్రాయుచున్నారు. సింగనవ్రాసిన పైవాక్యములలో ముద్రామాత్యనామ మొకచోటను క్షేమేంద్రనామ మొకచోటను వ్రాయబడుటచే ముద్రామాత్యము క్షేమేంద్రకృతమగునో కాదోయని యనుమానము కలుగుచున్నది. "క్షేమేంద్రభోజరాజవిభూషణ" యని యుండుటచే భోజరాజవిభూషణ మనుపేర క్షేమేంద్రుఁ డొక కావ్యమును రచించెనా యని సంశయము వొడముచున్నది. "నీతిభూషణ" శబ్దము "క్షేమేంద్ర భోజరాజ విభూషణ" శబ్దములకు పూర్వమునందుండుటచే, నీతిభూషణము వేఱనియు భోజరాజవిభూషణము వేఱనియు స్ఫురించుచున్నది. కాని గ్రంథము లోపల భోజరాజవిభూషణమునుండి పద్యము లుదాహరింపఁబడలేదు. నీతిభూషణములోని పద్యములుమాత్రమే యుదాహరింపఁబడినవి. ఈ

పద్యములలో భోజరాజును సంబోధించుపదము లేమియు లేవు. నీతిభూషణ భోజరాజవిభూషణము లొకటియే గ్రంథమగు నెడల, సింగన రెండుపేరులను వేఱు వేఱుగా నేల చెప్పును? అవి రెండును వేఱు వేఱు గ్రంథములగు నెడల, భోజరాజవిభూషణమునందలి పద్యముల నేల యుదాహరింపలేదు? అందలిపద్యముల నుదాహరింపనప్పుడు సింగన యాగ్రంథనామము నుదాహరింప నేల? ఈ ప్రశ్నలకు సమాధానములు కన్పడుటలేదు. పైవి వ్రాసిన సింగనవాక్యములలో విలేఖకులకృత్యము లేమయిన నున్నవేమో తెలియదు. సింగనకవికృత సకల నీతి సమ్మతము పూర్తిగ లభింపలేదు. భోజరాజ విభూషణమందలి పద్యము లా లభింపని భాగమునం దుదాహరింపఁబడి యుండెనేమో తెలియదు. అందలి పద్యములు ప్రత్యేకముగ నాభాగమునందే యుండునని తలంచుటకును వీలులేదు. నీతిభూషణమును భోజరాజ విభూషణమును, ఒకటియే గ్రంథమని రామకృష్ణకవిగారనుట కాధారమేదియో తెలియదు.

భోజరాజును సుప్రసిద్ధాంధ్రకవులు తమ గ్రంథములలోఁ బూర్వకవివిగా స్తుతించునట్లు గన్పట్టదు. నడిమింటి వెంకటపతికవి యభిషిక్త రాఘవమునందును, మొల్ల తన రామాయణము నందును, పైఁడిపాటి వెంకటనృసింహకవి, లక్ష్మీనృసింహ విలాసము నందును, భోజునిఁ బూర్వకవినిగా స్మరించి యున్నారు. కాని యంతమాత్రమున నాతఁడాంధ్రమున గ్రంథములను రచియించెనని నిశ్చయింపరాదు.

సకలనీతిసమ్మతపీఠికలో శ్రీరామకృష్ణకవిగారు "నీతిభూషణమును నాంధ్రభోజుఁ డను కవి రచించినట్లొక లక్షణ గ్రంథమునఁ గలదు. కాని యతఁ డెవ్వఁడని గుర్తింప వీలుకాదు. బాలబోధలక్షణమున దీనిలోనుండి పెక్కుపద్యము లుదాహృతము లయ్యె. అందు,

మ. సకలస్థాణుశిరః ప్రవర్తి నురుపక్షద్వంద్వశుక్లాభిరం
జకుఁడన్ సర్వదిగంతగామి నసకృత్సంసేవ్యమానుండ నై

పితుఁడం గావున మత్సమానుఁ డగునే శీతాంశుఁ డం చెప్పఁడుం
బకమిందుం బ్రహసించునట్లు సుజనుం బల్కుం దురాత్ముం డిలన్.

చ. వలసినవంకలం గురియు వర్షసమాగమమేఘ మేగి త
న్నలినత చాతయుం దవగుణంబును సహ్యామె వృష్టి లేక ని
ర్మలమగుచోఁ దలంపఁగ శరద్ఘన మేటికి నట్ల యీఁగి నై
నెలయనివాని వెల్లఁదనమేమి ప్రయోజన మర్థికోటికిన్,

అని మొదలగు పద్యములు గలవు. నీతిభూషణమునకు సంస్కృతమున మూలమేదో యిప్పటికిఁ దెలియరాదు."

అని వ్రాసియున్నారు. దీనినిబట్టి నీ తి భూ ష ణ ము వ్రాసినది భోజమహారాజు గాక, అభినవభోజ బిరుదాంకితుఁడగు మఱియొక కవి యని తెలియుచున్నది. బద్దెన నీతిపీఠికలో భోజమహారాజు నీతిభూషణమును రచియించెనని వ్రాయుటకు శ్రీ రామకృష్ణ కవిగారి కేమి యాధారములు క్రొత్తగా లభించెనో తెలియలేదు. బలవత్తరమయి సాక్ష్యము లభించువఱకును భోజమహారా జాంధ్రమున గ్రంథములను రచియించెనని తలంచుట కవకాశము లేకున్నను, రామకృష్ణకవిగారి వాక్యములయందలి గౌరవముచే నీ మహారాజు నిందుఁ జేర్చి భావిపరిశోధకుల కనుకూలముగ నుండునని యాతని దని చెప్పఁబడిన నీతిభూషణమునందలి పద్యములను సకలనీతిసమ్మతమునం దుదాహరింపఁ బడిన వాని నీక్రింద నిచ్చుచున్నాఁడను.

క. జను లిది యల్పగ్రంథం
బనవలదు దీనఁ దోఁచు నన్నియుఁ బెక్కుల్
గనుపట్టఁ జేయు వాతా
యనవివరము పిన్నగా దె యారసిచూడన్.

క. భువి నధికుఁడు దెలుపని యు
త్కివిశేషము చిఱుతవాఁడు దెలుపెడు నొకచో

రవికి వఱలుఁ గైనఁగొందిని
దివియ ప్రకాశింపఁ జేయదే యొక్కొకచోన్.

క. సరసకవితరుచి యెఱుఁగని
పురుషులఁ బశువు లని నిక్కముగ నెఱుఁగుఁడు వా
రురువడిఁ దృణంబు మేయమి
పరికింపఁగ ధరణిఁ బసులభాగ్యం బెందున్.

క. తననగరిలోన నించుక
యును భాండాగార మునుచు నునికి తగదు రా
జునకుఁ బ్రజలె భండారం
బని యేమఱ కరయవలయు ననిశము వారిన్.

క. న్యాయపుటరి తలపూవులు
గోయుట నట లెస్స తగదు కువలయపతి క
న్యాయ మది మ్రాను చొడిచినఁ
గాయలు వెసఁ గోయునట్టికరణి దలంపన్.

క. భూరమణుఁడు పే దైనను
ధారుణి నెచ్చోటఁ దగదు ద్రవ్యము వెదకన్
వారాశి వట్టిపోయిన
నీ రొకరెస ఘటింపనేరఁగ నగునే.

క. సమయములరంతు పరివా
రముమత్తు నియోగిజనులరాయిడి నగ్రము
చ్చిమి గ్రేణి కాఁర యన్యా
యము లేకుండంగఁ బ్రజల నరయఁగవలయున్.

క. స్థిరమతి నెప్పుడు నిజమం
దిరమున దౌవారమునను దెల్లమిగా సం

గరమునసుం గ్రమ్మన నే
నరుఁ డుండు నతండు ప్రియుఁడు నరనాథునకున్.

క. కానలు దరికొను పావకుఁ
డైన ప్రభంజనుఁడు మిత్రుఁ డల్పత దీపం
బైన శిఖ నార్పుఁ గావున
హీనుం దగువాని కెందు నెక్కడిమిత్రుల్.

క. డెందమునఁ దెలిసియును జే
యం దెంపరి గాక యుండునాతని తలపో
తం దీరునె యవకార్యము
మం దెఱిఁగినమాత్ర తెవులు మానుట గలదే.

ఉ. సుందరసర్వలక్షణ విశుద్ధకవిత్వముఁ గన్నచో రస
స్యంది నిజస్వభావుఁ డనఁ జాలినయట్ల నిజస్వభావుఁ డా
నందముఁ బొందు నట్లు కుజనప్రకరంబు లెఱుంగ నేర్చునే
చందురుఁ జూచి మోదమున సాగర మబ్బిన నూతులుబ్బునే

ఉ. ఆకులవృత్తి రాఘవుశరాగ్రమునందుఁ దృణాగ్రలగ్నవీ
రాకృతి వారిఁ బెంపుట దశాస్యునిఁ జంపుట మిధ్య గాదె వా
ల్మీకులు సెప్పకున్న కృతి లేనిన రేశ్వరువర్తనంబు ర
త్నాకరవేష్టితావని వినం బడ దాతఁడు మేరు వెత్తినన్.

శా. ఉత్సాహప్రభుమంత్రశక్తుల నజేయుండై పరిక్షీణసం
ధిత్సావ్యగ్రుఁడు గాక విగ్రహముచే దేశంబు గాలంబు సం
పత్సామగ్ర్యముఁ జూచి కార్యము దెసం బ్రారంభియై భూప్రజా
వాత్సల్యార్ద్రమనస్కుఁ డైనపతి శశ్వచ్ఛ్రీసమేతుం డగున్.

క. మతి శస్త్రము ప్రకృతులు మే
నతిశయధర్మంబు ప్రాణ మతిదృఢతరసం

కృతి జోడు చరులు కన్నులు
చతురుం డగుదూత మోము జననాథునకున్.

క. స్వామియు మంత్రియు దుర్గ
స్తోమము రాష్ట్రంబు ధనము సుహృదులు బలముల్
గా మహీ సప్తాంగంబుల
నేమఱక యొనర్పవలయు నిందులరక్షల్.

క. ఎందును నాయాసమునకుఁ
బందయయినవాఁడు సిరికిఁ బాత్రుం డగు నే
మందరగిరి మోవఁడె గో
విందుఁడు మును లచ్చికొఱకు విబుధు లెఱుంగన్.

క. దూరమున వెరవు గదిసిన,
దారి నిలుచువారి నృపతి దగు మన్నింపన్
దూరమున బిరుదు గదిసిన
దారచ్చట లేనివారిఁ దగు వర్జింపన్.

క. తక్కినయాత్మజుఁడు గల్గఁడే
యొక్కడుగా నొత్తిపలికి హితమొత్తఁగింపన్
జెక్కిలి మీటుట కూఁడిమి
తక్కటయే పాలుపోయుతతి బాలునకున్.

క. అనురాగియు సద్వృత్తుఁడు
ఘనకీర్తియును దైవికముఁ బౌరుషమున్
ధనమును దనకబ్బిన పతి
సనునది యివి లేనియట్టి జనపాలునిపయిన్.

క. తనచేతఁగాని కాదను
పనికిం బ్రతినిధిగ నన్యుఁ బనిచినను దీ

రునె యూషధంబు మా ౽ది
యని మూల్యం బిడిన రోగ మరుగుట గలదే.

క. ఏ జనులకాజ్ఞసాలని
రాజును రాజేంద్రునాజ్ఞ ప్రకటింపని యా
రాజునకు గోడవ్రాసిన
రాజునకుఁ భేదమేమి ప్రాజ్ఞుల కరయన్.

క. ఏనితనికి మాన్యుఁడనని
భూనాథునికరుణ నమ్మి పొంగి భటుఁడు సే
వానియతి వదలు టొప్పదు
నానాఁటికిఁ గ్రొత్తమన్ననలు నృపతులకున్.

క. ప్రవిమలవిక్రమ పరుఁడగు
నవనీశ్వరునంకతలమునందు రిపు శ్రీ
జవిలి కుటుంబిని పోలిక
నవిరళమై యుండు నెపుడు నంచితమహిమన్.

క. అరివధకుం దగునంతకు
ధరణీశుం డోర్వవలయుఁ దన్కువయైనన్
నరుఁడాటదయ్యు నుండఁడె
హరి గొల్లండనఁగఁబడఁడె యనువగుదాఁకన్.

ఇతని సంస్కృత గ్రంథములు.

ఈ మహారాజకవిచంద్రుఁడు మాలవదేశమును ధారానగరము రాజధానిగా రాజ్యము చేసినట్లు శాసనములనుబట్టి తెలియవచ్చుచున్నది. ఇతఁడు చంపూరామాయణము (దీనినే భోజచంపు వందురు) పాతంజలసూత్రవృత్తి, సరస్వతీ కంఠాభరణమను గ్రంథములను రచి

యించెను. మఱియు నితఁడు సమరాంగణసూత్రధారమను ౮౩ అధ్యాయములు గల వాస్తుశాస్త్రమును, శృంగార ప్రకాశమను నలంకార లక్షణగ్రంథమును, శబ్దానుశాసన మను వ్యాకరణశాస్త్రమును, యోగ సూత్రములకు రాజమార్తాండ మను వ్యాఖ్యానమును నింక ననేకములు సంస్కృత గ్రంథములను రచియించి యున్నవాఁడు. చారుచర్య యను వైద్యగ్రంథ మీతనిచే యనుచున్నారు. అమర మని పిలువఁబడియెడి నామలింగానుశాసనమున కీతఁడు వ్యాఖ్య రచించెను. ధనపాలుఁడను జైనపండితుఁ డీతనియాస్థానమున నుండి మహారాజు వినోదముకొఱకు తిలకమంజరి యను గద్యకావ్యమును రచియించెను. ఇఁక ననేక సంస్కృతగ్రంథములను రచియించిన పండితు లనేకులీతనిచేఁ బోషింపఁ బడినవారు కలరు. ఈ మహారాజు చరిత్ర మొక గ్రంథముగా వ్రాయఁ దగినది కాని నాల్గయిదు పుటలలో వ్రాయఁదగినది కాదు.

ముంజునికథ

ఈ భోజమహారాజు తాత సీయకదేవరాజను నామాంతరము గల శ్రీహర్షుఁడు. తండ్రి సింధురాజు. ముంజుఁడను నామాంతరముగల వాక్పతిరా జీతనికిఁ బెదతండ్రి. అతనికిఁ బుత్త్రసంతానము లేకపోవు టచేఁ దనరాజ్యమును భోజున కిచ్చివేసెను. ఈసందర్భమున నొకకథ యాంధ్రదేశమునఁ బ్రచారములో నున్నది. వాక్పతిరాజు తాతయని యు నాతనికి సింధురాజు ముంజుఁడు నను నిరువురు తనయులనియు, భోజరాజు పిన్నవయసులో నుండఁగాఁ దండ్రియైన సింధురాజు చని పోయె ననియు, నారాజ్యమున కుత్తరాధికారియైన భోజునిఁ జంపిన చో నది తనకే లభించునని ముంజుఁడు తలంచి భోజునిఁ జంపఁ బంపె ననియు, నాతఁడు తనతొడను చీఱి యారక్తముతో నొకయాకుమీఁద నీక్రిందిశ్లోకమును వ్రాసి తనను జంపవచ్చినవారి కిచ్చెననియు, భోజు నిఁ జంపివచ్చితిమని వారు ముంజునితోఁ జెప్పఁగా, హాత్యాసనుయ

మున భోజుఁడు మునిరెు నవి యాతఁడడుగ వా రాయూకు వాతనికిచ్చి రనియు, నాశ్లోకమును జదువుకొని తానొనర్చిన పాపకృత్యమునకుఁ బశ్చాత్తాపపడి, దుఃఖము నొందుచుండ మంత్రి నిజము తెలిసికొని భోజుని రప్పించి ముంజునకుఁ జూపెననియు ముంజుఁడు స్వయముగా నాతనిని రాజ్యమునఁ బట్టాభిషిక్తునిఁ జేసి తాను దపమును జేసికొనఁ బోయె ననియుఁ జెప్పుదురు.

శ్లో॥ మాంధాతా స మహీపతిః కృతయుగాలంకారభూతో గతః
సేతు ర్యేనమహోదధౌ విరచితః క్వాసౌ దశాస్యాన్తకః
అన్యేచాపి యుధిష్ఠిరప్రభృతయో యాతా దివం భూపతే
నైకే నాపి సమంగతా వసుమతీ ముంజ త్వయా యాస్యతి.

ఈదిగువ వ్రాయఁబడుచున్న భోజరాజు శాసనమును, భోజ రాజు నాస్థానమున నున్న ధనపాలుఁడను కవి రచించిన శ్లోకములను జూచినచోఁ బైకథయందు సత్యము లేదని తోఁచుచున్నది.

"మహారాజాధిరాజ పరమేశ్వర శ్రీ సీయకదేవ పాదా నుధ్యాత పరమభట్టారక...శ్రీవాక్పతి రాజదేవపాదా నుధ్యాత పరమభట్టారక... శ్రీసింధురాజదేవ పాదా నుధ్యాత పరమభట్టారక...మహారాజాధిరాజ పరమే శ్వర శ్రీభోజనరేంద్రః కుశలీ...యథా అతీతాష్టసప్త త్యధిక సాహస్రికసంవత్సరే మాఘాసిత తృతీయాం రవావుదగయనపర్వణి శ్రీమద్ధారాయా నుపస్థితై రస్మాభి స్స్నాత్వా భవానీమత మభ్యర్చ్య-ఉపరిలిఖి తోయం గ్రామః బ్రాహ్మణధనపతి భట్టాయభక్త్యాశాసనే నోదక పూర్వకం ప్రతిపాదితః ఇతి సంవత్ ౧౦౭౮ చైత్రి సుధి ౧౫ స్వయ మాజ్ఞా మంగలం మహాశ్రీ స్వహ స్తోయం శ్రీభోజదేవస్య".

శ్లో. తత్రాభూం ద్వసతిశ్శ్రియా పరమయా శ్రీహర్ష ఇత్యాఖ్యయా
విఖ్యాత శ్చతురంబురాశిరశనాదావ్నః ప్రశస్తా భువః
భూపః ఖర్వితవైరిగర్వగరిమా శ్రీసీయక స్సాయకాః
పంచే షోరివ యస్య పౌరుషగుణాః కేషాం న లగ్నాహృది॥

శ్లో. త స్యోదగ్రయశా స్సమస్తసుభటగ్రామాగ్రగామీ సుతః
సింహో దుర్ధరశత్రుసింధురతతే శ్శ్రీసింధురాజో భవత్
ఏకాధిజ్య ధనుర్జితాబ్ధివలయా వచ్ఛిన్నభూ ర్యస్య సః
శ్రీమ ద్వాక్పతిరాజదేవ నృపతి ర్వీరాగ్రణీ రగ్రజః

శ్లో. ఆకీర్ణాంఘ్రితల స్సరోజకలశచ్ఛత్రాదిభి ర్లాంఛనై
స్తస్యాజాయత మాంసలాయతభుజ శ్శ్రీభోజ ఇత్యాత్మజః
ప్రీత్యా యోగ్య ఇతి ప్రతాపవసతిః ఖ్యాతేన ముంజాఖ్యయా
యస్స్వేవాక్పతి రాజభూమిపతినా రాజ్యేఽభిషిక్తస్స్వయమ్.

వల్లభుఁడను పండితుఁడు సంస్కృతమున భోజరాజచరిత్రమును వ్రాసియుండెను. అందు సుప్రసిద్ధ కవిశేఖరులైన కాళిదాసు, భవభూతి మొదలగువారీ భోజమహారాజు నాస్థానమునందుండి రని వ్రాసియున్నాఁడు. కాని యందు సత్యము లేదు. రఘువంశ కుమారసంభవాది మహాకావ్యములను రచించిన కాళిదాస మహాకవి క్రీస్తునకుఁ బూర్వుఁడని కొందఱును, క్రీస్తునకుఁ దరువాత నైదవ శతాబ్దివాఁడని కొందఱు ననుచున్నారు. భవభూతికూడ, భోజరాజుకంటెఁ జాలపూర్వుఁడు. ఆంధ్రమునఁగూడ భోజరాజునుగూర్చి యిట్టికథ లనేకములు ప్రచారములో నున్నవి. కాని యవియన్నియు నిజములుకావు.

భోజరాజు కవియుఁ బండితుఁడును, కవిపండిత పోషకుఁడు నేగాక మిగులఁ బరాక్రమవంతుఁడై మహమ్మదీయులు మన దేశముపైకి దండెత్తివచ్చినప్పుడు వారినోడించి వెనుకకుఁ దఱుమగొట్టి యుండెను. ధనుర్విద్యయందు మిగులఁ బరిశ్రమచేసి ప్రఖ్యాతి గాంచినవాఁడు. ఈ

మహారాజునుగూర్చి వ్రాయవలసిన యంశము లనేకములున్నను, ఇతఁడు సంస్కృత కవితరంగిణియందుఁ జేర్పవలసినవాఁడగుటను, నాంధ్రగ్రంథ కర్త యగునో కాదో యను సంశయము గలిగియుండుటవలనను, నీతని చరిత్రము నింతటితో ముగించుచున్నాఁడను.

"వాక్పతిరాజు" అను నామముగల యొక సంస్కృత కవి యున్నాఁడు. కానియతఁడు భోజరాజునకుఁ బినతండ్రి యైన వాక్పతి రాజు కాఁడు. అతఁడు యశోవర్మ యాస్థానమునం దున్న పండితకవి. ఏడెనిమిది శతాబ్దులయం దున్నవాఁడు.

---

౪ క్షేమేంద్రుఁడు

ఇతఁడు శూద్రకరాజ చరిత్రమను గ్రంథమును వ్రాసెననియు భోజమహారాజుతో సమకాలికుఁడనియు, నాంధ్రమున ముద్రామాత్య మను గ్రంథమును రచించెననియు శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు వ్రాసి, కాశ్మీరదేశస్థుఁడగు క్షేమేంద్రుఁడును, నీతఁడు నొక్కరే యగుదు రేమో యని సంశయమును జూపిరి. ముద్రామాత్యము నాకు లభింపలేదు. అది భోజరాజున కంకితమీయఁబడిన దఁట. అందలి పద్యములను మడికి సింగన సకలనీతిసమ్మతమునం దుదాహరించియున్నాఁడు. ఇతని నాంధ్రకవు లెవ్వరు నుతించియుండలేదు. మడికి సింగనామాత్యుఁడును ముద్రామాత్యమని చెప్పెనేగాని దానిని రచించిన వాని పేరును జెప్పలేదు. భోజమహారాజు భారత కృతిపతియగు రాజరాజ నరేంద్రునితో సమకాలికుఁడు. కావున క్షేమేంద్రుఁడు నన్నయభట్టుతో సమకాలికుఁడగుచున్నాఁడు భావిపరిశోధకుల కెక్కువ యుపయోగముగా నుండునను నుద్దేశముతో మడికి సింగన ముద్రామాత్యము లోనివని యుదాహరించిన పద్యములలోఁ గొన్ని యిాక్రింద వ్రాయుచున్నాఁడను.

క. జనపతి యాత్మాయత్తుఁడు
నొనరఁ బరాయత్తపతియు నుభయాయత్తుం
డును గలరు వీరిలోపలఁ
దనరు పరాయత్తుఁ డధమతాపసుఁ డరయన్.

క. ఎవ్వని ప్రసాదమున సుఖ
మెవ్వనికిం గలిగియుండు నెల్లప్పుడుఁ దా
నవ్విభునికొలువు మృతుఁడగు
నెవ్విధమునఁ బుణ్యలోకహితము దలంపన్.

గీ. దండనీతి లేక తక్కిన విద్యలు
గలిగెనేని లేనిగతిఁ బొందు
రాజు దండనీతిరతుఁడైనఁ దక్కిన
విద్యలెల్ల నతని వెదకిపొందు.

గీ. ఆప్తపమ్మతముగ నఖిలకార్యంబులు
సేయువారి కెపుడు చేటులేదు
ఆప్తుగా నెఱుంగ కాడినమంత్రభే
దనము నొంద కేల తక్కనేర్చు.

చ. కినుకను దుష్టవేదన మొగిం గొనుటెంతయు దుష్కరంబుగా
కనుపమ నీతికోవిదుల కారయ నెందు నసాధ్యమెందునే
యినుమును నీరుగా గరుగరే మదకుంజర మస్తకంబునం
దొనరు మదంబు వెట్టరె సమున్నతవృత్తి నుపాయసంపదన్.

గీ. పెద్దయైన యినుపముద్దఁ దానొక లేత
తీవనైన రొట్లు తెంపనేర్చు
నల్పమైన నదియు నతిశితధారచేఁ
ద్రెంప నోపు నెంత దృఢముసైన.

క. సన్నపువాని విచారము
సన్నపుఁ బనులందుఁగాక చతురం బగునే

ము న్నెన్నఁడైన విందుమె
చెన్నగఁ జలమూఁది రణము సేసినవారిన్.

చ. మునుకొని దేశకాలబలముం దగ దైవబలంబు గల్గఁగా
మొనసి విశేషమూలబలముల్ నిజబాహుబలంబు నచ్చి పై
చని రిపులన్ జయింతురని శత్రులకిన్నియుఁ గల్గియున్నచో
జెనయక దానమానములఁ జేసి జయింతురు నీతికోవిదుల్.

మ. స్థవిరుండైనను బాలిశాత్ముఁ డయినన్ స్వర్గస్థుఁడైనన్ మహీ
ధవుఁ డాత్మోద్భవహీనుఁడైన న్మతిమాంద్యంబొందినన్
[భూమిక్
ధవుఁడై యుండి తనర్చినం జెడు సముద్యద్రాజ్యసంపత్తి పై
భవ మేకక్షణమాత్ర మంద సచివ ప్రాధాన్యశూన్యస్థితిన్.

క. ఏలిక చెప్పినమాటలె
పోలఁగఁ జెప్పుచును బనియుఁ బొందఁగఁ జేయం
జాలుట యుత్తమదూత్యము
పాలింపఁగవలయు నిదియుఁ బతిహితతతికిన్.

క. మతిమంతుల యంత్రంబులు
ప్రతియంత్రక్రియనె గాని పాయవు దృఢకీ
లితఘనఘటితకవాటము
ధృతిఁ దాళముచేతఁ గాక తెఱవఁగ నగునే.

క. తా నరులు వచ్చు తెరువున
మానుగఁగల చెఱువులందు మడువులయందున్
బూని ఘనగరళతరళము
గా నొనరింపంగ వలయుఁ గడువేగమునన్.

గీ. వేఱయొకచోట వలయొగ్గి వేఁటకాఁడు
తొలగియుండి మృగంబులఁ దుంచుపగిది

రూపు సూపక శతురివు రూపుఁ గూల్చు
టిదియె నయమార్గ మిట్లు జయింపవలయు.

క్షేమేంద్రుఁడు శతపక్షిసంవాద మనునొక గ్రంథము నాంధ్రమున రచియించినట్లు తిక్కనసోమయాజి కృతమని చెప్పెడు కవి వాగ్బంధనమను లక్షణగ్రంథమున వృద్ధియతికి లక్ష్యముగా నీయఁబడిన యీక్రింది పద్యమువలన దెలియుచున్నది. ఈ కవి వాగ్బంధనప్రతి తంజావూరునం దున్నది.

"వ. ఇందులో వృద్ధియతికి క్షేమేంద్రలు చెప్పిన శతపక్షి సంవాదములోఁ బద్యము

సీ. అమలినాక్షరరూపి యాజ్యంత సకల లో
 కైక సంస్తుత్యా సురౌఘవంద్యా
కమలాసనార్చిత కాంతార్ధవరదేహ
 కౌశికప్రియ రవికైరవాప్త."

ఈ గ్రంథ మిప్పుడెచ్చటను గనుపట్టుట లేదు.

కాశ్మీరదేశీయుఁడగు క్షేమేంద్రుఁడు క్రీ.శ. ౧౦౨౦- ౧౦౭౦ సంవత్సరముల నడుమ నున్నవాఁడని చరిత్రకారులు నిర్ణయించియున్నారు. అతఁడు దాదాపుగ నలువది కావ్యములు సంస్కృతమున రచియించిన ప్రతిభాశాలి. కాశ్మీరదేశపు రాజగు ననంతవర్మ యాస్థానమునందున్నవాఁడు. ఇతఁడు మాళవదేశాధిపతి యగు భోజరాజుతో సమకాలికుఁడే. కాని యాతనికిని నీతనికిని గృతికర్తృ గృతిపతి సంబంధ ముండెనని తెలుపు నాధారములు నాకు లభింపలేదు. ఆతఁ డాంధ్ర గ్రంథములను రచియించినట్లు జూపుటకుఁగూడ నాధారములు లేవు. కాని క్షేమేంద్రనామధారి యగు నాంధ్రకవి యొకడుండె ననుట నిశ్చయము. శ్రీ రామకృష్ణకవిగారు సకలనీతిసమ్మతి పీఠికలో "ముద్రామాత్యము క్షేమేంద్రుఁడను బిరుదము వహించిన లక్కాభట్టను కవి రచించినట్లు తోచుచున్నది. క్షేమేంద్రకవి క్రీ. శ. ౧౦౫౦,

ప్రాంతములనుండెఁగావున దద్విరుదవహనముచే నితఁడు తత్పూర్వుఁడగుటకు సాధ్యుఁడుకాఁడు. ఇతఁడు శూద్రకరాజచరిత్రమును శతపక్షి సంవాదమును రచించినట్లు లక్షణగ్రంథోదాహృత పద్యముల వలనఁ దెలియుచున్నది. బాలబోధమనియుఁ గవి సంజీవనియనియు సందిగ్ధ నామములు గల యొక ఛందోగ్రంథమున ముద్రామాత్య నీతిభూషణ పురుషార్థ సారములనుండి పద్యము లుదాహృతము లయ్యె. అందు ముద్రామాత్యములోనిదని క్రిందిపద్యము గానఁబడుచున్నది.

మ. మనుజాధీశ్వరుకంటె మంత్రిబలసామర్థ్యంబు వర్ధంబు రా
జ్య నియోగంబును నగ్గలం బగుచు నాజ్ఞాలంఘనోద్యుక్తుఁడై
మనుదుష్టవ్యవసాయుఁడే మఱి మదోన్మత్తాత్ముఁడై కూలుఁ గ్ర
క్కున మున్నాతనిచేఁ దదీశుఁడు నదీకూలావనీజాకృతిన్.

ముద్రామాత్యము కేవలము నీతిగ్రంథముకాక ముద్రారాక్షసము వలె నొకరాజప్రాభవమును సంపాదించు మంత్రిశిఖామణి నీతిధౌరంధర్యమును వర్ణించు కావ్యమో యను సందియము గలిగించుచున్నది. ఇందు రాజరాజ వంశజులగు చోళభూపతుల జయించిన చాళుక్య రాజులయో లేక చాళుక్యుల జయించిన కాకతీయులయో పరాక్రమము ప్రశంసింపఁబడిన ట్లుదాహృత పద్యముల వలన నూహింపఁదగియున్నది.

గీ. రాజరాజవంశభూజనపతు లీల్గి
రకట మంత్రి దొలంగి యలికినాఁడు
ఏది పసువుసేయ నిట నిల్వఁబోలదు
రాజు లేని కయ్య మోజపడునె.

ఉ. కొన్నిదినంబు లిక్కడ నకుంఠితలీలఁ బథశ్రమాతురియై
యున్నబలంబు గెల్చుకొను టొప్పగు నంతియకాదు శత్రుభూ
మి స్నిజమార్గ మారయక మిన్నకయేఁగుట యేది బుద్ధి యా
యున్నెడఁజూచి వెళ్ళుజను లున్నరి(?) చెప్పఁడుగూఢచారతన్

ఇవి కథాభాగములోని పద్యములట్లుగాన్పించును గాని కేవలము నీతివిచారములు గావు" అని వ్రాసియున్నారు. ఈవాక్యములను బట్టి

కాశ్మీరదేశపు క్షేమేంద్రుఁడు వేఱనియు, లక్ష్మీభట్టను నామాంతర ముగల యీ క్షేమేంద్రుఁడు వేఱనియు స్ఫురించుచున్నది. బద్దెన నీతిపీఠికలో, శ్రీ రామకృష్ణకవిగారే, క్షేమేంద్రుఁడు ముద్రామాత్యము ను రచించి భోజరాజున కంకితముచేసెనని వ్రాయుట కెట్టియాధారము లు వారికి లభించెనో తెలియు లేదు. పైపద్యములోని రాజరాజవంశజు లయిన భూపతులు చనిపోయిరనిన వాక్యములనుబట్టి యీ ముద్రా మాత్యకావ్యము రామకృష్ణకవిగా రూహించినట్లు చాళుక్యులో, కాక తీయులో యింనువర్ణింపఁబడిరని తలంచితిమేని, యీ కావ్యము భోజ రాజు కాలములో రచింపఁబడ లేదని విశ్వసించుటకుఁ దగిన కారణము లున్నవి. భోజరాజు కాలము క్రీ.శ. ౧౦౧౮-౧౦౬౦ అయి యున్నది. ఆకాలమున రెండవ పరాంతకుని కుమారుఁడైన మొదటి రాజరాజు క్రీ.శ. ౯౮౫ మొదలు ౧౦౧౩ వఱకు రాజ్యము చేసినవాఁడు. ఇతని కుమారుఁడైన రాజేంద్రచోడుఁడు క్రీ. శ. ౧౦౧౩ మొదలు ౧౦౪౫ వఱకును, ఇతనికుమారుఁడైన రెండవ రాజేంద్రచోడుఁడు క్రీ. శ ౧౦౬౩ వఱకును, ఇతనిసోదరుఁడైన వీరరాజేంద్రచోడుఁడు ౧౦౭౦ వఱకును చోడసింహాసనము నధిష్ఠించియుండిరి. వీరందఱును బరాక్రమవంతులై చోడరాజ్యమును బరిపాలించినవారు. వీరిని రణమున నితరరాజులు జయించినట్లు గన్పట్టదు. రాజరాజవంశజులు వీరుతప్ప మఱియొకరు లేరు.

ఇఁకను భారత కృతిపతియైన రాజరాజవంశజులని తలంచితిమేని రాజరాజు క్రీ. శ. ౧౦౬౧ వఱకును సింహాసనమునం దుండెను. ఆ తరువాత భోజరాజు లేనేలేడు కావున నీ ముద్రామాత్యము భోజ రాజున కంకిత మీయఁబడ లేదని చెప్పవలసి యున్నది. అయిన నీవిషయములన్నియు నూహాలపై నాధారపడి యున్నవియే కాని వాస్తవములని చెప్పఁదగినవి కావు. ముద్రామాత్యములోని దని చెప్పఁ

బడిన యొకపద్యమును నాధారము చేసికొని చర్చను సాగించినందు వలనఁ బ్రయోజనము లేదు.

ఈక్షేమేంద్రుఁడు కాశ్మీరదేశపు క్షేమేంద్రుఁడు కాఁడను నభిప్రాయములో నాతఁడు సంస్కృతమున రచించినకవి కంఠాభరణాది కావ్యములఁ గూర్చి యిందేమియు వ్రాయలేదు.

---

౫ అమృతనాథుఁడు

ఈతనిఁగూర్చి శ్రీ విడదవోలు వెంకటరావు పంతులుగారు భారతి సం. ౧౩ భా ౧ పుట ౭౩ లో నిట్లు వ్రాసియున్నారు. "ఈ తెలుఁగుకవి రచియించిన గ్రంథములు చిక్కుటలేదు. ఈతఁడు మైలము భీమనఁగూర్చి చెప్పినపద్య మొక్కటి కాచన బసవన తనకవిసర్ప గారుడమున నుదాహరించినాఁడు. పేరునుబట్టిచూడ నీతఁడు జైనుఁడనియు, మైలము భీమన సమకాలికుఁడగుటచే క్రీ. శ. ౧౦౫౦ సంవత్సర ప్రాంతమువాఁ డనియు నూహించుట కవకాశము కలుగుచున్నది."

కవిసర్పగారుడము నాకు లభింపలేదు. అందుచే నం దుదాహరింపఁబడిన యమృతనాథుని పద్యమునిందు వ్రాయఁజాల నైతిని. దీనికి మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారమున నసంపూర్ణమైన ప్రతియొకటి యున్నది. అందీ యమృతనాథుని పద్యము గన్పడలేదు. కవిసర్పగారుడము నెల్లూరుప్రగ్గడ రచియించెనని, యానందరంగ రాట్ఛందమునఁ జెప్పఁబడినది. కాని యది సత్యమైనట్లు కన్పట్టదు. అప్పకవి తన గ్రంథమున కాచరాజు బసవనను, కవిసర్పగారుడమును వేఱువేఱు తావుల స్మరించి యున్నాఁడు. కాని కవిసర్పగారుడకర్త బసవన యని చెప్పలేదు. అమృతనాథునిఁగూర్చి యింక నేమియుఁ దెలియరాలేదు.

---

౭. నన్నిచోడుఁడు

ఈ కవిరాజ శిఖామణి కుమారసంభవమను పండ్రెండాశ్వాసముల యుత్తమ ప్రబంధమును రచించి, తనగురువగు జంగమ మల్లికార్జునకుఁ గృతి యొసంగెను. ఈకవి తననుగూర్చి కృత్యాదిఁ వ్రాసికొనిన నాల్గుపద్యముల నీక్రింద నుదాహరించుచున్నాఁడను.

కవి వంశ వర్ణనము

సీ. కుతలంబు నడుకొనఁ గోలఁగొండగా నిల్పి
శరనిధిఁ ద్రవ్విరి సగరసుతులు
మిన్నులపైఁ బాఱుచున్నయేఱు దిగఁదెచ్చి
వారాశి నించె భగీరథుండు
గోత్రాచలము లెత్తికొనివచ్చి కడచన్న
రత్నాకరము గట్టె రాఘవుండు
జలధి మహీసతి మొలనూలుగాఁ జుట్టి
పాలించెఁ గలిగరికాలచోడు
వరుసనిట్టి సూర్యవంశాధిపతులంబు
నిధియు మేరగాఁగ నఖిలజగము
నేలి చనినవారి కెనవచ్చు సుశ్లాఘ్య
ధనుఁడ నన్నెచోడ జనవిభుండ.

చ. అరినరపాలమౌళిదళితాంఘ్రియుగుం డయి పాకనాఁటియం
దిరువదియొక్కవేయిటి కధీశుఁడు నాఁజనుచోడబల్లికిం
జిరతరకీర్తి కగ్రమహిషీ తిలకం బనహైహయాన్వయాం
బరశశిరేఖ యైన గుణభాసిని శ్రీసతికిం దనూజుఁడన్.

క. కలుపొన్న విరులఁ బెరుగం
గలుకోడి రవంబు దిశలఁ గలయఁగఁ జెలఁగన్
బొలుచు నొఱయూరి కధిపతి
నలఘు పరాక్రముఁడఁ దెంకణాదిత్యుండన్.

క. పాత్రుఁడ నసదృశ కాశ్యప
గోత్రుఁడ సచ్చరిత నుభయకుల శుద్ధుండన్
మిత్రాన్వయశేఖరుఁడఁ బ
విత్రీకృత దేహుఁడను వివిధయజ్ఞములన్.

ఈపద్యములనుబట్టి నన్నిచోడకవి కాశ్యపగోత్రుఁడైన సూర్య వంశపు క్షత్రియుఁడనియుఁ గరికాలచోడుని వంశములోని వాడనియు పాకనాటిలో నిరువదియొక్క వేయిటికిఁ బ్రభువైన చోడబల్లికిని, నాతని పెద్దభార్యయైన హైహయాన్వయసంజాత యగు శ్రీసతికిని, దనూజుఁడనియు నొఱయూరి కధిపతి యనియుఁ దెంకణాదిత్యుఁ డనియు దెలియుచున్నది. ఇందు జెప్పబడిన యిరువదియొక్క వేయి యనునది నన్నయభట్టు చేత్రమున వ్రాసినట్లే గ్రామసంఖ్య కాదని యు బహుశః జనసంఖ్యయేయై యుండుననియు నూహింపదగియున్నది. ఈపాకనాఁడనునది ప్రస్తుతము నెల్లూరు మండలమును గడపమండల ము లోని కొంతభాగము నై యున్నదని చరిత్రకారులు నిర్ధారణ మొనర్చియున్నారు. ఈకవితనకు రాజధానియని చెప్పుకొనిన ఒఱ యూరు పాకనాఁటిలోనిదికాదు. కావేరీ నదీతీరమునఁ దిరుచునాపల్లికి సమీపముననున్నది.

నన్నెచోడుఁ డొఱయూరున కధిపతియా ?

నన్నెచోడుఁడు "ఒఱయూరున" కధిపతి ననియు, టెంకణా దిత్యుఁడ ననియు వ్రాసికొనియున్నాఁడు. కాని యవి వంశపరంపరగా వచ్చు బిరుదులవంటివిగాని, వాస్తవములు కావని చరిత్రకారు లభి ప్రాయ పడియున్నారు. కుమారసంభవ ప్రకాశకులగు శ్రీ మానపల్లి రామకృష్ణకవిగారు, ఈతఁ డొఱయూరున కధిపతియనియు, టెంకణా దిత్యుఁడనగా దక్షిణదేశపు సూర్యుఁడనియు వ్రాసియున్నారు. ఒఱ యూ రనునది చోడులకు రాజధాని. "ఈపురమునకు కోఱియాను

నామాంతరము గలదు. చోడరాజులలోఁ బూర్వుఁడొకఁడు గజారూఢుఁడై సేనలతోఁ బోవుచుండఁగా నొకచోటఁ గోడి పోరాడుచుఁ దప్పుకొనలేదు. రాజాయేనుఁగును వానిపైఁకి ద్రోలఁగా నది గజము నెదిరించి గోళ్లతోను ముక్కుతోను చీల్చి పొడిచి యాగజమును బడఁ గొట్టినది. ఆ వింత చూచి యాకోడి కట్టిశక్తి గలుగుటకుఁగారణ మా స్థలమహత్త్వమే యని యారాజు నిర్ణయించి యచటఁదాను పురమును నిర్మించెను. ఆపురమునకు నివసింపఁదగిన యూరను భావము గలుగునట్లు తమిళమున "ఉఱైయూరు" అను పేరు పెట్టెనని కొందఱందురు. కోడి యసాధారణబలము చూపిన ప్రదేశము గాన నాపురమునకుఁ గోఱి అనియుఁ బేరు పెట్టెనని కొందఱు, కోడియాకారము గలుగునట్లు పురము నిర్మించెఁ గావున గోఱియనుపేరా యూరికిఁ బ్రసిద్ధమయ్యె ననియు మఱికొందఱుఁ జెప్పుదురు"

కుమారసంభవ విమర్శనము

"ఒఱయూరు పురవరాధీశ్వర" యనునది యొక బిరుదముగాఁ చోళవంశీయులలో ననేకులు వాడుచు వచ్చిరి. ఈ యొఱయూరు క్రీ. శ. రెండవ శతాబ్దిమొదలు ఏడవశతాబ్దివఱకు చోడులకు రాజధాని గా నుండెననియు నటుపిమ్మట వారిరాజధాని కుంభకోణమునకు మారి పోయె ననియు, డాక్టరు బర్నెలు పండితుఁడు వ్రాసి యున్నాఁడు. ఒఱయూరు పురవరాధీశ్వర బిరుదమును వేసికొనిన రాజులశాసనములు పెక్కులు గానవచ్చుచున్నవి. కాని వారెవ్వరును ఒఱయూరి పాలకులు కారు. నన్నెచోడుని తండ్రియైన చోడబల్లిచేఁ బరిపాలింపఁ బడిన పాకనాఁటికిని, నొఱయూరునకును విశేషదూర మున్నది. పాకనాఁటినుండి తానొఱయూరునకుఁ బోయి యారాజును జయించి యొఱయూరును స్వాధీనము చేసికొంటినని కవి యెచ్చటను జెప్పి యుండలేదు. ఒఱయూర కధిపతి నని వ్రాసికొనిన యొకమాట దక్ష

వీరు నొఱయూరును బరిపాలించెనని చెప్పుట కాధారములు లేవు. కావున "ఒఱియూరు పురవరాధీశ్వర" యను బిరుదమునే "ఒఱియూరి కధిపతి" నని తనను గూర్చి చెప్పుకొనిన పద్యములో వేసికొని నాఁడని నిస్సంశయముగాఁ జెప్పవచ్చును. తెంకణాదిత్యుఁడనుట కూడ నట్టి బిరుదములలో నొకటియె. తండ్రియైన చోడబల్లికిఁ బిమ్మట పాకనాఁటిలోనే యిరువదియొక వేయింటి కధీశుఁడుగా నీ కవిరాజశిఖామణి యుండినట్లు నిశ్చయముగాను నుడువవచ్చును. పదియవ పదునొకొండవ శతాబ్దులలోఁ దంజావూరు తిరుచనాపల్లి ప్రాంతములు ప్రాచీన ప్రధాన చోడవంశమునకుఁ జెందిన రాజుల పరిపాలనములో నున్నట్లు శాసనములు పెక్కులు వరుసగాఁ గాన్పించుచున్నవి. అందు నన్నెచోడుని శాసన మొక్కటియును లేదు. దీనినిబట్టి నన్నెచోడునకు నొఱయూరునకు సంబంధమేమియు లేదని స్పష్టమగుచున్నది.

ఈ కవి, తాను కరికాలచోడుని వంశములోనివాఁడనని చెప్పుకొని యున్నాఁడు. దక్షిణదేశమును బాలించిన చోడులలో నన్నెచోడుఁడు లేఁడు. ఈ విషయ నిర్ధారణమునకై ద్రావిడచోళవంశమును బరిశీలింతము. కరికాలచోడుని వంశమున చరిత్రకందిన ప్రథమపురుషుఁడు విజయాలయుఁడు. నన్నెచోడునికి విజయాలయుని వంశముతో సంబంధము లేకపోయినను శుద్ధ ద్రావిడ మండలములోని యొఱయూరున కధిపతినని కవి చెప్పుకొని యుండుటచే, నన్నెచోడ నామధారు డెవ్వఁడు నీ చోడరాజ సంతతిలో లేఁడని చూపుటకై విజయాలయుఁడు మొదలు చోళరాజ్యమును బరిపాలించిన రాజుల నామములును వారికాలము నీ క్రింద నిచ్చుచున్నాఁడను.

పేరు	కాలము, మొదలు.	క్రీస్తుశకము. వఱకు.
౧. విజయాలయుఁడు	౮౫౦	—
౨. మొదటియాదిత్యుఁడు	—	౯౦౭

౩. మొదటి పరాంతకుఁడు	౯౦౯	౯౫౩
౪. రాజాదిత్యుఁడు	౯౫౩	—
౫. గండరాదిత్యుఁడు	౯౫౭	—
౬. రెండవపరాంతకుఁడు	౯౪౫	౯౭౦
౭. మధురాంతక యుత్తమచోళుఁడు	౯౬౯	౯౮౬
౮. రెండవ యాదిత్యుఁడు	౯౭౦	౯౮౦
౯. మొదటి రాజరాజు	౯౮౫	౧౦౧౩
౧౦. మొదటి రాజేంద్రచోళుఁడు	౧౦౧౧	౧౦౪౩
౧౧. మొదటి రాజాధిరాజు	౧౦౧౮	౧౦౫౨
౧౨. రెండవ రాజేంద్రచోళుఁడు	౧౦౫౦	౧౦౬౩
౧౩. వీరరాజేంద్రచోళుఁడు	౧౦౬౨	౧౦౭౦
౧౪. మొదటి కులోత్తుంగచోళుఁడు	౧౦౭౦	౧౧౨౨
౧౫. విక్రమచోళుఁడు	౧౧౧౮	౧౧౩౩
౧౬. రెండవ కులోత్తుంగచోళుఁడు	౧౧౨౩	౧౧౪౬
౧౭. రెండవ రాజరాజు	౧౧౮౬	౧౧౮౮
౧౮. రెండవ రాజాధిరాజు	౧౧౭౧	౧౧౮౬
౧౯. మూఁడవ కులోత్తుంగుఁడు	౧౧౭౮	౧౨౧౬
౨౦. మూఁడవ రాజరాజు	౧౨౧౬	౧౨౪౮
౨౧. మూఁడవ రాజేంద్రచోళుఁడు	౧౨౪౫	౧౨౬౭
౨౨. త్రిభువన వీరచోడుఁడు	—	—

ఈ పట్టిక ౨వ సంఖ్యగా చూపఁబడిన మొదటి యాదిత్యుఁడే నన్నెచోడుఁడనియు, నతనికి టెంకణాదిత్యుఁడను బిరుదమున్నది కావున నాతఁడీతఁడేయనియుఁ గొందఱనుచున్నారు. తన తండ్రి పాకనాఁటి ప్రభువైన చోడబల్లియని యతఁడు చెప్పుకొని యున్నందున, నారెండులక్షణములను జూపినఁగాని వీరివాదము నంగీకరింప వీలులేదు. దీనినిబట్టి, టెంకణాదిత్య, ఒఱయూరు పురవరాధీశ్వర బిరుదములు వంశానుగతములు గాని, వాస్తవములు గావని నిశ్చయింపవచ్చును.

పూర్వకవిస్తుతి

ఇతడు తన గ్రంథమున నాంధ్రకవుల నెవ్వరిని స్మరించియుండ లేదు. వ్యాస వాల్మీకులతోఁ బిమ్మటఁ గాళిదాసుని భారవిని, ఉద్భటుని, బాణుని నుతించెను. ఇందులోఁ గాళిదాసును ఉద్భటుఁడును సంస్కృతమునఁ గుమారసంభవ కావ్యములను రచియించినవారు. నన్నెచోడుఁడు రచించిన కుమారసంభవము కాళిదాసుని కుమారసంభవమున కాంధ్రీకరణముకాదు. ఉద్భటుని కావ్యమునకును భాషాంతరీకరణము కాదని గ్రంథప్రకాశకులగు మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు పీఠికలో వ్రాసియున్నారు. ఈ రెండుకావ్యములను జూచి కవి స్వతంత్రముగా నీగ్రంథమును రచియించియుండునని బ్ర. శ్రీపాద లక్ష్మీపతిపండితులు తమ కుమారసంభవ విమర్శనమునఁ జెప్పియున్నారు.

ఇతఁ డాంధ్రకవులను పేరుపెట్టి స్తుతింపకపోయినను, నీక్రింది రెండు పద్యములలో నాంధ్రకవితను, నాంధ్రకవులను దలపెట్టియుండెను

క. మును మార్గకవిత లోకం
బున వెలయఁగ, దేశకవితఁ బుట్టించి తెనుం
గున నిలిపి రంధ్రవిషయం
బున జనఁ జాళుక్యరాజు మొదలగు పలువుర్.*

చ. సురవరులం గ్రమంబున వచోమణిసంహతిఁ బూజచేసి మ
ద్గురు చరణారవిందములకుం దగ సమ్మతిఁ జేసి కొల్చి వి
స్తరమతుల బురాణకవిసంఘము నుత్తమమార్గ సత్కవీ
శ్వరులను దేశిసత్కవుల సంస్తుతి చేసి మనోముదంబునన్.

ఇందుఁ జెప్పఁబడిన మార్గకవిత యనఁగా సంస్కృతకవిత. దేశికవిత యనఁగా నాంధ్రకవిత. ఈ రెండవపద్యములో సురవరులను, గురువును, పురాణకవిసంఘమును, నుత్తమమార్గ సత్కవీశ్వరులను,

---

*. సత్యాశ్రయునిఁదొట్టి చాళుక్యనృపుల్. పాఠాంతరము

దేశి సత్కవులను సంస్తుతిచేసిన ట్లున్నది. గ్రంథములో దేవతాస్తుతి యును, గురునుతియును, బురాణకవులగు వాల్మీకి వ్యాసులను, నుత్తమసంస్కృత కవులగు కాళిదాసాదులును స్తుతించిన పద్యములును కలవు. కాని దేశిసత్కవులను సంస్తుతిచేసిన పద్యములేదు. పై రెండు పద్యములకు నడుమ దేశికవులను స్మరించిన పద్యమొకటి యుండి యుండవలయుననియు, నది మాతృకను లిఖించిన వాని లోపమువల ననో, మాతృకనుజూచి పుత్రికను వ్రాసినలేఖకుని ప్రమాదమువలననో విడిచిపెట్టఁబడి యుండుననియు, నాపద్యమే యున్నచోఁ గవికాలనిర్ణ యమునకుఁ దోడుపడియుండు ననియు, బ్ర. శ్రీ. వీరేశలింగము పంతులుగా రాంధ్రకవుల చరిత్రమున వ్రాసియున్నారు. ఈ పద్య మునకు ముందున్న కందపద్యమే దేశికవుల సంస్తుతిగా భావింపవలయు నని కొందఱు సూచించినారు. అం దాంధ్రకవితను బోషించిన ప్రభు వులు స్మరింపఁబడిరేకాని సత్కవులు స్తుతింపఁబడలేదు. అయినను లభింపనిపద్యమునుగూర్చి యాలోచించినఁ బ్రయోజనము లేదు. అట్టి పద్యమొకటి యుండితీరవలయునని నిశ్చయముగాఁ జెప్పుటకుఁ దగిన యాధారములు లేవు.

కవిత్వరీతి

కుకవినిందయు సత్కావ్యలక్షణవర్ణనమును గవి యిరువది పద్యము లలోఁ జేసియున్నాఁడు. అందు రెండుపద్యముల నిట నుదాహరించు చున్నాఁడను.

చ. సరళముగాఁగ భావములు జానుఁదెనుంగున నింపు పెంపుతో
బిరిగొన వర్ణనల్ ఫణితి పేర్కొన నర్థము లొత్తగిల్ల బం
ధురముగఁ బ్రాణముల్ మధురపుప్పొడుత్పొరసంబునఁ గందళింప న
క్షరములు సూత్తులార్యులకుఁ గర్ణరసాయనలీలఁ గ్రాలఁగాఁ,

సీ. మృదురీతి సూక్తు లింపొదవింప మేలిట్లు
భావమ్ము నెలవఁ గ్రీడావహముగ
మెఱుగులఁ గన్నులు మిఱుమిట్లు వోవంగఁ
గాంతి సుధాసూతికాంతిఁ బెనయ
వర్ణనలెల్లచో వర్ణన కెక్కంగ
రసములు దలుకొత్త రాలుపాఱ
దేశిమార్గంబుల దేశీయులుగా న
లంకారములఁ దా నలంకరింప
నాదరించి విని సదర్థాతిశయముల
బుధులు నెమ్మనమున నిధులు నిలువ
వలవదే రచింప వరకవీశ్వరునకు
నూత్నరుచిరకావ్య రత్నవీథి.

ఈ లక్షణములను మనసునం దుంచుకొని కవి కుమారసంభవమును రచించినాఁడు. ఇతని కవిత్వమునందు మొత్తముమీఁద మూఁడు వంతులు తెలుఁగు పదములును, నొకవంతు సంస్కృతపదములు నుండును. వ్యర్థపదప్రయోగములు లేవు. ఈతఁ డిందుఁ బ్రయోగించిన పదములలోఁ గొన్ని యిప్పుడు ప్రచారములో లేక, ద్రావిడ కర్ణాటక సంప్రదాయమును గలిగి యున్నవి. ఇతని పదములకూర్పును భావప్రకటనమును, వస్తువర్ణనమును మనోహరములై సహృదయులకు హృదయానంద మొనరించుచుండును.

ఇతని గురువే కృతిపతి.

ఈ కవి యీకావ్యమును దనకుఁ బరమార్థ గురువైన మల్లికార్జున దేవరకుఁ గృతియిచ్చి గురువునకును, నీశ్వరునకు నభేదమును సూచించుచు ననేక పద్యములలో స్తుతిచేయు చున్నాఁడు ఈ మల్లికార్జునుఁడు కాలాముఖము మతమునకుఁ జెందిన శైవుఁడు. బ్రహ్మచారి. గొప్ప విద్వాంసుడు. ఆకాలమున శైవమతము లీదేశమున

బయలు వెడలి జనులకు మతబోధ చేయుచుండెడివి. ఈ మఠముల కిట్టి యోగపురుషులే యధికారులుగ నుండెడివారు. నన్నెచోడుని గురువుకూడ నొక మఠాధికారివలెఁ గన్పట్టుచున్నాఁడు. కొందఱీత విని, సుప్రసిద్ధుఁడైన మల్లికార్జున పండితారాధ్యుఁడని గుర్తించిరి. కాని యనేక కారణములచే నాతఁ డీతఁడు కాఁడని చరిత్రకారులు నిర్ణయించి యున్నారు.

ఈ కవి రచించిన కృత్యాదియందలి గురుస్తుతి పద్యము నీక్రింద వ్రాయుచున్నాఁను.

మ. అమలజ్ఞానసుదీపవర్తిఁ గొని వృద్ధాచారుఁడై వేదశా
స్త్రములందున్న సదర్థమెల్లఁ గొని విద్యాప్రీతి గావించు వా
ని మహాత్మ్యుండనఁ బొల్పుపుణ్యనిధి వాణీముఖ్యు సర్వజ్ఞు జం
గమలింగంబగు మల్లికార్జునుఁ సదా కల్యాణుఁ గీర్తించెదన్.

జంగమ మల్లికార్జునుఁడని చెప్పఁబడినను, ఇతఁ డిప్పుడు జంగములని పిలువఁబడుచున్న జంగమ జాతివాఁడు కాఁడనియు, వేదశాస్త్రముల నభ్యసించిన బ్రాహ్మణుఁ డనియు, నాశ్వాసాంత పద్యములలోని "భూసురవంశాఢ్య" "భూసురకులాగ్రణి" యను వాక్యములవలన దెలియుచున్నది. ఈమల్లికార్జునుఁడు కేవలము పరమార్థగురువే కాకుండ తనకుఁ గవిత్వము ననుగ్రహించిన వాఁడని యీక్రింది సీస పద్యములోఁ జెప్పియున్నాఁడు.

సీ. శరధిసీరులు పయోధరములు కొనివచ్చి
కురిసి వారిధియందుఁ గూర్చునట్లు,
చేనఁ బండినవిత్తు చేనికి ఫలకాంక్షఁ
జేన్మెఁ గ్రమ్మఱ వెద వెట్టునట్లు,
రోహణాచలపతి యూహించి నవరత్న
సంచయంబున విభూషించినట్లు,

తీర్థాళి కర్థిఁ దతీర్థోదకంబుల
నెసకంబుగా నర్ఘ్యమిచ్చినట్లు,
నింగి ముట్టియున్న జంగము మల్లయ
వరమునందుఁ గలినవస్తుకవిత
దగిలి వారియంద నెగడఁతు రవికి దీ
పమున నర్ఘ్య లిచ్చుపగిది వోలె.

కుమారసంభవకథ

ఇతఁడు వైష్ణవద్వేషము కలవాఁడు కాకపోయినను, శివుని యందెక్కువ భక్తి కలవాఁడు. దక్షప్రజాపతి తనయయైన సతి నీశ్వరుఁడు పెండ్లియాడుటయు, దక్షునియెడ నీశ్వరుఁడు నిర్లక్ష్యభావము చూపుటయు నందుపై దక్షుఁ డీర్ష్యవహించి కుమార్తెను నల్లునిఁ బిలువకుండ యజ్ఞముచేయుచుండ, సతీదేవి పిలువకపోయినను తండ్రిచేయుచున్న జన్నమునకుఁబోయి యట తండ్రిచే నవమానింపఁబడి తనయొడల జనించిన కోపాగ్నిచే దగ్ధయైపోవుటయు, శివగణములచే దక్షాధ్వరము ధ్వంసమగుటయు, సతీదేవి హిమవంతునకుఁ జన్మించుటయు, మన్మథ దహనంబును, పార్వతీపరమేశ్వరుల కల్యాణమును, కుమారసంభవ మును దారకాసుర వధయును గల కథను సందర్భోచితముగాఁ బ్రబంధ మున నుండవలసిన పదునెనిమిది వర్ణనములను చేసి చక్కని ప్రబంధ ముగాఁ నీతఁడు నిర్మించినాఁడు. విఘ్నేశ్వరుఁడు పార్వతిచేఁ బ్రాణప్రతిష్ఠ చేయఁబడిన నలుగుఁబిండి బొమ్మగా నీతఁడు చెప్పలేదు. పార్వతీపరమేశ్వరులు వినోదార్థమై గజరూపములను దాల్చి క్రీడింపగా గజాననుఁ డుదయించెనని చెప్పియున్నాఁడు.

ఈతని కవిత్వగుణము

ఈతని కవిత్వ మత్యుత్తమ మయినది. ఇతఁడు తిక్కన సోమ యాజి వలెనే చిన్నమాటలలో నర్థగాంభీర్యమును గనపర్చుచుఁ బద్య రచనముఁ గావించినాఁడు. ప్రబంధమున నుండవలసిన పదునెనిమిది

వర్ణనములను సమయోచితముగా నిందుఁ జొప్పించియున్నాఁడు. ఇతఁడు కృత్యాదియందుఁ దనది వస్తుకవిత యనియుఁ, గవితలో వస్తుకవితయే శ్రేష్ఠమైనదనియుఁ జెప్పి యందుల కనుగుణముగఁ బదునెనిమిది వర్ణనములను మనోహరముగఁ జిత్రించియుండెను. ప్రకృతిరామణీయకమును పాఠకులకుఁ గన్నులకుఁ గట్టినట్లు జూపుటలో నీతని నైపుణ్యమపారము. ఈతని కావ్యమును జదువుటలో నిప్పటి పాఠకులకుఁ గొంత కష్టముకలదు. ఈ కవి యుపయోగించినపదములలో గొన్ని యిప్పుడు వాడుకలో లేకపోవుటవలనను, సంస్కృత మిళితముగాక కేవల దేశీయపదప్రయోగమే తఱచుగా నుండుటచేతను, ఆచిన్న పదములయం దున్నగాంభీర్యమును గ్రహించుటలో క్లిష్టముండుట మూలమునను వర్ణనములు బహువిధాలంకార సంయుతములై యున్న కారణమునను, నీతని కవిత్వ మిప్పటివారికి సులభగ్రాహ్యము కాదని తోఁపవచ్చును. కాని కొంచెము శ్రమవహించి యీతని పదప్రయోగ ధోరణిఁ దెలిసికొని చదివిరేని, యందున్న మాధుర్యరసము లభించి మహానందమున నోలలాడఁగలరు. పూర్వకాల పదప్రయోగవిజ్ఞానమే పరమార్థమనినచో నీగ్రంథము మన కక్కఱలేదు. కాని యిందు భావగాంభీర్య మున్నది. మాధుర్య మున్నది. హృదయాహ్లాదకరమగు కవితాపద్ధతియున్నది. జీవకళయున్నది. అందుచే నిది సర్వాదరణీయ మగుచున్నది. ఈగ్రంథమునఁగల చమత్కార విశేషములను బండితులు గ్రంథరూపమునను బీఠికల మూలమునను, వ్యాసరూపమునను లోకమునకు వెల్లడించియున్నారు. వెల్లడించుచున్నారు. కవులనుగూర్చియు వారి గ్రంథములనుగూర్చియు దిఙ్మాత్రప్రదర్శనము చేయఁబూనుకొనిన నే నింతకంటె నీగ్రంథమునుగూర్చి యధికముగఁ బ్రాయఁజాలను. కవితాశైలి చూపుటకై కుమారసంభవమునుండి యాశ్వాసమున కొకపద్యము నిట నుదాహరించుచున్నాఁడను.

చ. ఈశుగని నీరిలోనఁ బడియుండఁగ నోసఁగ జాఁకఁబొగ్ని వె
ల్వడి వడి తీరభూరుహకులంబులపై మొగిఁ గప్పినట్లు దం
దడి నరుణప్రవాళలతిక్ దరుసంహతి మీఁదఁ బర్వఁ జె
ల్వడరి తటాటవుల్ దనరు నబ్ధిబహిర్గత రత్నదీపు౯.

ఉ. తీండె ఖలుండు దక్షుఁ డన దీతికి పాటుఁడు వీఁడు సర్వ వ
ధ్యుం డెవఁ సేయకుండు శివదూషకు నాలుక గోసి యుప్పునిం
పుండు ద్రవద్రవమ్మెసలఁ బాయుఁడు లోహముగాఁచి నోరఁ బో
యుండు మరాత్ముచర్మపట మొల్వఁడు గన్నులు మీటుఁ డుక్కన౯

చ. తరుణులు చిల్కబొమ్మలును దంతపుబొమ్మలు మేలిగాజు బ
న్నరులును ప్రమానిచొప్పులు నగ్గశ నోలిన పేర్చి లీల జో
కుర బొమ్మరిండ్ల జేరుసగుగూళ్లును వండుచు బొమ్మపెండ్లి మా
సగముగఁ జేసి యాడ నగజాత శివార్చనసేయు నత్యుక౯.

ఉ. పొన్నలుపూఁ జెఁబొన్నలొగిఁ బూవకమందఁట బూచె గోగులా
పొన్నలుఁ గొండగోగులును బూవకముంకడ బూచె బూరువుల్
పొన్నలుఁ గొండగోఁగులును బూరువులున్నగి బూవకుఁడఁ గా
మున్న వనంబు వంగలయ మోఁదుగులొప్పుగఁ బూచె నామని౯

మ. తగదే పోలదె చాలదే యమరదే త్రైలోక్యపూజ్యంబు నే
తగులం బీశ్వరు మీఁద నట్టియది యేతన్మాత్రమే కన్యకా
సుగుణం బెవ్వరు దూషిసం బగునె సంశుద్ధాత్మసర్వాత్మ ప
ర్వగతుం జిత్తమునందుఁ గోరుఁ డిది సద్వాంఛ్యంబు నిందించఁబిల౯

శా. శీతాత్యంతసపీడనం బడి జగజ్జీవాదు లత్యార్తులై
పాతాళంబులు సొచ్చునట్టి రవు లొప్ప౯ భూగృహావాసులై
భీతి న్నల్వడకుండ దహ్యా మొయిఁ గంపింపం బ్రచండాగ్నికిం
జేతుల్ గ్రొవ్వర వోవుచుండ శశిరోచ్ఛేదంబు వర్తిల్ల౯ హిమా

చ. సురపతు లర్థిఁ దత్పురము సూడ మనంబునఁ గోరి కోఁటపై
వరుస విమానముల్ నిలిపి వచ్చిరొ నా మణిహేమభాతి న
ట్టిరవులు వొల్చు నింద్రుపురి కిప్పుఁ మేలని యాసురాంగనల్
మరిగి రమించుచున్నటులు మానిను లొప్పుదు రప్పురంబునన్.

ఉ. భావజుకేళి నచ్చుపడి పైఁబడి తద్విటు నిచ్చఁ గూడి రాఁ
గా వివిధోపచారములఁ గామసుఖంబులు సల్పి పుచ్చి తా
రో వెలనీగి కేలోని రోయుఁ దగన్ వెలయాలి కూటముం
బూవుల మేలికంపుఁ దమపొందున కా కటమ్మెఁద నిల్పునే.

చ. వెలువలు మాత్తిమాసి పయిఁ జేఁకలు మూలికిమింప వాని ము
కఁకలు గని మాత్తిపండులని కోరఁగఁ బోయిన వానిహస్తముల్
దలిరులు సావి కీరములు దండడి మట్టిన మగ్గలండటన్
గలకొనఁ బాటిరో యిదియ గాటుల గ్రమ్మాననుచున్ భయంబునన్

శా. సారాచారవిచార దక్షు లపాజ్ఞాన క్షీణోద్వీక్షణ
ప్రారంభాత్మకు లాత్మ సిన్ను సౌనయన్ భావించి దుర్వారసం
సారాంభోనిధి వీఁది మెద్ది సువహా త్సౌఖ్యాత్ములై మర్త్యులా
ధారాధీశులు ముక్తి యుక్తులగుదుర్ దారిద్ర్యవిద్రావణా.

క. ముక్తాముక్తాయుధములు
ముక్తాముక్తాయ ఘోషములుఁ దగు సుభటు
ల్ముక్తాముక్తాసులుఁ బర
ముక్తాముక్తా సుబంధములు నగుచునవిన్.

మ. ధర గంపింపఁ బయోనిధుల్ గలఁగ దిగ్దంతుల్ భయంబంద భూ
ధరముల్ డొల్ల వియత్తలం బద్రువ దైత్యశ్రేణి భీతిల్లి భా
స్కర రథ్యంబులు ద్రిమ్మిగ్గి నగ్గఁబడ నాశాచక్రముల్ మ్రోయ భీ
కరమై దారుణమై గుణధ్వని మహోగ్రంబై చెలంగెన్ వడిన్.

ఇతని యితర రచనములు

ఈ మహాకవి కళావిలాస మను నింకొక కావ్యమును రచియించి యున్నట్లును నందలి పద్యములు లక్షణ గ్రంథములలో నుదాహరింపఁబడెనసియు వ్రాయుచు శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణ కవిగారు కుమార సంభవ పీఠిలో నీక్రిందిపద్యముల నుదాహరించి యున్నారు. కళావిలాస మిప్పు డెచ్చటను గానవచ్చుట లేదు.

సీ. పృథుల విశ్వంభరారథమున కెదురుగాఁ
బూన్పించె నెవ్వాఁడు పువ్వుఁదేరు
కాంచనాచల కార్ముకమునకు సాటిగాఁ
జేపట్టె నెవ్వాఁడు చెఱకువిల్లు
నఖిలపాశుపతాస్త్రమ్మునకు వాఁడి
మిగిలించె నెవ్వాఁడు చిగురుఁదూపు
నతులితామర దానవాదిబలముల
గెలిపించె నెవ్వాఁడయ్యళిబలంబు
నట్టి జగజెట్టి మన్మథుం డఖిలలోక
ములకు వెఱఁగొంగ శివుఁ మూలకండ
యాతని యలుకఁ జొచ్చి వెడలనియతఁడు గలఁడె
యాతని యమ్ములఁ బడకున్నయదియుఁ గలదె.

క. తలపోయఁగ రుచులాఱును
గలుగును వాతంబుఁ గ్రిమియుఁ గఫముం జెడు నో
కలిపట్టు దగయుఁ జెడుఁ ద
మ్మాలము పదార్థంబు రాగమూలము ధరణిన్.

చ. తొడవులు వెట్టి సంభ్రమముతోఁ దిలకించు మడుంగుగట్టుపెఁ
బడఁదడవోపదిం బెఱిఁగి పట్టుచు నెప్పులు గట్టిపెట్టుఁ బ

లెక్కడు నెడఁ దొట్రుపాటొదవఁగింకకుఁ జేగిలుమఱసమర్పఁగా
బిడుముడిఁబొందుఁ గాంత పతిచేరినఁ గూరిమిఁగగ్గె నేనియుణ్.

చ. లలనలు కొంద ఱాత్మపతులం దగఁ గూడిన చెయ్వు లన్నియుం
దలఁచి సఖీజనంబులకుఁ దప్పక జెప్పుడువారు పుణ్యజీ
వులు చెలియామినీశుని కవుంగిలి డాయుటె కాక తొల్లి కీ
ల్గొలఁగినతీరు గీరు నటదోపవు నాకు రతిప్రయోగముల్.

క్షేమేంద్రుఁడు కళావిలాస మను పదిసర్గల కావ్యమును సంస్కృతమున రచించియున్నాఁడు. కాని యిది యాగ్రంథమున కాంధ్రీకరణమైనట్లు గన్పట్టదు. క్షేమేంద్రుఁడు క్రీ. శ. ౧౦౫౧-౧౦౬౦ కాలమువాఁడు.

షణ్ముఖుఁడీతని యాస్థానకవియా?

ఇతని యాస్థానమున షణ్ముఖుఁడను పండితకవి యొకఁడుండెనని చెప్పుదురు. యశోధర చరితాది కావ్యములను సంస్కృతమున రచించిన షణ్ముఖుఁడీతఁ డగునో కాదో తెలియదు. నన్నెచోడుని కాలమున "కారుఁ"డను నొకకవియు షణ్ముఖుఁ డను నొక కవియు నుండిరనియు, వీరిరువు రన్యోన్యమత్సరము స్పర్థతోఁ జరియించెడివారనియు నన్నెచోడుఁడు షణ్ముఖుని శిష్యుఁడగుటయే గాక వాతనియందెక్కువ గౌరవము గలవాఁడనియు, కారకవిని తారకాసురునితోను, షణ్ముఖుని కుమారస్వామితోడను బోల్చుచు శ్లేషగాఁ గొన్నిపద్యములను నన్నెచోడుఁడు కుమారసంభవమున రచియించెననియు నొకకథ ప్రచారములో నున్నది. అందుల కీ దిగువపద్యముల నుదాహరణముగాఁ జూపుచున్నారు.

క. తనజనకుఁ డురుస్థాణువు
జనని యపర్ణాఖ్యదా విశాఖుం డనగాఁ

దనరియు: నభిమతఫలములు
జనులకు దయ నొసఁగుచుండు షణ్ముఖుఁ గొలుతున్.

గీ. అన్యతార కవిగతుల నాదరించి
పెలయ సత్కవి బుధగురుబలము వడసి
యొనర దైవజ్ఞ నల్లశుభోదయమున
దివ్యసుకృతిఁ బ్రతిష్ఠించుఁ దినము గాఁగ

క. తారకవి రచితకృతియుం
దారక విరచిత సుకృతియుఁ దానడఁగు సదా
చారక విబుధాలికి సుఖి
చారక విబుధ థినాథు షణ్ముఖుఁ గనినన్.

క. ఇనుఁ డుదయింపక ముందఱ
ఘనముగ వర్తించుఁ దారక ప్రభ మాక
య్యినుఁ డుదయించినపిమ్మటఁ
గనుఁగొన లోకమునఁ దారకప్రభ గలదే?

ఈపద్యములనుబట్టి పైకథయందు సత్యమున్న దనియే తోఁచు చున్నది.

రామేశ్వరకవి

కుమారసంభవ దశమాశ్వాసమునందలి దారిద్ర్య విద్రావణ దశకము లోని

శా. (శ్రీ) రామేశకవీశ్వరాదు లెవ నీ శ్రీపాదముల్ భక్తితో
నారాధించి సమస్తలోకసముదా యాధీశులై రన్న సం
సారుల్ దుఃఖనివారణార్థమభవుల్ సర్వేశు లోకత్రయా
ధారుల్ నిన్ మదిఁ గొల్వకుండ్రె యుఱిపే దారిద్ర్యవిద్రావణా

అనుపద్యమునం దుదాహరింపఁబడిన రామేశ్వరకవి "కవి కాలము నాఁటికిఁ బ్రసిద్ధుఁడైయుండి శివభక్తుఁడైన యాంధ్రకవియై యుండును"

అని శ్రీ వీరేశలింగముపంతులుగారు వ్రాసియున్నారు. ఇతఁడాంధ్రకవి యనుటకాధారములు లేవు. ఏ భాషాకవియో చెప్పఁజాలము. కుమార సంభవ కావ్యమునకు విమర్శనము వ్రాసిన శ్రీపాద లక్ష్మీపతిశాస్త్రులుగా రీపద్యమున రామేశ్వరకవి ప్రశంసయే లేదని యభిప్రాయపడి యున్నారు. శ్రీ ముట్నూరు వెంకటరామయ్యగారు భారతి (వృష-శ్రావణము) లో కాకతీయ రెండవ బేతరాజునకును నాతని కుమారుఁడును దారిద్ర్య విద్రావణ బిరుదాంచితుఁడునైన త్రిభువనమల్ల దుర్గరాజునకును గురువై వారిచే నగ్రహారములను గైకొని, కాలాముఖశైవపరంపరకు సంబంధించిన శ్రీశైల మల్లికార్జున మహాచార్యుఁడుగ నుండిన రామేశ్వర పండితుఁడే, పైపద్యములోఁ జెప్పిన రామేశ్వరకవియై యుండుననియు, నన్నెచోడకవి దారిద్ర్యవిద్రావణమకుటముతో రచించిన దశకమునకును త్రిభువనమల్లుని దారిద్ర్యవిద్రావణ బిరుదమునకును నేదియో సంబంధ ముండియుండు ననియు వ్రాసియున్నారు. రెండవ బేతరాజువలన రామేశ్వరపండితుఁడు దానమును బరిగ్రహించిన కాలము చాళుక్య విక్రమశకము ౨౩ (శా. శ. ౧౦౧౯ క్రీ. శ. ౧౦౯౭-౯౮)

ఈ రామేశ్వరపండితుఁడు పండితుఁడే కాని కవియైన ట్లాధారములు లేవు. పైపద్యములో నీ రామేశ్వరుఁడే చెప్పఁబడె ననుటకును నాధారములు గనబడవు. ఈయూహలనుబట్టియే విషయమును నిర్బాధకముగా నిర్ణయింప వలనుపడదు.

నన్నెచోడుని కాలనిర్ణయము

ఈకవికాలమును గూర్చి పండితులును చరిత్రకారులును, భిన్నాభిప్రాయులై, యందునుగూర్చి వాదోపవాదములు పెక్కులు చేసియుండిరి. కుమారసంభవ గ్రంథప్రకాశకులగు శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు, నన్నెచోడుఁడు క్రీ. శ. ౯౪౦ ప్రాంతమువాఁడని వ్రాసియుండిరి. విమర్శాదక్షులగు శ్రీ వడకుదుటి వీరరాజు పంతులుగారు

రామకృష్ణకవిగారితో నేకీభవించిరి. కవిచరిత్రకారులగు బ్ర. శ్రీ. వీరేశలింగము పంతులుగారు "ఇతఁడు ౧౧౫౦ వ సంవత్సర ప్రాంతమునుండి దాదాపుగా ౧౧౬౦-౧౧౭౦ సంవత్సర ప్రాంతములవఱకు నుండి యుండును" అని నిర్ధారణ మొనర్చినారు. శ్రీ బుఱ్ఱా శేషగిరిరావు పంతులుగారు వీరేశలింగము పంతులుగారితో నేకీభవించిరి. బ్ర. శ్రీ. జయంతి రామయ్యపంతులుగారును వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రులుగారును నన్నెచోడుఁడు క్రీ. శ. ౧౧౩౦ ప్రాంతమువాఁడని నిర్ణయించిరి. ఆంధ్రుల చరిత్రమును రచించిన శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రరావు పంతులుగారు "అయిన ననేక హేతువులచేత నితఁడు క్రీ. శ. ౧౧౨౦-౪౦ సంవత్సరముల మధ్యనున్న వాఁడని చెప్పవచ్చును. ఈ కుమారసంభవ కావ్యమును బఠించితిమేని, తప్పక యిది నన్నయభట్టారకునకుఁ బూర్వమున రచింప బడిన కావ్యమని బోధపడఁగలదు. ఇతరములైన ప్రమాణములు గాన్పించువఱకు నన్నెచోడకవి నన్నయభట్టునకు నఱువది డెబ్బది సంవత్సరములకుఁ దరువాత నున్నవాఁడనుటయే సిద్ధాంతము అని వ్రాసియున్నారు. ఈ వాదోపవాదములలోఁ బాల్గొన్న పండితులలో యథార్థనిర్ణయమునే మనసునం దుంచుకొని కొందఱును; నన్నెచోడు నెట్లయినను నన్నయభట్టునకుఁ బూర్వపువానినిగా జేయవలయునని కొందఱును; నన్నయకు కొంచెము కాలము తర్వాత వానినిగాఁ జేయవలయునని కొందఱును తమ వాదోపవాదములను సాగించినట్లు గన్పట్టుచున్నది. బ్ర. శ్రీపాద లక్ష్మీపతిశాస్త్రులుగారు తమ కుమారసంభవ పీఠికలోఁ నన్నెచోడుఁడు "తక్కిన కవంతర మఱువది డెబ్బదిసంవత్సరములవఱకుఁ జోడరాజుల శాసనములు గన్పట్టుచున్నవి గానఁ దత్ప్రాంతకాలమున నన్నెచోడ కవి వెలసియుండును. చతుర్దశశతాబ్దిప్రథమపాదమో త్రయోదశశతాబ్ది చతుర్థపాదమో నన్నెచోడునిచే వెలసి

యుండును" అని వ్రాసియున్నారు. ఈకవికాల నిర్ణయమునకు గ్రంథమున మనకు లభించిన యాధారములు నాలుగు.

౧. ఇతఁడు కరికాలచోడుని వంశము లోనివాఁడనుట.

౨. తండ్రి పాకనాఁటిలోని ఇరువదియొక్క వేయిఁటి కధీశుఁడైన చోడబల్లి యని చెప్పుట.

౩. తల్లి హైహయాన్వయసంజాత యైన శ్రీదేవి యనివ్రాయుట

౪. జంగమ మల్లికార్జున దేవుని శిష్యుఁడ నని చెప్పుకొని గ్రంథము నాతనికే కృతియిచ్చుట.

చోడవంశములు

కవి చోడవంశములోని వాఁడనని చెప్పుకొని యున్నాఁడు. కాని వాఙ్మయమునందును, శాసనములలోను చోడవంశములు పెక్కులు చెప్పఁబడి యున్నవి. అం దీకవి యేవంశములోనివాఁడో తెలిసికొనినఁ గాని యాతనికాలమును నిర్ణయింపలేము. బల్లిచోడ నన్నిచోడ నామధారులు పెక్కురు గానవచ్చు చుండుటచేఁ గవి నన్నెచోడు నానవాలుపట్టుట సులభసాధ్యము కాదు.

ప్రస్తుతపుఁ దంజావూరుమండలమును తత్ప్రాంత ప్రదేశమును బూర్వము చోళదేశమని పిలువఁబడుచుండెడివి. చోళదేశమును బరిపాలించెడివారు చోళులు. ఈచోళులు కొంతకాలమునకు ద్రావిడ చోళులుఁ దెలుఁగుచోళులు, నని రెండుతెగలుగా విడిపోయిరి. అరవము దేశభాషగాఁగల తంజావూరు, తిరుచునాపల్లి, ఉత్తరార్కాడు, దక్షిణార్కాడు, చెంగల్పట్టు మండలములలో నివసించి యాదేశములను బరిపాలించుచు వచ్చినచోడులు ద్రావిడచోడులనియు, నాంధ్రము దేశభాషగాఁ గల కడపమండలము మొదలు ఉత్తర మండలములను బరిపాలించు చోడు లాంధ్రచోడులనియు పిలువఁబడుచు వచ్చిరి.

ఈరెండు తెగల చోడులునుగూడ, తాము సూర్యవంశమువార మనియు నందు మిగులఁ బ్రఖ్యాతి వహించిన కరికాలచోడుఁడు తమకువంశకర్త యనియుఁ జెప్పుకొనుచుందురు. ఈకరికాలచోడుఁ డొనర్చిన మహాకార్యములు రెండు. కావేరీనదిపొంగి గ్రామములపైఁ బడకుండ నెత్తైనకట్టలు పోయించుట, పల్లవులను జయించి చోళరాజ్యమును వర్ధిల్లఁజేయుట. తిక్కనసోమయాజి నిర్వచనోత్తర రామాయణమునం దీకరికాలచోళుని గూర్చి యిట్లు నుడివి యున్నాఁడు.

క. పిదపఁ గరికాలచోళుం
డుదయంబై జలధిపరిమితోర్వీవలయం
బు దనకు బంట పొలముగ
నెదు రెందును లేక పేర్మి యెసకం జెసఁగన్.

శా. చేసేతం బృథివీశు లందుకొనఁ గాశీసింధుతోయంబులం
జేసెన్ మజ్జన ముంగుటంబున; హరించెం బల్లవోర్వీశు ను
ల్లాసం బొందఁగ ఫాలలోచనము; లీలం గట్టెఁ గావేరి; హే
లాసాధ్యాఖిల దిఙ్మహీశుండు కరికాలక్ష్మావిభుం డల్పుఁడే.

ఈ కరికాలచోడుఁడు క్రీస్తుశకమున నాలవ శతాబ్దివాఁడని కొందఱు చరిత్రకారులు తలంచుచున్నారు. ఇదిసరియైనదని చెప్పుటకుఁ దగినయాధారములు నాకు లభింపలేదు. ఇతఁడు త్రిలోచనపల్లవుని జయించినట్లు పైపద్యములో నున్నది. కాని త్రిలోచనపల్లవులు పెక్కురున్నారు. చాళుక్యవంశీయుఁడగు విజయాదిత్యునితో యుద్ధమొనర్చినవాఁడొక త్రిలోచనపల్లవుఁడు కలఁడు. ఆయుద్ధములో విజయాదిత్యుఁడు చనిపోయె ననియు, నంతర్వత్ని యగు నాతనిభార్యను విష్ణుభట్టసోమయాజి కాపాడెననియు, నన్నయభట్టు చారిత్రమున వ్రాసియుంటిని. ఆత్రిలోచనపల్లవుని కాల మాఱవశతాబ్ది యని యచ్చటఁ జెప్పఁబడినది. ఆ త్రిలోచనుఁడును, కరికాలచోడునిచే

జయింపఁబడిన త్రిలోచనుఁడును ఒక్కఁడేయైనయెడల, కరికాలచోడుని కాల మాఱవ శతాబ్ది యనుమాట సత్యమగును. అయినను ప్రమాణాంతరము లభించినఁగాని యిది సత్యమని చెప్పఁజాలము. కొందఱు చరిత్రకారు లీత్రిలోచన పల్లవుని యునికిని గూర్చియే సంశయము చూపుచున్నారు.

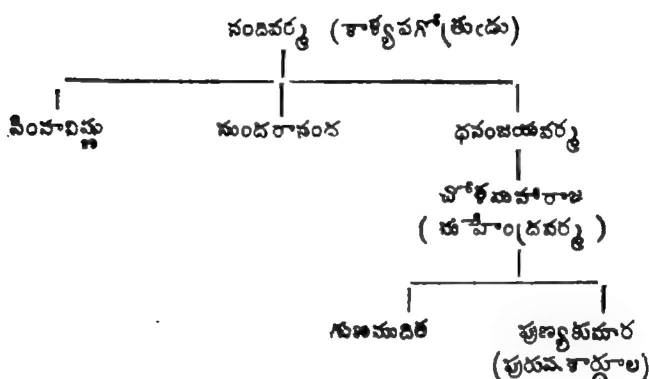
ద్రావిడచోళుల పట్టికను పై నిచ్చియున్నాఁడను. ఆపట్టికలో చోడబల్లి గాని నన్నెచోడుఁడు గాని లేఁడు. పైని జెప్పిన పట్టికలో నున్న మొదటి పరాంతకునకు 'మధిరకొండై' యను బిరుదుకలదు. మధురను జయించిన వాఁడని దానియర్థము. కొన్ని శాసనములలో నీబిరుదము "మధురాంతక" యని యుపయోగింపఁ బడినది. ఆతని తరువాత రాజ్యమునకు వచ్చినవారు మధురను తమయేలుబడిలో నుంచుకొనఁ గలిగినను లేకున్నను నీచోళ ప్రభువు లందఱును తమబిరుదములలో నీ మధురాంతక బిరుదమును తఱచుగాఁ జేర్చుకొనుచు వచ్చిరి. పైనిజూపిన పట్టికలోఁ జెప్పఁబడిన ద్రావిడచోళుల వంశములో నుండి యొకశాఖ చీలిపోయి, కడపమండలము నందున్న "పొత్తపి" యను పట్టణమును రాజధానిగాఁ జేసికొని తత్పరిసర ప్రాంతమునకు, ప్రభువులై రాజ్యము చేయుచు వచ్చిరి. వీరు తమ పూర్వవృత్తాంతమును దెలుపు మధురాంతక శబ్దమును జేర్చికొని మధురాంతకపొత్తపి చోళులని వ్యవహరించుకొనుచు వచ్చిరి. వీరిశాసనములు శాలివాహన శకము ౧౧౦౦ మొదలు ౧౩౫౦ వఱకును గనఁబడుచున్నవి. ఈ శాసనములు కడప నెల్లూరు మండలములలోఁ గానవచ్చుటచే వీరా ప్రాంతములను బరిపాలించిన ట్లూహింపఁ దగియున్నది. లభించినంత వఱకు వీరి వంశావళిని తిక్కనసోమయాజి చారిత్రమున నిచ్చుచున్నాఁడను. ఆవంశములో చోడబల్లి, నన్నెచోడ నామధారు లెవ

రును లేరు. కావున నన్నెచోడకవికి "ఆ మధురాంతకపొత్తపిచోడ" వంశముతో సంబంధము లేదు.

ఇదిగాక వెలనాటి చోడులను మఱియొక శాఖ కలదు. వీరాంధ్రచోళ శాఖకుఁ జెందినవారు. ద్రావిడచోళ శాఖకును, వెలనాటి చోడ శాఖకును సంబంధము లేదు. ఈ వెలనాటి చోడులు మొదటినుండియు రాజ్యముగల ప్రభువులైనట్లు కన్పట్టదు. ఈ వంశమునకు మూలపురుషుఁడైన గొంకయ తూర్పుచాళుక్యులలోని సర్వలోకాశ్రయ విష్ణువర్ధన మహారాజులకడ సేనాధిపతియైనట్లు కన్పట్టుచున్నది. ఈ వెలనాటిచోళుల వంశ వృక్షమును మంచెనకవి చరిత్రమున నిచ్చుచున్నాఁడను. అందుఁ జోడబల్లిగాని నన్నెచోడుఁడుగాని లేఁడు. ఆ వంశముతో వీరికి సంబంధము లేదు.

రేనాటిచోడులను మఱియొక శాఖ కలదు. రేనాఁడనఁగా నిప్పటి కడపమండల మని చెప్పవచ్చును. ఈ ప్రదేశమును బరిపాలించినవారు రేనాటి చోడులు. వీరు కరికాలచోడునిఁ దమకు వంశకర్తనుగాఁ జెప్పుకొనిరి. కాని యది వాస్తవమయినట్లు కన్పట్టదని కొందఱు చరిత్రకారు లభిప్రాయ పడియున్నారు. చీనా దేశమునుండి "హౌనుత్సాంగు" అను బౌద్ధ యాత్రికుఁడు క్రీ. శ. ౬౪౦ సంవత్సరప్రాంతమున హిందూదేశమును జూచుటకు వచ్చి యాంధ్రదేశమునఁగూడఁ బర్యటన మొనర్చినాఁడు. అతఁడు వేంగిపురమును జూచి తరువాత ధాన్య కటకమును దర్శించి పిదప దానికి నైరుతిమూలనున్న (కడప మండలము) ప్రదేశమునకుఁ బోయి దానిని చులియ దేశ మని పిలిచియున్నాఁడు. చులియ దేశమనఁగా చోళదేశము. అచ్చట నాకాలమున నీచోడులు నివసించి యున్నారని దీనినిబట్టి చెప్పవచ్చును. ఈ రేనాటి చోడుల శాసనములు ఏడెనిమిది శతాబ్దులలో

గన్పడుచున్నవి. దొరకినంతవఱకు వారి వంశవృక్షము నీక్రింద నిచ్చుచున్నాఁడను.

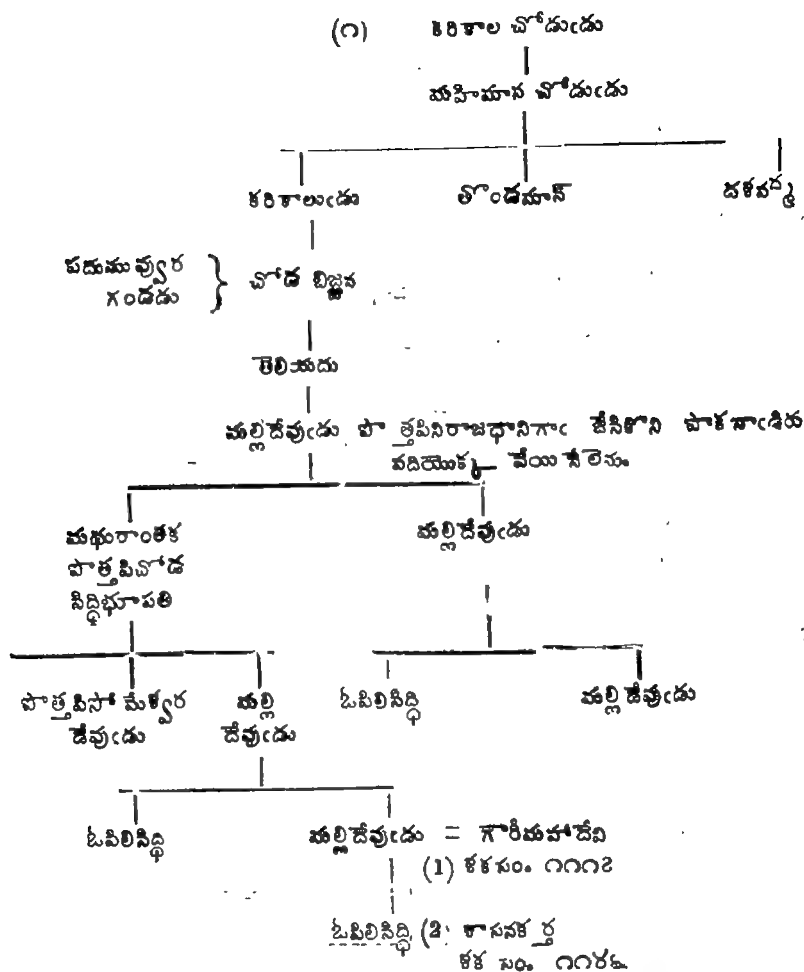
ఈ రేనాటి చోడు లాతరువాత పొత్తపిచోడులలోఁ గలిసిపోయి నట్లు కన్పట్టుచున్నది.

వీరిశాసనము లన్నియుఁ గడపమండలములోనే లభించుటచేత వీరాప్రాంతమును బరిపాలించిరని నిశ్చయింపవచ్చును. పదునొకండవ శతాబ్దినుండియు గడపమండలమున మధురాంతక పొత్తపిచోళుల శాసనములు తఱచుగాఁ గాన్పించుచుండుటచే నీ రేనాటి చోడ వంశమువారి కప్పటినుండియుఁ బరిపాలనలో ప్రసక్తిలేకపోయి యుండును. పైనిఁజూపిన వంశవృక్షములో మహేంద్రవర్మకు నామాంతరముగా, 'చోళమహారాజు' అనియుండుటచేతను, వీరు శాసనములలో దాము కరికాలచోడుని వంశమువారమని చెప్పుకొని యుండుటచేతను వీరిని చోళు లనుకొనవలసి వచ్చినది. లేనిచో వీ రేపల్లవులలోనో చేరి పోయి యుందురు. ఈ రేనాటి చోడులలోఁ గూడ చోడబల్లినన్నిచోడ నామధారు లెవ్వరును గన్పట్టలేదు.

కొణిదెన చోడశాఖ.

ఇంతవఱకు వ్రాసినదానినిబట్టి ద్రావిడచోళులలోగాని యాంధ్రచోడులలో వెలనాంటి, రేనాంటి పొత్తపినాంటి చోళశాఖలలోఁగాని నన్నెచోడఁడులేఁడని తేలినది. ఇఁక మనకు మిగిలినది కొణిదెనచోడశాఖ. ఈశాఖవారు ప్రస్తుతము గుంటూరు మండలములో నరసారావుపేటకు సమీపముగా నున్న కొణిదెనను రాజధానిగా చేసికొని పాకనాటిలోని కొంతప్రదేశమును కమ్మనాంటిని బరిపాలించుచు వచ్చిరి. అందుచే వీరిని, కొణిదెన చోడులని పిలచుచున్నారు. ఈకొణిదెనను బూర్వము కొట్యదొనయని పిలుచుచుండెడివారు. ఈశాఖ ద్రావిడచోడులనుండి విడిపోయివచ్చినదో కాదో విడిపోయినచో నెప్పటినుండి విడిపోయినదో చెప్పఁజాలము. కాని వీరుతమశాసనములలోఁ గరికాలచోడుని సంతతివారమని చెప్పుకొనుచువచ్చిరి. ఈశాఖఆంధ్రచోళుల తెగకు చెందినదేకాని, వెలనాంటి రేనాంటి శాఖలకంటె భిన్నమయినశాఖ. వీరికి ప్రత్యేక ప్రశస్తికలదు. వీరిలో కొందఱు శాసనములలోఁ దమకు పొత్తపిచోళశబ్దమునుగూడ జేర్చుకొనుచు వచ్చిరి. అందుచే వీరిని పొత్తపిచోళులలోనుండిచీలిన యొక శాఖయని చెప్పవలసియున్నది. ఈ కొట్యదొనచోడుల ప్రశస్తి, యిది:- "స్వస్తిచరణ సరోరుహ విహిత విలోచన త్రిలోచన ప్రముఖాఖిల పృథ్వీశ్వర కారిత కావేరీతీరకరికాల కులరత్న ప్రదీపాహితకుమారాంకుశ" ఇత్యాది.

ఈకొణిదెనచోడులలో నాలుగైదంతశ్శాఖలున్నవి. నాకు లభ్యమైనంతవఱకాశాఖల వంశవృక్షముల నీదిగువ నిచ్చుచున్నాఁడను.

ఈ యోపిలిసిద్ధి మహారాజు కమ్మనాఁటిలోని కొట్యదోన యందలి దేవునకుఁ గాకతీయ గణపతి దేవునకు పుణ్యమునకుగాను

(1) దక్షిణ హిందూదేశ శాసనములు సం. 6 సంఖ్య 587

(2) డిటో ,, 6 ,, 628

ధర్మమును నొసంగి శాసనము వ్రాయించినాఁడు. ఈవంశములో చోడబల్లిగాని నన్నెచోడుఁడు గాని లేఁడు. ఇందు మూలపురుషుఁడుగా చూపఁబడిన పల్లిదేవుఁడు దాదాపు శా. శ. ౧౦౨౫ ప్రాంతమువాఁడై యుండును. అనఁగా నీవంశ మించుమించు ౧౨౫ సంవత్సరము పరిమితిగల కాలములో నున్నదని తెలుచున్నది.

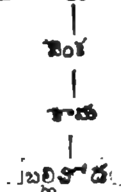
(౨) చోడబల్లయ మహారాజు
| (1)
కామచోడ మహారాజు = శ్రీయాదేవి
| (2)
త్రిభువనమల్ల దేవచోడ మహారాజు — (3) } = ౧ మాచలదేవి, ౨ కామిదేవి. (4)
|
(5) నన్నెచోడుఁడు (శక 1078)

ఈ వంశ మించుమించు శా. శ. ౯౮౦ కును ౧౦౭౫ కును మధ్యకాలమునం దున్నట్లు కన్నట్టుచున్నది. ఇందు చోడఁబల్లియు, నన్నెచోడుఁడును, శ్రీయాదేవియుఁగూడఁగలరు. కాని కుమారసంభవములోఁ జెప్పఁబడిన సంబంధము వీరికిలేదు. కవి నన్నెచోడుని తండ్రి చోడబల్లి, తల్లి శ్రీయాదేవి. ఇందున్న నన్నెచోడునితల్లి మాచలదేవి. తండ్రి త్రిభువనమల్లదేవ చోడమహారాజు. బ్ర. శ్రీ. కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులుగారు కవులచారిత్రమున నీ త్రిభువనమల్లదేవచోడుఁడే, బల్లిచోడుఁడనియు, మాచలదేవియే శ్రీయాదేవియనియుఁ ద్రిప్పి త్రిప్పి యర్థములను జెప్పి దాని నాధారముచేసి

(1) దక్షిణహిందూదేశ శాసనములు 6 సం॥ న 606 రు.
(2) ,, ,, 607, 609.
(3) ,, ,, 181, 163, 612, 624, 608, 610, 630, 637, 647.
(4) ,, ,,
(5) ,, ,, 645, 646

కాని నన్నెచోడుని కాలనిర్ణయమును జేసిరి కాని యందు సత్యములేదు. త్రిభువనమల్లదేవచోడమహారాజనియు, మాచలదేవి యనియు ననేక శాసనములలో స్పష్టముగా నుండగా నాతనిని బల్లిచోడుఁడనియు నామములలో నట్టి స్వల్పపుమార్పు లుండుట స్వాభావిక మనియు నట్టి మహాకవి మాచలశబ్దమును బద్యమున నిముడ్పలేక సౌకర్యముకొఱకై శ్రీయాదేవి యని వ్రాసెననియుఁ దలంచుట సమంజసముకాదు. ఈ వంశమునందుఁ గనఁబడుచున్న నన్నెచోడుఁడు తన శాసనములలో స్పష్టముగాఁ దనతండ్రిని తల్లిని త్రిభువనమల్లదేవ చోడమహారాజని యు, మాచలదేవి యనియు వ్రాయించి యున్నాఁడు. కావుననిందు చూపఁబడిన నన్నెచోడుఁడు కవి నన్నిచోడుఁడు కాఁడనుట స్పష్టము.

నెల్లూరు శాసన సంపుటములలో బల్లిచోడ మహారాజులపేరున శాసనములు మఱిరెండున్నవి. (పుటలు ३४४ - ३४६) ఇందలి వంశవృక్షమిది.

(3) పొత్తపి నన్నచోడ
|
కొంక
|
కామ
|
బల్లిచోడ

ఈ శాసనములు దరిశికాలూరకా మన్నేపల్లి గ్రామములోనివి. ఇవి శా. శ. ११६३,११४४ సంవత్సరములలోనివి. ఇవిగాక శివ రామపురమున (పుట ३०६) నీబల్లిచోడునిదే యింకనొక శాసన మున్నది.

ఈ వంశవృక్షమునందు నన్నెచోడబల్లిచోడు లున్నను, వారికి పుత్రపితృ సంబంధము లేకపోవుటచే మన కుపయోగము లేదు. ప్రత్యే

కముగా బల్లిచోడునిపేరనో నన్నిచోడునిపేరనో గల శాసనము లింకను గొన్నియున్నవి. కాని వానివలనను ప్రయోజనములేదు. "ఇతనికుమారుఁడు నన్నెచోడుఁడై యుండును. అతనితండ్రి బల్లిచోడుఁడైయుండును." అని యూహించినంతమాత్రమున కవి కాలనిర్ణయము సరిగాఁగాఁజాలదు. అందుచే నా శాసనములనుగూర్చి యేమియు నిట వ్రాయలేదు. ఉదాహరణమున కొకటిరెండు శాసనముల విషయమిట వ్రాసెదను. కన్నరదేవమహారాజునకు చోడబల్లియను తమ్ముఁడున్నట్లు ద. హిం. శా. సం. ౭ నెం ౧౩౨౮ వలనఁ దెలియుచున్నది. కాని యితఁడు నన్నెచోడుని తండ్రియనుట కాధారములు లేవు. చోడబల్లి మహారాజుభార్యయైన పొన్నమదేవుల శాసనమొకటి (ద హిం.శా.సం॥ ౭ నెం ౧౮౦) కలదు. ఈ చోడబల్లినికూడ నన్నెచోడుని తండ్రియని చెప్పఁజాలము. ఇట్టివింకను గొన్ని కలవు గ్రంథవిస్తరభీతిచేతను, వానివలన నయ్యెడుప్రయోజనము లేకయు, వానినిట నుదాహరింపలేదు.

(౪) నన్నూరు చోడవంశము

చాగి వెంకన్న ౮౬౦

|

బల్లెరాజు ౮౯౦

|

కంట్య వంకయ్యరాజు ౯౨౦

నన్నెచోడ ౯౫౦

|

నూరపరాజు ౯౭౦

|

రాజమహేంద్రి పాత్రిచోడ ౧౦౧౦

ఇతఁడు శా. శ. ౧౦౧౦ వ సంవత్సరములో సన్నూరు వాలుం కారదేవికి, ధర్మ మొసంగుచు వ్రాయించిన శాసనములో నీవంశ వృత్త ముదాహరింపఁబడియున్నది. ఇందు నన్నెచోడుఁ డుండుటచేత ను, ఈ క్రింద నీయబోవు పెదచెఱుకూరు శాసనమునందలి వంశవృత్త మునకును దీనికిని గొంతపోలిక యుండుటచేతను, ఈవంశ ముదాహ రింపఁబడి యున్న శాసనము నీక్రిందవ్రాయుచున్నాఁడను. (నె.శా.సం పుట ౧౦౭౨)

"స్వస్తి శ్రీసూర్యవంశంబు నేంటి చాగివెంకన కొడుకు బల్లె రాజు వీరి పుత్రుండు కంట్రువంశ్యరాజు వీరి కొడుకు నన్నెచోడ వీరి పుత్రుండు. రాజమహేంద్రిపాత్తపిచోడు నన్నూరి వాలుంకారి దేవికి సర్వకరహారముగా నిచ్చిరి వీరయిచ్చిన కాలసంఖ్యలు శకవర్షం బులు ౧౦౦౦ యగునేంటి మేషమాసమున వుత్తమ దివసమునాండు యిచ్చిరి. చోడేశ్వర లింగానకుం అమృత పడ్కందది వెంపడిముం... పగహారితువు...వు...యిచ్చిరికాలము."

ఈవంశము శా. శ. ౮౫౦—౧౦౧౦ నడుమ నున్నది. ఈ నన్నూరువాలుంకారదేవికి దానమొసంగిన శాసనములు మఱి రెండు గలవు.

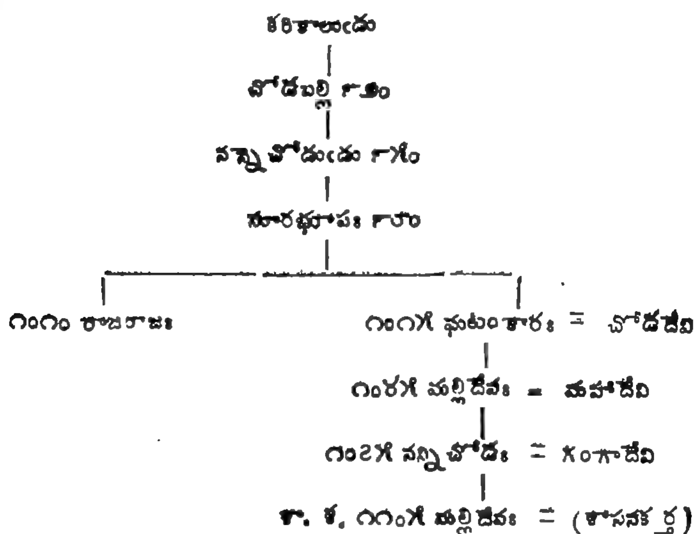
౧. నెల్లూరు శాసనసంపుటములు పుట ౧౦౩౦. శం. ౧౧౯౦. కామనచోడ మహారాజులు.

౨ పుట ౧౦౭౧. ఉజ్వలచోడ బల్లయచోడ మహారాజులు. శాసనకాలములేదు.

ఈశాసనములు మనకేమియు నుపయోగింపవు.

పెదచెఱుకూరు శాసనము

(౫) నన్నెచోడుని కాలనిర్ణయమున కాధారముగాఁ గొన్ని పండితులు చర్చించిన పెదచెఱుకూరు శాసనము నందలి వంశవృక్షము నీక్రిందనిచ్చుచున్నాఁడను. (ద. హిం. శా. సం. ౬ సంఖ్య ౨౦౬)

ఈశాసనము నందలి వంశవృక్షమునకును పైనిగనుపఱచిన నన్నూరు శాసనమునందలి వంశవృక్షమునకును గొంతపోలికయున్నది. నన్నచోడ, సూరభూప, రాజరాజు లందును నిందును నొక్కరీతిగనే యొక్కకాలమునందే యున్నారు. నన్నెచోడునకును, చోడబల్లికిని నడుమ నాశాసనమున వంట్రువంక్యరాజు గనఁబడుచున్నాఁడు. అతనిని దొలగించి చో, నీరెండు శాసనములందలి వంశవృక్షము లొకటియే యని చెప్పవచ్చును. వెంకనకొడుకు వంక్యరాజనియు నాతనికొడుకు బల్లిరాజనియు వ్రాయవలసియుండగా శాసనలేఖకుఁడు పొరబడిరొ

నేమో యని తోఁచుచున్నది. ఇంతకు నిది యూహాయే కాని యా ధారమున్నది కాదు. ఈ పెదచెఱువు శాసనముపైఁ బండితులు విశే షచర్చ జరిపియుండుటచే పాఠకుల సౌకర్యముకొఱకు దానినిబూర్తిగ నిట వ్రాయుచున్నాఁడను.

"స్వస్తి శ్రీ స్తసలి ప్త్రశీశ స్తదియ్యావాభ్యాజ్ఞాతో
జగతి లతికాబీజం బ్రహ్మ బ్రాహ్మీపతి స్సోభూత్
దానశౌర్యగుణాకస్వం నిరూపయి న్నివాత్మనః
తస్య తాద్రిగ్విధా దంగా ద్దోర్ద్వయాత్త్రియావ్వయః
తత్ర సూర్యాన్మసు స్తస్మాదిత్స్వాకు స్తత్కులేన్రివః
అదేవీత్కరికాలాఖ్యచోడ స్తస్యాన్వ యేఽని
చోడబల్లి న్రిప స్తస్మాన్నన్నిచోడ స్తదాత్మజః
సూరభూప స్సుత స్తస్య రాజరాజమహీపతిః
తస్యానుజో ఘటంకార న్రిపోహంకార శంకరః
తస్య చోడమహాదేవీ ప్రియాత త్తలియో నయా
మల్లిదేవ న్రిపో యత్త్రి పౌత్రిధర్మ్మ స్యలియ్యతా
తస్యకాంతా మహాదేవీ నన్నిచోడ స్తయోస్సుతః
న్యగ్రహీ దుగ్రవీరారీ న్యగ్రహీ ద్విజయత్రియం
గంగాదేవీ ప్రియాతస్య యాదేశమతిచక్రిషే
తాభ్యాం భూచక్ర శక్రో భూ న్మల్లిదేవమహేశ్వరః
ధర్మసంస్థాపనార్థాయ గాంగేయః కలియుగే పునః

స్వస్తి చరణసరోరుహ విహితవిలోచన త్రిలోచన ప్రముఖాఖిల పృథివీశ్వర కారిత కావేరీతీర కరికాలకులరత్న ప్రదీపాహిత కుమార గజాంకుశ కంద్దూరి పురవరేశ్వర కాశ్యపగోత్రి పాకనాంటి విషయ

ఏకవింశతి సహస్రగ్రామావనీవల్లభ భయలోభ దుర్లభ సత్యారత్నాకర నామాది సమస్తప్రశస్తిసహితం శ్రీమన్మహా మండలేశ్వర మల్లిదేవచోడ మహారాజ్ఞా పురాణ న్యాయ మీమాంసాగమమిశ్రిత వేదధర్మశాస్త్రి యుర్వేదాద్యష్టాదశ విద్యాస్థాన సప్తశతోత్తర సహస్రభాగ పరిపూర్ణ సప్తశతాగ్నిహోత్రాలంకారైవమాది గుణగణశోభితేభ్యః గ్రామాగ్ర హార శ్రీవర్ధమానాయ శ్రీభీమేశ్వర దేవాయ అంగభోగార్థం డగ్గాంబి కానందనేన మారాయనేన పూర్వదత్త పరిదపూండి నామగ్రామోష్ట దిక్సీమాసహిత స్సర్వకర పరిహార మాచంద్రార్కం దత్తః తత్కాలీన రాష్ట్రకూట ప్రముఖాణా కుటుంబిన స్సమాహూ యేత్థ మాజ్ఞాపయతి విదితమస్తు వః శ్రీమద్గణపతిలక్ష్మీశః పరిదపూండిమిమం పునఃభీమేశ్వరాయ దేవాయ ప్రాదా దాచంద్రతారకం బహుభి ర్వసుధా దత్తా బహుభి శ్చానుపాలితా యస్యయస్య యదాభూమి స్తస్య తస్య తదాఫలం ఇతి సంచిత్య మల్లిదేవచోడ మహారాజ్ఞా సమధిగతపంచమహాశబ్ద మహామండ లేశ్వర వీర రాజేంద్ర కాకతియ్యగణపతి మహాక్షోణీశస్య ధర్మార్థం క్రీతం॥ స్వదత్తా ద్ద్విగుణం పుణ్యం పరదత్తానుపాలనం పరదత్తాపహారేణ స్వదత్తం నిష్ఫలం భవేత్॥ స్వదత్తాం పరదత్తాం వా యో హరేత వసుంధరాం షష్టిర్వర్ష సహస్రాణి విష్టాయాం జాయతే క్రిమిః."

ఇంతవఱకు లభించిన శాసనములన్నిటిలోను బల్లిచోడ నన్నె చోడులను దండ్రికొడుకులుగాఁ జెప్పిన దీ శాసన మొక్కటియే. శాసనములను బట్టి కవికాలనిర్ణయము చేయఁగలపెట్టినచో నందుల కుపయోగించునది యీ శాసనము దక్క మఱియొక్కటి యింతవఱకు లభ్యముకాలేదు. కావున మనకవి కాలనిర్ణయము చేయుటకీ శాస నముదక్క గత్యంతరము లేదు. దీనిని విడచి వేఱుమార్గముఁ గవి కాలనిర్ణయము చేసితిమేని యీ శాసనమునకు సమాధాన మొసంగు

మని పండితులఁడు గకపోరు. ఈ శాసనకర్త పాకనాఁడిఱువదియొక్క వేయిని బరిపాలించిన వాఁడని చెప్పుకొని యున్నాఁడు. కవినన్ని చోడుఁడు గూడఁ దన తండ్రి పాకనాఁ డిరువదియొక్క వేయిని బరిపాలించనవాఁడని చెప్పియున్నాఁడు. కావున నీశాసనమందలి నన్నెచోడుఁడే కవి నన్నెచోడుఁడని చెప్పఁదగియున్నది. ఈ శాసన కర్తయగు మల్లిదేవుఁడు పాకనాఁటిని బరిపాలించినట్లు శాసనమునం దున్నది. కాని, బల్లిచోడుఁడు పరిపాలించినట్లు చెప్పఁబడి యుండ లేదు. ఆ కారణమునుబట్టి యీ నన్నెచోడుఁడు కవి నన్నెచోడుఁ డని చెప్పవలనుపడదని శ్రీ లక్ష్మీపతిశాస్త్రిలుగారు వ్రాసియున్నారు. పాకనాఁటి పరిపాలకత్వ మొక బిరుదువంటిదే గాని యీబిరుదు వహించిన వారందఱును పాకనాఁటినంతను దప్పక పరిపాలించి యుండిరని తలంపరాదు. ఈ బిరుదమునుబట్టి బల్లెచోడుఁడును మల్లి దేవుఁడును ఒకవంశములోని వారని యూహింపఁదగియున్నది. కావున నిందలి నన్నెచోడుఁడు కవి నన్నెచోడుఁ డనియే నిశ్చయింప వలసియున్నది. శ్రీజయంతి రామయ్యపంతులుగారును నడకుదుటి వీర రాజుపంతులుగారును గూడనట్లే యభిప్రాయపడియుండిరి.

ఈ శాసనమునఁ గాలమిాయఁబడ లేదు. కాని కాకతి గణపతి దేవుని పేరిందుదాహరింపఁబడియుండుటచే శా. శ ౧౧౪౦ ప్రాంత మున నీ శాసనము పుట్టియుండునని యూహించి తరమునకు ౩౫ సంవ త్సరములువంతున లెక్కించి నన్నెచోడుని కాలము శా. శ. ౧౦౪౦ ప్రాంతమని రామయ్యపంతులుగారు నిర్ణయించిరి. వీరరాజు పంతులు గారును మల్లిదేవుని శాసనకాలమును ౧౧౪౦ యని యంగీకరించి, తరమునకు ౪౦ సంవత్సరములని లెక్కించి నన్నెచోడుని కాలము శా. శ. ౯౦౦ సంవత్సరప్రాంతమని నిర్ణయించియున్నారు. వీరిరువురు

నవలంభించిన తేఁ మొక్క యవధి యత్యధికాత్యల్ప సంఖ్యాబోధక మని నా యభిప్రాయము. ఈ గ్రంథమును వ్రాయుసందర్భమున నాకు గలిగిన యనుభవజ్ఞానమునుబట్టి తరమునకు ముప్పది సంవత్సరముల వంతున లెక్కించుట న్యాయముగా నుండునని నే నభిప్రాయపడు చున్నాఁడను. నాయభిప్రాయమునకుఁ దోడువడుచున్న పాశ్చాత్య పండితుల యభిప్రాయముల నీక్రింద నిచ్చుచున్నాఁడను.

"In reckoning historically by generations the word is taken to mean the interval or time between the birth of the parents and that of their children, usually computed at thirty years or three generations to a century"

James A. H. Murray.

"Thus the word is also used of the age or person of a generation usually taken as about thirty years or three generations to a century."

Encyclopedia Britanica.

మల్లిదేవుని శాసన మాతని ముప్పదియైదేండ్ల వయసున శా. శ. ౧౧౪౦ వ సంవత్సరమున వ్రాయబడినదెంచి యాతని జననకాలమును దెల్పితరమునకు ముప్పది సంవత్సరముల వంతున నాయాపురుషుల జనన సంవత్సరములను శా. శ. సంవత్సరములలో పైవంశమునం దిచ్చి యున్నాఁడను. ఈ ప్రకారము చూచినచో నన్నిచోడుఁడు. శా. శ. ౯౫౦ ప్రాంతమున జన్మించి ౯౯౦ ప్రాంతమున కుమారసంభవమును రచించి యుండునని తేలినది. అనఁగా నీతఁడు నన్నయభట్టునకుఁ వయసున గొంచెము చిన్నవాఁడును, నీతనికావ్యము మహాభారతము కంటె నాలుగైదేండ్లు తక్కువ వయసుకలదియు నగుచున్నది. శతాబ్దికి మూఁడుతరముల వంతున లెక్కించితిమేని నన్నెచోడుని జననము

శా.శ. ౯౩౦ ప్రాంతమయి యించుమించుగా నన్నయభట్టుతో సమకాలికుఁడగును. ఈతని కావ్యకన్య భారతముతో సమవయస్కురాలగును.

గణపతిదేవుఁడు వెలనాఁటి నాక్రమించినది శా. శ. ౧౧౪౦ ప్రాంతమనియు, నాతత్క్షణమే యీశాసనము వ్రాయఁబడెనని తలంచుట సమంజసము కాదనియుఁ గొందఱనుచున్నారు. కాని యిది యొక లెక్కింపఁదగిన యభ్యంతరము కాదు. గణపతిదేవుని పేరుదాహరింపఁబడిన శాసనములు వెలనాఁటిలోను గమ్మరాష్ట్రములోను శా. శ. ౧౧౪౦ మొదలుకొని కానవచ్చుచున్నవి. అదిగాక యీశాసనము గణపతి వెలనాఁటియాక్రమణమునకుఁ బిమ్మట ౧౦-౧౫ సంవత్సరముల కని తలంచినచో మల్లిదేవునివయసు ఆకాలమునకు ౫౦ ఏండ్లుండునని తలంపవచ్చును. ఇవియన్నియు నూహలు యుక్తులునే కాని యాధార సహితములయినవి కావు.

పండితుల యభిప్రాయములు

బ్ర. శ్రీ. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారీసందర్భమున శా. శ. ౧౨౨౧ సంవత్సరపు శాసనము నొకదాని నుదాహరించి (ఓరియంటల్ లైబ్రరిలోని శాసనముల వాల్యూం ౧ పుట ౮౯౨) యిది పెదచెఱుకూరి గ్రామములోనే ఆ గ్రామకరణం వారి కృష్ణయ్యగారి యింట్లో నున్న తామ్రశాసనమనియు, నాశాసనకర్త మల్లిదేవుఁడనియు, గణపతిదేవుఁడు చనిపోయిన తరువాత వ్రాయఁబడిన దగుటచే నిం దాతని పేరుదాహరింపఁబడ లేదనియు, గణపతి చనిపోయిన తరువాత నా మల్లిదేవుఁడు స్వతంత్రుఁడై తల యెత్తియుండుననియు, పైనివ్రాసిన

పెదచెఱుకూరునందే యీ రెండుశాసనములును లభించి యుండుట చేతను అందులోను ఇందులోను "న్యగ్రహీం" త్యాది పదములుండుట చేతను నీ రెండుశాసనముల కర్తయు నొక్కఁడే యనియు గుర్తించి, యీతని పెదచెఱుకూరి శాసనము శా. శ. ౧౧౭౦-౧౧౮౦ ప్రాంతమని వ్రాసియున్నారు. (ఆ. సా. ప. సం. ౧౪ సంచిక ౧) దీనికి ఫలితము నన్నెచోడుని కాలము మఱి ముప్పది సంవత్సరములు క్రిందకు దిగుట. ఈ తామ్రశాసనమునందు మల్లిదేవుని తండ్రిపే రుదాహరింపఁబడలేదు. శ్రీ శాస్త్రిలుగారి యూహప్రకారము పెదచెఱుకూరు శాసనము ౧౧౭౦ ప్రాంతమయ్యెనేని అప్పటికి పైనివ్రాసినప్రకారము మల్లిదేవునకు ౩౫ సంవత్సరములవయసు కలదని యనుకొంటిమేని యాతని జననము ౧౧౩౫ ప్రాంతమై తామ్రశాసనకాలము నాటికి౮౬ సంవత్సరములు వయసు కలవాఁడగును. ఇతఁడింతకాలము జీవించి యావయసున నీ శాసనమును వ్రాయించినాఁడనుటకంటె నీతనికి మల్లిదేవుఁడను మనుమఁ డుండెననియు వాఁడీశాసనమును వ్రాయించి తాతగారి శాసనమునందలి న్యగ్రహీంత్యాదిశ్లోకము నించుకమార్పుతోఁ దనశాసనమున వేయించుకొని యుండెననియుఁ దలంచుట సమంజసముగ నుండుననియు ననుకొనుచున్నాఁడను. శాస్త్రిలుగారియూహ సత్యమయ్యెనేని నన్నిచోడుఁడు భారతరచనాకాలమున జన్మించిన వాఁడగును. అతని కావ్యము భారతముకంటె ఇరువది ఇరువదియైదేండ్లు చిన్నదియగును.

ప్రభాకరశాస్త్రిగారు చోడబల్లి పేరుగల మఱి రెండు శాసనములనుదాహరించి అందొకదానియందు మల్లికార్జుని పేరుదాహరింపఁబడియున్నదనియు, వఁడే నన్నెచోడకవి గురువనియు, నాబల్లిచోడుఁడే కవినన్నెచోడుని తండ్రియనియు, నీశాసనములనుబట్టి చూచి

నను నన్నెచోడుని కాలము రామయ్యపంతులుగారు చేసిన కాలనిర్ణయమునకు సరిపోవుచున్నదనియు వ్రాసియున్నారు. ఈశాసనములు రెండును చోడబల్లియొక్కయు కన్నరదేవ చోడునియొక్కయు దానములను తెలుపుచున్నవి. ఇందొకటి కొప్పరవు శాసనము (౧౯౧౫ వ సంవత్సరము గవర్నమెంటు శాసన సంచయమున నున్నది.) ఇందే పాలూర్పురసముత్పన్నం ధ్రుత కాలాముఖ వ్రతమ్। మల్లికార్జున మధ్యర్షీ తస్మై తత్త్వార్థభావినే సోమేశ్వరవరం స్థానం ప్రాదాదా చంద్రతారకమ్" అని మల్లికార్జున గురువు ప్రశంసయున్నది. ఇది ౧౦౮౯ సంవత్సరము నాఁటిది. ఇది చోడబల్లిది కావున దీని తరువాత నున్న నన్నెచోడుఁడు ౧౧౦౦ ప్రాంతమువాఁడగును. ఇది రామయ్యపంతులుగారు చెప్పిన కాలమునకు సరిపోవుటలేదు. దీనినిబట్టి మన నన్నిచోడుఁడు మఱి ౬౦ సంవత్సరములు క్రిందకు దిగుచున్నాఁడు. రెండవ శాసనము (ద. హిం. శా. సం ४० పుట ४౬8] శా. శ. ౧౦४3 వ సంవత్సరమునాఁటిది.

ఈ రెండు శాసనములందును గూడ నన్నెచోడుని పేరులేదు. నన్నెచోళ సంబంధము చెప్పఁబడని బల్లెచోడులు పెక్కురున్నారు. దానిని బట్టి కవి నన్నెచోడుని కాలనిర్ణయము సేయఁజాలము.

శ్రీ నేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారు ౧౯४५ ఫిబ్రవరి భారతిలో నన్నెచోడకవిరాజు తన కుమారసంభవ పీఠికయందు:

"అరినరపాలమౌళి దళితాంఘ్రియుగుండయి పాకనాఁటి యం
దిరువదియొక్కవేయిఁటి కధీశుఁడు నాఁ జనుచోడబల్లికిం
జిరతరకీర్తి కగ్రమహిషీతిలకం బన హైహయాన్వయాం
బరశశిరేఖయైన గుణభాసివి శ్రీసతికిన్ దనూజుఁడన్.

అని వ్రాసి యున్నాఁడు. కాని నన్నెచోడుఁడుగాని యాతని తండ్రియగు చోడబల్లిగాని పాకనాఁటియందు రాజ్యముచేసినట్లు ఋజువు చేయఁగల శాసనములెవ్వియు నింకను లభ్యపడలేదు. క్రీ శ. ౯౩౦-౯౮౦ ప్రాంతమున పాకనాఁటిసీమలోని పొత్తపియందు బల్లియచోడనామాంకితుడగు తెలుఁగుచోళరాజొకఁడు రాజ్యము చేయుచుండె నట్లొక ప్రాచీనతామ్రశాసనము వలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది. (C.P. No. 6 of 1935-36) (గుండ్లకమ్మకు దక్షిణమున వెలిగొండలు మొదలు సముద్రతీరమువఱకుఁ గల దేశమునకు బూర్వము పాకనాఁడను పేరు చెల్లుచుండెను. కొంచె మించుమించుగ నిప్పటి నెల్లూరుమండలము కడపమండలములోని తూర్పుభాగమును గలసిన నప్పటి పాకనాఁటికి సరిపోవును.) ఈ యూహ సరియైనదైనప్పటికిని వెలిగొండకు తూర్పున నతని యధికారము చెల్లుచుండె ననుట కవకాశములేదు. మఱియు నితనికి నెల్లూరు శాఖవారితో సంబంధమున్నట్లు తోఁచదు" అని వ్రాసియున్నారు. ఈశాసనమింకను బూర్తిగాఁ బ్రకటింపఁబడలేదు, ఈ శాసనమందలి బల్లిచోడుఁడు నన్నెచోడుని తండ్రి యగునో కాదో యిప్పుడు చెప్పఁజాలము. ఇతఁడు నన్నెచోడుని తండ్రియగుట నిశ్చయమైనచోఁ గవికాలము పైనిజెప్పిన దానికంటె ముందునకుఁ బోయి, యాతఁడు నన్నయభట్టుతో సమకాలికుఁడో యించుక పూర్వుఁడో యగును. ఆకాలమునందొక మల్లికార్జునుఁడు గూడఁ గలఁడు. అతఁడు కాలాముఖుఁడే సూర్యరాశి తపోరాశి పండితుల శిష్యుఁడు. శ్రీ రామకృష్ణకవిగారీతనిని గురించియే కుమారసంభవ పీఠికలో వ్రాసియున్నారు. శ్రీ శాస్త్రిగారి మల్లికార్జునుని కంటె శ్రీరామకృష్ణకవిగారి మల్లికార్జునుఁడే నన్నెచోడుని గురువనఁదగినవాఁడుగాఁ గన్పట్టుచున్నాఁడు. పెదచెఱకూరు శాసనమందు తగులమున్నచో, మల్లికార్జునునిబట్టి శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారి బల్లిచోఁడుడే కవినన్నిచోడునితండ్రి యని నిశ్చయింపఁదగియున్నది.

నన్నెచోడుని గురువైన మల్లికార్జునినిబట్టి కాలనిర్ణయము చేయుట సాధ్యమైనపని కాదు. మల్లికార్జునులు పెక్కురున్నారు, నన్నెచోడుని కాలనిర్ణయముఁ జేయఁ బ్రయత్నించిన పండితులకు దలకొక మల్లికార్జునుఁడును లభించి వారివారి యూహల కాధారపడుచు వచ్చినాఁడు. నేను నిర్ణయించినకాలమున మల్లికార్జునయోగి యుండవలదా? యని కొందఱడుగవచ్చును. ప్రపంచములోని మల్లికార్జును లందఱును, శాసన వాఙ్మయ ప్రపంచములఁ జేర్పఁబడిరని సిద్ధాంతమగువఱకు నా ప్రశ్న కవకాశము లేదు. ఆకాలమున మల్లికార్జునయోగి లేఁడని యెవరు చెప్పఁగలరు?

కుమారసంభవ పీఠికయందు శ్రీ లక్ష్మీపతి శాస్త్రులుగారు, తిక్కనసోమయాజి భారతప్రయోగములవంటి ప్రయోగములు కొన్ని యిందుఁ గన్పట్టుచుండుటచే నీతఁడు తిక్కనసోమయాజికిఁ దరువాతివాఁడని చెప్పిరి. కానియందు సత్యము లేదని నాయభిప్రాయము. కుమారసంభవ కృత్యాదియందు—

చ. రవికులశేఖరుండు కవిరాజశిఖామణి గావ్యకర్త స
త్కవి భువి నన్నెచోడుఁడటె కావ్యము దివ్యకథం గుమారసం
భవ మటె సత్కథాధిపతి భవ్యుఁడు జంగమమల్లికార్జునుం
డవిచలితార్థయోగధరుఁడట్టె వినం గొనియాడఁజాలదే!

అని చెప్పియున్నాఁడు. ఈపద్యము బమ్మెర పోతనార్యుని

క. పలికెడిది భాగవతమఁట
పలికించెడువాఁడు రామభద్రుండఁట నేఁ
బలికిన భవహర మగునఁట
పలికెద వేఱొండుగాథ పలుకఁగ నేలా?

అను పద్యమును బోలియున్న దనియు నందుచే నితఁడు పోతనకుఁ దరువాతివాఁ డనియుఁ జెప్పవచ్చునా? వెదకిచూచినచోఁ బోతన పద్యములవంటి పద్యము లిందును కొన్ని గానరావచ్చును. అనుకరణ సూత్రము ననుసరించి కాలనిర్ణయముసేయుట సరియైన మార్గము కాఁజాలదు.

అథర్వణాచార్యుఁడు, తనఛందస్సులో

క. మగణమ్ముఁ గదియ రగణము
వగవక కృతి మొదట నిలుపువానికి మరణం
బగు నిక్కమండ్రు మడియఁడె
యగు నని యాది తొల్లి వెంకణాదిత్యుఁడనిన్.

అని కృతిప్రారంభమున మగణమునకుఁ బిమ్మట రగణముమంచి పద్యమును రచించినవాఁడు తప్పక మరణము నొందునవియు, వెంకణాదిత్యుఁడట్లొనర్చుట వలననే యుద్ధములో నిహతుఁడయ్యెననియుఁ జెప్పియున్నాఁడు. ఈ వెంకణాదిత్యుఁడు నన్నెచోడుఁడే యని యనుచున్నారు. ఇతఁడు కుమారసంభవమున' మొదటి పద్యమును స్రగ్ధరావృత్తములో రచియించియున్నాఁడు. ఆవృత్తమునకు మొదట మగణమును తరువాతరగణమువచ్చును. 'శ్రీవాణేంద్రామరేంద్రార్చిత...' అనునది ప్రథమపద్యము దీనినిబట్టి నన్నెచోడుఁడు యుద్ధములో మరణమొందెనని స్పష్టమగుచున్నది. ఆథర్వణాచార్యుఁడు పండ్రెండవ శతాబ్ది చివరభాగమునను బదుమూఁడవ శతాబ్ది మొదటిభాగమునను నున్నవాఁడు. నన్నెచోడుఁడు యుద్ధములో మరణించెనని యీ పద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది. కాని యెవరితో నెచ్చటజరిగిన రణమున నిహతుఁడయ్యెనో యిందువలనఁ దెలియుటలేదు. నేను జూచినంతవఱకు చరిత్రములలో నన్నెచోడునిఁ జంపినవాని నామము

నాకుఁ గన్పడలేదు. క్రీ. శ. ౯౮౦ లో పాశ్చాత్యరాజులచే నొక నన్నెచోడుఁడు చంపఁబడెనని శ్రీ రామకృష్ణకవిగారు వ్రాసి యున్నారు. కాని యందుల కాధారము నీయలేదు.

అథర్వణాచార్యునికంటె నన్నెచోడుఁడు పూర్వుఁడని చెప్పఁబడుటచే నీతఁడు తిక్కనసోమయాజికిఁ దరువాతివాఁడని చెప్పెడియుక్తి పూర్వపక్షమగుచున్నది.

కమ్మవారి చరిత్రమును రచించిన కొత్తభావయ్య చౌదరిగారు, ఆచరిత్ర ద్వితీయభాగమున ౧౩౫ వ పేజీలో "చోడబల్లి" ని గూర్చి వ్రాయుచు, "ఈమహారాజునకు పొన్నమదేవి, శ్రీసతి యను నిర్వురు భార్యలు గన్పడుచున్నారు. శ్రీసతివలన నన్నెచోడుఁడను కుమారుఁడు జనించెను." అనియు, ౧౮౦ వ పేజీలో "చోడబల్లికిని శ్రీసతికిని జనించిన నన్నెచోడమహారాజు వంశ మాక్రిందివిధమున నొకశాసనమున వ్రాయఁబడినది" అనియును వ్రాసియున్నారు. చోడబల్లికి శ్రీసతియనుభార్య యున్నట్లును ఆమెవలన నన్నెచోడుఁడు కలిగినట్లును వ్రాయుటకు వీరికి కుమారసంభవము దక్క వేఱు ఆధారము లున్నట్లు గన్పింపదు. వీరివ్రాతలకు పైవ్రాసిన పెదచెఱుకూరు శాసనమే యాధారమైనట్లు గన్పట్టుచున్నది. కాని యాశాసనమున చోడబల్లి భార్యలనుగూర్చి యేమియుఁ జెప్పఁబడియుండలేదు. చోడబల్లినామ మూదాహరింపఁబడిన యితర శాసనములకును, మల్లిదేవుని శాసనమునకును, కుమారసంభవమందలి పద్యమునకును సంబంధము గల్పించి శ్రీ భావయ్యచౌదరిగారట్లు వ్రాసియుందురు, సరియైన సాక్ష్యము లభించినఁగాని యాసంబంధము సత్యమైనదిగా భావింపనవకాశముండదు

నన్నెచోడకవి, తనగ్రంథరచనాకాలమును కుమారసంభవము నందే గూఢముగాఁ జెప్పియున్నాఁడని భారతిలో దేవరపల్లి వెంకట

కృష్ణారెడ్డిగారు విక్రమసంవత్సర వైశాఖమాసమున నొకవ్యాసమును వ్రాసియున్నారు. పైనివ్రాసిన "అన్యతార" అను కృత్యాది ౩౮ వ పద్యములో "దైవజ్ఞునట్లు శుభోదయమున దివ్యసుకృతిఁ బ్రతిష్ఠించితు" అని చెప్పియున్నాఁడు. కావున దైవజ్ఞునివలెనే దివ్యసుకృతి ప్రతిష్ఠా కాలమును, గవి,

క. క్రమమున నుద్భటుఁడుగవి
త్వము మెఱయఁ గుమారసంభవము సాలంకా
రము గూఢవస్తుమయకా
వ్యముగా శూరులీల జెప్పి వారు మెచ్చించెన్. ౧౪౨౯

అను పద్యములో సూచించినట్లు "గూఢవస్తుమయముగా" ద్వాదశాస్త్రమండలి ౯౯౩ వ సంఖ్యగానున్న,

గీ. ద్వాదశార్థార్థానయ ను నాద్వాదశార్థ
వదనుఁడోగిఁ బుట్టి నిజభుజద్వాదశమున
నుదయదశ శతకిరణ కిరణుఁ డయ్యుదయవగముఁ
గిట్టి దశశతకర ముల బుట్టినట్లు

అను పద్యములో శకసంవత్సరములను, (దశ + శత + దశశత = ౧౦ + ౧౦౦ + ౧౦౦౦ = ౧౧౧౦) చెప్పినాఁడనియు నిది విక్రమార్క శకసంఖ్యయనియు, నాయాశ్వాసమునందే ౯౬౧ వ సంఖ్యగానున్న

చ. కరిశిరమాద షణ్ముఖుఁడు గైపున వ్రేయుఁడు గుంభహ్రాక్తికో
త్కర మసిధారఁబొల్పొసఁగెఁ దాఁకుభంగము సూచినప్పు సం
గరజయకాంత కాంతరద కాంతియొ కాదని నాఁటుదీఱ వి
స్ఫురదవదాతఖడ్గలత పూచెనొ నాజయచైత్రసంపదన్.

అను పద్యమునందు,

వి + జయ = విజయసంవత్సరము
చైత్ర = చైత్రమాసము
అవదాత = శుద్ధపక్షము
జయ = జయతిథి

జయ = మంగళవారము —అని కవి చెప్పియున్నాఁడనియు ఏవి "శాసనలిఖితాక్షరంబులయ్యె" నని ఇట్లప్రతిహతశౌర్యుండును, నని వార్యవీర్యుండును, నఖిలభువన భవనాధీశ్వరుండును, సకల జగద్భయదానియు, నామరణాంతాపరిత్యక్తాభిదానియు నగు తారకాసురునామాక్షరంబులు సకలదిక్తటశిలాపట్టంబుల శక్తిధరముఖ విజయప్రశస్తశాసనలిఖితాక్షరంబులయ్యె నంత."

అను వచనములోఁ గని చెప్పియుండెననియు వ్రాసి, వెంకటకృష్ణారెడ్డిగారు కుమారసంభవ కావ్యము విక్రమార్క శక ౧౧౧౦ విజయ సం॥ చైత్రశు ౮ జయవారమునకు సరియైన క్రీ.శ. ౧౦౫౩ సం. మార్చి ౩౦ వ తేదీనాఁడు ముగింపఁబడియెనని తెల్పినారు. పెదచెరుకూరు శాసనము దీనిని బలపర్చుచున్నదని వారియభిప్రాయము. నన్నెచోడమహాకవి తన కాలమును జెప్పఁదలఁచుకొన్నచో నిన్ని పద్యములలో నింతడొంకతిరుగుడుగాఁ జెప్పియుండఁడనియు, గూఢముగనో, శ్లేషగనో, గ్రంథాంతముననో గ్రంథాదినో, ఒక్కపద్యములోనో, ఒక్కమాటలోనో, చెప్పియుండుననియు నాయభిప్రాయము.

ఈ భాగమును నేను వ్రాయుచుండగాఁ జూచిన నామిత్రులొకరు గ్రంథాంతమందలి,

క. అమితసుగుణమణి రచితా
ద్యమల విభూషణ విభూషితావయవుఁడు జం
గమ మల్లికార్జునుఁడు వా
గ్రమణీరమణుండు మునిశిఖామణి పేర్మిన్.

అనవద్యములోని 'మునిశిఖామణి' అనువాక్యమును గవి తన కాలమును దెలుపుట కుద్దేశించియుండె ననియు, ముని ౭ శిఖా (శిఖావంతుడు = అగ్ని) ౩; మణి = ౯. "అంకానాం వామతో గతిః అను సూత్రముచే నది ౯౩౭ అయినదనియు దీనినిబట్టి నన్నెచోడుని కాలము శా. శ. ౯౩౭ అనగా క్రి. శ. ౧౦౧౫ అయినదనియు నన్నారు. పెదచెఱుకూరు శాసనమునుబట్టి చూచినను, దాదాపుగా నీకాలము సరిపోవుచున్నదనియు నొక యూహను కలుగఁజేసెను.

ఇట్టి యూహాలనుబట్టి కాలనిర్ణయము సేయఁబూనుట వృథాయాసము. వీనివలన సత్యము బయఁటబడదు.

నన్నిచోడుని తల్లి హైహయవంశసంజాత యని చెప్పఁబడినది. హైహయచారిత్రమును దెలుపు గ్రంథములను జదివి చూచితినిగాని నన్నిచోడుని సంబంధమును జెప్పెడి విషయములందుఁ గానరాలేదు.

భావిపరిశోధనము వలన బలవత్తరమాయిన యాధారములభించువఱకు నన్నిచోడుని కాలము శా. శ. ౯౫౦–౧౦౦౦ అయి యుండునని భావింపఁదగునని నాయభిప్రాయము.

కుమారసంభవమందలి పదజాలమును బట్టియు, భావార్థక్రియాపదప్రయోగమునుబట్టియు, నన్నయకంటె నన్నిచోడుని బూర్వునిగా భావింపవలయునని కొందఱు పండితుల యభిప్రాయము. నన్నయకంటె నన్నిచోడుఁడు పూర్వుఁడైనఁ గావచ్చును. నేను కాదనుటలేదు. కాని పూర్వుఁడని నిర్ణయించుటకు వీరు చూపిన కారణములు బలవత్తరములని యంగీకరింపఁజాలకున్నాఁడను. పండితుల యభిప్రాయము ననుసరించి నన్నిచోడుఁడు, నన్నయకంటె నూఱువత్సరముల పూర్వముననో నూఱువర్షముల పరముననో ఉన్నవాఁడు. అంతకంటె వెనుకకును బోవఁడు. ఇవ్వలకును రాఁడు. ఈ మధ్యకాలమున భాషలో విపరీత

మైన మార్పు వచ్చియుండదు. రెండువిధములైన ప్రయోగములును నా కాలమునఁ బ్రచారములో నుండియుండుననియు, పద, ప్రయోగాది భేదము లనుసరింపఁబడిన కాలమును గీటుపెట్టి నిర్ణయించుట సాధ్యము కానిపనియనియు, నందుచే దానినిబట్టి కాలనిర్ణయము చేయుటలోఁ బ్రమాదము వచ్చుననియు నాయభిప్రాయము. ఇంతే కాదు—

నన్నయ నన్నిచోడులు భిన్నమార్గముల ననుసరించిపోయిన కవులు, నన్నయ భవకవి, నన్నెచోడుఁడు శివకవి. సంస్కృతపద బాహుళ్యముతో దేశీయపదములను సాధ్యమైనంతవఱకు తగ్గించియు సంస్కరించియు నాంధ్రమున భాషాసాంకర్యము లేకుండఁ దెనుఁగునకొక క్రొత్తందనమును దెచ్చిపెట్టుచు రచనమును జేయ సంకల్పించుకొనిన వాఁడు నన్నయ. కన్నడమున నైననేమి, యాంధ్రమున నైననేమి, యప్పటికి వాడుకలోనున్న పదములను విశేషముగాఁ జేర్చి జానుతెనుఁగునఁ గవిత్వమును జెప్పఁ గోర్కెకలవాఁడు నన్నిచోడుఁడు. వీరిరువురు నెవరి మనోరథములను వారీడేర్చుకొనిరి. నన్నయకంటె నన్నిచోడుఁడు పూర్వుఁడేయనుకొందము. నన్నెచోడుని నాఁటి శబ్దజాలమును బ్రయోగసరణులును నన్నయకాలమునాఁటి కంతరించిపోయెననియు, నన్నయపోకడలు క్రొత్తవియనియుఁ జెప్పజాలము. నన్నిచోడుని గ్రంథమును చదివినకవి నన్నయకు జాలకాలము తరువాత నున్నవాఁడుకూడ నట్టి ప్రయోగములు సాధువులని తలంచి తన గ్రంథమునఁ బ్రయోగింపవచ్చును. తిక్కనసోమయాజి, భారతమును చిన్న చిన్న దేశీయపదములతో నింపివేసినాఁడు. ఆతనికవిత్వములోఁ జాల భాగము జానుతెనుఁగనియే చెప్పవచ్చును. నన్నయ కాలమునను, నంతకుఁ బూర్వమును దరువాతఁ గొంతకాలము వఱకును నాంధ్రదేశమునకును నాంధ్రభాషకును గన్నడదేశ, భాషలసంపర్కముతగ్గిపోలేదు. కుమారసంభవమందలి పదప్రయోగాదులనుబట్టి, నన్నిచోడుఁడు ప్రాచీనుఁడనియు, నతనిది ప్రాచీన కవిత్వమనియు మాత్రమే చెప్పఁగలము. కాని వానినిబట్టి యతఁడు నన్నయకుఁ బూర్వుఁడో పరుఁడో నిర్ణయింపఁజాలము.

౭. పావులూరి మల్లన

ఇతఁడు నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; ఆపస్తంబసూత్రుఁడు; గార్గ్య గోత్రుఁడు; మల్లనామాత్యుని పౌత్రుఁడు; శివ్వనకును గౌరమకును బుత్త్రుఁడు.

ఇతని నివాసము

సంస్కృతభాషలో వీరాచార్యులు రచియించిన గణిత సార సంగ్రహము నీకవి తెలిఁగించెను. ఈ గ్రంథమునకుఁ బావులూరిగణిత మనిపేరు. అందితఁడు కమ్మనాఁటిలోని పావులూరి విభుఁడనని యీక్రింది పద్యములలోఁ జెప్పుకొని యున్నాఁడు.

క. కావున గణితము తెనుఁగున
గావింపఁగఁగలిగితిని సుకవిమల్లుఁడ గౌ
రీవల్లభ చరణ సరో
జావాసితచిత్తమధుకరాత్ముఁడ జగతిన్

క. ఇలఁ గమ్మనాఁటిలోపల
వెలసిల్లిన పావులూరి విభుఁడను సూత్రా
కలితాపస్తంబద్విజ
కులతిలకుఁడ వినుతగార్గ్య గోత్రోద్భవుఁడన్.

గ్రామకరణములను సామాన్యముగా నధిపతి యనియు విభుఁడనియు, ప్రభుఁడనియుఁ బరిపాలకుఁడనియు గ్రంథములలో వాకొనుచుందురు. ఇపుడుకూడ కరణములను గొన్నితావులలో గ్రామాధిపతి యనియు, గ్రామాధికారియనియుఁ బిలుచుచుండుట కలదు. పైపద్యములోని పావులూరి విభుఁడను వాక్యమునకుఁ బావులూరికరణమనియే

యార్థము. బ్ర. శ్రీ వీరేశలింగముపంతులుగారు, ఈ కవి గోదావరీ మండలములోని పావులూరి గ్రామమునకు కరణము" అని వ్రాసి యున్నారు. గోదావరీ మండలములోని బావులూరు లేదు. కమ్మ నాఁటిలోని పావులూరని గ్రంథకర్త చెప్పియున్నాఁడు. గోదావరీ మండలమునకుఁ గమ్మనాఁడను పేరు లేదు, గుంటూరుమండలము బాపట్ల తాలూకాలోఁ బావులూరున్నది. అదియే మల్లన నుడివిన పావులూరని నా యభిప్రాయము.

కృతి వివరము

నన్నయభట్టు, తిక్కనసోమయాజులవలెనే గ్రంథాది నీతఁడును క్రిందిశ్లోకమును వ్రాసియున్నాఁడు.

శ్లో. శ్రీకంఠం సగుణం సమస్తజగతాం కర్తార మీశం గురుమ్
భూతోయానలచంద్రసూర్యపవనవ్యోమాత్మమూర్తిం విభుమ్
నిత్యానందమయోప యోగిజయాసార్థం ప్రజావృద్ధయే
మాయామోహగ ముపైతి తం శివకరం వందే శివం శ్రేయసే.

క. ప్రణమిల్లి శివుని కీక్రియ
నణిమాదిగుణాస్పదునకు నభినవసంఖ్యా
మణిదీప్తి సారసంగ్రహ
గణిత సముద్రంబుఁ దఱియఁ గడఁగితిఁ బ్రీతిన్.

తాను రచింపఁబూనిన గణితశాస్త్ర ప్రాశస్త్యము నీ క్రిందిరీతిగా కవి వ్యక్తీకరించి యున్నాఁడు:

శా. అర్కాదిగ్రహపంచకగ్రహణ కాలాన్వేషణోపాయమున్
దర్కవ్యాకరణాగమాది బహుశాస్త్ర ప్రోక్తనానార్థ సం
పర్కాది వ్యవహారమున్ భువన రూపద్వీప విస్తారమున్
దర్కింపన్ గణితప్రవృత్తి వెలిగాఁ దక్కొండెఱింగించునే.

వంశవర్ణనము — నవఖండవాడ అగ్రహారము

ఈ కవి తనవంశము నీక్రింది మూఁడు పద్యములలో వర్ణించి యున్నాఁడు.

ఉ. శ్రీలలనేశుఁ డంధ్ర నృపశేఖరుఁడై చను రాజరాజ భూ
పాలకుచేతఁ బీఠపురపార్శ్వమున న్నవఖండవాడ యన్
ప్రోలు విభూతితోఁ బడసె భూరిజనస్తుతుఁడైన సత్కళా
శీలుఁడు రాజపూజితుఁడు శివ్వనపుత్త్రుఁడు మల్లఁడున్నతిన్.

ఉ. శ్రీనిలయుండు శివ్వనయుఁ జిమ్మనయుం గుణసూర్యదేవుఁడున్
ధీనిధి ప్రోలనార్యుఁడును దేశమున న్నవితుల్యులైన యా
సూనుల నల్వురంబడసె భూరిజనస్తుతులైన సత్య వి
జ్ఞానులు పద్మగర్భువదనంబులు నాలుగుఁ బోలువారిలోన్

క. గోత్రపవిత్రుఁడు సద్గుణ
పాత్రుఁడు శివ్వనకు మిగులఁ బతిహితశుభ చా
రిత్రారుంధతి గౌరమ
ధాత్రీపతి యిద్దతికిని దనయుఁడ జగతిన్.

ఈ పద్యములనుబట్టి శివ్వనపుత్త్రుఁడు మల్లనయనియు, నామల్లన రాజరాజనరేంద్రునిచేతఁ బీఠాపురప్రాంతమందున్న నవఖండవాడయను గ్రామమును బడసెననియు, నామల్లనకు శివ్వన, చిమ్మన, సూర్య దేవుఁడు, ప్రోలన, యనునలుగురు కుమాళ్ళనియు నందుఁ బెద్దవాఁడైన శివ్వన కీకవి పుత్త్రుఁడనియు, స్పష్టమగుచున్నది. కొన్ని తాళపత్ర ప్రతులలో "శ్రీనిలయుఁడు" అను పద్యము లేదఁట. ఆపద్యమును దీసివేసినచో రాజరాజనరేంద్రునిచే గ్రామమును బడసినవాఁడు మొదటి

మల్లన గాక కవిమల్లనయే యని యర్థమగును. కాని చాలప్రతులలో మధ్యపద్యముకూడ వ్రాసియుండుటచేతను, అప్పకవి తద్భవ వ్యాజవిశ్రమమున కీ పద్యములను లక్ష్యముగా గైకొని యుండుటచేతను, పైని వ్రాసిన మూఁడు పద్యములనుగూడ మల్లనకవి రచితములేయనియుఁ గొన్నిప్రతులలో నాపద్యము లేకపోవుటకుఁ గారణము లేఖక ప్రమాదమనియుఁ దలంపవలసియున్నది. బ్ర. శ్రీ. వీరేశలింగము పంతులుగారీ విషయమున సంశయముఁజూపుచు, "గణితశాస్త్రవేత్తయులాక్షణిక కవియు నైనమల్లనకే రాజరాజనరేంద్రుఁ డగ్రహారమునిచ్చియుండును. గాని ప్రసిద్ధుఁడుగాని మల్లనకూరక యిచ్చియుండఁడు. అని తమ యభిప్రాయమును వ్యక్తీకరించియున్నారు. కవికిఁ దాతయైన మల్లనమ బ్రసిద్ధుఁడు గానివానినిగాఁ దలంచుట కాధారము లేదు. (పైపద్యములోనె యామల్లనను "భూరిజనస్తుతుఁడు, సత్కళాశీలుఁడు, రాజపూజితుఁడు" నవి వ్రాసియున్నాఁడు. అగ్రహారమును బడయుట కీ మూఁడు విశేషణములును జాలియున్నవి. కావున. కాతమల్లనయే యగ్రహారపరిగ్రహీత యని యంగీకరింతము.

కవిమల్లన తన గృహనామమును గ్రంథమునం దెచ్చటను చెప్పినట్లగపడదు. పావులూరి విభుఁడనని పైనిజెప్పిన పద్యమునుబట్టి తరువాతివా రీతనిని పావులూరిమల్లన యని వాడియుందురా? లేక యీతనితండ్రి తాతలనుండియుఁ బావులూరే నివాసగ్రామమై యుండుటచే వారి గృహనామము పావులూరయియుండునా? యనిసంశయము కలుగుచున్నది. మొదటినుండియు పీరిది పావులూరునివాసమై యది పైనిజెప్పినట్లు గుంటూరుమండలములోని దైనయెడల, రాజహేంద్రుఁడాతని నివాసమునకు సమీపమునఁ గాక పిఠాపురప్రాంత

మన నగ్రహార మిచ్చుటేల? అని సందేహము వొడముచున్నది. పావులూరునుండి మొదటి మల్లన, రాజమహేంద్రవరము వచ్చి తన సామర్థ్యముం జూపి రాజువలన నగ్రహారమును గైకొని, గోదావరీ మండలమునఁ గొంతకాలము గాపురముండెననియుఁ బిమ్మట నతని కుమారుఁడో మనుమఁడో యాయగ్రహారమువలన జీవితము గడువక పోగా మరల తమస్వగ్రామ మగు పావులూరునకుఁ బోయి యుందు రనియుఁ దలఁపవలసియున్నది. పూర్వులుమాట యెట్లున్నను గణిత మును రచించునాటికిఁ గవి పావులూరు నివాసుఁడనుట స్పష్టము. ఈ యగ్రహారము నిచ్చిన రాజరాజు, నన్నయమహాకవిచే శ్రీమహా భారతముఁ గృతినందిన రాజరాజనరేంద్రుఁడే కాని యన్యుఁడుకాఁడు. ఇతఁడు క్రీ శ. ౧౦౨౨ సంవత్సరము మొదలు ౧౦౬౧ సంవత్సరము వఱకు రాజమహేంద్రవరము రాజధానిగా వేఁగిదేశమును బరిపాలించి యుండెనని, నన్నయభట్టు చారిత్రమునఁ జెప్పియున్నాఁడను. ఈ యగ్రహార మాకాలముననే దానమిచ్చియుండె ననుట స్పష్టము. వెలనాఁటి చోడవంశజుఁడైన పృథ్వీశరాజుభార్య జయాంబిక క్రీ. శ. ౧౧౮౬ వ సంవత్సరమున నీ నవఖండవాడనే పిఠాపురము నందున్న కుక్కుటేశ్వరస్వామికి దానమిచ్చినట్లు శాసనము కనఁబడుచున్నది. అప్పటికి నవఖండవాడ పావులూరివారికిందనున్నయెడల, నీదాన శాసనము పుట్టియుండదు. ఆకాలములో భూములపై నాదాయము తక్కువగ వచ్చుచుండుటచేఁ బావులూరివా రాయగ్రహారము నంతకు బూర్వమే విడిచిపెట్టి యుందురు. అది మరల రాజస్వాధీనమై యుండును. మొదటిదానమునకును రెండవదానమునకు నడుమ నించు మించుగ నూఱుసంవత్సరములున్నది. ఇందు గొంతకాలము మాత్రమే యనఁగా నేఁబది సంవత్సరములు పావులూరి వారికింద నీగ్రామ

ముండెనని తలంచినచో మల్లనకాలములో నాతఁడీయూరువిడచి, పావులూరు వెళ్ళియుండునని యూహింపదగియున్నది. లేదా పరిగ్రహీత డైన మల్లన యచ్చటనున్నను, నాతని జ్యేష్ఠపుత్త్రుఁడైన శివ్వనయు, నాతని తనయుఁడైన కవిమల్లనయుఁ బావులూరునందే యుండి, కరణికము చేసుకొను చుండిరని యూహింపవచ్చును.

కవికాలము

నవఖండవాడ యిప్పుడును కుక్కుటేశ్వరస్వామికి జరుగుచున్నట్లు వినుచున్నాము. ఈకవి తాత రాజరాజనరేంద్రుని కాలములో నున్నవాఁడగుటచేఁ గవి యాతవితరువాత నలువది యేబదియేండ్లలో నున్నవాఁడనుట స్పష్టము. కావున పదునొకండవ శతాబ్దాంత్య భాగమున నున్నవాఁడని నిశ్చయింతము.

గ్రంథవిషయము

శాస్త్రవిషయములను ఛందోబద్ధముచేయుట సుకరముగాదు. గణితశాస్త్రమును బద్యములుగా రచించినను, నీతనిపద్యములు క్లిష్టముగా లేక సుబోధకములై మృదుపదలలితములై యనర్గళమయినధార గలిగియున్నవి. మచ్చున కాతని పుస్తకమునుండి కొన్నిపద్యముల విట వ్రాయుచున్నాఁడను

చ. చెలికి షడంశముం బ్రియుకు శేషములోపలఁ బంచమాంశముం
బొలుపుగ దానిశేషమున బోదకు నాల్గవపాలు నిచ్చియం
దులఁ దనపాలు దాఁగొనియెఁ దొమ్మిదివేనలు రాజహంస మీ
నలినమృణాల మెంత సుజనస్తుత మాకెఱుఁగంగఁ జెప్పుమా!

చ. హరునివర ప్రసాదమున నశ్వము మూఁడవయేడునిండినన్
ధర నొకపిల్లవైచు మఱిదానికిఁ బుట్టిన పిల్లపిల్లలున్
తరతర మట్లు వైచునఁట తల్లికి ముప్పదియేండ్లు నిండినన్
నిరవుగ నీను గోడిగలు నీవిఁకగోడిగ లెన్ని చెప్పుమా!

ఈ పావులూరిగణితము నాధునిక గణితసూత్రములతోఁ గూడఁ జేర్చి ప్రచురించు టావశ్యకమై యున్నది.

మహావీరాచార్యుఁడను జైనపండితుఁడు సంస్కృతములో దశవిధ గణితములను జేర్చి గణితసారసంగ్రహ మను గ్రంథమును రచించియుండె ననియు దాని నీమల్లనకవి యాంధ్రీకరించె ననియు నెలుగంటి పెద్దనకవి తన భిన్నప్రకీర్ణగణితమున నీ క్రింది పద్యములలోఁ జెప్పియున్నాఁడు. ఈ వీరాచార్యుఁడు తొమ్మిదవ శతాబ్దివాఁడందురు.

క. ఘనుఁడై వీరాచార్యులు
తనమహిమను వెలయఁజేసె దసవిధగణితా
లను పద్ధతులు ధరిత్రిని
మనుపే యష్టాధికారములు మొదలనియున్.

శా. వీరాచార్యులు సంస్కృతాన గణితాల్ విఖ్యాతిగాఁజేసెఁదా
నారూఢిం బది పావులూరికవిమల్లుం డద్ది తెల్గించె వన్
జేరేగాని గుణింపలేరు గణకుల్ భిన్నప్రకీర్ణంబు లీ
తీరైన న్నెలుగంటిపెద్దన యవిన్ దెల్పెన్ గుణింపన్ ధరన్.

ఈ గ్రంథమునుగూర్చి వేమూరి విశ్వనాథశర్మ యమ్. ఏ. గారొక వ్యాసమును భారతిలో వ్రాసియున్నారు. మల్లన రచించిన పదిగణితములను గలిగియున్న గ్రంథమునకు సారసంగ్రహ గణితమని పేరు.

అందు మొదటి గణితమును పావులూరి గణితమందురు. ఇందు బావులూరు గ్రామ ప్రాంతములయం దానాడు వాడుకలో నున్న మానములు కొలతలు తెలుపబడినవి. తక్కిన గణితముల పేర్లివి. (౨) భాగహార గణితము (౩) సువర్ణ గణితము (౪) మిశ్రగణితము (౫) భిన్న గణితము (౬) క్షేత్రగణితము (౭) ఖాతగణితము (౮) ఛాయాగణితము (౯) సూత్రగణితము (౧౦) ప్రకీర్ణగణితము.

వీరాచార్యుల గణితసారసంగ్రహము కర్ణాటక భాషలోనికి గూడ ననువదింపబడియెనట. పావులూరిగణిత మాంగ్లేయ భాషలోనికి బరివర్తనము చేయబడియె నని విశ్వనాథశర్మగారిట్లు వ్రాసియున్నారు.

"నూటయిరువది సంవత్సరముల క్రితము "బెంజమిన్ హైన్" అనునతడు సామర్లకోటలో కంపెనీయేజంటుగా నుండెను. అతడు పావులూరి మల్లన్న గణితములోని క్షేత్రగణితము నింగ్లీషులోనికి తర్జుమా చేసెను. అప్పటికే యీగణితశాస్త్రములో ప్రవీణత నొందిన కరణాలరుదుగ నుండిరనియు, ఒకసంవత్సరము ప్రయత్నింపగా బందరు సమీపమున నొక వృద్ధబ్రాహ్మణుడు లభించెననియు, ఆయనవలన పావులూరి గణితము విషయమై సర్వమును నేర్చుకొని క్షేత్రగణితము నింగ్లీషులోనికి మార్చెననియు హైను దొరగారు వ్రాసిరి"

ఐరోపీయపండితులకు హైందవశాస్త్రములయం దెంత గౌరవమున్నదియు, వారివిషయమున నెంతశ్రద్ధ వహించినదియు దీనివలన దెలియుచున్నది. ఇది రచియింపబడి తొమ్మిదివందల సంవత్సరములయినది. ఆంధ్రులు దీనివంక జూడకుండుట విచారకరమైనవిషయము.

*

* *

౮. వేములవాడ భీమకవి

ఇతని జన్మకథ

ఈ కవి చరిత్రాంశము లన్నియు ననుమానాస్పదములై వివాదాంశములతోఁ గూడియున్నవి. ఇంత యగమ్యగోచరమయిన కవి చరిత్రమింకొకటి లేదు. ఈతని జన్మకథయే యద్భుతమయినది. వేములవాడ యను గ్రామమున సోమన యనునొక నియోగిబ్రాహ్మణుఁ డుండెను. ఆతని యేకపుత్త్రికకుఁ బసితనముననే వివాహము చేసిరి. రజస్వల కాకపూర్వమే యామె వితంతువయ్యెను. సోమనభార్య యదివఱకే కాలధర్మమునొందియుండుటచే నాతఁడీకుమార్తెను దనయొద్ద నుంచుకొని దుఃఖపూరితమగు నా సంసారము నీదుచుఁ, దనకుమార్తెకు విద్యచెప్పి యామెచే భారత భాగవత రామాయణములు జదివించి కొని వినుచు నామెకర్థముఁ జెప్పుచు జీవయాత్ర గడుపుచుండెను. వారియాదాయముకూడ స్వల్పమగుటచే నామెయూరి ధనికులయిండ్ల కడ కేఁగి వారికిఁ బనులు చేసిపెట్టుచు వారిపిల్లలకుఁ బాటలు పద్యములు చెప్పుచు వారిచ్చినది దెచ్చుకొనుచుఁ దండ్రిసేవయు భగవద్ధ్యానమును జేయుచుఁ దనజీవితమును బరమపవిత్రముగా గడుపుచుండెను.

ఇట్లుండఁగా నాయూరివారు కొందఱొకనాఁడు, భీమేశ్వరస్వామి యుత్సవమును జూచుటకై దక్షారామమున కేఁగుచు, నీవితంతువును గూడ రమ్మనిపిలచిరి. మొదట యామె తండ్రిని విడచి వెళ్ళుట కంగీకరింప లేదు. కాని యొకటి రెండు దినముల కేమియని వారు బలవంతము చేయుటచేఁ దండ్రి నొప్పించి వారితోఁగూడ భీమేశ్వరదర్శనార్థము దక్షారామమునకుఁ బోయెను. వారిలో సంతానములేని యువ

తులు కొందఱు స్వామికడ సాష్టాంగపడి తమకుఁ గుమారుఁడు కలిగినచోఁ బుట్టెఁడు నేయి దీపము వెలిగింతుమని మొక్కుకొనుచుండుటను జూచి, యా వెఱ్ఱిముద్దరాలు తనకుఁగూడఁ గుమారుఁడు కలిగినచో నట్లే చేయుదునని భక్తిపూర్వకముగా మ్రొక్కుకొనియెను. సంతానము లేనిస్త్రీ సంఘములో నీచముగాఁ జూడఁబడు నను విషయమే యా నిమిషమునందామె మనసులోనుండెను. కాని తనకు సంతానముకలుగునవకాశ ముండెనా లేదా యను ప్రశ్న యప్పుడామెకుఁ దట్టలేదు. ఆమెకు గర్భము కలిగినది. మాసములు గడచినకొలఁది నూరువారిలో గుసగుస లారంభమైనవి. తండ్రికుమార్తెను బిలిచి యిదేమి! అకార్యమొనర్చితివని యడిగెను. ఆమె తండ్రికి నమస్కరించి జరిగినవృత్తాంతమును జెప్పి తనశీలమునందు దోషము లేదని చెప్పెను. తనకుమార్తె శీలమునుగూర్చి యాతనికి సంశయము కలుగలేదు. క్రమముగా నీవార్త గ్రామమున వ్యాపించెను. స్వల్ప సంఖ్యాకులు "ఏమో! భగవంతుఁ డఘటనాఘటనసమర్థుఁడు. ఏమిచేయలేడు? అయినను మనకెందుల" కనిరి. బహుసంఖ్యాకులు వేళాకోళము చేయమొదలిడిరి. తుదకా తండ్రియుఁ దనయయు వెలివేయఁబడిరి. పిమ్మట నామెకొక కుమారుఁడు కలిగెను. వానికి భీమేశ్వరుఁడనిపేరు పెట్టి యామె పెంచుకొనుచుఁ దనచేనైనంతవఱకు విద్యాబుద్ధులను గఱపుచుండెను. కొంత వయసు వచ్చినపిమ్మట నాతఁడు వీధిలో నాడుకొనఁబోయినప్పుడు తోడిపిల్లలు కొందఱీతనిని "విధవకొడుకని" కని 'ముండకొడుక'నియు ననారంభించిరి. వారు తనను దిట్టుటకై యీమాటలు నుపయోగించుటలేదనియు వాస్తవమునే వక్కాణించుచున్నారనియు నాతఁడు గ్రహించెను. దీనికిఁదోడు నూరివారిలో నే శుభాశుభములు జరిగినను దనను గాని తనతల్లినిఁ గాని పిలుచుటలేదు. ఈవిషయమునుగూర్చి యొకనాఁడు తల్లితోఁ బ్రస్తావింపఁగా నామె జరిగిన యావదుదంతమును

గుమారున కెతెంగించెను. వాస్తవమును దెలుపుటకా భీమేశ్వరుం డ దక్షారులు సమర్థులు గారని తలంచి యతండు భీమేశ్వరాలయమున కేంగి యచ్చట స్వామి నారాధించుచు నిరశనవ్రతముం బూనియుండ స్వామి యాతనికిం గన్పడి, "వత్సా! నిక్కముగా నాతనయుండవు. నీతల్లి నిర్దోషి. నీవు నాయనుగ్రహమునం బండితుండవై, త్రికాలవేది వై, నీకుంగల కళంకముంబాసి పండితమాన్యుండ వయ్యెదవు పొమ్ము! ఎల్లెడల నీవాక్కమోఘమై వర్థిల్లునని యనుగ్రహించెనంట! భీముం డింటికింబోయి తల్లితో భీమేశ్వరుండు తన కొసంగిన వరములం దెల్పి యామెను సంతోషమునందేల్చి, విద్యాభివృద్ధి సేసికొనుచు, సమయ ముకొఱ కెదురుచూచుచుండెనంట! ఇంతలో నాయూర నొక బ్రాహ్మణునియింట శుభకార్య మొకటి రాంగా వాతండాయూరివారి నందఱిని భోజనమునకుంబిలిచి, విస్తరులలో పదార్థములను వడ్డించెను. ఈ భీమునిం బిలువ లేదు. ఇతం డాతనియింటికిం బోయి తలుపుసందున నుండి చూచి, 'మీయన్నము సున్నముగాను, మీపప్పులు కప్పలుగాను' అని యనెనంట. అమోఘవచస్కుండగు వాతండనిన రీతిగనే యన్నము సున్నమై పప్పులు కప్పలై దుముకులాడ నారంభించెనట! అదిగని యాబ్రాహ్మణు డాశ్చర్యమనస్కుడై చేయునది లేక వీధిలోనికి వచ్చి యాతనిం జూచి నీ మహిమ యద్భుతమైనది. నీవు మరల సున్నము నన్నముగాను గప్పలను బప్పలుగాను జేయుము. అట్లొనర్చినచో నిన్ను మాలోం గలుపుకొందుమని వేడుకొనంగా వాతండట్లే యొనర్చి వారితోం గలసి విందారగించెనంట! అంతటనుండి యాతని వెలి పోయినది. పండితులాతనిని గౌరవింపంజొచ్చిరి.

ఇది యాతని జన్మకథనము. ఈకథ నిప్పుడెవ్వరు నమ్మెదరు? అయిన నీకథ నిన్న నేండు వచ్చినది కాదు. భీమకవియే తనతండ్రి

భీమేశ్వరుఁడని చెప్పుకొనుచున్నట్లీ క్రిందిచాటుధారవలనఁ దెలియవచ్చు చున్నది.

మ. ఘనుఁడన్ వేములవాడ వంశజుఁడ; దక్షారామ భీమేశ నం
దనుఁడన్ దివ్యవిషామృతప్రకట నానాకావ్యధుర్యుండ భీ
మన నా పేరు వినంగఁ జెప్పితిఁ దెలుంగాధీశ! కస్తూరికా
ఘనసారాది సుగంధవస్తువులు వేగందెచ్చి లాలింపురా!

ఈ వేములవాడ భీమకవి సంస్కృతమున నొకజ్యోతిశ్శాస్త్రమును రచియించె ననియుఁ దాను దాని నాంధ్రీకరింపఁబూనినట్లునుఁ జెప్పి యొకానొకకవి తన గ్రంథాదియందీ భీమకవి జననకథ పైనివ్రాసినదాని కించుక మార్పుతో గ్రంథస్థముఁ జేయుచు నీక్రింది సీసమాలికను రచియించియున్నాఁడు. ఈకవియెవ్వఁడో తెలియదు.

సీ. శ్రీకరంబై ధరఁ జెలువుగాంచినయట్టి
భీమపురంబునఁ బ్రేమమీఱ
భీమేశ్వరుండను బ్రియముతో భక్తుల
కోర్కులొసంగుచుఁ గొమరు మిగుల
నొకనాఁడు తత్పురియువతులు కొందఱు
భక్తి భీమేశ్వరు భవనమునకుఁ
బోయి పుత్త్రులవేఁడ మగత్వమున నొక్క
విధవయుమాఱుని వేడ్కఁగోర
నాదేవ ముగ్ధత కపహాసించుచు నల
భీమేశ్వరుఁడు పుత్త్రుఁ బ్రీతి నొసఁగె
నాకాంత గర్భిణియై కాంచెఁ దనయునిఁ
గలియుగాదిని బ్రేమ కడలుకొనఁగఁ

ప్రభవవర్షంబున శ్రావణమాసంబు
శుక్లపక్షంబున శోభనంబు
మీఱఁ బంచమి శుక్రవారంబునను హస్త
యందుఁ గన్యాలగ్నమందు వెలయ,
వెలివెట్టిరక్కాంత విధవపుత్త్రినిఁగాంచె
నని నింద మోపఁగట్టి యఖిలజనులు
వంతఁ దత్తనయుండు నైదేండ్లబాలుఁడై
పురి బాలకులతోడఁ బోసఁగ నాడ
జనులెల్ల గోళకుండని నిందఁ జేసిన
రోషించి యాతండు దూషితి యని
యా గొత్తి తల్లిపై నేయఁబోయిన నది
భీమేశ్వరుఁడు తండ్రి వేయుమనిన
వెసఁ జని యాతని ప్రేమనుంకించిన
భీమేశ్వరుఁడు దయ పెద్దగలిగి
ప్రత్యక్షమయి, వత్స! రమ్మని తగఁజేఱి
పశుపక్షిమృగములఁ బ్రాణికోట్ల
కల్పించు కడునున్న మదియును నడచును
చెప్పిన కవనము యుర్విలోనఁ
గలిగించు శక్తియుఁ గర మొప్ప జనులకు
బిడ్డలనాయువుఁ బెంపుదవర
సంపదలొసఁగెడి సామర్థ్యమును మఱి
కానిది యానని మైనదెల్ల
గాదని యట్టుల కావించుబలమును
మను రాఁగలుగునదియును దెలువఁగఁ

బ్రాహీణ్యమును నిచ్చి ప్రబలుము నీవని
వరమిచ్చెఁ బదియాఱు వర్షములకు
నాతనికి సహాయుఁడై సరస్వతియును
నతఁడెట్లు చెప్పిన నట్లు చేయుచునుండె
సరి లేని కీర్తిచే జగతి వెలసి

గీ. యతఁడు చెప్పినశాస్త్ర మంతధికభక్తి
కలిగి నిజమని తలఁచినఁ గల్గుశుభము
కోర్కెలెల్లను ఫలియించు గురుతరముగ
సకల జనులకుఁ దప్పదు జగతిలోన.

నమ్మినను నమ్మకపోయినను నీతని జన్మకథనమిది. మహాపురుషు లొనర్చిన ఘనకార్యముల నే మనము గమనింపవలయును. కాని వారి జన్మరహస్యములతో మనకుఁబని లేదు. శుకమహర్షి శుకగర్భమునుండి జన్మించెను. ప్రతివ్రతయైన మరియమ్మకు భర్తసంపర్కము కలుగక ముందు కన్యకగానుండగా యేసుక్రీస్తుజన్మించెను. అతఁడు పరిశుద్ధాత్మ స్వరూపుఁడనియు, నాతని తల్లిని ద్వేషింపవలదనియు దేవుఁడు యేసు క్రీస్తుతండ్రికి స్వప్నములోఁ గన్పడి చెప్పెను. ఈ సీసమాలికలోఁ జెప్పఁబడిన జన్మకాలమునుబట్టి కవికాలనిర్ణయమును జేయయత్నించి తినిగాని యది కుదురలేదు. క్రీ. శ. ౧౦౮౦ మొదలు ౧౩౨౦ నడుమ తొమ్మిదిసారులు ప్రభవాబ్దములు వచ్చినవి. ఇందేసంవత్సరమునను శ్రావణశుక్లపంచమి శుక్రవారము కాలేదు. ఒక్క ౧౩౨౦ లో మాత్రము శుక్రవారమయినది. కాని యానాఁడు చిత్తానక్షత్రమైనది కావున నీకాలము సత్యమనుట కనువుగాదు.

*
* *

నివాసము

భీమకవి చరిత్రాంశము లన్నింటివలెనే యాతని నివాసము వివాదగ్రస్తమేయైనది. నిజామురాష్ట్రమందలి వేములవాడ యని శ్రీ జయంతి రామయ్యపంతులుగారు మొదలగువారును గోదావరి మండల మందలి వేములవాడయని బ్ర. శ్రీ. వీరేశలింగంపంతులుగారు మొదలగు వారును నభిప్రాయములను వెలిబుచ్చియున్నారు. ఇందునుగురించి విపులముగా చర్చలు జరిగియున్నవి. ఆచర్చల సారాంశము వ్రాసి నను, నెంతయో గ్రంథమగును. గ్రంథవిస్తర భయమున నాచర్చల నిట వ్రాయలేదు.

భీమకవి నివాసము గోదావరిమండలములోని వేములవాడ యని యే నాయభిప్రాయము. దీనితో సంబంధించిన వాదోపవాదములను జదివి చూచిన పిమ్మట కూడ నాయభిప్రాయము మారలేదు. ఇందలి యుక్తిప్రయుక్తులన్నియు పోతనామాత్యుని యొంటిమిట్ట, వరంగల్లు వాదములను బోలియున్నవి. "దక్షారామ భీమేశనందనుండ" అను పద్యమును భీమకవి చెప్పెనని యంగీకరించితిమేని, గోదావరిమండల వాదమునకు బలమెక్కువగలదని యొప్పుకొనక తప్పదు. నిజాము రాష్ట్రమందలి పూర్వపు వెలిగందల మండలమందు (ఇప్పటి కరీం నగరమండలము) నున్న వేములవాడ యందలి రాజేశ్వరుండే భీమేశ్వ రుండనియు, భవిష్యోత్తర పురాణములో దానికి దక్షవాటియనియు నందలిదేవునకు భీమేశ్వరుండనియు సంజ్ఞలీయంబడినవనియుం దెలిపెడి వాదము నందంత బలములేదు. భీమకవి యాపద్యమును జెప్పి నపుడు, తనకాలమున వాడుకలోనున్న నామములనే యుదాహరించు నుగాని ఎక్కడనో మారుమూల భవిష్యోత్తర పురాణములలోనున్న గ్రామనామమును చెప్పెనని తలంచుట సమంజసము కాజాలదు. ఈ విషయమున నింకను బెంచి వ్రాయుటవలనం బ్రయోజనము లేదు.

ఇతర గ్రంథములు : జ్యోతిషగ్రంథము.

ఇతఁడు భూతభవిష్యద్వర్తమాన కాలములయందలి కొందఱు వ్యక్తులజాతకముల నొక గ్రంథముగా వ్రాసియుంచెననియు జాతకభాగమునం దీతఁడు గొప్పపండితుఁడనియుఁ జెప్పెదరు. దక్షిణదేశమున భృగునాడి, బృహస్పతినాడి మొదలగు నాడీగ్రంథములనుగూర్చి మనము వినుచున్నాము. భీమనాడి యనుపేర నట్టినాడీగ్రంథ మొకటి మదరాసు ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండాగారమునందున్నది. కాని యందట్టివిశేషము లేమియు లేవు. భీమకవి జ్యోతిసామృతసారమని యొక గ్రంథము ముద్రిత మైనది. ఇది భీమకవి కృతియనని నిశ్చయముగా జెప్పఁ జాలము.

రాఘవ పాండవీయము.

ఇతఁడాంధ్రమున రాఘవపాండవీయమను నొక ద్వ్యర్థి కావ్యమును రచియించెననియు, దానిని బరిశీలించుటకై నన్నయభట్టున కీయఁగా నదిబైటకు వచ్చినచోఁ దనభారతమునకు గౌరవముండదని నన్నయ దాని నణఁచివేసెననియు నొకకథ వాడుకలో నున్నది. దీనిని గ్రంథస్థముచేసినవాఁ డప్పకవి.

గీ. భారతముఁ దెనిఁగించుచుఁ దా రచించి
నట్టి రాఘవపాండవీయంబు నడఁచె
ఛందము నడంప నీపక్కి సంగ్రహించె
ననుచు భీముని యెంతయు నడఁచె దాని

గీ. అదిని భీమకవీంద్రుఁడు
గోదావరిలోనఁ గలిపెఁ గుత్సితమున, నా
మీఁదట రాజనరేంద్ర
క్ష్మాదయితుఁవిపట్టి దాని మహి వెలయించెన్,— అప్పకవీయము

రాఘవపాండవీయమును నన్నయభట్టు నశింపజేయగా, నందులకుఁ బ్రతీకారముగ భీమన నన్నయ రచించిన యాంధ్రశబ్దచింతామణిని నశింపజేసెనని పైపద్యములలో నప్పకవి జెప్పియున్నాఁడు. ఇది కేవలము కల్పితకథ. నన్నయవంటి యుత్తమపురుషుఁడు. మహాకవి శ్రీమహాభారతరచనమునకుఁ బూనుకొనిన యుభయభాషాపండితుఁడొక చిన్నకావ్యమును బాడుచేసెనని చెప్పుటకంటె హాస్యాస్పదమగు విషయమింకొకటి యుండదు. రెండర్థములుగల రాఘవపాండవీయము వలన తన భారతమునకు గౌరవము తగ్గిపోవునని తలంచునంతటి యవివేకికాఁడు నన్నయ. పింగళి సూరన రచించిన రాఘవపాండవీయమువలన నన్నయ భారతమున కేమైన ప్రతిష్ఠతగ్గినదా. భీమకవి తిట్టుకవియనియు శాపానుగ్రహ సమర్థుడనియుఁ బ్రసిద్ధి కలదుకదా! తన రాఘవపాండవీయమును బాడుచేసిన నన్నయను దిట్టకుండ, శపింపకుండ, నూరకుండునా? రాజరాజనరేంద్రుని తోడఁ జెప్పి తగిన ప్రతీకారము సేయఁదలపెట్టునుగాని దొంగవలె నాతని గ్రంథమును నాశనము చేయునంతటి నీచకార్యమునకు గడంగునా? ప్రతీకారమావిధముగాఁ జేయఁదలపెట్టినాఁ డన్నను, ఏభాగమునో నశింపు జేయఁ దలపెట్టినాఁ డనిన విశేషముండునుగాని తొంబదితొమ్మిది శ్లోకములు గల యొక చిన్నపొత్తమును జింపివేసినాఁడనిన నేమిలాభము? నన్నయ తాను రచించిన తొంబదితొమ్మిది శ్లోకములను మఱల రెండుమూఁడు దినములలో రచింపఁగలఁడని భీమన యనుకొనలేదందురా? తనకుఁ దొందరపనియుండి దర్శనమీయలేదన్న స్వల్పకారణము మీఁదఁ గళింగగంగును రాజ్యభ్రష్టునిగాఁ దిట్టిన భీమన తనగారాబు పుత్రికయైన రాఘవపాండవీయ కావ్యమును భూమిపై లేకుండఁజేసిన నన్నయభట్టు నొక్కమాటయైన ననకుండ నూరకుండునా? భీమకవి చాటుధార లిప్పుడుగూడ నెన్నియో ప్రచారములోనున్నవి. కాని

నన్నయభట్టును దిట్టినట్లు తెలిపెడి యొక్కపద్యము కూడ లేదు. ఈ విషయముల నన్నిటినిఁ బరిశీలించి చూచినచో నప్పకవి వ్రాఁతయందు సత్యము లేదని తోఁచగలదు. నన్నయయు, భీమకవియుఁ గూడ దమ కారోపింపఁబడిన యపవాదములనుండి విముక్తు లయ్యెదరు గాత! భీమకవి రాఘవపాండవీయమును రచింపనే లేదని యనరాదు. పింగళ సూరనార్యుఁడు తనరాఘవ పాండవీయమునందుఁ జెప్పిన యీ క్రింది పద్యములవలన భీమకవి రాఘవపాండవీయమును రచించెనను ప్రతీతి యానాఁటి కున్నదనియు, గ్రంథమప్పటికే నామమాత్రావశేషమయ్యె ననియుఁ దెలియవచ్చు చున్నది. ఈ పద్యములు కృతిపతి యైన వేంకటాద్రిప్రభువు కవినిగూర్చి పలికినవి.

"రెండర్థంబుల పద్య మొక్కటియు నిర్మింపంగ శక్యంబు గా
కుండుం దద్గతి కావ్యమెల్ల నగునే నోహో యనం జేయదే
పాండిత్యంబిఁక నందునుం దెమఁగు కబ్బంబద్భుతం బండ్రు ద
త్తుం డెవ్వాఁడిల రామభారతకథ ల్తోడింప భాషాకృతిన్.

ఉ. భీమన తొల్లి చెప్పెనను పెద్దలమాటయె కాని యందు నొం
డేమియు నేయెడ న్నిలుచు టెవ్వరుఁ గాన రటుండనిమ్ము నా
నాముహితప్రబంధ రచనాఘనవిశ్రుతి నీకుఁగల్గుటన్
నామదిఁ దద్వయార్థకృతి నైపుణియుం గలదంచు నెంచెదన్.

అధర్వణ భారతాదుల కెట్టిగతి పట్టియుండెనో, అట్టి గతియే భీమకవి రాఘవపాండవీయమునకును బట్టియుండును. ఒక్క రాఘవపాండవీయమునకే కాదు. ఈ భీమకవి కృతములని చెప్పఁబడు గ్రంథముల కన్నిటికిఁగూడ నిట్టి గతిపట్టుట విచారకరమైన విషయము.

నృసింహపురాణము

ఈభీమకవి నృసింహపురాణము రచియించెనని యొకవాడుక కలదు. భీమన నృసింహపురాణములోనివిగా నీక్రిందిపద్యములు లక్షణగ్రంథములయం దుదాహరింపబడినవని బ్ర. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిలు గారు తమ చాటుపద్యమణిమంజరిలో వ్రాసియున్నారు.

క. ఈ క్షితికి వచ్చి ముందుగ
దాక్షారామమున వారతరుణుల నృత్యం
బీక్షించి యంతకంతెను
దక్షిణమున నేర్చి రంభ గతవేర్పడఁగా.

క. కెంజిగుకునకుం గతివత
వంజకుఁ బాల్ పిచ్చుగుంటువానికిఁ బసవుఁణ
నంజుడుకుఁ గమ్మదావియు
లంజెకు మేలెందులేదు రా విటరాయా!

అట్లే యీక్రిందిపద్యమును బ్ర. మానవల్లి రామకృష్ణకవిగా రుదాహరించియున్నారు.

ఉ. వాండిమి నల్లసిద్ధి జనవల్లభుఁ డోర్చినరాజు భీతుఁడై
యాంధ్రను గానకుండ వృషభాంకము బెట్టికొనంగ జూచితో
నేండిది యేమి నీవనుచు నెచ్చెలులెల్ల హసింప నంతలో
మూండవ కంటితోడిదొర మూర్తివహించిన మ్రొక్కరంగనల్

కస్తూరిరంగకవి తన రంగరాట్ఛందములో నీక్రిందిపద్యము భీమకవి నృసింహపురాణములోనిదని యుదాహరించియున్నాఁడు.

క. మానవనాథుఁడు గంగా
స్నానానంతరము సకలదానములు మహా
దీను లగు విప్రకోటికి
సేనాదయతోడ నిచ్చి శివు సేవించెన్.

నృసింహాపురాణ మెచ్చటను లభించుటలేదు.

శతకంధరరామాయణము

ఇతఁడు శతకంధర రామాయణమును రచించెనని చెప్పుదురు. ఆ గ్రంథములోని వని లక్షణగ్రంథములలో నీక్రిందిపద్యము లుదాహరింపఁబడెనని బ్ర. శ్రీ. వీరేశలింగము పంతులుగారాంధ్రకవుల చరిత్ర మునందిచ్చియున్నారు.

క. భువిఁబుట్టి పేఁచ మడఁచెను.
దివిజారీతుల దినేశదీప్తు లదర రా
ఘవుఁ డనుచు మునులు పొగడిరి
దివిని దివౌకసులు మిగుల దీవించి రొగిన్.

ఉ. కలగకుఁడీ నభశ్చరులు కంపముఁ జెందకుఁ డప్పుఁ గిన్నరుల్
తలఁకకుఁడచ్చరల్ మునులు తత్తరమొందకుఁడేను వచ్చి మీ
యలజడు లెల్లఁబాపెదము నందఱుఁగాచెద నంతవట్టు మీ
గలిబిలి మానియుండుఁడని కైటభమర్దనుఁడోలిఁ బల్కెనన్.

నృసింహపురాణమును, శతకంధరరామాయణమును భీమ కవికృతము లని సంతోషింత మనుకొన్నను బ్ర. శ్రీ వీరేశలింగముపంతులుగారు తమ యాంధ్రకవుల చరిత్రమున "ఇందఱు కవుల పొగడ్త కర్హమైన భీమనచే రచియింపఁబడిన యుద్గ్రంథమేదియో నాకింతవఱకుఁ దెలియ

రాకున్నది. నృసింహపురాణమని యొకరును శతకంధరరామాయణ మని యొకరును భీమకవి కృతములని చెప్పిరి. కాని యట్టి వైష్ణవ గ్రంథములను వీరశైవుఁడును శివపుత్రుఁడునైన భీమకవి రచియించి యుండునని గ్రంథములను జూచి తృప్తినొందువఱకును నేను విశ్వసింపఁ జాలను." అనివ్రాసి యీగ్రంథకర్తృత్వము ననుమానించినారు. నేను మొదటచెప్పి నట్లీకవి చరిత్రాంశములలోఁ బ్రతివిషయమును సంశ యాస్పదముగనే యున్నది.

కన్నడ బసవపురాణము

పాలకురికి సోమనారాధ్యుఁడు రచియించిన యాంధ్ర ద్విపదబస వపురాణము నీభీమకవి కన్నడీకరించెనని బ్ర. శ్రీ వీరేశలింగముపంతులు గారు సిద్ధాంతీకరించుచు నాంధ్రకవుల చారిత్రమునఁ గొన్ని వాక్యము లను వ్రాసియున్నారు. నావాక్యములలో వానిని మరల వ్రాయుట నాయనమాటలనే వ్రాయుటమంచిదని యెంచి యట్లుచేయుచున్నాఁడను.

"నేనుచూచినంతవఱకు భీమకవి విరచితకృతినిగూర్చి నాకొక్క యాధారము కనఁబడుచున్నది. కృష్ణదేవరాయనికిఁ గొంచెము ముందున్నవాఁడయి ౧౫౧౦ వ సంవత్సరప్రాంతమునందు బసవపురాణ మును బద్యకావ్యమునుగా రచియించిన పిడుపర్తి సోమనాథకవి భీమ కవి బసవపురాణమును రచియించెనని తన గ్రంథముయొక్క ప్రథమా శ్వాసములో నీక్రిందిపద్యమునందుఁ జెప్పియున్నాఁడు.

సీ. విరచించె జైమినివేదపాదస్తవం
బాకపాదమునను వేదోక్తినిలిపి
హరభక్తి వైదికం బని శ్రుతు లిడి చెప్పెఁ
బ్రతిభ సోమేశుఁ డారాధ్యచరిత

సరవి శ్రీనాథుఁడాచరిత పద్యప్రబం
  ధము చేసె ద్విపదలు తఱచు నిలిపి
యాతండు పద్యకావ్యము చేసె నైషధ
  మంచితహర్ష వాక్యములఁ బెట్టి
సోమగురువాక్యములఁ బెట్టి భీమసుకవి
గరిమ బసవపురాణంబు గణనఁ జేసెఁ
గానఁ బూర్వకావ్యము వేఱుగతి రచించు
వారి కాదికావ్యోక్తులు వచ్చి నెగడు.

ఈ కవి శ్రీనాథునికిఁ దరువాత నేఁబది యఱువది సంవత్సరములకే యున్నవాఁడగుటచేత నాకాలపుసంగతులను జక్కఁగా నెఱిఁగినవాఁడు. పాల్కురికి సోమనారాధ్యుఁడు తెలుఁగున రచించిన ద్విపదకావ్యములు రెంటిలో పండితారాధ్యచరితము నక్కడక్కడ ద్విపదలుంచుచు శ్రీనాథుఁడు పద్యకావ్యమునుగాఁ జేసెననియు, బసవపురాణమును భీమకవి పద్యమునుగాఁ జేసెననియు కవి చెప్పుచున్నాఁడు, తనకుఁబూర్వమునందే భీమకవి బసవపురాణమును పద్యకావ్యమునుగాఁ జేసియుండినయెడలఁ దాను మరలఁ బసవపురాణమునే పద్యకావ్యమునుగా రచింపవలసిన యావశ్యక మేమి వచ్చినది? ఏమియు రాలేదు. మహాకవియైన భీమనకంటెఁ దానెక్కువ ప్రౌఢముగాను మనోహరముగాను రచియింపఁగలుగుదు నన్న నమ్మకముచేతనా? కాదు. అందుచేత భీమకవి బసవపురాణమును పద్యకావ్యముగా రచించినది తెలుఁగు భాషలోఁ గాదనియు, వేఱొకభాషలోననియు నిందువలనఁ దేలుచున్నది. కవి శ్రీనాథుఁ డారాధ్యచరిత్రమును బద్యకావ్యమునుగాఁ జేసె నని చెప్పి దానిక్రింద నేసందర్భమంతగాఁ గనఁబడని నైషధభాషాంతరీ

కరణకథనము నుగ్గడించుట * భీమకవిడిభాషాంతరమనియు, నైషధము నందువలెనే ప్రతి భాషాంతరీకృత గ్రంథమునందును మూలగ్రంథ వాక్యములు కొన్నిపడుట యనివార్యమనియు, చూపుటకొఱకై యున్నది. ఆకాలమునందు భీమకవి తన భాషాంతరమునందు మూలగ్రంథవాక్యములనే కొన్నిటిని బెట్టెనని జనులు నిందించుటవలన నిట్లు వ్రాయవలసి వచ్చియుండును. భీమకవిది భాషాంతరమైనచో నది యేభాష! వైష్ణవ మతగ్రంథములు సాధారణముగా నఱవములో నుండునట్లే శైవమత గ్రంథములు కన్నడములోనుండునుగాన గర్ణాటకభాషయని వేఱుగఁ జెప్పవలసినపని లేదు. ఆకాలమునందలి తెలుగుపండితుల కండఱికిని సంస్కృత కర్ణాటకభాషలు సాధారణముగా వచ్చుచుండెడివి. అందు ఛేతఁ దెనుఁగును సహితము కర్ణాటకమను చుండుట యప్పుడప్పుడు కలదు. శ్రీనాథుఁడు తన భీమఖండములో నేమనెనో చూడుఁడు.

తే. ప్రౌఢిఁ బఱికింప సంస్కృతభాష యండ్రు
పలుకు నుడికారమున నాంధ్రభాషయందు
రెవ్వ రేమన్న నండ్రు గాకేల కొఱఁత
నాకవిత్వంబు నిజము కర్ణాటభాష.

భీమకవి పాల్కురికి సోమనాథకవికృతమైన ద్విపద తెలుఁగు బసవ పురాణమును గర్ణాటకభాషలో భామినీషట్పది పద్యములతో నెనిమిదాశ్వాసముల మహాకావ్యమునుగాఁ జేసెను. ఈకవి యారాధ్య బ్రాహ్మణుఁడనియు, బసవపురాణము భీమకవీశ్వర రగడ యను

* పై పద్యమును, పెదుపర్తి సోమనాథకవి, భీమకవి భాషాంతరీకరణమును సమర్థించుటకై వ్రాసినాఁడనుటకంటె తన గ్రంథమునందు పాల్కురికి సోమనాథుని మూలకావ్యమునందలి వాక్యములు వచ్చిపడినను చదువరులు తనయందు గ్రంథచౌర్యము నారోపింపకుండుటకై వ్రాసియుండెనని భావించుటసముంజసమని నాయభిప్రాయము.

పుస్తకములను రచించెననియు, ఈతనిని సుమారు ౧౩౫౦ సంవత్సర ప్రాంతమునందున్న పద్మణాంకుఁడు ౧౫౦౫ వ సంవత్సరప్రాంతము నందున్న విరూపాక్ష పండితుఁడు మొదలైన వీరశైవ కవులు నుతించి యుండిరనియు, కర్ణాటక కవిచరితము చెప్పుచున్నది. ఆరాధ్య బ్రాహ్మణు లాంధ్రులలో తప్ప నితరులలో లేరు. భీమకవి తాను శివకవిదేవపుత్రుఁడ ననియు, ఉభయ కవిత్వసమర్థుఁడననియు బసవ పురాణములో నీక్రిందిపద్యమునఁ జెప్పుకొని యున్నాఁడు.

విమల సద్గురుసేవె యలి జం
గమభుజసే యలి లింగనిష్ఠా
సమతె యలి తనుమనధనంగళనిత్తభవభక్తి ॥
సమయవార్ధివివర్ధనోత్స్వజ
హిమగు శివకవిదేవ నాత్మజ
సుమతి భీమ నుభయకవిత్వసమర్థను సుకవడె.

భీమకవి తనబసవపురాణమును శాలివాహనశకము ౧౨౯౧ కి సరియైన సౌమ్యసంవత్సర శ్రావణబహుళ దశమీ గురువారము ముగించితి నని పుస్తకాంతమున నీక్రిందిపద్యములలోఁ జెప్పికొనెను.

కోవిదరు కేళ్వొళ్పి తెవలుతు
దేవనిధినయ నేందు సంఖెగ
ళో విశకవరుషం గళాగలుసౌమ్యవత్సరద ॥
శ్రావణబహుళపక్ష దశమీ
జీవవార దొళాది వృషభేం
ద్రావతారద బసచరితె సమాప్తి యాయితు.

దీనినిబట్టి భీమకవి శకసంవత్సరము ౧౨౯౧ కి సరియైన క్రీస్తుశకము ౧౩౬౯ వ సంవత్సరమున బసవపురాణమును రచించి ముగించెనని

తెలియవచ్చుచున్నది. గాన నితఁడు ౧౩౮౦-౧౩౫౦ వ సంవత్సర ప్రాంతమున నుండియున్నవాఁడని నిస్సందేహముగా సిద్ధాంత మగుచున్నది. బసవపురాణమునందుఁ గవియే శివలెంకమంచన పండితుఁడును గురుమల్లికార్జున పండితుఁడును ప్రసాదించిన "యుద్దండమతి"తో కృతిచేసెనని చెప్పఁబడి యుండుటచేతను, ఈతనిది యుద్దండలలిత ధారాళకవిత్వ మని యితరులు పొగడియుండుటచేతను,

" వచియింతు వేములవాడ భీమనభంగి
నుద్దండలీల నొక్కొక్కమాటు"

అని శ్రీనాథుఁ డీతనికవిత్వమును శ్లాఘించుట వింతకాదు. భీమకవి కవిత్వముయొక్క యుద్దండలీల కొంత తెలియుటకును, అతఁడు పాల్కురికి సోమనాథుని బసవపురాణమును భాషాంతరీకరించెనని తేటపడుటకును బయిపద్యము క్రింద రెండుపద్యములను గూడ నిం దుదాహరించుచున్నాను.

శిక్షితప్రతి పక్షనజ్జన
పక్షపాతౌ దుక్షరాజస
దృక్షదక్షమఖక్షయః మహ క్షితక్ష్వేడః॥
త్ర్యక్షగణపసమక్ష కరుణా
వీక్షణ జగద్రక్షణ గుణవి
చక్షణ బసవసూక్ష్మ అక్షయ రక్షిసెంమునను ॥౧॥
ఇదు సకలమహేశ్వరామళ
పదపయోజపరాగమదష
ట్పది యెని పాల్కురికె సోమశ్వరన కారుణ్యా॥
ఒదవి దఖళాప్రపూరిత
హృదతాభీమకవి ప్రణీతా
భ్యుదయ బసపురాణ కథెయొళు అష్టమాశ్వాస॥"

శ్రీపంతులుగా రింతదూరము వ్రాసినను, ఈకన్నడ బసవపురాణకర్త వేములవాడ భీమకవి యని నిస్సంశయముగాఁ జెప్పుటకు వీలులేదని యేతోఁచుచున్నది. గ్రంథాదిని గ్రంథాంతమునను భీమకవి యని మాత్రమే చెప్పఁబడినది. వేములవాడ భీమకవి యని యెచ్చటను జెప్పియుండలేదు. ఈకవి తండ్రి శివకవిదేవుఁడు. వేములవాడ భీమకవి తండ్రిని గూర్చినకథ పైని జెప్పబడి యున్నదికదా! కన్నడ బసవపురాణకర్త తండ్రి శివదేవుఁడని చెప్పినచో, నీకథకుఁ గొంత సరిపోయి యుండును. మధ్య 'కవి' శబ్దము నుపయోగించి యుండుటచే, నీభీమకవి తండ్రి కవిత్వమును జెప్పఁగల వాఁడయి యుండినట్లు తోఁచుచున్నది. ఈభీమకవియే వేములవాడ భీమకవియని మనము నమ్మితిమేని, వేములవాడ భీమకవి జన్మములో సంబంధించినకథను త్రోసివేయవలసి యుండును, కన్నడబసవపురాణము నందెచ్చటనైన వేములవాడ శబ్దముపయోగించి యున్నచో నాతనిని వేములవాడ భీమకవిగా మన మంగీకరించి యాతని జన్మకథను బుక్కటపురాణముగాఁ దీసివేయ వచ్చును. పిడపర్తి సోమనాథకవియైనను "భీమసుకవియని చెప్పెనే కాని వేములవాడ భీమకవియని చెప్పలేదు. కన్నడ బసవపురాణకర్త యారాధ్యబ్రాహ్మణుఁడని కన్నడకవి చారిత్రకారులు వ్రాసియుండుట వలనను, ఆంధ్ర బ్రాహ్మణులలోతప్ప నారాధ్యబ్రాహ్మణు లింకొక తెగలో లేరు కావునను నీపురాణకర్త వేములవాడ భీమకవి యని తలంపుఁడని పంతులుగారనుచున్నారు ఆంధ్రారాధ్య బ్రాహ్మణులలో వేములవాడ భీమకవితప్ప నింకొక భీమకవి లేఁడని ధ్రువపడువఱకును నీతనిని వేములవాడ భీమకవియని తలంచుటెట్లు? శివకవి కుమారుఁడైన భీమకవి యింకొకఁడుండెనని యేల యనుకొనఁగూడదు? వేములవాడ భీమకవి తాను దక్షారామ భీమేశనందనుఁడ" నని చెప్పుకొని యున్నాఁడు. వీరశైవులు తండ్రిపేరు చెప్పరు కావున వేములవాడ

భీమకవి భీమేశ్వరపుత్త్రుఁడనని చెప్పుకొనియున్నాఁడని కొందఱనవచ్చును. అట్లయినచో బసవపురాణమునందును నట్లే చెప్పుకొనునుగాని శివకవితనూజాతుఁడనని చెప్పుకొనియుండఁడు. వేములవాడ భీమకవి తండ్రిపేరు చెప్పుకొనని వీరశైవుఁడని భావించితిమేని, బసవపురాణ కర్తయు నాతఁడు నొక్కరు గారనియే చెప్పవలసివచ్చును. వేములవాడ భీమకవి వీరశైవుఁడు కాఁడనియు నృసింహపురాణమును, శతకంధర రామాయణమును రచియించెనని లక్షణగ్రంథములలోని పద్యములు చెప్పుచుండుటచేత నాతఁడు శివకేశవులయందు సమాన గౌరవము గలవాఁడనియుఁ దలంచుట సమంజసముగా నుండును. కన్నడబసవపురాణకర్త వీరశైవుఁడని పైకన్నడ పద్యములలోని "విమలసద్గురుసేవెయాలి జంగమ భజనె యలి లింగనిష్టాసమతె యలి" యను పదముల వలనఁ దెలియుచున్నది. వేములవాడ భీమకవి నృసింహపురాణమును జేసియుండుననని మనము నమ్మితిమేని యీ బసవపురాణకర్త వేములవాడ భీమకవికంటె భిన్నుఁడని నిశ్చయింపవలసియుండును. పైకన్నడ పద్యములోఁ జెప్పఁబడిన యుభయకవితా సమర్థత, కర్ణాటాంధ్రముల యందని యనుటకంటెఁ గర్ణాటసంస్కృతములయందని యనుట సమంజసముగా నుండును. ఆపక్షములో నీభీమకవి యాంధ్రకావ్యరచనమును గాంచినట్లు గన్పట్టదు.

కర్ణాటక బసవపురాణమునఁ దత్కర్తయగు భీమకవి "శివలెంక మంచన పండితుఁడను గురుమల్లికార్జున పండితుఁడును ప్రసాదించిన 'యుద్దండమతి'తోఁ గృతిచేసెదనని చెప్పుకొని యుండుటచేతను, ఈతనిది యుద్దండ లలితధారాళకవిత్వ మని యితరులు పొగడియుండుటచేతను, "వచియింతు వేములవాడ భీమనభంగి నుద్దండలీల నొక్కొక్కమాట" అని శ్రీనాథుఁడు పొగడియుండుట మూలముననను, కర్ణాటబస

వపురాణకర్త వేములవాడ భీమకవి యని పంతులుగారు నిశ్చయించి యున్నారు. కేవలము 'ఉద్దండ' శబ్దము నాధారముగా చేసికొని యట్లు నిర్ణయించుట "బాదరాయణ" సంబంధ మగునేమో యని భయపడు చున్నాఁడను. మంచెన మల్లికార్జున పండితుల శిష్యుఁడైన భీమన మఱియొకఁ డని భావించుటయే సమంజసమని తోఁచుచున్నది. వేములవాడ భీమకవి యేపండితుల శిష్యుఁ డను ప్రతీతి లోకమున లేదు. మల్లికార్జున పండితుఁడు పండ్రెండవ శతాబ్దివాఁడు.

కన్నడ బసవపురాణము క్రీ. శ. ౧౩౬౯ సంవత్సరమునఁ బూర్తి యయ్యెననుట స్పష్టము గదా! అప్పటికా భీమకవికి నలువది సంవత్సరముల వయసుండెనని తలంచితిమేని, శ్రీనాథుఁడు ౧౩౬౦ సంవత్సర ప్రాంతమున జన్మించినవాఁడు కావున తనకంటె దాదాపు ముప్పది యేండ్లుమాత్రమే వయసునఁ బెద్దవాఁడైన భీమకవిని బూర్వకవినిగా నన్నయాదులతోపాటు నుతించునా యని సంశయము కలుగుచున్నది. కాని కన్నడ బసవపురాణకర్త వేములవాడ భీమకవి యని యితర కారణములచే ధ్రువపడి నప్పుడీ సంశయము నిలువఁజాలదు. శ్రీనాథుఁడు వేములవాడభీమకవిని నుతించిన గ్రంథము కాశీఖండము. శ్రీనాథుఁడు దానిని క్రీ.శ. ౧౪౩౫ ప్రాంతమున రచియించియుండెను. అప్పటికి బసవపురాణకర్త దాదాపు నూఱేండ్లక్రిందటివాఁడై యుండును. కావున నాతనిని శ్రీనాథుఁడు నుతించినాఁ డనుటలో విరుద్ధమేమియు నుండదు. కాని శ్రీనాథుఁడు కన్నడబసవపురాణమును జూచి, యా భీమకవిని, వేములవాడ భీమకవినిగా భావించి, యాతని నుతించినాఁ డనుటకంటె, నాతఁడు యేనృసింహపురాణమునో చదివి యందలి నృసింహావతార వర్ణనాదులను జూచి, యందలి కవికత్వమునకు మెచ్చుకొనియు నాతఁడు తిట్టుకవియు నిగ్రహానుగ్రహ సమర్థుఁడునై చెప్పిన పిడుగులవంటి చాటుధారలను వినియు నాతని కవిత్వలీల యుద్దండ

మైనదిగాఁదలంచి "యుద్దండలీల" యని నుడివినాఁడని చెప్పుట సమంజసముగా నుండును.

సుమతీశతకము

ఈ భీమకవి సుమతీశతకమును రచియించె నని కొన్ని లక్షణగ్రంథములలో నుదాహరింపఁబడిన పద్యములను బట్టి తెలియుచున్నది. అందొకపద్యమిది.

క. కాదన్నవాఁడె కరణము
వాదడచినవాఁడె వేడి వసుధేశుకడన్
లేదన్నవాఁడె చనవరి
గాథలు పెక్కాడువాఁడు కావ్యుఁడుసుమతీ!

సుమతీశతక కర్త బద్దెన యని కొందఱనుచున్నారు వేములవాడ భీమకవి సుమతీశతకమును రచియించెనని చెప్పుటకుఁ బ్రబలములైన యాధారములు లేవు.

కవిజనాశ్రయము

ఇఁక నీతఁడు రచియించె ననెడు కవిజనాశ్రయమును గూర్చి యాలోచింతము. భీమకవి ఛందశ్శాస్త్రము నొకదానిని రచియించియుండెనని యెల్ల రంగీకరించియున్నారు. లక్షణవేత్తలు తమతమ లక్షణగ్రంథములలో భీమనఛందస్సునుండి పద్యముల నుదాహరించియున్నారు. ఆ ఛందోగ్రంథముపేరు కవిజనాశ్రయము. ఈతని గ్రంథము లన్నిటివలెనే యీ కవిజనాశ్రయ కర్తృత్వముకూడ వివాదాంశమేయైనది. అనేక తాళపత్రప్రతులను విమర్శించి ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తువారు క్రీ శ. ౧౯౧౭ సంవత్సరములో నొక కవిజనాశ్రయ ముద్రితప్రతిని ప్రకటించినారు. అందు గ్రంథాంతగద్యమున "ఇది వాదీంద్రచూడామణి చరణసరసీరుహ మధుకరాయమాన కవిజనాశ్రయ

శ్రావకాభరణాంక విరచితంబైన కవిజనాశ్రయఛందంబునందు దోషాధికారము" అని యున్నది. (ఇందుసంజ్ఞాధికారము, వృత్తాధికారము జాత్యధికారము, షట్ప్రత్యయాధికారము, దోషాధికారము అని యైదధికారము లున్నవి) ఈగద్యయందు కవిబిరుదములేకాని కవినామము లేదు. కాని గద్యకు పైనున్న,

క. జయదేవాదిచ్ఛందో
నయమున సంక్షేపరూపునం జెలువుగ మ
ల్లియ రేచన సుకవిజనా
శ్రయుఁ డీఛందంబుఁ జెప్పె జనులకుఁ దెలియన్.

అను పద్యమునుబట్టి కవిజనాశ్రయకర్త మల్లియకుమారుడైన రేచన యని తెలుచున్నది. అతఁడు సుకవిజనాశ్రయుఁడగుటచే గ్రంథమునకుఁ గవిజనాశ్రయమని పేరువచ్చెనని మనమూహింపవచ్చును. గ్రంథమునం దచ్చటచ్చట 'మల్లియరేచా' యని సంబోధనము లుండుటచే, రేచనయే యాత్మసంబోధనము సేయుచు నీగ్రంథమును రచించెనేమో యని తోఁచును. కాని, వేములవాడ భీమకవియే యీ కవిజనాశ్రయమును రచించి, ద్రవ్యలోభముచే జైనవైశ్యుఁడైన రేచవపేరు పెట్టెనని పండితులభిప్రాయ పడుచున్నారు. ఇప్పుడు ముద్రితమైన ప్రతిలో భీమకవి పేరు లేనేలేదు. కృత్యాది ౪ వ పద్యములో

క. అనవద్యకావ్యలక్షణ
మొనరంగాఁ గవిజనాశ్రయుఁడు మల్లియరే
చన సుకవి కవిజనాశ్రయ
మను ఛందముఁ దెనుఁగుభాస నరుదుగఁ జెప్పెన్.

అని రేచనపేరే యున్నది. కాని భీమకవిపే రందునులేదు. ఇది భీమనకవి కృతమని చెప్పుట కాధారమేమున్నది? ఈ ప్రశ్నకు సమాధానముగా ముద్రితప్రతియం దీక్రింది యేడుపద్యములుగల యవతారిక యొకటి చేర్పఁబడినది. ఈపద్యములు పరిషత్తువారికి లభించిన పది ప్రతులలోను ఒకప్రతిలో నున్నవఁట!

క. శ్రీవల్లభు యతిగణ సం
సేవితపాదారవిందుఁ జింతితఫలదున్,
భావజగురు వలభుచ్ఛం
దోవినుతు మురారి భక్తితో వినుతింతున్. ౧

క. శ్రీకరముగ రేచనపై
లోకంబున సుకవివరులు లోలతంబొగడఁగ
బ్రాకటముగ నీఛందము
లోకంబా ననఁగఁ దెలుగులో నొనరింతున్. ౨

క. వేమనవాడ [1] ను వెలసిన
భీమేశ్వరుకరుణ గల్గు భీమసుకవి నేఁ
గోమటి రేచనవిన్నాదను
నీ మహిఁ గవులెన్న ఛంద మొలమి రచింతున్. ౩

క. లచ్చన మెఱుఁగనికవులను
జిచ్చియని సుకవివరులు చేపట్టరు గా
మెచ్చరు వివేకి నృపతులు
మెచ్చిన యవివేకి నృపులు మిడుకరె రేచా! ౪

(1) 'వేములవాడ' అని సవరణ.

క. ఆ చంద్రతారకంబుగ
భూచక్రములోన సుకవి పూజిత మగుచున్
ఏ ఛంద మమరుచుండును
నాఛందము నీదుపేర నమరును రేచా! ౫

క. రేచన సంతోషిల్లఁగ[౩]
భూచక్రములోన భీమపురహరుకృపచే
[౪] ఏఛందము సుకవులు బ్రది
కేచందము తెరువు దాని నేరచియింతుఁగా. ౬

క. నినునీవె పొగడువైఖరి
నొనరించెదఁ దెనుఁగుబాస నొప్పగ ఛందం
బున గవక కవిత చెప్పిన
వినలచ్ఛనము వాఁడు వెంగలి రేచా! ౭

ఇవిగాక యాప్రతిలోనే మఱిరెండు పద్యము లున్నవఁట! అవి యనన్వయములుగా నుండుటచేత నందుఁ బేర్కొనఁబడిన భీమనకును గ్రంథమునకును గల సంబంధ మిట్టిదని నిర్ణయింప వలనుగాక యవి పై యవతారికలోఁ జేర్చి ముద్రింపక పీఠికలో మరియొకచోట ముద్రించివారు. ఆ పద్యము లివి.

క. పరగిన విమలయశోభా
సురనిరతుఁడు భీమనాగ్రసుతుఁ డఖిల కళా
పరిణతుఁ డయ్యెను భూసుర
వరుఁడు ప్రసాదోదితధ్రువశ్రీయుతుఁడై. ౧

(౩) సంతోషింపఁగ యని సవరణ
(౪) ఏఛందము సుకవులు బ్రతుకేఛందము తెరువు దాని నేరచియింతుఁగ.

క. అసమాన దానరవితన
యసమానోన్నతుఁడు యాచకాభరణుఁడు ప్రా
ణసమాన మిత్రుఁ డీకృతి
కి సహాయుఁడుగా నుదాత్తకీర్తిప్రీతిఁ. ౨

ఈ పద్యము లన్నిప్రతులలోను లేక యొక ప్రతిలో మాత్రముండుటచే నివి యెవ్వరో లేఖకులు రచించి యాప్రతిలోఁ జేర్చి యుందురని సంశయము కలుగుచున్నది. ఇంకరి మొదటిపద్యమించుక మార్పుతో ననంతుని ఛందమునం దున్నది. నాల్గవపాదములో తుదను "ననంతశయనుఁ దోయజనాభున్" అని యనంతుని ఛందమునందున్న దానిని మార్పుచేసి "మురారి భక్తితో వినుతింతున్" అని యీ యవతారికలోఁ జేర్చినాఁడు. దీనినిబట్టి యీ యవతారిక కవిజనాశ్రయకర్త గాక మఱి యెవ్వరో రచియించినట్టు గన్పట్టుచున్నది. అనన్వయము లని చెప్పఁబడిన పద్యములలో, భీమనగాక భీమన యగ్రసుతుఁడు సహాయుఁడుగా నీకృతి రచియింపఁబడినట్లు స్ఫురించుచున్నది. ఇది యంతయుఁ జూడఁగా మనకుఁ దెలియని రహస్య మిందిమిడియున్నట్లు తోఁచుచున్నది. చూడఁగాఁజూడగా బ్ర. శ్రీ రేశలింగముపంతులుగారనిన ట్లీకవి జనాశ్రయము వేములవాడ భీమకవికృతము కాదని దృఢపడుచున్నది. కవిజనాశ్రయ తాళపత్రి ప్రతులపై భీమనఛందస్సుఅని యుండవచ్చును. రేచనపేరుతో భీమకవియో భీమనాగ్రసుతుఁడో కవిజనాశ్రయమును రచియించి యుండవచ్చును కాని యతఁడు వేములవాడ భీమకవి యని యనుటకు ప్రక్షిప్తము లని యెంచఁదగిన పై యావతారికలోని "వేమనవాడ" యను పద్యముదక్క యితరాధారము లులేవు. వేములవాడ భీమకవిని వర్ణించిన శ్రీనాథాదికవు లెవ్వరు నాతనిని లక్షణవేత్తయని చెప్పలేదు. అప్పకవి, కవిజనాశ్రయములోని

పద్యములను లక్ష్యములనుగా గైకొనెనే గాని కవిజనాశ్రయకర్త యెవ్వఁడో చెప్పలేదు. ఒకవేళ అప్పకవ్యాదిలాక్షణికులు కవిజనాశ్రయకర్త వేములవాడ భీమకవి యని చెప్పినను, వారి భీమునపద్యములు నొకరుగా భ్రమించి యుండవచ్చును. అయిన నివి యూహలేగాని సత్యములని చెప్ప వీలులేదు.

కవిజనాశ్రయతాళపత్రి ప్రతులను బరిశీలించినచో నవి విశేష పాఠభేదములతోఁగూడి యున్నట్లు గన్పట్టుచున్నది. జాత్యధికారమున కందపద్యలక్షణము, 3, ४, ५ పద్యములలోఁ జెప్పియు, పునరుక్తిగా ౬ వ పద్యమును జేర్చినారు. ఇదియింతక మూర్పుతో తిమ్మకవికృత సులక్షణసారమునం దున్నది. దీనిని బట్టి ప్రతివ్రేఖకులు తమయిచ్ఛ వచ్చిన మార్పులను గావించిరనుట స్పష్టము. "ఎక్కటివడిని"గూర్చి వ్రాసిన పద్యములో "కమలాధీశా!" యనియు, 'జననుతభీమతనూజా!' యని సంజ్ఞాధికారమున ౮౮ వ పద్యమునను సంబోధనము లున్నవి. ఇవి మల్లియరేచని కన్వయింపవు. "శ్రీదేవీపతి రేచఁడు" అని యీ గ్రంథమునఁ జెప్పఁబడి యుండుటచే నీ రేచనిభార్య శ్రీదేవియైయుండు నని తోఁచుచున్నది. ఆపక్షములో 'కమలాధీశా' యనుశబ్దమిా రేచనయందు వర్తించిన వర్తింపవచ్చును. అప్పకవి రేఫశకట రేఫముల భేదమునుగూర్చి వ్రాయుచు,

తే. కొల్లునవి ముందు భీమన చెప్పెననుచుఁ
గలుపుదురు రేఫములును రకారములును,
దుష్టకవు లవి యొకటైనఁ దొంటిపెద్ద
లందఱును నేల విభజింతురని తెలియరు.

క. వలసిన రేఫఱకారము
లలవడుఁ దా నొకటి కొక్కటని భీమనయే

పలుకుట గలిగిన వాతఁడు
గలిపినలత్య్య మొకటైనఁ గనఁబడకున్నే.

అనివ్రాసియున్నాఁడు. ఈ భీమన యెవ్వఁడు? కవిజనాశ్రయ కర్తయా? కవిజనాశ్రయమున రేఫఱకార విషయము గన్పట్టదు. వేములవాడ భీమకవి చెప్పినను లోకోక్తిపై నాధారపడి వ్రాసిన పద్యములివి.

కవిజనాశ్రయకర్త వేములవాడ భీమకవి కాఁడని బ్ర. శ్రీ. వీరేశలింగము పంతులుగారును, మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారును, చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారును నభిప్రాయపడి యున్నారు. అదియే సత్యమని నాయభిప్రాయము.

హరవిలాసము

కస్తూరిరంగకవి తన యానందరంగరాట్ఛందమున భీమన హరవిలాసములోని వని యీక్రిందిపద్యముల నుదాహరించి యున్నాఁడు.

క. భువిలో మిత్రుం డగువాఁ
డవిరతిమును వేఱు లేక యాత్మీయమహో
త్సవము ఱకృత్యంబుల న
ధ్యవసాయం బెఱుకపఱుపఁ డను సంప్రీతిన్,

క. ఎంతయును దుస్తరంబు దు
రంతరసంసారవారిరాశి నుఁడి వెసన్
గంతునిగాను మానవుండొక
యింత శివస్మరణ చేసి యేచినసూక్తిన్.

ఈభీమన యెవ్వరో తెలియదు. వేములవాడ భీమకవి హరవిలాసము రచించెనని యిదివఱ కెవ్వరును జెప్పలేదు. విన లేదు. శ్రీనాథుఁ

డు రచించిన హరవిలాసమునం దీపద్యము లుండియుండునని వెదకితిని గాని యందీపద్యములు కన్పట్టలేదు.

ఈ రంగరాట్ఛందమునందే యీక్రిందిపద్యములు భీమనఛందము లోనివని యుదాహరింపఁబడినవి.

క. వినఁబడు దీర్ఘము విషమును
ననియొడివర్ణమ్ము సంయుతాక్షర మైనన్
మనుపటిగుణములు విడివడి
తనరన్ వేఱొక్కగుణముఁ దాల్పును జేర్మిన్.

క. అకచటతప లీయాఱును
బ్రకటితముగ ఋతులఁ గిరులఁ బదునొక్కంటన్
వికటముగఁ బూని చెప్పిన
నకటా మతి మడియకుండ నజుఁడో హరుఁడో.

ఈ రెండును కవిజనాశ్రయమున లేవు.

భీమకవిని నుతించిన యితర కవులు.

వేములవాడ భీమకవిని స్తుతించినవారిలో మొట్టమొదటివాఁడు శ్రీనాథుఁడే. అతఁడు తన కాశీఖండమున

సీ. వచియింతు వేములవాడ భీమనభంగి
నుద్దండలీల నొక్కొక్కమాటు
భాషింతు నన్నయభట్టు మార్గంబున
నుభయవాక్ప్రౌఢి నొక్కొక్కమాటు
వాక్రుత్తు తిక్కయజ్వప్రకారము రసా
భ్యుచితబంధముగ నొక్కొక్కమాటు

పరిఢవింతు ప్రబంధపరమేశ్వరుని ఠేవ
సూక్తివైచిత్రి నాకొక్కమాట

నైషధాది మహాప్రబంధములు పెక్కు
చెప్పినాఁడవు మాకు నాశ్రితుఁడ వనఘ
యిపుడు చెప్పఁదొడంగిన యీప్రబంధ
మంకితము సేయు వీరభద్రయ్యపేర !

అని నుతించియున్నాఁడు. ఈ పద్యమునందలివరుస కాలక్రమము నుబట్టి యుండెనని భావించితిమేని, భీమకవి నన్నయభట్టునకుఁబూర్వుఁడని చెప్పవలసి యుండును. కస్తూరిరంగకవి తన యానందరంగరాట్ఛందమున ఆద్యసుకవి భీమనకు దండముపెట్టి నన్నయభట్టును నర్థి మ్రొక్కి యని చెప్పుచు నన్నయభట్టునకు పూర్వమున స్తుతించియున్నాఁడు. ఈ గ్రంథమున నెచ్చట నీతనిపేరు చెప్పవలసివచ్చినను, "ఆదిమకవి భీమన" యని వ్రాయుచు వచ్చినాఁడు.

ఈ భీమకవి నాదిమకవి యని వ్రాయుటకు కస్తూరి రంగకవికి శ్రీనాథుని పైపద్యమే యాధారమో, మఱియొక యాధారమేమయిన కలదో తెలియరాలేదు. పైనిజెప్పిన పద్యములకుఁదోడు గురజాడ శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారు భీమకవి నన్నయకుఁ బూర్వుఁడని చెప్పుటకు నిదర్శనముగా మైలమ భీమనపైని వేములవాడ భీమకవి చెప్పెనని చెప్పఁబడు "గరళపుముద్ద" చాటుధార నుదాహరించి మైలమ భీమన శా. శ. ౯౩౪ సంవత్సరమునాఁటి వాఁడనియు నందుచే, భీమకవి నన్నయకుఁబూర్వుఁడనియు నిర్ధారణ మొనర్చియున్నారు. నన్నయకుఁబూర్వుడు కాకపోయినను, నాతనితో సమకాలికుఁడని చెప్పుటకు సత్యాసత్యములు నిర్ణయింపఁజాలని రాఘవపాండవీయకథ యొకటి యున్నది. వీనినన్నిటినిఁ గలిపి చూచితిమేని భీమకవి నన్న

యఁ భట్టునకుఁ బూర్వుఁడేమో యని దృఢమైన యనుమానమేర్పడక మానదు. కాని, శ్రీనాథునకు బూర్వమునందున్న కవులెవ్వరు నీతని స్తుతింపకపోవుటచేత నీతఁడు నన్నయకుఁ బూర్వుఁడని యనుట కవకాశము లేకున్నది. నిజముగా నీతఁడు నన్నయకు బూర్వుఁడే యైన చోఁ దిక్కన, కేతన, పెద్దన మొదలగువారెవ్వరు నీతని నుతింపకుండుటకుఁ గారణమగుపడదు. శ్రీనాథునకుఁ దరువాతివార లనేకు లీతనిని దమతమ గ్రంథములలో స్తుతించి యుండుటయు శ్రీనాథునకుఁ బూర్వుఁ డా రీతనిని దలపెట్టకపోవుటయుఁ జూడ నీతఁడు శ్రీనాథున కించుక పూర్వుఁడో, శ్రీనాథునితో సమకాలికుఁడో యైయుండునని తోఁచును. కాని, కవులు నుతింపని కారణమున నీతని నర్వాచీనుఁడని సిద్ధాంతీకరించరాదు. కవులు తలపెట్టకపోవుట కనేక కారణము లుండును. నన్నెచోడుని నుతించినకవులే కన్పడరు. అట్లనియాతనిని నవీనుఁడని తలంపరాదు కదా! ఈభీమనకవిని స్తుతించిన కవులపద్యములను గొన్నిఁటి నీ క్రింద నుదాహరించుచున్నాఁడను.

క. భీమేశ్వరుఁ డీతఁడు మా
నామమువాఁడనుచు వ్రాసె నాలుకతుద వా
గ్భామిని బీజాక్షర మా
భీమనఁ దలఁచినను గల వభీష్టఫలంబుల్

పట్టమట్ట సరస్వతీ సోమయాజీ - పృథుచరిత్రము

క. వేములవాడక సుఖయై
వేములవాడం జిరించి వేములవాడకా
దా మెఱసిన భీముని నుత
భీము పె బలభీమ వినుతభీముఁ దలంతుకా.

కొఱవిగోపరాజు - విక్రమార్కచరిత్ర

"రమణీయ పాకాభిరామ భీము"

కట్టమూరి కామేశ్వరకవి 'కర్మవిపాకము'

"భీమునిఘణిబంధ పేశలంబు"

పాపి వెంకటరణకవి 'లక్షణశిరోమణి'

"వ్నధుకుకవిస్వాంత భీముభీము"

పిండిప్రోలు లక్ష్మణకవి– 'లంకావిజయము'

"వా క్రపతోషితదక్షవాటీమహాస్థానభీము, వేములవాడభీము"

పెదపాటి సోమనాథుఁడు 'అరుణాచలపురాణము'

"ఛందో నిబంధనచాతురీథౌరేయు వాగ్ధాము వేములవాడభీము''

ఆంధ్రకవిరామయ్య – విష్ణుకాంచీమహాత్మ్యము"

ఇతని చాటుధారలు: కాలము

దురదృష్టవశమున నీతనిగ్రంథము లేవియు లభింపక పోవుటవలనను, లభించిన గ్రంథములీతని వగునో కాదో యని యనుమానాస్పదములుగ నుండుటచేతను భీమకవిని గూర్చిన సత్యాంశము లేమియు మనకుఁ దెలియ లేదు. ఇఁక నీతఁడు రచించినవని చెప్పెడు చాటుధారలున్నవి. వానివలన నీతఁడు తిట్టుకవి యనియు. నిగ్రహానుగ్రహ సమర్థుఁడనియుఁ దెలియునే కాని యీతని కవిత్వగుణము గాని యీతని కులగోత్రాది విషయములు గాని తెలియవు. ఆచాటుధారలనుబట్టి యీతని కాలమును నిర్ణయింపఁగలమేమో చూడవలసియున్నది. ఆ చాటుధారల యొక్క కర్తృత్వము కూడ వివాదాంశమే.

ఆచాటుధారలివి :–

౧. మైలమ భీమనపైఁ జెప్పినది.

౨. చొక్కనృపాలునిపైఁ జెప్పినవి.

౪. కళింగ గంగుపైఁ జెప్పినవి.

౧. నల్లసిద్ధిపైఁ జెప్పినది.

౧. తెలుంగాధీశునిపైఁ జెప్పినది.

౧. త్యాగిపోతరాజుపైఁ జెప్పినది.

వీనినిట క్రమముగా విమర్శించి చూతము.

౧. మైలము భీమనపైఁ జెప్పినది.

అప్పకవ్యాదులు భీమనచాటుధారయని

చ. గరళపుముద్ద లోహ మవగాఢ మహాశనికోట్లు సమ్మెటల్
హరునయనాగ్ని కొల్మి యురగాధిపుకోఱలు పట్టుకార్లు ది
క్కరటికరంబు దాయ లయకాలుఁడు కమ్మరి వైరివీరసం
హరణ గుణాభిరాముఁడగు మైలము భీమన ఖడ్గసృష్టికిన్.

లక్షణవేత్తలు తమగ్రంథములయందు వ్రాసిన వ్రాఁతలుదక్క నీపద్యము వేములవాడ భీమకవి రచించెననుట కాధారములు లేవు. మైలము భీమన విజయనగర సంస్థానాధీశు లగు పూసపాటివారి మూలపురుషుఁడైన మాధవవర్మ సంతతిలోనివాఁడని, ఓరుగంటి సోమశేఖరకవి తన రామకృష్ణార్జునరూపనారాయణీయ కృత్యాదియందు చెప్పియున్నాఁడు.

"ఈ మైలము భీమనశాసనము అమరావతిలోని అమరేశ్వరుని దేవళముపై నున్నట్లును, అది శాలివాహనశకము ౯౨౫ సంవత్సరమైనట్లును "Elliot Morbles" అను పుస్తకమువలనఁ గాన్పించును." అని గురజాడ శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారు తమ కవిజీవితములలో వ్రాసియున్నారు.

ఈపద్యమునే ద్వాత్రింశన్మంత్రి చరిత్రములో ఖడ్గతిక్కన[1] చారిత్రమున నుదాహరించుచు, నీపద్యమందలి "భీమన" యను పేరునకు బదులుగా తిక్కనయని యుంచి, యీపద్యమును వేములవాడ భీమకవి

---

1 ఖడ్గతిక్కనను గూర్చి తెలిసికొనవలసియున్నచో నీగ్రంథమున తిక్కన సోమయాజికవి చరిత్రమునఁ జూడుఁడు.

ఖడ్గతిక్కనపై రచియించె ననియు, ఖడ్గతిక్కన తల్లి ప్రోలాంబ యని యు, పెంపుడు తల్లి మైలాంబ యనియు, వ్రాసియున్నారు. కాని యీకథ విశ్వాసార్హమైనదికాదు. ఈఖడ్గతిక్కనకే రణతిక్కనయని నామాంతరము. ఇతఁడు రణములో నిహతుఁడైనప్పుడాతని భార్య భీమకవికి నమస్కరింపఁగా నాతఁడామెను "దీర్ఘసుమంగలీభవ" యని యాశీర్వదించి,

క. గుణముల విధాన వాగునున
రణతిక్కఁడు తాఁగళేబరంబును శిరముం
గణకమెయిఁగలయఁ బ్రతుకును
ప్రణుతాఖిల వైరిమకుట భాసితపదుఁడై.

అను పద్యమును జెప్పి శిరమును మొండెమును నేకముగాఁ జేర్చి యాతనిని బ్రదికించెననియు నొకకథ చెప్పెదరు. కాని యిదియు విశ్వాసార్హమైనదికాదు. రణతిక్కన శిరసును దన పాతివ్రత్య ప్రభావముచే దెలిసికొని దానిలో నాతనిభార్య సహగమనముచేసెనని ప్రతీతికలదు. కాని యాతిక్కన మరలఁ బ్రతికెనని యెవ్వరును జెప్పలేదు. వినను లేదు. కావున నీ "గరళపుముద్ద" వేములవాడ భీమకవి రచించినది కాదని చెప్పవచ్చును.

౨. చోక్కనృపాలునిపైఁ జెప్పినవి—౩.

ఈ భీమకవి చాటుధారలు, చోక్కనృపాలునితో సంబంధించినవి మూఁడుకలవు. చోక్కరాజునాతఁ డొకనాఁడుద్యానవనములో మల్లెసాల స్తంభమునీడఁ గాలు చాచుకొని కూరుచుండి యచ్చట నున్న భీమకవిని జూచి యీ స్తంభమును మరల వృక్షమునుగాఁ జేయఁ గలవా యని యడుగఁగా నతఁడీక్రిందిపద్యమును జెప్పెనట!

శా. ఆ సీతాభ్యుపదాన శృంఖల పదాభ్యాలంబిత స్తంభమా!
నేనే వేములవాడ భీమకవి నేనిం జిత్రకూటంబులో
భూనవ్యాపిత పల్లవోద్భవమహావృష్పప్ప గుచ్ఛంబులన్
నానాపక్వఫల ప్రదాయి వగుమా నాకల్పవృక్షాకృతిన్.

అంతట నా పందిరిగుంజ కొమ్మలతోను బత్రములతోను చిగుళ్ళతోను పుష్పములతోను ఫలములతోను పూర్వ మరణ్యములో నున్నట్లు మహావృక్షమై యా రాజుకాలు దానిలోపల చిక్కువడి పోయెనట అక్కడ నున్నవారందఱు నాకవిశక్తికత్యాశ్చర్యమగ్న మానసులయిరట. అప్పుడు రాజు తనకాలూడఁదీసికొనలేక మరల నావృక్షమును పందిరి కంబమునుగా జేయవలయునని భీమకవిని బ్రార్థింపఁగా నతఁడు

ఉ. శంభువరప్రసాదకవి సంభవ వరేణ్యుఁడ నైననావచో
గుంభన చేయు నెంతొ యనుకూలత నొంది తనూవ భావవన్
గుంభినిఁజొక్క నామనృపకుంజరు పందిటిమల్లె సాలకున్
స్తంభము రీతి నీతనువుఁ దాలిచి యెప్పటియట్లయుండుమా!

అనుపద్యమును జెప్పి మరలయథాపూర్వకముగా పందిరి స్తంభమునుగా మార్చివేసెనఁట"

ఈ చొక్కనృపాలుఁ డెవ్వరో తెలియులేదు. గురజాడ శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారు "పైపద్యములోని "శృంఖల పదాభ్యాలంబిత" యను వాక్యమును దీసికొని "శృంఖలుఁ"డని మొదటిపద్యములోను, చొక్కనృపాలుఁ"డని రెండవపద్యములోను చెప్పిన వారిరువురు నొక్కపురుషుఁడనియు, నీరెండునుగూడఁ గళింగదేశాధిపుని పేర్లనియు, కళింగ పట్టణమునకు 'శృంఖలా'దీవి యని పేరున్నదనియు జెప్పుచు నందుల కుదాహరణముగా భీమకవి రచించినదియే యని యీక్రింది సీసపద్యము నిచ్చియున్నారు.

సీ. యోజనద్వయ విశాలోన్నతిఁ జెలువొంది
పట్టణం బరరు శోభావిభూతి
హాటకరత్న కవాటానుమోదమై
సూటి మించును గంచుకోట మహిమ
నూటొక్కగుళ్ల చెన్నుగ శివానందమై
నిత్యోత్సవక్రీడ నెమ్మిఁ దనరు
వంశధారానదీవారాశిసంయుత
సాగరగంభవిస్రంభ మమరఁ

తే. గడిఁది రాజకళింగ భూకాంతునకును
దనరు నవలక్షకాళింగ మనఁగ నొప్పు
శృంఖళద్వీప మనఁగఁ బ్రసిద్ధిమించు
గణనకెక్కుఁ గళింగపట్టణము ధాత్రి.

శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారే యొకచోట, 'ఇతఁడు చళుక్యవంశపు రాజగు చొక్కనృపాలుసభ నున్నట్లు కొన్నికొన్ని పద్యంబులచేఁ గాన్పించుచున్నది. ఆ చొక్కనృపాలుఁడు రాజరాజ నరేంద్రుని వంశజుఁడు.'' అని వ్రాసియున్నారు. బ్ర. శ్రీ వీరేశలింగముపంతులు గారు ''రాజనరేంద్రుని యనంతరమున జోళులు వేఁగిదేశము నాక్రమించు కొన్న తరువాత పంద్రెండవ శతాబ్ది మధ్యమునఁ దెనుఁగు దేశములోఁ గొంతభాగమున రాజ్యము చేయుచుండిన చళుక్య వంశజుడగు చొక్కరాజు కాలమునందు భీమకవి యున్నట్లు కొందఱు చెప్పుచున్నారు.'' అని వ్రాసి యున్నారు.

అప్పకవి, యీక్రిందిపద్యము భీమకవి చాటుధార యని అప్పకవీయములో నుదాహరించియున్నాఁడు.

ఉ. చక్కదనంబు తీవియగు సాహిణిమారఁడు మారు కైవడిన్
చొక్కపడంగలండు చలము న్బలమూంగల యాచళుక్యభూం
జొక్కనృపాలుఁ డుగ్రుఁడయి చూడ్కుల మంటలు రాలఁగా చి నఁ
మిక్కిలి రాజశేఖరుని మీఁదికి వచ్చిన రిత్తవోవు నే.

ఈ పద్యము వేములవాడ భీమకవి రచించెనని యనుట కవులవి వ్రాఁతతప్ప మఱియొక యాధారము లేదు. ఇది భీమకవి కృతమని మనము నమ్మితిమేని, భీమకవి కాలములోనే, ఇరువురు చొక్కనృపాలురుండుట యసంభవము. కావున, నీపద్యములోఁ జెప్పఁబడిన చొక్కనృపాలుఁడును, పైపద్యములకు సంబంధించిన చొక్కనృపాలుఁడును, ఒక్కఁడే యనుటకు సంశయింప నక్కరలేదు "చళుక్యభూం జొక్కనృపాలుఁ"డని చెప్పుటచే నాతఁడు చాళుక్య వంశములోని వాఁడని యొప్పుకొనక తప్పదు. పశ్చిమ చాళుక్యులలోఁ గాని, తూర్పుచాళుక్యులలోఁగాని, నేనెఱిఁగియున్నంతవఱకు చొక్కనృపాల నామధారులెవ్వరును లేరు. కాని నెల్లూరు మండలములోని గూడూరుతాలూకాలో రెడ్డిపాలెమునకు 'శివారు' గానున్న పాండురంగ మునందలిపాండురంగాలయములోనున్న శాసనములలోనొకదానియందు "చొక్కనాయనారని నామాంతరముగల కులోత్తుంగ చోళుని" పేరుతో నొకశాసనమున్నది. (నె. శా. సం. ౪౪౭ వ పుట సంఖ్య ౯౬) ఈ శాసనము పూర్తిగాఁ బ్రకటింపఁబడక పోవుటచే, నీకులోత్తుంగ చోళుఁ డెవ్వఁడో, ఈతని కాలమెద్దియో, తెలిసికొనుట కవకాశము లేకపోయినది. కులోత్తుంగచోళులు మువ్వురున్నారు. మొదటి యాతఁడు శా. శ ౯౯౧-౧౦౩౭ మధ్యను రెండవయాతడు ౧౦౫౪-౧౦౭౦ వ నడుమను, మూఁడవవాఁడు ౧౧౦౦-౧౧౪౦ మధ్యను

రాజ్యము చేసినవారు. చోడనృపాలునకు వైరియని పై పద్యములోఁ జెప్పఁబడిన సాహిణిమారఁడు ప్రతాపరుద్రుని సేనాధిపతియని చెప్పఁబడినట్టి సాహిణిమారఁడని యెంచితిమేని, యాతఁడు పైని జెప్పిన ముప్వురు కులోత్తుంగ రాజుల కాలములోను లేక వారిలో మూఁడవ యాతనికిఁ బిమ్మట దాదాపు ఎనుబది సంవత్సరములలో నున్నవాఁడు. కావున నీపద్య మర్థములేని దగుచున్నది. ప్రతాపరుద్రుని కాలము నాఁటికి చాళుక్యవంశ మంతరించిపోయినది. చాళుక్యవంశములోని చోడనృపాలుని తీసికొనినచోఁ బ్రతాపరుద్రుని సాహిణిమారయను వదలివేసి యంతకుఁ బూర్వమున మఱియొక సాహిణి యున్నాఁడని తలంపవలసియున్నది. ఆపక్షములోఁ బైనిజెప్పిన ముప్వురు కులోత్తుంగ చోళులలోను, మొదటియాతఁడు భారతకృతిపతియు, చళుక్యవంశపు రాజచంద్రుఁడు నగు రాజరాజు యొక్క కుమారుఁడగుటచే నాతఁడే చళుక్యపు చోడనృపాలుఁడనియుఁ, దక్కినయిరువురు చోడులుగాఁ బరిగణింపఁబడిరనియు, మొదటియాతనికే చోడనాయనా రను నామాంతర మున్నదనియు నూహింపవచ్చును. ఈ యూహలు సత్యము లయ్యెనేని, యాతనిపైఁ బద్యములను జెప్పినభీమకవి శా. శ. ౯౯౭-౧౦౩౭ (క్రీ. శ. ౧౦౭౫-౧౧౦౮) మధ్యనున్న వాఁడని చెప్పవచ్చును. కాని దీనికొక యాభ్యంతరము గన్పట్టుచున్నది.

భీమకవి మొట్టమొదట నీచోడనృపాలుని దర్శనమునకు వెళ్ళి నప్పుడు నీపే రేమియని ప్రశ్నింపఁగా

"సీ. గడియలోపలఁ దాడి కడఁగి ముత్తునియంగఁ
దిట్టినమేధావిభట్టు కంటె
రెండుగడెల బ్రహ్మదండి ముండ్లన్నియు
డుల్లఁ దిట్టిన కవిమల్లు కంటె

మూఁడుగడియలకు మొనసి యత్తినగండి
పగులఁ దిట్టినకవిభానుకంటె
నరజాములోపలఁ జెఱువు నీళ్లింకంగఁ
దిట్టినబడబాగ్ని భట్టుకంటె
నుగ్రకోపి నేనునోపుదు శపియింపఁ
గ్రమ్మఱింప శక్తిగలదు నాకు
వట్టిమ్రానఁ జిగురుపుట్టింప గిట్టింప
బిరుదవేములాడ భీమకవిని."

అని ప్రత్యుత్తరమిచ్చెననియు, నందుమీఁదట పందిరిస్తంభమును వృక్షమును గావింపుమని యాతఁడడిగె ననియు నొకకథ కలదు కాని యది నమ్మఁదగినది కాదు. ఈపద్యము భీమకవికృతము కాదు. మహా కవియయిన భీమకవి "వేములవాడ" యని ప్రయోగించి యుండఁడు. శ్రీనాథుఁడు వేములవాడ భీమకవిని బొగడియుండుటచే భీమకవి శ్రీనాథునకుఁ బూర్వుఁడనుట నిశ్చయముకదా! పైసీసపద్యములోని మేధావిభట్టును ప్రౌఢకవి మల్లనయు శ్రీనాథునకుఁదరువాతివారు. మేధావిభట్టు తాటిచెట్టును భూమిపైఁబడుమని తిట్టినపద్యమిది:—

క. సాళువపెదతిమ్మమహీ
పాలవరుఁడు వీఁడె వచ్చెఁబద్యమువ్రాయున్
గేలను లే దాకొక్కటి
తాళమ మత్తునియలగుచు ధరపైఁబడుమా!

ఈపెదతిమ్మభూలుఁడు పదునైదవశతాబ్దియందలివాఁడు. ప్రౌఢకవి మల్లన బ్రహ్మదండిచెట్టున ముల్లు డుల్లునట్లు రచించిన పద్యమిది:—

క. గుడియన్న నృపతిఁ బొడఁగన
నడువంగాఁ గొండపల్లి నగరివడమటఁ

గుడిగోడమపడమఁ గాడిన
చెడుముండులు బ్రహ్మదండి చెట్టున దుల్లున్.

ఈమల్లన క్రీ. శ. 15 వ శతాబ్ది ప్రాంతమువాఁడని యాతనిచరిత్రమునఁ జెప్పియున్నాఁడను. భీమకవి వీరికంటెఁ బూర్వుఁడని నిశ్చయమైనప్పుడు వీరేశలింగముపంతులుగారనినట్లు 'అప్పకవీయములో నుదాహరింపఁబడిన పైపద్యముల నన్నిటిని జదివి నడుమను గొంత తనకవిత్వముపెట్టి వ్యాకరణజ్ఞానముచాలని యిటీవల మహాకవి యెవ్వఁడో భీమకవిపేరుపెట్టి యీపద్యము నల్లియుండు"నని స్పష్టమగుచున్నది. ఈ పద్యము భీమకవిది కాదనుట నిశ్చయము. ఇట్టిపద్యమువలన సత్యమును గనిపెట్టుటలో చరిత్రకారులకు మఱింతకష్టము కలుగుచుండును. ఈ పద్యములను దీసివేసినచోఁ బైని జెప్పినకాలము నిర్బాధకముగ నుండును.

(3) కళింగగంగుపైఁ జెప్పినవి—ర

ఈ భీమకవివని చెప్పెడు కళింగ గంగరాజుతో సంబంధించిన పద్యములు నాలుగున్నవి. భీమకవి కళింగగంగు దర్శనార్థమై పోయి "కవీశ్వరుఁడు వచ్చె"నని చెప్పుమని ప్రతీహారితోఁ జెప్పి పంపఁగా నచట నున్నవారిలో నొకరు, ఆకవిపేరెవరో తెలిసికొని రమ్మని యాతనిని మరలఁ బంపినందుపై భీమకవి యీక్రిందిపద్యమును వ్రాసి యిచ్చెనఁట!

క. శాపానుగ్రహపటువును
దాపాడెడికవుల నెత్తిఁదొంపంబనఁగా
భూపాలసభలఁ బూజ్యుఁడ
నాపేరే భీముఁడంద్రు నరవరవినుమా!

ఈపద్యమును జూచి కార్యాంతర నిమగ్నుఁడైయున్నరాజు "యిప్పుడు సందడిగానున్నది. సందడితీఱినతరువాత రమ్మ"ని చెప్పు. పొమ్మని యెనఁట! భీమకవి యామాటలను విని కోపించి,

ఉ. వేములవాడ భీమకవి వేగమెచూచి కళింగగంగు తా
సాముమాని కోపమున సందడి దీఱినరమ్ము పొమ్మనెన్
మోముసుజూడ దోషమిఁక ముప్పదిరెండు దినంబులావలన్
జాముసకర్ధమం దతనిసంపద శత్రులఁ జేరుగావుతన్.

అనుపద్యమును జెప్పెనఁట! ఆవాక్యము శాపమయి తగులఁగా శత్రురాజు లాతని రాజ్యమాక్రమించుకొని యాతనిని వెడలఁగొట్టిరఁట; తరువాత నతఁడు శత్రుభీతిచేత మాఱువేషముతో నూరూరఁ దిరుగుచు నొకనాఁటిరాత్రి చీకటిలో భీమకవి యింటిముందఱి పాఁతరగోతిలో గాలుజాఱిపడి, అంతబ్రతుకు బ్రతికిన మహారాజున కిప్పు డొక్క కాలిదివ్వటియైన లేకపోయెనే యని ఖేదపడెను. అప్పుడు పాదప్రక్షాళనమునకయి వెలుపలికి వచ్చిన భీమకవి యామాటలు విని నీవెవ్వడవని యడుగఁగా నేను వేములవాడ భీమకవి చేసినజోగినని యతఁడు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. అందుమీఁద భీమకవి

చ. బిసరుహగర్భుబ్రాఁతయును, విష్ణునిచక్రము వజ్రివజ్రమున్
దెసలను రామబాణము యుధిష్ఠిరుకోపము మానిశాపమున్
మసకఁపుఁబాముకాటును గుమారునిశక్తియుఁ గాలుదండమున్
బిసపతికంటిమంటలును బందితవాక్యము రిత్తవోవునే.

అని పలికి యాతనిపైఁ గరుణించి,

ఉ. వేయి గజంబులుండఁ బదివేలతురంగములుండ నాజిలో
రాయలఁ గెల్చి సజ్జనగరంబునఁ బట్టము కట్టుకొపడిన్

రాయకళింగగంగ కవిరాజు భయంకరమూర్తి చూడఁ దాఁ
బోయిన మీనమాసమునఁ బున్నమపోయిన షష్ఠినాఁటికిన్.

అనుపద్యమును మరలఁజెప్పి యాశీర్వదించెను. ఈ యాశీర్వచన ప్రభావముచేత నాతఁడు భాగవతులలోఁ గలసి సజ్జనగరమునకుఁ బోయి, అక్కడిరాజు తనశత్రువు నవమానించుటకయి రాజకళింగగంగు వేషము వేసెదరా యని భాగవతులనడుగఁగా వారినొప్పుకొండని చెప్పి రాత్రి వేళ తానావేషము వేసికొని, వేషమునిమిత్తమని తనఖడ్గమును గుఱ్ఱమును రాజువలనఁ బడసి యశ్వారోహణముచేసి యాటనెపమున నిజముగా రాజకళింగగంగే వచ్చెనని జనులాశ్చర్యపడ రాజును సమీపించి తనచేతి ఖడ్గధారతో నాతనిశిరస్సు ఖండించి తాను సింహాసనమెక్కి కూరుచుండెను.

ఈపద్యములు నాలుగు నొకరాజునకు సంబంధించిన వగుటచే నిందెంతవఱకు సత్యమున్నదని యోచించిచూతము. ఇందుకొఱకు మనకు 'కళింగగంగు' అనురాజును, అతనిని జయించిన రాయలును, సజ్జనగరమును గావలయును. ఈవిషయమునఁ గవిజాశ్రయముద్రిత ప్రతిపీఠికలో శ్రీ జయంతిరామయ్యపంతులుగారిట్లు వ్రాసియున్నారు.

"ఈ పద్యములును చాటువులే కాఁబట్టి ప్రబలప్రమాణములు కావని తోఁపవచ్చును చాటువులే యైనను భీమకవికృతములని యన్నిమతములవారు నేకగ్రీవముగ నంగీకరించి యుండుటచేతను, మొదటి పద్యములో భీమునపేరుండుటవలనను నీపద్యముల ప్రామాణ్యమును బాధించుహేతువులు లేకుండుటనుబట్టియు వానినాధారముగా గ్రహించుట కాక్షేపముండఁగూడదని నాయభిప్రాయము ఈపద్యములలోఁ గళింగగంగు రాయకళింగగంగునని పేర్కొనఁబడిన రాజెవ్వఁడో నిర్ణయింపవలయును. ౯౯౯ వ శతాబ్దము మొదలు రమారమి యిరువదిసంవత్స

రములు కళింగదేశము ననంతవర్మ యనునామాంతరము గల చోళ కళింగ గంగదేవుఁడు పాలించినట్లు శాసనములవలనఁ దెలియుచున్నది. ఈ రాజు కాలమునఁబుట్టిన మూఁడు తామ్రశాసనములు "ఇండియన్ ఆంటిక్వరీ" అను పత్రిక ౧౮ వ సంపుటములోఁ బ్రకటింపఁబడియున్నవి. వానిలో నీతని పట్టాభిషేక కాల మిట్లు వివరింపఁబడినది.

శకాబ్దే నందరంధ్రగ్రహగణగణితే (౯౯౯) కుంభసంస్థే దినేశే
శుచేపక్షే తృతీయా యుజిరవిజదినే రేవతీభే నృయుగ్మే
లగ్నే గంగాన్వవాయాంబుజవనదివకృ ద్విశ్వవిశ్వంభరాయా
శ్చక్రం సంరక్షితుం సద్గుణనిధి రధిపశ్చోడగంగో భిషిక్తః

ఈ కాలమునందే, రాజరాజచోడగంగను రాజు వేంగిదేశమును బాలించుచుండెను. ఈతఁడు రాజరాజనరేంద్రుని పౌత్రుఁడు. కాంచీపురము రాజధానిగా వేంగిచోళదేశముల నేకచ్ఛత్రముగా నేలిన కులోత్తుంగ చోళుని యగ్రపుత్రుఁడు. తండ్రి యాజ్ఞానుసారముగ వేంగీదేశమును బాలించెను. అతఁడు ౧౦౦౬ వ శకాబ్దమునందభిషిక్తుఁడైనట్లు ఎపిగ్రాఫియాఇండికా యనుపత్రిక ౬ వ సంపుటమునఁ బ్రకటింపఁబడిన టేకిశాసనమునందిట్లు చెప్పఁబడి యున్నది.

"శాకాబ్దేరసఖాంబరేందుగణితే (౧౦౦౬) జ్యేష్ఠేభమాసేసితే
పక్షే పూర్ణతిథౌ దినే సురగురో స్త్వేష్టాం శశాంకే గతే
సింహే లగ్నవరే సమస్తజగతీరాజ్యాభిషిక్తో ముదే
లోకస్యా ద్యహాతిస్మ పట్ట మనఘః శ్రీరాజరాజో విభుః

ప్రస్తుత విచారమునకు భీమన కాశ్రయుఁడైనరాజు వీరిరువురిలో నెవ్వఁడైన నొకఁడగును. కాని కళింగగంగనుసంజ్ఞ యనంతవర్మ చోడగంగదేవునకే సార్థమగును. అతఁడు ౯౯౯ వ శకసంవత్సర మాదిగా నించుమించు ౭౦ సంవత్సరములు రాజ్యము చేసెను.

భీమకవి యీతని రాజ్యకాలము పూర్వభాగములో నుండెననిన ౯౨౪ శకాబ్దమునఁ బట్టాభిషిక్తుఁడైన రాజరాజునాస్థానకవియగు నన్నయభట్టునకు రమారమి ౧౦౦ సంవత్సరముల తరువాతివాఁడగును. భీమకవి యనంతవర్మ రాజ్యావసానదశయందుండెననుకొన్నచో మఱి ముప్పది నలువది సంవత్సరముల తరువాతివాఁడగును. కాని, శ్రీరామమూర్తి గారనుకొనునట్లు నన్నయభట్టుకంటెఁ బ్రాచీనుఁడు కాఁడు. వీరేశలింగము పంతులుగారెంచినట్లు ౧౨ వ శతాబ్దమువాఁడును గాఁడు. ౧౨ వ శతాబ్దారంభము వాఁడగును."

వీరేశలింగము పంతులుగారి కాలము నంగీకరింపక, సాహిణి మారనియొక్కయు, చోడనృపతి యొక్కయు కాలమే భీమకవి కాలమని నిర్ణయించి, భీమకవిపైనిజెప్పిన కళింగగంగుకాలమువాఁడు కాఁడనియు తరువాతనున్న వేఱొకకళింగగంగు కాలములో నుండియుండు ననియు, ఎంచవలసి యున్నదని వ్రాసియున్నారు శ్రీ రామయ్యపంతులుగారు చూపిన యాధారములు నాకును దృష్టికలిగింపలేదు. ఇంక నేమయిన శాసనాధారములు లభించునేమో యని శాసనసంపుటములను బరికింపగా నీకవి కాలనిర్ణయమునకుఁ దోడుపడునట్లుగాఁగనుపట్టిన రెండుశాసనములు నాకంటఁబడినవి. ఇవి రెండును గోదావరీమండలములోని ద్రాక్షారామ భీమేశ్వరాలయము నందున్న శిలాశాసనములు (ద. హిం. శా. సం. ౪ సంఖ్య. ౧౩౬౩-౧౧౫౩) వివాదాంశమగుట చే పాఠకుల సౌకర్యముకొఱకు వానిని బూర్తిగా నిట వ్రాయుచున్నాఁడను.

No. 1363

"....... శ్రీమతి సంధివిగ్రహిపదః శ్రీ చోడగంగప్రభోః కాయస్థాన్వయ వార్ధివర్ధనవిధో రాసీత్కలానాన్నిధేర్నా.........

రేచ్చమనామ యస్య విదితః శ్రీఖణ్ణునామా పితా శాకాబ్దే గణితే గణీశశకరవ్యోమేందుభిః పుణ్యకృ ద్దాక్షారామనివాసినే భగవతే దీపం ప్రదీపద్యుతిః భీమేశాయ సదక్షిణాయనదినే ప్రాదా దఖణ్డజ్వలం శ్రీమాన్ రేచననామధేయ విదితః ప్రత్యక్షకల్పద్రుమః॥ శకవర్ష ౧౦౩౦ స్వస్తి సర్వలోకాశ్రియ శ్రీవిష్ణువర్ధనమహారాజుల ప్రవర్ధమాన విజయ రాజ్య సంవత్సర ౩౯ శ్రాహి. దక్షిణాయన సంక్రాంతిం ద్రికలింగ్గేశ్వరుని సన్నిధిగ్రహి రేచన అఖండవర్తి దివియ ౧ దీనికి నాచంద్రార్కము నెయ సరియించువారు గాంగిలరమున వెద్దియబోయ నాయావయుం గాటియబోయ నావియాము దొడ్డియబోయ బదియయు తలరాసిగా నావిరు ఔరసిన బోలు నల్వురుం బూణ్టిగాం ప్రోలబోలనా వియవసమున......"

No. 1153

"జయతి వినయవర్తిత్యాగసత్య ప్రసూతస్థిరతరగుణ లక్ష్మీర్ధర్మ నిర్మాణదక్షః నిజవిశదయశః శ్రీ........మకేస్మి న్నిజవంశ వారిధిలసచ్ఛీతాంశు రంసస్థలభాగ్రిజ ద్వీరరమా రిరంసు రనఘః శ్రీబుద్ధవర్మానృపః జి.........భుజాసిఖణ్డిత రిపుస్తోమ.........నీ దానసముద్ర ఇత్యతులిత ప్రఖ్యాత నామోన్నతః (౨) తద్వంశ జేష్వథగుణ ప్రజసంయుతేషు గచ్ఛత్స్వనేక ధరణిజన వల్లభేషు శ్రీకొణ్డ్యదేపటి రథూ ద్వివ్రులేషు శ్రీదుర్జయాన్వయ లసద్గృహ రత్నదీపః (౩) కణ్డ్రివాడివిషయంచ్ఛ సకొణ్డాః కోనరాష్ట్ర మలబద్ధలితాంః రాజలాంచ్ఛనసమున్నత ముద్యద్రాజభీమ ధరణీశ్వరరత్నాత్ (౪) తస్మాత్ ఖ్యాతవిచార శ్చుజాతః పోతస్సుతోత్తమః తస్యానుజో మహాతేజా భీమో భీమపరాక్రమః ॥౫॥ రాయః కొణ్డోనఖో గణ్డః కేతః పోత సుతోత్తమః బాదః పశుపతి ర్గణ్డ ఇత్యాసు స్తనయా స్తతః ॥౬॥ తత్రాసీ న్మరానీయకీర్తి లతికాకాణ్డాల

వాలోలోల్ల సత్సౌజన్యాది మహాగుణైకవసతిః శ్రీకోనపోతః కృతీ జిత్వాయ త్రికలింగ్గ వల్లభమహో రాజేంద్రచోడాయ వైప్రాదా ద్దుర్జయ వంశరాజ తిలకః కాలింగ గణ్డద్విపాళ ॥౭॥ యఃకులోత్తుంగ చోడస్య కారుణ్యే నాలభద్విభుః వెంగ్గింద్రనామదేయంచ వేంగిగ్రామ సహస్రకం ॥౮॥ తస్య జ్యేష్ఠో మహాతేజా రాజరాజనృపోత్తమః తత్పుత్రః పోతభూపాల శ్శత్రుహంతా భవద్భువి॥౯॥ పుత్రో తస్యయశోధవస్య సుమతేః పోతస్య చూడామణే ర్భూప......వదుర్జయాన్వయవతాం శ్రీరాజరాజాధిపః తోణ్డ....రితో....యే ష్వవధిః క్రూరారినిర్దారణ స్త్రాణ్డశ్చణ్డపరాక్రమో వితనుతే కీర్త్యానమో భూర్వి మ్మదా ॥౧౦॥ లక్ష్మీరివప్రియతమా......వశశ్వదుగగాధిప భూషణస్య పెద్దాంబికాస్య ధరణేశ్వ......నిజకులాంబుధి చంద్రలేఖా జాతః ప్రతాప......దమ ధ్వస్తః శశ్వద్భీమేశ్వరో హరః కైలాస......బ్రతిపిణ్ణ మలంజహౌ॥౧౧॥ శాకాబ్దే చంద్రశైలాంబర శశిగణితే మేషసంక్రాన్తికాలే....ప్రయాతస్య భీమముక్త త్స్వర్గమ్ స్వానుజస్య త్రిభువవగురవే దీప మాచంద్రతారం దాక్షారామాధిపాయ స్థిరతర మదిశద్భీమనాథాయ భక్త్యాశకవర్ష ౧౦౭౧ శ్రీకులోత్తుంగ్గ చోడదేవర విజయరాజ్య సంవత్స ౧౭ శ్రావిష్ణువు సంక్రాన్తినిమిత్తమున శ్రీమన్మహామండలేశ్వర కోనకణ్డ్రివాడి భీమయ తనతమ్ముణ్డు పోతయకు ధర్మార్తముగా శ్రీభీమేశ్వర మహాదేవరకుం బెట్టిన అఖణ్డవర్తి లోహదణ్డుది ౧ ట్టికి ఋలు నలువరుం బూట్టుగా రెణ్డవు నడవున ముదువన నావని వసముహం బెట్టిన ఇనుప ఎడ్లు ౫౦ ట్టికి నిత్యపడి గొలవంగల త్రిభువనాంకుశనేతిమాన ౧. లికితసూరాచార్యాణాం॥

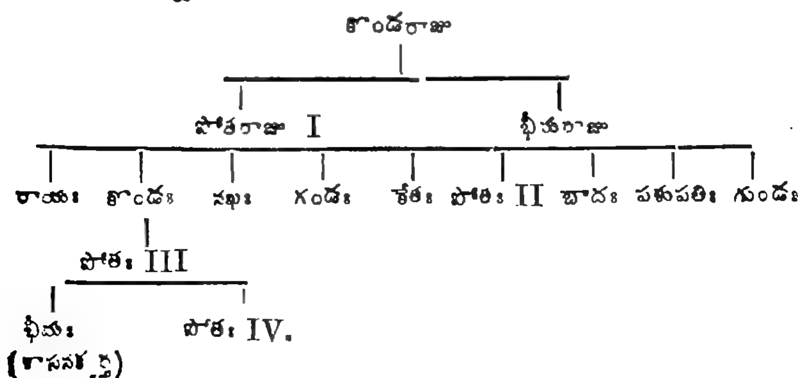
౧౩౬౩ సంఖ్య గల శాసనములో, త్రికళింగాధిపతులైన చోడగంగు నొద్ద మంత్రిగా నుండిన కాయస్థుండగు రేచన ద్రాక్షారామ భీమేశ్వరున కఖండదీపము నేర్పాటుచేసినట్లు చెప్పబడి యున్నది.

భీమకవి యీగంగునుద్దేశించి "రాయకళింగగంగు" అను పద్యమును రచించియుండెనా యని యోచింపవలసియున్నది. కళిజనాశ్రయ పీఠికలో నిరువురు గంగులను గూర్చి చెప్పఁబడినది. ఒకఁడు మహాభారత కృతిపతి యైన రాజరాజునకుఁ బౌత్రుఁడు. రాజేంద్రచోళుఁడని నామాంతరము గల కుల్లోత్తుంగ చోళునకుఁ బుత్రుఁడు. ఇతఁడుఒక్క సంవత్సరము మాత్రమే వేఁగి సింహాసనమునందుండి, పిమ్మట వల్లితండ్రులను వదలియుండుట కిష్టములేక చోళదేశమున నున్న తండ్రికడకుఁ బోయెను. అతఁడిచటకు మరల రాలేదు. అందుచే నీచోడగంగు పైనిజెప్పిన ౧౩౬౩ వ సంఖ్యగల శాసనములోని గంగుగాఁడు.

కళిజనాశ్రియ పీఠికలోని రెండవగంగు అనంతవర్మయనునామాంతరము గలిగిన చోడగంగు ఇతఁడు శా.శ.౯౯౯ వ సంవత్సరములోఁ బట్టాభిషిక్తుఁడై దాదాపు డెబ్బది సంవత్సరము లవిచ్ఛిన్నముగా రాజ్యముచేసిన మహాపరాక్రమశాలి. ఈతని శాసనములు పెక్కులున్నవి. ఈతని శాసనము లన్నిటియందును శ్రీమదనంతవర్మ విజయరాజ్య సంవత్సరముల సంఖ్య యుదాహరింపఁబడియున్నది. కొన్నిటియందు శాలివాహన శకాబ్దము లీయఁబడినవి. ఈతఁడు శా. శ. ౯౯౯ వ సంవత్సరమున నభిషిక్తుఁడైనట్లొక శాసనమునందుఁ జెప్పఁబడియున్నను శాసనములయం దీయఁబడిన విజయరాజ్య సంవత్సరముల లెక్క శా. శ. ౯౯౬ నకు సరిపోవుచున్నది. ఈ భేదవిచారణ మిట వనావశ్యకము- కొన్నిశాసనములయం దీతనిని త్రికళింగాధిపతి యని కూడాఁ జెప్పబడి యున్నది. చోడగంగునామము కూడ నీతనికికొన్ని శాసనములయం దీయఁబడినది. స్థూలదృష్టిచేఁ జూచినప్పు డితఁడును పైని వ్రాయఁబడిన రేచనశాసనమునం దుదాహరింపఁబడిన గంగును, ఒక్కఁడే యని తోఁచును కాని విమర్శించి చూచినచో వీరిరువురును భిన్నవ్యక్తులని స్థిరపడును. అనంతవర్మ చోడగంగు శాసనములలో, అనంతవర్మ విజయరాజ్య సంవత్సరములే యుదాహరింపఁబడినవి.

కాని ఒక్కెడానియందైనను విష్ణువర్ధనరాజుల విజయసంవత్సరము లుదాహరింపఁబడి యుండలేదు. అనంతవర్మ, వేంగిరాజుల యాధిపత్యము నంగీకరించునట్లు గన్పట్టదు. చాళుక్యరాజులలో విమలాదిత్యుఁడు (రాజరాజుతండ్రి) వేంగి సింహాసన మధిష్ఠించిన కాలమువఱకు మాత్రమే కళింగదేశాధిపతులు వేంగిదేశాధిపతులకుఁ గప్పములు గట్టుచున్నట్లును, రాజరాజు కాలములో వేఁగి ప్రభుత్వమును ధిక్కరించి కప్పములను గట్టుట మానివేసినట్లును జరిత్రలవలనఁ దెలియుచున్నది. రేచనశాసనము శా శ. ౧౦౩౦ సంవత్సరము నాఁటిది. అందు సర్వలోకాశ్రయ విష్ణువర్ధన మహారాజుల విజయరాజ్య సంవత్సరములు ౩౬ అని యుదాహరింపఁబడినది. ఆకాలముననే పుట్టబడిన యనంతవర్మ శాసనములలో ననంతవర్మ ప్రవర్ధమాన విజయరాజ్య సంవత్సరములని యున్నదికాని విష్ణువర్ధనరాజ విజయసంవత్సరముల పేరు లేదు. అందుచే నీయుభయులు నొక్కరుగారని నిస్సంశయముగాఁ జెప్పవచ్చును. ఇప్పటి గోదావరిమండలమున కీశాన్యముగ నున్న విస్తరు రాజ్యమును జయపురము సంస్థానములోని కొంతభాగమును పూర్వము త్రికళింగమని పిలువఁబడుచుండెడి దనియు దానికి, చక్రకూటము రాజధానియనియు చరిత్రకారులు వ్రాసియున్నారు.

పైని వ్రాసిన రెండవశాసనమును గూర్చి విచారింతము. దుర్జయ రాజవంశజుఁడైన కొండరాజను నాతఁడు భీమరాజువలన కణ్డ్రవాడి విషయము కోనరాష్ట్రమును పొందెను. అతని వంశవృత్తమిది:—

ఈశాసనము నాల్గవ పోతరాయనికొంకా కాతనియన్నయైన భీమ రాజు, వ్రాయించినది. శాసనకాలము శా. శ. ౧౦౭౧ సంవత్సరము. పైవంశవృక్షము నందలి భీమరాజు కుమారుఁడైన రెండవ పోతరాజు త్రికళింగాధిపతిని జయించి, కళింగ దేశపు మదపుటేనుగులను దెచ్చి రాజేంద్రచోడున కిచ్చినట్లును, అందులకా కులోత్తుంగచోడుఁడు సంతసించి యా కొనపోతరాజునకు వేఁగేంద్రుఁడను పేరును, వేఁగిదేశమందలి వేయి గ్రామములను ఇచ్చినట్లును చెప్పఁబడినది. శాసనకర్తకి కొనపోతరాజు పినతాత శాసన కాలము నుండి యేఁబది సంవత్సరములు దీసివేసినచో శా.శ. ౧౦౨౦ ప్రాంతమున పోతరాజు త్రికళింగాధిపతిని జయించినాఁడని చెప్పవచ్చును. ఈరెండు శాసనములనుగలిపి చదివినచో, నీపోతరాజు రేచనశాసనమునందలి చోడగంగును జయించి, భారతకృతిపతియైన రాజరాజు కుమారుఁడగు రాజేంద్రచోళుఁడని నామాంతరము గల కులోత్తుంగచోడునకు సామంతునిగాఁజేసి తాను వేఁగిదేశము నందలి కొంతభాగముపై నధికారమును సంపాదించెనని తేలుచున్నది. ఈకులోత్తుంగ చోడునకు సర్వలోకాశ్రయ విష్ణువర్ధన మహారాజని బిరుదునామమున్నది. ఈ బిరుదునామము నుదాహరించిన యీకులోత్తుంగచోడుని శాసనము లనేకములున్నవి. ఈతని రాజ్యారంభకాలము శా. శ. ౯౯౧ వ సంవత్సరము. అప్పటినుండి లెక్కచూచినచో రేచనశాసనకాలము ౩౯కి సరిపోవుచున్నది. ఈ త్రిలింగాధిపతి యైన చోడగంగు అంతకుపూర్వము కళింగరాజులక్రిందనో, చేదిదేశాధిపతుల క్రిందనో సామంతుఁడుగా నుండియుండును. రాజరాజు జీవితకాలములో యువరాజుగానున్న రాజేంద్రచోళుఁడొకసారి త్రికళింగ, చేదిదేశములపై దండువెడలి వారినిజయించి విశేషధనమును అసంఖ్యాక గజములను దెచ్చియుండెను. రెండవసారి యీకొనపోత

రాజు త్రికళింగాధిపతిని జయించి యాతనిని కులోత్తుంగచోళునకు సామంతునిగాఁ జేసెను. ఈ చోడగంగుయొక్క పూర్వోత్తర విషయములతోడను, పోతరాజుయొక్క వంశావళితోను మనకిపుడు ప్రసక్తిలేదు. ఈ త్రికళింగగంగునే భీమకవి చూడఁబోయి యవమానితుఁడై "రాయకళింగగంగ" అను పద్యము జెప్పియుండును. ఆశాపోక్తిచేనైనను గాకపోయినను కోనపోతరాజుచే గొంతకాలమాతఁడు రాజ్యభ్రష్టుఁడైయుండును. భీమకవిచెప్పిన "వేయిగజంబులుండ" అను పద్యములో "రాయలఁ గెల్చి" అనువాక్యములోని 'రాయలు' కోనపోతరాజునకగ్రజుఁడై రాజ్యభారమువహించిన రాయలై యుండును. (పైవంశవృక్షమును జూడుఁడు) ఈపద్యములోని సజ్జనగరము, త్రికళింగదేశములోని యేదైన పట్టణమైయుండును. లేదా చక్రకూటమునకు నామాంతరమై యుండును. లేదా పద్యములోని సజ్జనగరము 'చక్రనగరమునకు' బదులుగా పాఠకుల నోళ్ళలంబడి సజ్జనగరమై యుండును. ఈ శాసనములనుబట్టి భీమకవి కాలము క్రీ. శ. ౧౦౮౦-౧౧౫౦ అని చెప్పవచ్చును. విమర్శావధురీణ బిరుదాంకితులగు నడకుదుటి వీరరాజు పంతులుగారు భారతి సం॥ ౧౧ భా ౧. పుట ౩౫౫ లో, కళింగదేశప్రభువగు అనంతవర్మ చోడగంగదేవుఁడే భీమకవిచే శపింపఁబడి యనుగ్రహింపఁబడినవాఁడనియు. నాతఁడు శా. శ. ౯౯౯ వ సంవత్సరమునఁ బట్టాభిషిక్తుఁడైయుండె ననియు, శా. శ. ౧౦౧౩ సం॥ మీన మాసమున బహుళపంచమీ దివసంబున ౩౦౦ మంది బ్రాహ్మణులకు ఖోన్న (కోర్ని) గ్రామమును దానముచేసి నట్లొక శాసనము కలదనియు, భీమకవి రాజునను గ్రహించి చెప్పిన "వేయిగజంబులుండ" అను పద్యములోని "మీనమాసమునఁ బున్నమపోయిన షష్ఠినాటికిఁ" అను వాక్యములయందలి తిథియును, శాసనమునందలి తిథియును, సరిపోయినవనియు కవియనుగ్రహముచేఁ బునః

రాజ్యము తనకు సంప్రాప్తమయిన సంతోషముకొఱకనే యారాజు బ్రాహ్మణులను సన్మానించి యగ్రహారము నొసంగెనని యు వ్రాసి యున్నారు. కాని యీ యనంతవర్మ "రాజ్యభ్రష్టుఁ"డయ్యెననుటకు నిదర్శనములు లేవు. ఈతని శత్రువు రాయనామధేయుఁడును గన్పట్టుట లేదు. కాకతాళీయన్యాయమున మీన బహుళ పంచమినాఁడు బ్రాహ్మణుల కొఱ కగ్రహారము నిచ్చుటయు, భీమకవి చెప్పిన పద్యములో "మీనమాసమునఁ బున్నమపోయిన షష్ఠి" యని యుండుటయు సంభవించినంతమాత్రమున ననంతవర్మ చోడగంగు భీమకవిచే శపింపఁబడిన వాఁడని నిర్ధారణముచేయుటకుఁ దగినబలము చాలదు.

ఈ యనంతవర్మ చోడగంగు కాలచుర్య రాజగు రత్నదేవుని వలన నోడింపఁబడియె నని చరిత్రకారు లనుచున్నారు. అతఁడు రత్నదేవుఁడు కాని రాయలుకాఁడు. అనంతవర్మ విజయరాజ్య సంవత్సరము లవిచ్ఛిన్నముగా నీయఁబడుటచే నాతఁడు కొంత కాలము రాజ్యభ్రష్టుఁడయినట్లును గన్పట్టదు. కాలచుర్యుఁడగు రత్నదేవునితో జరిగిన యుద్ధము, పైని జెప్పిన శా. శ. ౧౦౦౩ నకు తరువాత చాలకాలము నకు. అందుచే శ్రీవీరరాజు పంతులుగారి యూహ నిరాధారమైనది.

(ర) నల్లసిద్ధిపైఁ జెప్పినది ౧.

భీమకవి నృసింహపురాణములోనిదని లక్షణ గ్రంథములలో నుదాహరింపఁబడిన పద్యములో "వాండిమినల్లసిద్ధి జనవల్లభుఁడొప్పవ రాజు భీతుఁడై" యనినపద్యము. (ఈపద్యము పైని వ్రాయఁబడినది.) నందలి నల్లసిద్ధినిబట్టి భీమకవి కాలమును నిర్ణయింపవచ్చునేమో చూతము. ఇతఁడు నృసింహపురాణ కృతిపతియై యుండును. కృతిపతి వంశములోని పూర్వుఁడై యుండుననుటకు కూడ నవకాశము

కలదు. కాని ప్రస్తుతము కృతిపతియే యనుకొందము. మధురాంతక
పొత్తపిచోళులలో, నల్లసిద్ధియను నాతఁడున్నాఁడు. ఈ పొత్తపి
చోళులనుగూర్చి నన్నెచోడుని చారిత్రమున వ్రాసిన వాక్యములనుజూడ
నగును. ఈనల్లసిద్ధి మహారాజు శాసనములు నెల్లూరు మండలములో
గనుపట్టుచున్నవి. (నె. శా. సం. పుటలు 219, 406 432, 836, 853)
ఇతఁడు భారతకృతిపతియైన రాజరాజకుమారుఁడగు కులోత్తుంగచోడ
దేవుని సామంతుఁడై నట్లు శాసనములలోఁ గులోత్తుంగుని పేరుదాహ
రింపఁబడి యుండుటనుబట్టి తెలిసికొనఁదగియున్నది. కొందఱీతనిని
మూఁడవకులోత్తుంగుఁడని యందురుకాని యాశాసనములయందుఁ జెప్పఁ
బడిన బిరుదములనుబట్టి మొదటి కులోత్తుంగచోడుఁడని నేనూహించు
చున్నాఁడను. శా. స. ౧౧౨౮ నాటి యొకశాసనమునం దింకొక
నల్లసిద్ధి యున్నాఁడు. కాని, యందు కులోత్తుంగుని నామములేదు.
ఈనల్లసిద్ధికి మధురాంతక పొత్తపిచోళ బిరుదములేదు. పైనల్లసిద్ధి
శాసనములు శా. శ. ౧౦౨౦-౧౦౩౫ నడుమనున్నవి. నృసింహ
పురాణము భీమకవికృతమై, యాగ్రంథము నల్లసిద్ధికో యాతని మంత్రు
లకో కృతి యీయఁబడిన ట్లూహించితిమేని భీమకవి యాకాలమునం
దున్నమాట నిశ్చయమేకదా? పైనిజెప్పిన కళింగగంగుకాల మీకాల
ములో సరిపోవుచున్నది. ఈ యూహలు సత్యములయ్యెనేని భీమకవి
కాలము క్రీ శ. ౧౦౮౦-౧౧౫౦ అగును.

గోదావరీమండలమువాఁడైన భీమకవి యిటు తూర్పునకు త్రికళిం
గమునకుఁ బోయి కళింగగంగును దిట్టుటయు, నటు పశ్చిమమునకు
మూఁడు నదులను దాఁటి నెల్లూరునకుఁ బోయి నల్లసిద్ధికిఁ గృతి యి
చ్చుటయు చేయఁగలిగెనా? యని సంశయము కలుగవచ్చును. కాని

యిది యొక యాక్షేపణము కాఁజాలదు. పాకనాటివాఁడైన శ్రీనాథుఁడు, కర్ణాటకమునఁ గనకాభిషేకమంది, నిజాము రాష్ట్రమునందలి రాచకొండలో సత్కారమును బడసి మూఁడునదులను దాఁటి రాజమహేంద్రవరము వచ్చి కృతులనీయలేదా?

(౫) తెలుంగాధీశునిపైఁ జెప్పినది ౧.

వేములవాడ భీమకవి మఱియొక చాటుధార యిది:—

మ. ఘనుఁడన్ వేములవాడ వంశజుఁడ దాక్షారామ భీమేశనం
దనుడన్ దివ్యవిషామృత ప్రకటనానాకావ్యధుర్యుఁడ భీ
మన నాపేరు వినంగఁ జెప్పితిఁ దెలుంగాధీశ! కస్తూరికా
ఘనసారాదిసుగంధ వస్తువులు వేగందెచ్చి లాలింపురా!

శ్రీనాథకవి కూడ నిట్టిదే యొక చాటుధారను రచించి యున్నాఁడు ఆపద్యమిది :—

శా. అక్షయ్యంబుగ సాంపరాయని తెలుంగాధీశ! కస్తూరికా
భిక్షాదానము చేయురా సుకవిరాట్బృందారక శ్రేణికిన్
దాక్షారామ పురీవిహారవర గంధర్వాప్సరోభామినీ
వక్షోజద్వయ కుంభికుంభములపై వాసించుఁ దద్వాసనల్.

కాకతాళీయముగ ని కస్తూరిదాత రెండుపద్యములలోను, తెలుంగాధీశుఁడే యయినాఁడుగాని శ్రీనాథుని తెలుంగాధీశుఁడు సాంపరాయని కుమారుఁడు, భీమకవిదాత యెవ్వరి తనయుఁడో చెప్పలేదు. శ్రీనాథుఁడొక్క కస్తూరినే యాచించినవాఁడు. భీమకవి ఒక్కకస్తూరినే యడుగలేదు. కస్తూరి, మంచిగంధము మొదగుల సుగంధ ద్రవ్యములను శీఘ్రముగాఁ దెచ్చి లాలింపుమని యాదేశించినాఁడు. ఇచ్చిన

కస్తూరియొక్క వినియోగమును శ్రీనాథుఁడు తెల్పినాఁడు. వానిచేఁ దనను బూజింపుమని మాత్రమే చెప్పినాఁడు. ఈతెలుంగాధీసులిద్దరును ఒక్కరేయని తలంచుటకుఁ దగిన యాధారములులేవు. తెలుఁగు రాయ నామధారులు పెక్కురున్నారు. శ్రీనాథుని తెలుంగాధీశునిఁ గూర్చి యాతని చరిత్రమున వ్రాయుచున్నాఁడను. శ్రీనాథుని తెలుంగాధీశుఁడు కవులకుఁ గస్తూరికాదానము సేయుటలోఁ బ్రఖ్యాతివహించినవాఁడయినట్లు ధ్వని వినవచ్చుచున్నది. భీమకవి తెలుంగాధీశున కట్టి ప్రఖ్యాతి యున్నట్లులేదు. తెలుఁగురాయ నామధారులు పెద్దాపురం సంస్థానాధిపతులగు వత్సవాయివారి పూర్వులలోనే యిరువురున్నట్టు ఏనుఁగు లక్ష్మణకవి రచించిన రామవిలాసములోని యీక్రింది రెండుపద్యములను బ్ర. శ్రీ. వీరేశలింగము పంతులుగా రుదాహరించి యున్నారు.

క. ఆ మాచనృపతిసుతుఁడు మ
హామహుఁ డెలపోతన కుమారాధీశ్వరుఁ డా
శ్రీమంతు సుతులు జగదభి
రాములు శ్రీ తెలుఁగురాయ రామనరేంద్రుల్.

మ. అచలాధీశ్వర ధీరు రేకపలి దుర్గాధ్యక్షు విద్వేషిరా
ట్ప్రచయోద్వేల బలావలేప తిమిరప్రద్యోతనున్ విక్రమా
ర్క చరిత్రోత్తమ కావ్యనాయకుని వేడ్కం బ్రస్తుతింపందగున్
సుచరిత్రాఢ్యుని వత్సవాయ తెలుగుక్ష్మాజాని చూడామణిన్.

ఇందులో మొదటితెలుఁగురాయలు గుడిమెట్ట త్యాగి పోతరాజునకు మనుమని మనుమఁడు. రెండవ తెలుఁగురాయలు మొదటితెలుఁగురాయల కగ్రజుని కుమారుఁడు. వీరిరువురిలో నెవరికాలమునందు భీమకవి యున్నాఁడన్నను త్యాగి పోతరాజునకును భీమకవికిని సంబంధ ముండదు. వీరిరువురును గాక యింకను మఱికొందఱు తెలుఁగురాయ

ఉన్నారు. మడికిసింగన కవికాశ్రయుఁడైన ముప్పడినాయకుని తండ్రి కూడ తెలుఁగురాయఁడే. ఇతఁడు క్రీ. శ. పదునాలుగవ శతాబ్దియం దుత్తరార్థమున నున్నవాఁడు. నెల్లూరు శాసన సంపుటములలో ౧౧౮౪-౧౨౦౫ పేజీలలోని శాసనములయందలి తెలుఁగురాయఁ డొకఁడుకలఁడు. ఇతఁడు సాంబువరాయల కొడుకు. శా.శ. ౧౩౪౮-౧౩౬౦ ప్రాంతములయం దున్నవాఁడు. ఇంకను వాఙ్మయమును, శాసనములను బరికించినచో మఱికొందఱు తెలుఁగురాయ నామధారులు లభింపవచ్చును. భీమకవి యం దే తెలుఁగురాయలను సంబోధించెనో తెలిసికొనుట కవకాశము లేదు. ఇంతకు నీపద్యములోని 'తెలుంగాధీశ' యను పదమునకు 'కళింగాధీశ' యను పాఠాంతర మున్నదని కొందరు చెప్పుచున్నారు. అది సత్యమయ్యెనేని, తెలుఁగురాయ నామధారులను వెదకినలాభము లేదు. రాయకళింగ గంగున కీ పద్యము ననువర్తింపఁజేసి ఆతని దర్శనమునకుఁ బ్రథమమున వెళ్లినప్పుడో, ఆతనిని తిరిగి యనుగ్రహించిన పిమ్మటనో భీమకవి యాతనిని సంబోధించుచు నీ పద్యమును జెప్పియుండునని యూహించితిమేని, యాకళింగగంగు కాలమే భీమకవికాల మని నిర్ణయించి యూరకొనవచ్చును. తెలుంగాధీశ "పదమునకు వెలంగాధీశ" "తెలంగాధీశ" యను పాఠాంతరములు కలవని చెప్పుచుఁ గొందఱు శబ్దముల నాధారముగాఁ జేసి కాలనిర్ణయము చేయఁ దొడంగిరి. కాని యవి తృప్తికరములుగాఁ గన్పడ లేదు. కళింగాధీశుఁడు పైని జెప్పిన త్రికళింగాధిపతియేయని యనుకొంటిమేని క్రీ. శ. ౧౦౮౦-౧౧౫౦ నడుమ భీమకవి యున్నాఁడని తేలుచున్నది.

(౬) త్యాగిపోతరాజుపైఁ జెప్పినది ౧.

వీరేశలింగము పంతులుగా రాంధ్రకవుల చరిత్రమున "భీమన దేశసంచారము వెడలినప్పుడు తన గుఱ్ఱము గుడిమెట్టలోని పోతరాజు

పొలముఁబోఁ బడఁగా రాజుదానిని కట్టిపెట్టించి విడువకున్న మీఁదట భీమన యాతనిని తిట్టినపద్యమని యొకటి చదువుదురు. ఆపద్యము నెల్లూరి తిరుమలయార్య చెప్పిన ట్లప్పకవి చెప్పుచున్నాఁడు. కాని ఈ ప్రాంతములయందది భీమకవిదిగానే చిరకాలమునుండి పరంపరగా వచ్చుచున్నది. గుడిమెట్ట పాలించినది చాగి (సాగి) పోతరాజుగాని శ్రీపతిరాజు పోతరాజుకాఁడు ఈపోతరాజు పెద్దాపురం సంస్థానాధిపతు లగు వత్సవాయవారికి మూలపురుషుఁడు. గుడిమెట్ట యనుగ్రామము కృష్ణామండలములోని నందిగామకు నైఋతిమూలను నాలుగు క్రోశముల దూరమున నున్నది. ఇది పూర్వము చోళవంశపురాజులలో నొక తెగవారికి రాజధానిగా నుండెను. ఆ కాలమునందు గుడిమెట్టకు రాజుగానుండిన త్యాగిపోతరాజు బ్రాహ్మణులకును దేవాలయములకును బహుమాన్యము లిచ్చెను. త్యాగి పోతరాజు శా. శ. ౧౧౫౧ అనఁగా శాలివాహనశకము ౧౧౯౯ వ సంవత్సరమున (విజయవాడ) బెజవాడలోని మల్లేశ్వరస్వామికి భూమి యిచ్చినట్లు కనకదుర్గగుడి స్తంభములలో నొక దానిమీఁద వ్రాయఁబడియున్నది. ఆ కాలమునం దీయనపేరుగల శిలాశాసనము లనేకములు కానవచ్చుచున్నవి. అందు ౧౨౧౨ సంవత్సరములో నొకటి యనుమంచిపల్లెలోను, ఇంకొకటి వడికూడలోను, ౧౨ ౩ లో నొకటి బెజవాడలోను, మఱియొకటి గుడిమెట్టలోను, ౧౨౩౦ లో మూఁడు నవాబుపేటలోను శాసనము లున్నవి. గుడిమెట్టలోని యొకదానిలో పోతరాజు రాజేంద్రచోడుని కొడుకై నట్లున్నది. పోతరాజు త్యాగశీలుఁడని విని భీమకవి యక్కడికిపోయి నప్పుడు రాజా కసిగుఱ్ఱమును కట్టి పెట్టించి విడువక పోఁగా,

చ. కాయమదిసీత; పోతవసుధాధిపుఁ డారయ రావణుండు; ని
శ్చయముగ నేను రాఘవుఁడ; సహ్యజ వారిధి; మారుఁడంజనా

ప్రియతనయుండు లచ్చిన విభీషణుఁ; డాగుడిమెట్టలంక; నా
జయమును బోతరక్కసుని చావును నేడవవాఁడు చూడుఁడీ

అను పద్యమును జెప్పి రాజును శిక్షించెనని పెద్దలు చెప్పెదరు." అని యింతదూరము వ్రాసి, పిదపఁ దామేర్పరచుకొనిన కాలమున కిది సరిపోవదను కారణముచే "అప్పకవి చెప్పిన ట్లీపద్యము రెల్లూరి తిరుమలయ్య చేసినదే యయి యుండవచ్చు" నని వ్రాసి యీకథను తీసి వైచిరి. కాని భీమకవి కాల మితర కారణములచే నిర్ధారితమై యీ కథ దానికి తోడుపడునట్లు కన్పట్టెనేని. ఈకథ భీమకవితో సంబంధించినది కాదని త్రోసివేయ నక్కరలేదని నా యభిప్రాయము.

చాగి పోతరాజులు ముగ్గురున్నారు. వీరేశలింగము పంతులుగారు పైనుదాహరించిన శాసనములు రెండవ పోతరాజువి. రెండవ పోతరాజునకు మొదటి పోతరాజు పితామహుఁడు. మొదటి పోతరాజు కుమార్తెయైన పోచలమ దేవియొక్కయు, మంత్రియైన కనలియ సింగన ప్రెగ్గడయొక్క తమ్ముఁడైన కల్లయనాయకుని యొక్కయు శాసనములు శా. శ. ౧౦౭౯- ౧౦౯౩ లో (ద. హిం. శా. సం ౬ సంఖ్య ౩౧౪; ౩౪౭) గన్పట్టుచున్నవి. వీనినిబట్టి మొదటి పోతరాజు కాలము శా. శ. ౧౦౪౦-౧౦౫౦ ప్రాంతమై యుండును. భీమకవి తిట్టిన దీపోతరాజునే యని యూహించితిమేని భీమకవి కాలము క్రీ. శ. ౧౦౯౦-౧౧౫౦ అని పైనిజెప్పిన కాలముతో సరిపోవుచున్నది. గ్రంథవిస్తర భీతిచే నీత్యాగి పోతరాజు వంశవృత్తమిట నీయలేను.

కా ల ని ర్ణ య సా రాం శ ము లు

ఈ కవి కాలనిర్ణయమునగూర్చి యింతవఱకుఁ జేసిన విమర్శనములోఁ దేలినసారాంశములివి.

౧. ఇతఁడు రచియించినవని చెప్పెడు నృసింహపురాణ శతకంధర రామాయణములు కనపడుటలేదు. కన్నడ బసవపురాణము కనపడుట లేదు. కన్నడబసవపురాణ కవి జనాశ్రయము లీతనివి కావు.

౨. ఇతఁడు శ్రీనాథునకుఁ బూర్వుఁడనుట నిశ్చయము.

౩. "గరళపుముద్ద" "గడియలోపలఁ దాడి" యను పద్యము లీతనివి కావు.

౪. కన్నడ బసవపురాణము నాధారముగాఁజేసికొని, యాంధ్ర కవుల చరిత్రనిర్ణయించిన యీతనికాలము (క్రీ. శ. ౧౩౪౦-౫౦ ప్రాంతము) సరియైనదికాదు.

౫. కవిజనాశ్రయ పీఠికలోఁ జెప్పఁబడిన చోడగంగు లిరువురు లో నెవ్వఁడును భీమకవి చెప్పిన రాయకళింగగంగు కాఁడు.

౬. త్రికళింగాధిపతియని శాసనములలోఁ జెప్పఁబడిన గంగు భీమకవి జెప్పిన రాయకళింగగంగు అగునెడల, ఆశాసనములనుబట్టి భీమకవి క్రీ. శ ౧౦౯౮- ౧౧౦౮ లో నున్నవాఁడగును.

౭. చాళుక్యచోళ-రాజా మొదటి కులోత్తుంగుఁడని, యెంచి సాహిణిమారఁడు రెండవప్రతాపరుద్రుని సేనాపతి గాక, మఱియొకఁ డని యంగీకరించితిమేని, యప్పుడు భీమకవి కాలము క్రీ. శ. ౧౧౦౦ ప్రాంతమగును.

౮. "హాయుమదిసీత" యను పద్యములోని గుడిమెట్ట చాగి పోతరాజు మొదటి పోతరాజైనచో భీమకవికాలము క్రీ. శ. ౧౧౧౦- ౧౧౨౦ అగును.

౯. నృసింహపురాణములోని పద్యమందలి నల్లసిద్ధి శాసనముల లోని కులోత్తుంగుఁడు మొదటికులోత్తుంగుఁడని యెంచితిమేని, ఆశాసనములనుబట్టి భీమకవి క్రీ. శ. ౧౦౭౮-౧౧౧౩ మధ్యనున్నవాఁడగును.